

А.А. Климов, А.В. Козлов

**ВНУТРЕННИЕ ВОЙСКА
В БОРЬБЕ С УКРАИНСКИМИ
НАЦИОНАЛИСТАМИ**

Москва
2016

УДК 94(47).084.8
ББК 63.3(2)631
К49

К49 **Климов А.А., Козлов А.В.** Внутренние войска в борьбе с украинскими националистами. М.: «На боевом посту», 2016. 328 с.
ISBN 978-5-85735-171-0

Книга А.А. Климова и А.В. Козлова «Внутренние войска в борьбе с украинскими националистами» подготовлена для широкой читательской аудитории с целью противодействия попыткам искажения роли войск НКВД-МГБ-МВД в ходе ликвидации националистических формирований и бандгрупп на Западной Украине в 1944-1953 гг.

Без мифов и фальсификаций в издании рассказывается об основных задачах и особенностях применения внутренних войск НКВД-МГБ-МВД в западных областях Украины в 40-50-х гг. XX в., о подготовке и проведении оперативно-войсковых мероприятий по разгрому вооруженного националистического подполья.

В книге также раскрыты основные направления фальсификации отдельных сторон деятельности внутренних войск НКВД-МГБ-МВД.

УДК 94(47).084.8
ББК 63.3(2)631

ISBN 978-5-85735-171-0

© Климов А.А., Козлов А.В., 2016
© Редакция журнала «На боевом посту», 2016

ПРЕДИСЛОВИЕ

Говоря о фальсификации истории, мы чаще всего имеем в виду сознательный отказ от стремления к истинному описанию прошлого. Для фальсификатора главными являются ненаучные цели: внушение читателю каких-то идеологических или политических идей, пропаганда определенного отношения к прошлым событиям или вообще разрушение исторической памяти, а вовсе не поиск истины и объективности¹.

Желающих «поиграть» с фактами, цифрами много. Одно из основных направлений фальсификации – искажение истории Великой Отечественной войны, которая в современной России остается одним из краеугольных камней национальной памяти. Мифотворчество достигло таких масштабов, что Президент России В.В. Путин был вынужден лично обратить внимание на необходимость защиты исторической правды. В своих заявлениях Президент России и иные высшие должностные лица государства призвали усилить роль государства в формировании общественного сознания и развитии исторической науки, противодействовать различным интерпретациям реальных исторических фактов.

Противостоять необходимо. Современные отечественные историки обращают внимание на то, что люди, занимающиеся фальсификацией истории, преподносят дело так, что якобы именно они выступают за восстановление «правдивой истории войны», а все, кто противостоит им, – это и есть настоящие «фальсификаторы». Многих молодых людей как в бывших республиках СССР, так и в России всё это вводит в заблуждение. В их сознании пытаются закрепить убеждение: «У нашей некогда общей Родины в прошлом ничего достойного не было, а значит и в будущем гражданам рассчитывать не на что».

Борьба с фальсификацией актуальна и для ученых, занимающихся историей войск НКВД-МГБ-МВД. В сознании большинства людей живут различные мифы, умаляющие вклад войск НКВД-МГБ-МВД в победу над фашистской Германией, искажающие роль в разгроме националистического подполья в западных областях СССР в 40-50-х гг. XX в. Отдельные авторы, которые не в ладах с исторической правдой, используют главным образом вымыслы и домыслы, широко муссируют в своих литературных произведениях, кинофильмах, телепередачах тезис о том, что для войск НКВД чуть ли не главной задачей в годы войны было создание заградительных отрядов с

целью недопущения и пресечения отступления советских войск, а в послевоенный период геноцид в отношении собственных граждан.

Однако и первое, и второе утверждение надуманы и не соответствуют исторической действительности. Правдой является лишь то, что на основании приказа НКО СССР № 227 от 28 июля 1942 г., подписанного И.В. Сталиным, действительно предписывалось создавать в случаях необходимости такие заградотряды, и они создавались в дивизиях и армиях Красной Армии.

Пограничные же и внутренние войска, охраняя тыл действующей армии, вели борьбу с воздушными десантами противника и диверсантами, дезертирами и паникёрами, оставшимися в тылу гитлеровцами и бандами националистов.

В сложных послевоенных условиях военнослужащие войск НКВД-МГБ-МВД делали все возможное, чтобы защитить мирное население от озверевших банд националистов, помогали наладить мирную жизнь в западных областях СССР. И уже в наши дни мы находим всё новые и новые примеры героизма и мужества сынов Отечества тех далёких лет.

Особо подчеркнем, что деятельность одного из преемников войск НКВД-МГБ-МВД – внутренних войск, определяемая как обеспечение внутренней безопасности, а именно: охрана важных государственных объектов, конвоирование и охрана осужденных преступников, ликвидация массовых беспорядков, стихийных бедствий и др. – всегда находилась на особом контроле у руководителей страны. Поэтому государство неохотно делилось с общественностью информацией о их деятельности. До сегодняшнего дня многие документы о функционировании войск носят гриф «секретно», «совершенно секретно», «литерное». Сейчас, на наш взгляд, наступило время раскрыть многие страницы государственных и ведомственных архивов, чтобы правдиво показать прошлое страны, историю внутренних войск, в том числе историю вооруженного противостояния на Западной Украине в 40-50-х гг. XX в. Нельзя забывать, что история – это политика, опрокинутая в прошлое!

*Генерал-лейтенант В.Ю. Новожилов,
доктор исторических наук, доктор педагогических наук,
заслуженный работник культуры
Российской Федерации*

ВВЕДЕНИЕ

В апреле 2015 г. депутаты Верховной Раде Украины приняли законопроект «О правовом статусе и чествовании памяти участников борьбы за независимость Украины в XX веке». Согласно документу, все лица, которые принимали участие в борьбе парамилитарной, политической, в структурах и организациях, признаются борцами за волю и независимость Украины².

Основные борцы за незалежність – Организация украинских националистов (ОУН) и различные ее ответвления³, Украинская повстанческая армия (УПА) и Служба безопасности ОУН(б).

Напомним, Организация украинских националистов – националистическая террористическая ультраправая экстремистская⁴ политическая организация. Она действовала в основном на территории Западной Украины в 20-50-х гг. XX в. Своей целью декларировала защиту этнического украинского населения от репрессий и эксплуатации со стороны польского и советского правительств, создание самостоятельного и единого украинского государства – за счет польских, советских, румынских и чехословацких территорий, населённых украинцами. Руководство ОУН рассматривало террор как основное средство борьбы для достижения своих целей. Её деятельность носила антипольский, антисоветский и антикоммунистический характер. В период Второй мировой войны активно сотрудничала с нацистской Германией⁵.

В свою очередь, Украинская повстанческая армия – вооружённое крыло Организации украинских националистов (Бандеры). УПА действовала против советских партизан и подпольщиков, отрядов польского подполья. В 1943-1944 гг. подразделения УПА были организаторами и участниками геноцида польского населения на Вольни⁶. В 1944-1945 гг. отряды и отдельные представители ОУН-УПА выполняли разведывательные и диверсионные задания немецкого командования⁷.

После восстановления советской власти на территории Западной Украины, отряды УПА начали действовать против военнослужащих Красной Армии (Советской Армии), внутренних и погранвойск НКВД-МГБ-МВД СССР, сотрудников правоохранительных органов и служб безопасности, советских и партийных работников, колхозных активистов, представителей интеллигенции, лиц из числа местного гражданского населения, заподозренных в поддержке или лояльности советской власти⁸.

Действие закона «О правовом статусе и чествовании памяти участников борьбы за независимость Украины в XX веке» распространится как на политические и военные структуры, так и на карательные – такие, как Служба безопасности ОУН(б).

Незадолго до принятия документа руководитель Службы безопасности Украины Валентин Наливайченко заявил, что его ведомство нужно реформировать по образцу Службы безопасности ОУН(б).

Валентин Наливайченко отметил: «Для СБУ не нужно выдумывать ничего лишнего – важно взять за основу традиции и подходы к работе Службы безопасности ОУН-УПА в 1930-1950 гг. Они работали против агрессора в условиях временной оккупации территории, имели патриотическое воспитание, боевую контрразведку и опирались на мирное украинское население, пользуясь его беспрецедентной поддержкой»⁹.

Напомним, корень поддержки – страх, традиция – удавка. Подход – «бей москаля, жида, ляха, кацапа и немца» и... души собственный народ!

«Приказывается приступить к суровой ликвидации всех враждебных нам элементов, сексотов, резидентов (конфидентов) всяких национальностей, будь это украинцы, сексоты или поляки, или все пленные восточники», – гласит оуновский документ. – В частности – «приказывается ликвидировать всех восточников на нашей территории»¹⁰ (украинцы из восточных областей – авт.).

Результат: «С 1 января по 1 октября 1945 г. в ПЗК «Москва» СБ казнила (за неполными данными) 889 подозреваемых в связях с НКВД. В объединении «Хмельницкий» на 1 декабря 1945 г. по этим же причинам было ликвидировано 248 человек». Фактически в тот же период красовой референт СБ в группе «Юг» «Смок» по рассмотренным 938 делам против членов подполья по подозрению в измене ликвидировал 889 человек».¹¹ Служба безопасности ОУН(б) по жестокости к членам своей организации превзошла даже своих учителей из гестапо.

«Волынская резня». Под этим названием в историю вошел геноцид на Волыни польского населения в 1943-1944 гг. По польским данным, во время конфликта отрядами УПА были истреблены более 36 тысяч человек. В польском издании «*Na Rubiezy*» (№ 35, 1999 г.), издаваемом фондом «Волынь», приводится описание 135 способов пыток и зверств, которые бандеровцы применяли к польскому мирному населению, в том числе и к детям. Вот некоторые из них: сдирание с головы волос с кожей (скальпирование), вбивание штыка в висок головы, прокалывание детей колами насквозь, отрезание жен-

щинам груди и посыпание ран солью, перепиливание туловища пополам плотницкой пилой. И это далеко не все изуверства. Применялись также разрезание живота и вытаскивание наружу кишок у взрослых, прибивание ножом к столу языка маленького ребёнка и усаживание малыша на кол, выкалывание глаз, а также отрезание ножами кусков тела. Жертвами становились не только русские, белорусы, чехи, но и... сами мирные украинцы, недостаточно активно с ними сотрудничавшие¹².

Выдающийся украинский публицист и писатель Ярослав Галан в своем очерке «Чему нет названия» рассказал об одном из множества преступлений оуновцев:

«Четырнадцатилетняя девочка не может спокойно смотреть на мясо. Когда в её присутствии собираются жарить котлеты, она бледнеет и дрожит, как осиновый лист. Несколько месяцев назад в Воробьиную ночь к крестьянской хате недалеко от города Сарны пришли вооруженные люди и закололи ножами хозяев. Девочка расширенными от ужаса глазами смотрела на агонию своих родителей. Один из бандитов приложил острие ножа к горлу ребёнка, но в последнюю минуту в его мозгу родилась новая идея: «Живи во славу Степана Бандеры! А чтобы чего доброго, не умерла с голоду, мы оставим тебе продукты. А ну, хлопцы, нарубайте ей свинины!..» «Хлопцам» это предложение понравилось. Через несколько минут перед оцепеневшей от ужаса девочкой выросла гора мяса из истекающих кровью отца и матери...»¹³

Всего за 1945-1953 гг. на территории западных областей Украины националисты совершили 14424 диверсионно-террористических акта. А за 10 лет вооруженной борьбы в результате террористической деятельности ими были убиты более 17 тысяч советских граждан. Одна из жертв – публицист и писатель Ярослав Галан, строки которого приведены выше. Его в 1949 г. в собственной квартире во Львове, на улице Гвардейской топором зарубили бандеровцы. Не об этих ли традициях рассказывает руководитель Службы безопасности Украины Валентин Наливайченко?

С вооруженным националистическим подпольем бескомпромиссную борьбу вели солдаты и офицеры войск НКВД-МГБ-МВД СССР¹⁴. На их долю выпали суровые испытания. ОУН-УПА – тяжелый, опасный, страшный враг. Но военнслужашие сделали все возможное, чтобы обуздать кровавого зверя.

Хитры, опасны, изворотливы наследники палачей украинского народа. Сегодня они переписывают историю вооруженного противоборства, искажая многие его страницы. Цель фальсификаторов – актуализация событий в западных областях Украины в 30-50-е гг.

XX в. до уровня идеологического противостояния с Россией на современном этапе.

Для поддержания межнационального напряжения издаются односторонне ориентированные документы сомнительной исторической ценности. На их основе публикуются в научных изданиях, в средствах массовой информации материалы с псевдоисторическими «открытиями». Посредством этих документов в массы вбрасывается информация о преступлениях и преступниках. В них четко прописаны «коварные цели» – порабощение украинского народа; виновные – коммунисты, НКВД-МГБ-МВД СССР и Россия; способы совершения преступлений – террор, геноцид...¹⁵ На это и направлены, принимаемые сегодня Верховной Радой Украины законы.

Что сегодня мы можем противопоставить фальсификаторам истории? Ответ очевиден: правдивый, без купюр, основанный на рассекреченных архивных документах, рассказ о событиях на Западной Украине в 40-50-е гг. XX в., в том числе о вооруженном противостоянии между войсками НКВД-МГБ-МВД СССР и ОУН-УПА.

1. ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ УКРАИНСКОГО НАЦИОНАЛИЗМА НА ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ

В последнее время руководство Российской Федерации прилагает значительные усилия по содействию изучению отечественной военной истории и противодействию попыткам ее фальсификации. Эти шаги руководства страны продиктованы реальной угрозой мифологизации отечественной истории и необходимостью адекватно реагировать на такие попытки.

Безжалостно переписывают историю политики, ученые и журналисты ряда бывших советских республик, в том числе Украины. Прежде всего это касается одной из наиболее болезненных страниц истории российско-украинских отношений – деятельности вооруженного националистического подполья на Западной Украине в 40-50-х гг. XX в. В настоящий момент на территории современной Украины предпринимаются активные попытки политической и юридической реабилитации участников националистических формирований.

Что скрывается под термином «украинский национализм», какова история его развития на Западной Украине?

В 1920-е гг. на Западной Украине, территория которой была поделена между Австро-Венгрией, Польшей и Румынией, в среде молодых украинцев стал набирать силу худший вариант национализма, характерный в это время и для многих других европейских народов, получивший название украинского «интегрального» национализма¹⁶. По своей сути «украинский национализм был попыткой осознать причины крушения украинской государственности и найти способ восстановления ее»¹⁷. Убежденные в том, что социализм и демократизм европейских государств дискредитировали себя партийными раздорами, бездарным руководством и отсутствием единства действий, в итоге ведущими к поражению, молодые ветераны Первой мировой войны отказались от старых идеалов. Взамен они предложили свои, призвав к созданию нового типа украинца, всецело преданного одной лишь святыне – своей нации – и служащего одной лишь цели – созданию независимого государства. Эти взгляды в наиболее законченном виде были изложены Д.И. Донцовым¹⁸, эмигрантом из Восточной Украины и бывшим

социалистом, ставшим первым идеологом украинского «интегрального» национализма.

Украинский национализм не имел в своей основе тщательно выработанной системы идей, скорее он опирался на ряд ключевых понятий, цель которых состояла не в том, чтобы объяснить действительность, а в том, чтобы побудить человека к действиям. Д.И. Донцов утверждал, что абсолютной ценностью является нация, и поэтому нет высшей цели, чем достижение государственной независимости. Украинский национализм нес в себе элементы фашизма и тоталитаризма. Можно полагать, что украинский национализм имел самостоятельное происхождение и коренился в своем собственном обществе. Вопреки историческим фактам некоторые современные проповедники идей украинского национализма считают: «Не примиряясь с трагической судьбой украинцев под польской и советской властью, потеряв веру в традиционные легальные методы борьбы за национальное самоопределение, разочаровавшись в западной демократии, пребывавшей в кризисе и не внимавшей мольбам украинцев о помощи, украинские националисты считали, что им нечего ждать от существующего положения вещей и потому следует применять радикальные средства, чтобы изменить его»¹⁹.

Отдельные разбросанные группы будущих украинских националистов появились в Галичине и в большей степени среди эмигрантов в Чехословакии еще до того, как окончательно сформировалась идеология этого движения.

В 1920 г. в г. Праге небольшая группа украинских офицеров основала «Украинскую военную организацию» (УВО), действовавшую подпольно и ставившую своей целью продолжение борьбы против польской оккупации. Командиром УВО был избран бывший командующий «сечевых стрельцов» в армиях Восточной Украины полковник Евгений Коновалец²⁰.

Руководящий состав и актив УВО комплектовался из офицерских кадров корпуса «сечевых стрельцов», сформированных в 1917 г. из украинцев-галичан, которые во время гражданской войны боролись против советской власти на Украине.

Активно сотрудничая с польской и немецкой разведками, существуя на их средства, УВО в основу своей деятельности поставила борьбу против Советского Союза, то есть подготовку против него новой интервенции. Провокация была одним из идейных принципов в деятельности УВО. Кроме борьбы против СССР, которая проводилась путём засылки на территорию страны агентов, шпионов и диверсантов, УВО вела борьбу против революционных организаций, существовавших в Западной Украине, то есть любыми способа-

ми и средствами пыталась расширить свое влияние на местное население региона.

В январе 1929 г. на съезде украинских националистических организаций в г. Вене («Первый конгресс (сбор)») была создана новая организация под названием «Организация украинских националистов» (ОУН), в которую, как составная часть и боевое ядро, вошла почти вся УВО. Поэтому вначале новая организация называлась ОУН-УВО. Руководителем ее был избран тот же Евгений Коновалец. В феврале 1930 г. на состоявшейся в г. Львове конференции ОУН-УВО произошло их полное слияние и УВО, как самостоятельная организация, перестала существовать²¹.

От изменения названия программа и методы деятельности новой организации не изменились. Состоя из наиболее враждебных Советскому Союзу украинских националистических элементов, ОУН в своей «международной» политике ориентировалась на того, кто наиболее активно готовил военный поход против СССР²².

ОУН вела шпионскую работу в Польше в пользу Германии, в то же время сотрудничая с польским Генеральным штабом и польской разведкой, снабжала их своими людьми для шпионской, диверсионной деятельности в других странах и в первую очередь в СССР.

С приходом к власти в Германии Адольфа Гитлера, в конце 1933 г. в г. Берлине состоялись переговоры Евгения Коновальца с Адольфом Гитлером, Германом Герингом и Альфредом Розенбергом. Переговоры были посвящены так называемому военно-политическому союзу между будущей фашистской Украиной и гитлеровской Германией.

Среди украинского населения на территории Западной Украины оуновцы вели активную националистическую пропаганду под лозунгом мобилизации его на борьбу за создание «самостоятельной соборной Украинской Державы». До 1932 г. под этим лозунгом оуновцы вели пропаганду также и против польского правительства.

Для подготовки кадров украинских националистов был создан целый ряд школ, а после захвата власти Адольфом Гитлером для членов ОУН была открыта Центральная академия в г. Берлине. Основная людская и материальная база ОУН находилась в Польше, на территории Галичины²³.

Программные положения ОУН определяли основные цели организации:

1. Вести борьбу за создание так называемой «Великой Самостоятельной Соборной Украины», во главе которой должна стать национальная буржуазия.

2. Борьба за частную собственность как экономическую основу так называемой Соборной Украины.

3. Борьба за установление буржуазной диктатуры, как основы политического строя на Украине.

4. Провозглашение принципа сотрудничества всех классов²⁴.

Во главе ОУН, как в свое время и во главе УВО, был поставлен руководящий центр, именуемый «проводом». Он находился вне пределов Украины, главным образом в Германии и частично в других странах.

В 1934 г. в г. Варшаве оуновцами, а именно Краевой боевой организацией, при непосредственном участии одного из руководителей краевого «провода» ОУН Степана Бандеры был убит министр внутренних дел Польской республики Бронислав Перацкий²⁵. По делу об убийстве министра был арестован Степан Бандера и другие²⁶.

23 мая 1938 г. в г. Роттердаме был убит руководитель оуновцев Евгений Коновалец. Удачное покушение совершил Павел Судоплатов, сотрудник НКВД, который вышел на Коновальца через «антисоветское подполье на Украине»²⁷. Место убитого занял бывший начальник штаба Евгения Коновальца – полковник Андрей Мельник.

В 1938 г. Андрей Мельник был завербован сотрудником абвера (немецкой военной разведки) Эрвином Штольце. Зигфрид Мюллер, работавший сначала в гестапо, а затем возглавивший филиал абвера в г. Риге, показывал 19 сентября 1945 г. на допросе, что «Мельник посещал начальника 4-го отдела Шройдера в его служебном помещении в гестапо, где получал необходимые указания по работе. Мельника я сам часто видел в стенах гестапо и абвера»²⁸.

Для гитлеровцев оуновцы были ценной находкой. Немцы всемерно содействовали ОУН в ее практической деятельности, предоставляли в Германии убежище для украинских националистов – эмигрантов и финансировали ОУН. Издаваемая газета «Сурма», бюллетени ОУН и другая националистическая литература печатались в Германии. Часть националистической литературы нелегально издавалась на территории Польши в г. Кракове, а также в г. Львове и других городах Западной Украины на средства немецкого правительства.

Дальнейший ход событий показал, что оуновцы оказали значительные услуги немцам во время начала Второй мировой войны и особенно во время вероломного нападения фашистской Германии на Советский Союз.

В период германо-польской войны 1939 г. украинские националисты сыграли значительную роль в организации шпионажа и диверсий в тылу польской армии. Это стало следствием переговоров

между ОУН и немецкой разведкой в июне 1939 г.²⁹ Стороны договорились о создании украинского диверсионного подразделения, которое должно было выполнить важную функцию в ходе восстания в Восточной Галичине. Предполагалось, что подразделение будет переправлено в Польшу через территорию Словакии или воздухом. Его ряды должны были пополнить партизаны ОУН и украинцы-дезертиры из польской армии. По мнению украинских исследователей, создание Украинского легиона – это вершина военного сотрудничества накануне Второй мировой войны между ОУН и вермахтом³⁰.

Украинский легион был создан. Им командовал полковник Роман Сушко. В первые дни сентября 1939 г. военнослужащие легиона приняли участие в нападении с территории Словакии на соседнюю Польшу³¹.

После разгрома польской армии и оккупации Польши гитлеровцы перестроили всю работу ОУН в антисоветском направлении. Перед оуновцами была поставлена задача – готовиться к нападению на Советский Союз. В связи с этим центральный «провод» ОУН, функционировавший в Берлине, дал указание своим организациям, находившимся в подполье в западных областях Советской Украины, – активизировать антисоветскую националистическую агитацию, расширить сеть своей организации, подготавливать националистические повстанческие кадры для вооруженной борьбы против советской власти на случай военного нападения фашистской Германии на СССР, то есть организовать в советском тылу «пятую колонну»³².

Вскоре после установления советской власти на Западной Украине немцы провели на территории генерал-губернаторства (оккупированная Польша) ряд мероприятий по созданию украинских националистических военных формирований, предназначенных для подготовки оуновских кадров к интервенции против Советского Союза.

Немецкие власти предприняли ряд мер для принудительного переселения украинцев-эмигрантов из Бельгии, Франции, Люксембурга в районы Восточной Германии с тем, чтобы использовать эти силы для предстоящей войны с Советским Союзом.

Наличие украинских националистических военных формирований было установлено во всех городах и местечках, граничивших с УССР. Все эти части носили военную форму, были вооружены карабинами и револьверами, которыми снабжали их немцы³³.

В специальном документе под названием «Наши основные задачи» «провод» ОУН давал следующие указания: «Наша основная цель в ликвидации врага – Москвы».

Для этого предлагалось: «Узнавать и изучать территорию: топографию данной местности (реки, мосты, леса, болота, дороги, селения, высоты, искусственные предметы, казармы, укрепления и т.д.), административное деление территории (районы, области и т.д.). Положение вражеских сил – вражеские военные гарнизоны, команды НКВД, сеть сексотов, место расположения организаций КП(б) Украины и комсомола, редакций, принадлежащие Москве здания, радио, а также преследование, тактика НКВД и т.д. Все это для того, чтобы знать, где, когда и как ударить по врагу»³⁴.

Одновременно на оккупированной немцами территории Польши и в самой Германии началась усиленная массовая подготовка большого количества шпионов, диверсантов, парашютистов, переводчиков, проводников войсковых частей и т.д. из числа украинских националистов.

Для этого немецкое командование дало право оуновцам вербовать в состав ОУН, военнопленных из числа украинцев, служивших в польской армии, находившихся в лагерях для военнопленных. Лица, завербованные в ОУН из лагерей освобождали. В состав специальных комиссий, занимавшихся вербовкой военнопленных в ОУН, кроме украинских националистов входили представители немецкой армии и службы безопасности. Вербовались в ОУН для шпионской, диверсионной работы против СССР также антисоветски настроенные украинские эмигранты, проживавшие в Германии.

Огромная роль в подготовке этих кадров принадлежала освобожденному в сентябре 1939 г. из польской тюрьмы Степану Бандере³⁵.

Считая свое участие в совершении террористического акта над Брониславом Перацким крупной заслугой перед организацией, Степан Бандера стал претендовать на первое место в руководстве ОУН. В связи с этим он с осени 1939 г. приступил к созданию оппозиционной группы в ОУН. В нее он вовлек близких ему людей.

Борьба за руководство в ОУН между Андреем Мельником и Степаном Бандерой привела в 1940 г. к организационному расколу. Часть оуновцев пошла за Андреем Мельником, а часть за Степаном Бандерой. С этого времени сторонников Андрея Мельника начали называть мельниковцами (они образовали ОУН(м)), а сторонников Степана Бандеры – бандеровцами (образовали ОУН(б)).

Поводом к расколу послужило то, что в период германо-польской войны 1939 г. бандеровцы захватили документы польской раз-

ведки и установили, что ряд членов «провода» ОУН являлись агентами польской разведки и что об этом знал Андрей Мельник, но никаких мер против них не принимал. Кроме этого бандеровцы обвиняли мельниковцев в их прогерманской политике, говоря о себе как о «представителях украинского народа», которые без помощи немцев борются за «самостийную» Украину.

Раскол в ОУН немцам был на руку. По существу он был ими подготовлен, так как в «проводе» ОУН в качестве его члена находился капитан гестапо «Ярый» – Рихард Ярыга, который затем вошел в состав бандеровского «провода». Немцы поддержали бандеровцев, как активных молодых националистов. К тому же, поскольку Степан Бандера среди украинской националистической молодежи, особенно среди студенчества был более популярен, как совершивший «героический» поступок – убийство Бронислава Перацкого, немцам более выгодно было поддерживать Степана Бандеру. Кроме этого, сам факт раскола в ОУН был тоже в интересах немцев, т.к. это вносило дезорганизацию в ряды членов ОУН, в результате чего ослаблялось националистическое движение, в развитии которого немцы не были заинтересованы³⁶.

К моменту нападения Германии на Советский Союз ОУН состоял из двух групп – мельниковцев (ОУН(м)) и бандеровцев (ОУН(б)). Обе эти группы служили немцам. В 1940 г. Степан Бандера создал свой краевой «провод» ОУН. В его состав вошли:

1. Бандера Степан – сын священника, уроженец Тернопольской области, бывший студент Краковского университета.
2. «Лебедь» – Максим Рубан, родом из района Перемышля, в прошлом студент химического факультета Краковского университета.
3. «Ярый» – Рихард Ярыга, уроженец Закарпатской Украины, офицер гестапо (по другим источникам абвера – Прим. авт.), в звании капитана.
4. Шухевич Роман – сын Львовского адвоката и другие³⁷.

Когда фашистская Германия совершила вероломное нападение на Советский Союз и немецкие войска начали продвигаться по советской территории, большая группа оуновцев следовала с немецкой армией в качестве «зондерфюреров», то есть представителей ОУН особого назначения: переводчиков, проводников и т.д. Часть из них была сброшена на парашютах в тыл Красной Армии с заданиями диверсионно-шпионского характера. Находившиеся ранее в советском тылу оуновцы обстреливали отступавшие части Красной Армии, истребляли ее командный состав, советских и партийных работников.

На процессе главных немецких преступников в г. Нюрберге был предъявлен документ № СССР-231³⁸. Это показания бывшего полковника немецкой армии Эрвина Штольце, который был заместителем начальника отдела «Абвер-2», немецкой военной разведки и контрразведки при верховном командовании немецких вооруженных сил. Он рассказал, что в марте или апреле 1941 г. его начальник, руководитель отдела «Абвер-2» генерал Эрвин Лахузен дал ему для ознакомления и руководства приказ, поступивший из оперативного штаба вооруженных сил за подписями фельдмаршала Вильгельма Кейтеля и генерала Альфреда Йодля, в котором содержались основные директивы о проведении подрывной деятельности на территории СССР после нападения Германии на Советский Союз.

Этот приказ впервые был помечен условным шифром «Барбаросса». В дальнейшем все мероприятия по подготовке войны против Советского Союза назывались условно «операция Барбаросса». В документе указывалось, что с целью нанесения молниеносного удара против Советского Союза «Абвер-2» при проведении подрывной работы против СССР должен использовать свою агентуру для разжигания национальной вражды между народами Советского Союза³⁹.

Выполняя эти указания, Эрвин Штольце связался с украинскими националистами и другими участниками националистических фашистских группировок, которых привлек к выполнению вышепоставленных задач. В частности, им лично были даны указания руководителям украинских националистов – Андрею Мельнику и Степану Бандере организовать сразу же после нападения Германии на СССР провокационное выступление на Украине в целях подрыва тыла советских войск, а также для того, чтобы убедить международное общественное мнение, что якобы произошло разложение советского тыла⁴⁰.

В своей книге «Оккупация. Правда и мифы» Б.В. Соколов пишет, что прогерманские настроения проявлялись в Западной Украине, но и здесь немцы не попытались создать союзную им украинскую армию. Зимой 1940-1941 гг. в лагере Нойхаммер, под г. Лигницец, был сформирован батальон из бывших военнослужащих польской армии украинской национальности. Роты этого батальона состояли из солдат, получивших хорошую подготовку в польской армии и отобранных из лагерей для военнопленных с помощью организации украинских националистов.

Батальон: «... к сожалению, очень плохо оснащенный, был назван для маскировки «Нахтигаль» («Соловей»), потому что он имел хор, который мог бы поспорить с лучшими, получившими международ-

ную известность казачьими хорами. Он вошел в состав полка «Бранденбург» (солдаты и офицеры которого подчинялись абверу и предназначались для разведывательно-диверсионной деятельности), где уже был один батальон («Роланд» – Прим. авт.), и 22 июня 1941 г. вступил на территорию Советского Союза»⁴¹.

В боях за г. Львов разведчики батальона установили, что во Львове НКВД производит массовые расстрелы украинских националистов, которые находились в городских тюрьмах, и побудили командиров обоих батальонов вступить во Львов в ночь с 29 на 30 июня 1941 г., за 7 часов до установленного срока наступления 1-й горнострелковой дивизии.

30 июня 1941 г. во Львове Национальным собранием был провозглашен Акт восстановления независимости Украинского государства и создано правительство под руководством Ярослава Стецько, претендовавшее на власть над всей Украиной. Вскоре последовал резкий протест министерства по делам восточных территорий. 5 июля 1941 г. Бандера был арестован немцами в г. Кракове и помещен в концлагерь Заксенхаузен (в отдельную камеру с удобствами). 10 июля 1941 г. в г. Львове заключили под стражу и ведущих членов украинского правительства. Батальон украинских националистов «Нахтигаль» четырьмя днями ранее предусмотрительно убрали из города, чтобы избежать эксцессов⁴².

Иначе обстояло дело с руководителями более низкого уровня и рядовыми членами организации. Бойцы батальона «Нахтигаль» были потрясены, узнав, что немцы разогнали украинское правительство. Однако они решили, что пока рано расставаться с немцами – лучше запасть оружием и получить военные знания.

Без малого год «Нахтигаль», переформированный в 201-й батальон охранной полиции, вместе с частями СС участвовал в карательных операциях против советских партизан в Белоруссии. За 9 месяцев пребывания в Белоруссии 201-й охранный батальон уничтожил более 2000 советских партизан, потеряв 49 человек убитыми и 40 – ранеными. Только в октябре 1942 г. весь личный состав батальона отказался продлить очередной годовой контракт на службу в немецкой армии, в связи с чем он был разоружен, расформирован и отправлен в Генерал-губернаторство. Заместитель командира батальона Роман Шухевич и ряд офицеров перешли на нелегальное положение.

В января 1944 г. Роман Шухевич под именем подполковника Тараса Чупрынки возглавил Украинскую повстанческую армию (УПА), сменив в этой должности Дмитра Клячкивского.

Одновременно на территории западных областей Украины, временно оккупированных немецко-фашистскими захватчиками, оуновцы-бандеровцы насаждали широкую сеть своей организации ОУН(б) по следующей структуре:

1. Краевой «провод» (эксекутива); 2. Областной «провод»; 3. Окружной «провод»; 4. Надрайонный «провод» (объединял 2-3 района); 5. Районный «провод»; 6. Подрайонный «провод» (объединял 5-7 сёл); 7. Сельская организация ОУН.

Каждый «провод» состоял из нескольких референтур:

1. Референтура «СБ» – служба безопасности; 2. Референтура пропаганды; 3. Референтура связи; 4. Референтура военная; 5. Референтура военной разведки; 6. Референтура гражданской подготовки; 7. Референтура организационная; 8. Мобилизационная референтура; 9. Хозяйственная референтура; 10. Промышленная референтура; 11. Торговая референтура и ряд других⁴³.

На референтуры было возложено выполнение следующих заданий:

1. Референтура службы безопасности – «СБ»: вела разведку и контрразведку, как среди членов ОУН, так и среди гражданского населения, а также боролась с противниками ОУН путём применения террора. Во главе этих структурных элементов стояли коменданты.

2. Референтура пропаганды – занималась националистической пропагандой среди населения, изготовлением и распространением националистической антисоветской литературы среди членов ОУН и населения, организацией митингов, лекций, докладов и т.п., а также подготовкой кадров пропагандистов.

3. Референтура связи – осуществляла постоянную связь от сельского до краевого «провода». Система связи была таковой, что сельские связные знали только подрайонных связных, подрайонные знали только районных и т.д., т.е. использовалась система эстафеты. В референтуре связи так же, как и в референтурах разведки и «СБ», работало много девушек.

4. Военная референтура – занималась выявлением командного состава из бывшей польской армии и военнопленных Красной Армии и направляла их в УПА. Следует отметить, что из числа военнопленных в первое время брали в УПА командиров независимо от их национальности.

5. Референтура военной разведки – по заданию командования занималась исключительно военной разведкой.

6. Референтура боевой подготовки – проводила боевую подготовку «СБ» и нового пополнения УПА.

7. Референтура организационная – ведала вопросами создания новых организаций, расстановкой руководящих кадров и вербовкой новых членов в ОУН.

8. Референтура мобилизационная – производила насильственную мобилизацию в УПА рядового состава из числа местного населения.

9. Хозяйственная референтура – занималась заготовкой и снабжением продовольствием и одеждой УПА.

10. Промышленная референтура – организовывала переработку сельскохозяйственной продукции для УПА.

11. Торговая референтура – продавала на рынках излишки заготовленной сельхозпродукции и закупала для УПА соль, спички и другие промтовары широкого потребления⁴⁴.

Вслед за передовыми частями немецкой армии следовали группы оуновцев, которые в занятых немцами городах и селах создавали органы власти в виде областных, городских, районных и сельских управ, а также организовывали украинскую полицию и параллельно с ней УДСБ – «Украинскую державную службу безопасности». На руководящие должности всех создаваемых учреждений назначались члены ОУН, которые ранее находились на территории жизненных «интересов» Германии и в самой Германии. В селах допускались исключения, там назначались местные жители, но также обязательно из числа членов ОУН, проявивших себя в практической националистической деятельности⁴⁵.

Личный состав оуновских организаций был заранее расписан по должностям, так что каждый ехавший в обозе за немецкой армией оуновец заранее знал место своей работы. Но в связи с тем, что у оуновцев не хватало личного состава для заполнения всех должностей, то в дальнейшем в населенных пунктах назначался комендант УДСБ. Именно он отвечал за подбор кандидатов на ту или иную должность из местных жителей.

Созданная оуновцами украинская полиция несла охранную службу в тылу немецкой армии по борьбе с партизанами, по задержанию советских парашютистов и выявлению советских и партийных работников. Стихийный рост украинских полицейских подразделений был обусловлен активной националистической пропагандой и работой членов походных групп украинских националистов. Летом 1941 г. командование немецкой 17-й армии издало распоряжение о создании групп самообороны и полиции в украинских селах. Группам предписывалось противодействовать разрозненным группам советских военнослужащих и парашютистов. При этом число полицейских не должно было превышать пропорцию: 1 поли-

цай на 100 жителей района. Всего на территории Западной Украины было создано 12 батальонов «щуцманшафта» (с 201 по 212) – одиннадцать из них были украинскими, а 212-й польским. К концу 1942 г. в рядах украинских полицейских формирований служило около 35 тысяч украинцев. Как правило, такие батальоны (курени) состояли из 4 пехотных рот (сотен) по 120-160 человек. Вооружение куреня составляли советские винтовки, пулеметы и минометы⁴⁶.

Несмотря на то, что Степан Бандера провозгласил «независимую» Украину, немцы и не думали создавать какое-либо украинское правительство. Назначив в каждом учреждении своих представителей, немцы усилили террор по отношению к населению оккупированных областей Украины. В немецкой печати стали появляться статьи, открыто высмеивавшие стремление к созданию «самостоятельной» Украины, прямо называвшие Украину своей колонией. В связи с этим находившиеся у власти оуновцы были скомпрометированы перед украинским населением, особенно перед националистически настроенным. Пытаясь сохранить свой авторитет, ряд видных оуновцев открыто выступили перед населением против немцев. Этим лиц гитлеровцы начали арестовывать, а украинскую административную власть на местах ликвидировать. После этого оуновские организации, в особенности низовые, начали переходить в подполье⁴⁷.

Генеральный комиссар Украины Эрих Кох так говорил об украинцах в апреле 1942 г.: «Этот народ стоит значительно ниже нас и может благодарить бога за то, что мы его оставили в живых. Мы его освободили, и поэтому у него теперь нет иной цели, кроме как работать на нас. С человеческой стороны у нас нет с ним ничего общего. Политика в расчет не принимается. Областным комиссарам, хорошо относящимся к населению, я заранее не доверяю»⁴⁸.

На оккупированную немцами территорию Украины мельниковцы прибыли одновременно с бандеровцами. С первых дней на местах между бандеровцами и мельниковцами началась борьба за руководящие посты в учреждениях, создаваемых немцами.

В результате этой борьбы мельниковцам, то есть представителям ОУН(м), удалось захватить в некоторых областных и районных центрах Украины под свое влияние ряд учреждений и организаций. Так, например, в г. Ровно мельниковцы овладели редакцией газеты «Вольнь», областной типографией и областным театром.

В г. Ровно был создан штаб по организации мельниковского движения в западных и восточных областях Украины.

В состав штаба входили:

1. Штуль Василий, родом из Кременецкого района Тернопольской области. Он же был ответственным за работу ОУН(м) в западных областях Украины.

2. Самчук Улас – писатель из с. Дермань Острожского района Ровенской области.

3. Демо-Довгопольский – сын священника, директор областного театра.

4. Мисечко Андрей – ответственный редактор газеты «Вольнь», родом из Кременецкого района, в прошлом окончил Кременецкую духовную семинарию.

5. Тыктор Иван – директор областной типографии.

6. Кибалюк Неофит – профессор Кременецкой духовной семинарии, в Кременецком районе имел имение.

7. Корнейчук Николай – референт пропаганды окружной «Просвиты», уроженец с. Топча Межерецкого района.

Штаб являлся инстанцией, через которую проходили эмиссары «мельниковского» «провода» ОУН, направляемые для националистической работы в западные и восточные области Украины⁴⁹.

Эти лица подбирали своих эмиссаров и направляли их для организации оуновской работы в областях и районах Украины. Вся работа мельниковского «провода» ОУН проводилась главным образом через низовые ячейки общества «Просвита», которые, например, в Ровенской области были организованы во всех селах. Через «Просвиту» мельниковцы проводили среди населения националистическую агитацию и под прикрытием ее вербовали новых членов в ОУН и т.д. Никакой боевой деятельности мельниковцы против немцев не проводили⁵⁰.

Бандеровцы, напротив, были представителями новой формации украинских националистов, исходили из принципов шовинистической террористической фашистской диктатуры. Лозунг бандеровцев – «Украина только для украинцев», а население не украинской национальности, находящееся на территории Украины, должно быть выселено или уничтожено.

Для предотвращения антинемецких выступлений гитлеровцы усиленно разжигали вражду между бандеровцами и мельниковцами, а также между народами, населяющими Западную Украину. В результате немцы добились того, что бандеровцы стали игнорировать распоряжения гестапо и авбера.

В свою очередь, мельниковцы, не имея сил самостоятельно бороться с бандеровцами, потеряли веру в Германию и стали на путь поиска новых союзников, а также начали, хотя и очень робко, выступать против немецких властей. В качестве ответной меры весной

1943 г. немцы подвергли аресту лидеров мельниковцев – были задержаны Улас Самчук и Демо-Долгопольский.

Основанием к аресту послужила помещенная в газете «Волянь» статья Уласа Самчука под названием «Так было – так будет». Статья имела антинемецкую направленность. Кроме этого, Улас Самчук печатал свои статьи в «бульбовской» газете «Земля и влада», тоже направленные против немцев.

Значительная часть мельниковцев после начала арестов ушла в подполье и соединилась с бульбовцами, наряду с бандеровцами и мельниковцами действовавшими в западных областях Украины – а именно в Ровенской и Волянской областях.

Кто же такие были бульбовцы? После оккупации в 1941 г. немецкими войсками Ровенской области в г. Ровно к немецким властям явился Тарас Боровец, уроженец с. Быстричи Людвипольского района Ровенской области. Он предложил свои услуги в качестве организатора и руководителя вооруженных отрядов украинских националистов с целью ликвидации отдельных групп Красной Армии, оставшихся в лесистых и болотистых местах Полесья, и советских партизан. Получив от немцев на это санкцию и материальное обеспечение, Тарас Боровец начал формировать из населения Полесья отряды под названием «Полесская сич». Себе он присвоил псевдоним «Тарас Бульба», и с этих пор руководимые Тарасом Боровцом отряды стали называться бульбовцами.

«Тарас Бульба» являлся ставленником и выразителем интересов определенной группы украинских националистических элементов, оуновцев «демократического» направления, к которому присоединились члены «Украинской народно-демократической партии», созданной на базе «Союза украинских коммунистов-самостийников» и других.

До весны 1942 г. бульбовцы, совместно с частями немецкой армии, ликвидировали несколько мелких подразделений Красной Армии. Создав отряд до 3 000 человек, «Тарас Бульба» поставил перед собой задачу увеличить его, вооружить и одеть за счет немцев, а потом от них уйти. Это относилось к осени 1942 г., т.е. к тому периоду, когда националисты убедились в том, что планы немцев по созданию «самостийной» Украины – блеф, и когда в народе начало шириться возмущение немецкой политикой. Гитлеровцы, боясь, что народное возмущение выльется в форму открытой антинемецкой борьбы и что бульбовцы примут участие на стороне народного движения, предложили «Тарасу Бульбе» сдать оружие и распустить свои отряды.

«Тарас Бульба» уклонился от выполнения этого распоряжения и со своими отрядами ушел в леса. После этого немцы начали преследовать бульбовцев, а «Тарас Бульба» начал нападать не только на партизан, но и на отдельные группы немцев. В дальнейшем, для того чтобы облегчить свое пребывание в лесах, он обратился к командованию одного из партизанских соединений, действовавших на территории дислокации бульбовцев, в районе Олевска и Сарны, с предложением организовать совместную оборону против немецких карательных отрядов и не нападать друг на друга⁵¹.

Это предложение было принято, и до начала 1943 г. советские партизаны и бульбовцы друг друга не трогали. «Тарас Бульба» начал издавать газету «Земля и влада», в которой излагалась его политическая платформа. Он называл себя широким демократом, поставившим перед собой задачу создания «единого народного фронта» для борьбы против немцев и большевиков. Конечной целью борьбы бульбовцы считали создание «Украинской народно-демократической республики» (УНДР)⁵².

Для достижения этой цели «Тарас Бульба» стремился объединить все основные националистические течения, существовавшие на Украине.

Пока «Тарас Бульба» жил мирно с советскими партизанами и нападал на немцев, он пользовался популярностью и поддержкой среди украинского населения и был опасен для немцев. Поэтому гитлеровцы решили, наряду с ликвидацией партизанских отрядов, ликвидировать и бульбовские отряды. Для этого они решили прежде всего спровоцировать столкновения между бульбовцами и советскими партизанами.

Как отмечалось в оперативных сводках штаба Украинского округа, организовав «казацкие отряды» из кулацких и антисоветских элементов, находившихся в числе военнопленных Красной Армии, немцы посылали их под видом советских партизан нападать на бульбовские отряды, вызывая у последних вражду к советским партизанам⁵³.

После одного из таких кровопролитных столкновений бульбовцы нарушили договоренность о сохранении мирных отношений с партизанами и начали выступать против них с враждебными действиями. И несмотря на то, что командование советского партизанского отряда в лице подполковника А.В. Лукьянова неоднократно предлагало «Тарасу Бульбе» восстановить мирные отношения и раскрывало провокационную сущность немецкой политики в отношениях между партизанами и бульбовцами, – «Тарас Бульба» не согла-

сился на продление мирных отношений между бульбовцами и советскими партизанами и продолжал нападать на последних.

В мае 1943 г. бандеровский «провод» ОУН дал приказ УПА разоружить и ликвидировать бульбовцев. «Тарас Бульба» не согласился сложить оружие, после этого началась борьба между бульбовцами и бандеровцами.

Населению это решение бандеровцев объяснялось тем, что бульбовцы, настроенные против бандеровцев, разрушают единство украинского народа и поэтому являются его врагами.

«Тарас Бульба» выступил против этой борьбы, называя ее «братоубийственной», и предложил бандеровцам прекратить между собой борьбу, объединиться для совместной борьбы с немцами и советскими войсками за «самостоятельную» Украину.

Для руководства вооруженными силами «Тарас Бульба» предлагал создать военно-политический совет, в состав которого должны были войти представители от «Тараса Бульбы» и бандеровского «провода»⁵⁴.

Бандеровцы согласились вести переговоры. Летом 1943 г. в с. Даничев Межирицкого района Ровенской области состоялась конференция по этим вопросам. Но эти переговоры были сорваны бандеровцами.

Вооруженные столкновения между бандеровцами и бульбовцами после неудавшейся конференции участились, хотя «Тарас Бульба» в печати продолжал призывать бандеровцев к прекращению борьбы и заключению перемирия. Однако бандеровцы продолжали против бульбовцев вооруженную борьбу.

В связи с разгромом немецких армий на советско-германском фронте летом 1943 г. и успешным продвижением Красной Армии на запад, «Тарас Бульба» 5 октября 1943 г. издал приказ № 105, в котором говорилось, что там где возможны стычки с преобладающими силами советских или бандеровских партизанских отрядов, отделы УНРА расформировать и перейти в подполье. Абсолютно нигде не организовывать сопротивление регулярной Красной Армии в ее возможном походе на запад. Удерживать население от всяких выступлений против нового оккупанта, чтобы не вызывать лишних репрессий и не нести несвоевременно напрасных жертв. Усилить деятельность территориальных органов УНРА в подполье согласно отдельным приказам и инструкциям.

Для достижения главной цели в будущем члены УНРА должны были соблюдать строгую конспирацию в подполье, чтобы «завтра выйти снова с оружием в руках»⁵⁵.

Были оставлены в подполье штаб УНРА, типография и небольшой отряд для их охраны. Бандеровцы это мероприятие «Тарас Бульбы» истолковали в своей прессе как его капитуляцию. В дальнейшем из подполья штаб «Тараса Бульбы» развернул широкую антибандеровскую пропаганду, распространяя на селе огромное количество литературы. В ней бандеровцы разоблачались как антинародная организация, деятельность которой инспирируется гестапо.

В ответ на это бандеровцы усилили террор против бульбовцев, многих из них убили, в том числе и жену «Тараса Бульбы», жившую в с. Быстрицы Людвипольского района Ровенской области.

В связи с приближением фронта к западным областям Украины, «Тарас Бульба» в конце декабря 1943 г. выехал через г. Варшаву в г. Женеву, где он должен был встретиться с видным националистом Андреем Левицким и через него вести переговоры с представителями английского правительства⁵⁶.

Вместе с тем необходимо отметить, что по мере освобождения от немецких войск территории западных областей Украины имела место тенденция к объединению между бульбовцами и бандеровцами для совместной антисоветской борьбы.

Надо отметить, что оуновцы-бульбовцы даже в печати, предназначенной для широких масс, всегда заявляли, что главным их врагом является Россия. Об этом совершенно определенно заявил в газете «Оборона Украины» видный бульбовец И. Максименко⁵⁷. В своей статье «Какая же наша концепция борьбы?» он так отвечал на этот вопрос: «Германия, как пришла к нам, так и ляжет в могилу, а нашим врагом останется, как и была, Россия, независимо от окраски»⁵⁸.

Главной целью оуновцы-бульбовцы так же как, и оуновцы-бандеровцы, ставили перед собой борьбу против Советского Союза. Гитлеровцы искусно руководили различными по форме националистическими течениями и группировками в Западной Украине, они не только не пытались объединить их в единую организацию, а, напротив, всячески старались разжигать между ними противоречия с тем, чтобы не дать возможности объединиться народным массам и этим самым облегчить себе условия для порабощения украинского и иных народов.

В мае 1943 г. был создан новый «провод» ОУН, в который вошли:

1. «Лебедь» – Максим Рубан, руководитель «провода».
2. «Ярый» – Рихард Ярыга, референт иностранных дел и финансов Центрального «провода».
3. Волошин Ростислав – уроженец Ровенской области, юрист, окончил Краковский университет.

4. Старух Ярослав – писатель, уроженец Галиции и другие.

К 1 мая 1943 г. было создано Главное командование УПА. Его сначала возглавил Василий Ивахив, а после его гибели – Дмитро Клячковский. По приказу последнего вооружённые подразделения «самостийников-державников» стали именоваться Украинской повстанческой армией (УПА).

Создание УПА ни в коей мере не являлось опасным для немцев⁵⁹. Данный вывод подтверждается и тем, что когда УПА находилась в лесах Тучинского, Александрийского и Кременецкого районов Западной Украины крупными соединениями и имела возможность вести активные действия против немцев, то она этого не делала, так как «провод» ОУН не давал на это санкции.

Только лишь после того, как УПА, в силу необходимости, разукрупнилась и «провод» ОУН не в состоянии был держать под своим влиянием все мелкие отряды, отдельные подразделения УПА по своей инициативе начали нападать на немцев.

Необходимо отметить, что во всех воззваниях, листовках и других документах содержались призывы к УПА вести бой с немцами и с партизанами, но фактически УПА вместе с немцами вела активную борьбу против советских партизан. Кроме этого, УПА принимала активное участие в ликвидации советских разведчиков, действовавших в немецком тылу.

Например, П.А. Судоплатов в своей книге «Спецоперации. Лубянка и Кремль 1930-1950 годы» пишет о том, что советского разведчика Н.И. Кузнецова и его людей схватили бандеровцы. Это произошло в 1944 г. в одной из деревень возле города Львова. Расследование показало, что Н.И. Кузнецов подорвал себя ручной гранатой. В архивах гестапо была обнаружена телеграмма, в которой бандеровцы сообщали о захвате группы офицеров Красной Армии, один из которых был одет в немецкую форму. Бандеровцы считали, что этот человек, убитый в перестрелке, был именно тем, кого все это время безуспешно искала немецкая спецслужба. Немцам были переданы некоторые поддельные документы, изготовленные на имя обер-лейтенанта Пауля Зиберта (псевдоним Н.И. Кузнецова), и часть доклада Н.И. Кузнецова советскому «Центру» с сообщением поразительных подробностей уничтожения высокопоставленных немецких представителей на Украине⁶⁰.

Немцы всегда знали стоянки и укрытия УПА, но мер к их уничтожению не принимали, ограничиваясь посылкой в эти места незначительных экспедиций и разбрасыванием над стоянками УПА листовок с угрозой уничтожения.

В марте 1943 г. в состав УПА вошла ранее созданная оуновцами и немцами украинская полиция – «шугманшафт».

Структура Украинской повстанческой армии с ноября 1943 г. включала три военных округа: УПА-Север (северо-западные земли Полесья и Волыни), УПА-Юг (Подолье), УПА-Запад (Галичина). Военного округа УПА-Восток в структуре УПА не было. Это название использовалось лишь в пропагандистских целях⁶¹. В историческую литературу четвертый военный округ ввел Р. Гоше (Gaucher R. – Прим. авт.), который исследовал оппозиционные движения в Советском Союзе⁶². «Использование в пропагандистских целях названия УПА-Восток привело к определенной путанице в структуре повстанческой армии. Так, Р. Гоше, анализируя структуру УПА, называет четыре большие армии, среди них и Восток, отряды которой действовали на северо-западе Киевщины»⁶³.

Группы УПА состояли из «курней» – батальонов, численностью до 500 человек каждый. «Курень», или как его еще называли «виддил» – отдел, состоял из следующих подразделений: три стрелковые сотни, численностью 70-80 человек каждая, пулеметный взвод, взвод снабжения, санитарное отделение, отдел полевой жандармерии и взвод штабной разведки⁶⁴.

В каждом курене, кроме командира, имелся его заместитель, политический воспитатель, начальник штаба, инструкторы боевой подготовки, по количеству в курене «сотен», а также начальник снабжения и командир санитарного отделения.

Командный состав УПА состоял из активных и проверенных оуновцев. От сотенного и выше командный состав назначался красным «проводом» ОУН. Младших командиров назначал командир куреня, в отдельных случаях назначения производили командиры сотен.

Состав УПА можно разделить на следующие основные группы:

1. Командный состав, как правило, проверенные члены ОУН.
2. Добровольцы, из числа украинских полицейских и идейной молодежи.
3. Мобилизованные, примерно 60 процентов всего состава УПА⁶⁵.

Мобилизация в УПА происходила своеобразным путём. Находившийся в селе войсковик, то есть представитель ОУН, выделял из села по несколько человек, преимущественно из лиц, служивших в Красной Армии или в польской армии, для службы в УПА. Затем эти лица повесткой вызывались в условленное место на сборный пункт.

Лиц, которые не являлись на сборный пункт, представители «СБ» – службы безопасности, вылавливали и избивали шомполами, давая

им по 50 и более ударов. Дезертиров из УПА также избивали шомполами и отправляли в концентрационные лагеря, а «злостных» – уничтожали. Из-за экономии патронов их душили путом (удавкой), т.е. верёвкой. Для подавления антиоуновских выступлений и настроений в массах бандеровцы начали применять жестокие репрессии против населения⁶⁶.

В середине 1944 г., в связи с изгнанием Красной Армией немецких захватчиков с территории западных областей Украины, часть бандеровцев ушла с немцами, а часть осталась на освобожденной территории для подрывной, подпольной антисоветской деятельности.

Референтуры «СБ» получили указания Центрального «провода» ОУН о том, что при возвращении Красной Армии в западные области Украины они должны организовывать террористические акты против партийно-советского актива и местных жителей, которые будут способствовать восстановлению органов советской власти. Референтура «СБ» имела в каждом районе террористические «боевки» (группы) в количестве 8-12 человек, вооруженных автоматами, гранатами и обязательно 1-2-я ручными пулеметами⁶⁷.

Оуновцам обманном и насильственным путем удалось привлечь в свои отряды и честных людей, среди которых большинство составляли крестьяне. Эти люди поверили в то, что будто бы оуновские отряды УПА или «бульбовская» УНРА будут бороться с немецкими захватчиками.

Чтобы помочь тем, кто сбился с верного пути, правительство советской Украины 12 февраля 1944 г. обратилось к участникам УПА и УНРА с призывом порвать всякие связи с врагами народа – гитлеровцами и оуновцами, приступить к мирному труду и к активной поддержке Красной Армии, которая вела борьбу против гитлеровской Германии.

Так, в обращении, подписанном председателем Совета народных комиссаров Украинской ССР Н.С. Хрущевым, было сказано: «Именем Правительства Украинской Советской Социалистической Республики мы гарантируем всем участникам так называемой «УПА» или «УНРА», которые перейдут на сторону Советской власти, которые честно и целиком порвут всякие связи с гитлеровцами-оуновцами, которые искренне и целиком отрекутся от всякой борьбы и вражеских выступлений против Красной Армии и Советской власти – полное прощение их тяжких ошибок, их прошлых преступлений перед Отечеством. Тот, кто будет вместе с гитлеровцами-оуновцами бороться против Советского Союза, против украинского народа, против органов его власти – будет предан строгому Народному суду.

Весь украинский народ вместе с Красной Армией всюду найдет и уничтожит своих врагов»⁶⁸.

Таким образом, на территории Западной Украины в 20-е гг. XX в. появились первые националистические организации, которые своей главной задачей ставили создание независимого украинского государства. Ими была создана Организация украинских националистов (ОУН) с Центральным штабом в г. Берлин. В 1930-е гг. был выдвинут ряд руководителей ОУН: Евгений Коновалец, Степан Бандера, Андрей Мельник и другие. В 1941-1944 гг. ОУН совместно со своими вооруженными отрядами – Украинской повстанческой армией (УПА) вела борьбу с отрядами польской Армии Крайовой и советских партизан.

Украинские националисты воевали под лозунгами «За самостоятельное, свободное Украинское государство» и «Свобода народам, свобода человеку». ОУН делала ставку на взаимное истощение сил Германии и СССР, надеясь на «возможность ударом изнутри достигнуть освобождения».

После окончания Второй мировой войны украинские националисты рассчитывали на то, что либо в СССР произойдет революции и это позволит Украине обрести свободу, либо начнется новое противостояние между Советским Союзом и государствами капиталистического лагеря.

Борьба ОУН-УПА, равно как и прибалтийских «лесных братьев», с самого начала отличалась безнадежностью и ожесточенностью. Из националистической организации ОУН трансформировалась в антисоветскую, диверсионно-террористическую, чем дискредитировала себя перед лицом украинского народа.

2. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКИХ ФОРМИРОВАНИЙ И БАНДГРУПП НА ТЕРРИТОРИИ ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЕЙ УКРАИНСКОЙ ССР В 1944-1953 гг.

Летом 1944 г. началось освобождение западных областей Украинской ССР от немецко-фашистских захватчиков. Войска Красной Армии стремительно продвигались к западным рубежам Советского Союза. В то время, когда Красная Армия коренным образом изменила стратегическую ситуацию на советско-германском фронте в свою пользу, рейхсфюрер СС Генрих Гиммлер в своей директиве от 1944 г., адресованной частям «Ваффен-СС» в Украине, писал: «Цель, которой надо достичь, состоит в том, что после того как украинские области будут эвакуированы, там не должно остаться ни одного человека, ни одной головы скота, ни одного центнера зерна, ни одной железнодорожной линии, ни одного здания не должно остаться целым, чтобы не эксплуатировать в течение ближайших лет, не должно быть ни одного не отравленного колодца. Враг должен найти страну полностью сожженной и разрушенной»⁶⁹.

Проводя националистическую работу в городах и селах Западной Украины, ОУН создал хорошо разветвленное и законспирированное подполье, охватывая своим влиянием главным образом сельскую, школьную и студенческую молодежь. Вот что по этому поводу в своих показаниях говорил бывший поветовый проводник Городенковского повята Василий Петрович Кузьмин, который явился с повинной в феврале 1945 г. На поставленный вопрос, на какие социальные слои населения больше всего опирается ОУН – он ответил: «ОУН преимущественно состоит из крестьянских масс бедняков, середняков и кулаков. Как это ни парадоксально, но в ОУН много имеется бедняцкой и середняцкой части населения».

Не зная действительного положения жизни крестьян в СССР, будучи обманутыми немецко-фашистской и украинско-националистической пропагандой в отношении преимуществ колхозного строя, находясь в крайне тяжелых материальных условиях, они считают, что единственный путь к улучшению своего положения есть борьба за создание «самостоятельного украинского государства», а

руководящей силой в «проводах» ОУН, как правило, является интеллигенция, вышедшая из крестьян»⁷⁰.

Одним из направлений деятельности ОУН было широкое использование влияния церкви на различные слои населения Западной Украины. Именно реакционное униатское духовенство поддерживало политику украинских националистов. Контакт между ОУН и униатской церковью⁷¹ был настолько тесным, что считалось обязательным для «галицийского» крестьянина, то есть жителя западных областей Украины, принадлежать к униатской церкви, а изменение вероисповедания рассматривалось как измена.

Центральной фигурой униатского духовенства, вокруг которого объединились украинские националисты, являлся глава униатской церкви митрополит Андрей Шептицкий, умерший в 1944 г. С ним до войны были связаны Краковский центр и Львовская «Красная экзекутива», в том числе ее руководитель «Мирон» и другие оуновцы. Активную роль играли руководитель Станиславской епархии епископ Григорий Хомишин и Перемышлянский епископ Й. Коцьоловский.

Вот цитата из письма митрополита Андрея Шептицкого Адольфу Гитлеру в связи с оккупацией немцами города Киева: «Ваше превосходительство! Как глава украинской Греко-католической церкви я передаю Вашему превосходительству свои сердечные поздравления по поводу овладения столицей Украины, златоглавым городом на Днестре – Киевом... С особым уважением граф Шептицкий, митрополит»⁷².

На Галичине (Западная Украина) бандеровцами были созданы свои вооруженные отряды в июле 1943 г. в виде так называемой «Украинской народной самообороны» – УНС. Поводом к спешному созданию банд УНС на Галичине послужил рейд партизанского соединения дважды Героя Советского Союза С.А. Ковпака, громившего немцев и их пособников.

В своем воззвании по поводу создания УНС бандеровцы писали: «Украинцы! Несколько недель, как потрясена Западная Украина известием о приходе многотысячной большевистской банды «Ковпака» в украинские Карпаты... Мы не можем допустить того, чтобы во имя ненавистной Москвы горели наши села, разрушалось наше добро, чтобы в нашей Украине гнездились энкеведистские банды... Украинский народ не даст себя никому угнетать и поэтому организует «Украинскую народную самооборону» – УНС для борьбы с большевистскими бандами в Карпатах»⁷³.

Как видно из воззвания, оуновцы, создавая вооруженные отряды на Галичине, ни слова не говорили о борьбе с немцами, так как они

создали эти отряды для борьбы с советскими партизанами именно в 1943 г., когда советские партизанские отряды на Волыни и Полесье выросли в грозную силу и громили немцев.

Зимой и весной 1944 г. отряды УНС на Галичине пополнились командным и рядовым составом за счет разбитых банд УПА на Волыни и Полесье. В это же время вооруженные отряды УНС меняют свое название на УПА. Центральный «провод» ОУН для руководства отрядами УПА создает военный округ «Говерла», во главе которого были «Гуцул», затем «Гром» – Микола Твердохлиб. Округ состоял из нескольких групп: «Черный лес», «Маковка», «Гуцульщина» и др.

В этот период националистические формирования ОУН-УПА вели борьбу с партизанами, зверски расправлялись с польским населением, но не трогали немцев. Действия бандитов отличались особой жестокостью и бесчеловечностью. В одной из инструкций своим подопечным Степан Бандера заявил: «Наша власть должна быть страшной».

Чтобы удержать свое влияние на массы украинского населения западных областей Украинской ССР, руководство украинских националистов проводило ряд террористических актов среди местного населения. Так, в оперативной сводке внутренних войск о действиях УПА на территории Западной Украины отмечалось, что в декабре 1944 г. служба безопасности Городенковского окружного провода ОУН провела 4 массовых террористических акта. В с. Поточыске Чернелицкого района были зверски убиты 40 украинских семей за то, что они были лояльно настроены к советской власти. Также были убиты в с. Тышковцы – 12 семей, в с. Дубки – 8 человек и в с. Корнюве – 10 человек⁷⁴.

В приказе № 1 группы УПА «Запад-Карпаты» от 28 августа 1944 г., подписанном комендантом УПА «Богунном», об отношении к немцам и мадярам указывалось, что немцы с потерей ими украинской территории перестают быть для оуновцев оккупантами и главными врагами. В целях сбережения народной энергии на решительную и окончательную расправу с главным врагом Украины – большевиками было приказано избегать всяких стычек, как с немцами, так и с мадярами, и только в случае нападения на бандформирования – обороняться. О случае таких столкновений необходимо было сейчас же доносить. Мадьярские части, которые своим культурным поведением на Украинских землях заслужили себе симпатию украинского населения, – рассматривать как приятелей. Строжайше запрещалось разоружать, а тем более грабить отдельных солдат из разбитых частей указанных армий⁷⁵.

Как обращались «культурные» мадяры с населением Западной Украины? Вот донесение Долинского повитового «провода» ОУН от 8 апреля 1944 г.: «Друже Проводник! Как вам известно, село Музын-Старый целиком почти уничтожено мадярами при помощи полиции с. Выгода. Погибло 90 человек и сожжено 43 хозяйства»⁷⁶.

Не лучше, чем мадяры с украинцами обращались украинские националисты с поляками, проживавшими в деревнях и селах Западной Украины. В качестве примера «работы» оуновцев с местным польским населением можно привести Протокол №1 за подписью «Косаря», бывшего руководителя ОУН Калужского округа, по делу ликвидации польской колонии Заменок. В нем говорится: «Дня 2 апреля окружная боевка и группа гайдамаков в числе 50 человек провела акцию на выше названную колонию и ликвидировала 40 поляков и сожжено 52 хозяйства. Акция проведена в ответ на нападение польской боевки на двух курьеров, которые проходили через лес недалеко этой колонии. Постой дня 12 апреля 1944 г., «Косарь»⁷⁷.

Террористическая деятельность бандеровцев была направлена, в первую очередь, против мирного населения Западной Украины. А именно в Тернопольской области 17 декабря 1944 г. бандгруппа, численностью до 200 человек, совершила вооруженное нападение на МТС в селе Звьяныче Залещинского района. Бандитами было сожжено здание конторы МТС, мастерская, конюшня колхоза и убито 19 человек рабочих из обслуживающего персонала МТС. В ночь на 21 декабря 1944 г. бандгруппой, численностью до 150 человек, было совершено вооруженное нападение на польское село Глухово Заложнецкого района (так в документе – Прим. авт.). Бандитами было убито 6 местных жителей и сожжено 53 дома. В ночь на 22 декабря 1944 г. националистической группой было совершено нападение на польское село Толстобаба Монастырского района. Бандитами было убито 53 местных жителя и сожжено 106 домов⁷⁸.

В ночь на 7 февраля 1945 г. банда численностью до 500 человек совершила нападение на село Барыш Бучачского района. Бандиты убили 93 и ранили 20 местных жителей – поляков и сожгли 212 домов. Бандиты увели в лес 12 семей, одна семья, отказавшаяся уходить, была расстреляна. Прибывшая на место оперативная группа внутренних войск столкнулась с заслонами, оставленными бандитами при отходе. В результате перестрелки было убито 18 бандитов, а один бандит ранен и захвачен живым. 13 февраля 1945 г. бандиты совершили налет на село Пуздники Городокского района, убили 50 местных жителей – поляков и сожгли 200 домов. 14 февраля 1945 г. в селе Бойковцы Белобожницкого района бандиты зверски убили 39

местных жителей – поляков, главным образом женщин и детей. В ночь на 25 февраля 1945 г. в селе Малне Залешики Золотопогодского района (так в документе – Прим. авт.) бандитами были зверски убиты 36 местных жителей – поляков⁷⁹.

Немецкая разведка на территории Западной Украины вела работу по созданию хорошо экипированных и вооруженных отрядов УПА, которые действовали в советском тылу с террористическими и диверсионными заданиями.

Взаимодействие руководства ОУН-УПА с немецким командованием подтверждается и архивными данными. Так, 25 февраля 1945 г. с немецкого самолета Ю-88 на территорию Городокского района Львовской области были сброшены 4 вражеских парашютиста, по национальности украинцы, которые 26 февраля 1945 г. были задержаны. На допросе парашютисты показали, что все они в декабре-январе 1944-1945 гг. прошли обучение в немецкой разведывательной школе в Германии, после окончания которой 25 февраля 1945 г. с самолета были сброшены в советский тыл с заданием собрать данные об экономическом и политическом состоянии СССР, а также о состоянии оуновского движения и банд УПА⁸⁰.

Характерным примером взаимодействия немецкой разведки с оуновцами является задержание немецкого агента А.А. Зайчикова, который был арестован оперативной группой НКВД УССР в селе Кидры Владимирецкого района Ровенской области 2 мая 1944 г. Из показаний задержанного стало известно, что в феврале 1942 г. он добровольно выехал на работу в Германию, где в декабре того же года был завербован германской разведкой и направлен в разведывательную школу в г. Данциг.

В разведывательной школе проходило обучение 150 человек, в возрасте от 18 до 25 лет, все по национальности украинцы. Слушатели разведывательной школы готовились для осуществления диверсионно-разведывательных заданий на освобожденной территории Украины и для этой цели, наряду со специальными предметами (подрывное дело, радиосвязь и т.д.), изучали вопросы оуновского движения, лекции по которым проводил начальник школы Эдуард Карлович (фамилия неизвестна). Они под руководством немецкого инструктора проходили практические занятия по разведке в районах Олевск-Ракитно-Домбровица-Высоцк Ровенской области и северной части Волынской области. В этих районах Западной Украины ими изучалась местность, дороги, лесные тропы и ориентиры для проведения террористической деятельности. Группу украинских разведчиков, в которую входил А.А. Зайчиков, возглавил резидент немецкой разведки «Ушинский», по национальности

поляк. Это по времени совпадало с приближением линии фронта к северной части Волынской области⁸¹.

По заданию «Ушинского» А.А. Зайчиков, перейдя линию фронта, установил связь с руководителем оуновской банды «Шуляк», оставшейся в тылу Красной Армии, и получал от «Шуляка» разведывательные данные, которые доставлял своему резиденту «Ушинскому». Кроме этого, об использовании немецкой разведкой оуновцев, он рассказал:

«...Однажды в беседе со мной и остальными разведчиками «Ушинский» заявил: «Учтите, что мы находимся на территории, где оперируют оуновские банды, поэтому нам можно легко работать. Дело в том, что между командованием немецких войск и руководителями этих банд достигнуто соглашение о взаимной помощи. Немецкое командование снабжает банды оружием и боеприпасами, требуя от них за это активизации борьбы с советской властью, с частями Красной Армии, задерживать передвижение последних и оказывать всемерную помощь агентам немецкой разведки при переходе ими линии фронта, сбора разведывательных данных и совершения диверсионных актов. Необходимо, чтобы вы об этом помнили, так как нам, немецким разведчикам, поручен контроль за деятельностью оуновских банд и эффективностью их борьбы с частями Красной Армии»⁸².

Для обеспечения доставки добытых шпионских сведений немецкому командованию, А.А. Зайчиков имел специально выделенного проводника из состава оуновской банды «Шуляка», с которым неоднократно переходил линию фронта.

Таким образом, всю свою шпионскую работу разведывательная группа «Ушинского», в которую входил А.А. Зайчиков, проводила при непосредственной помощи вооруженных отрядов украинских националистов «Шуляка», а также «Тигра» и «Задума», входящих в курень «Ярко» северной группы УПА⁸³.

Совместная деятельность немецкой разведки и ОУН-УПА базировалась на «местных» соглашениях.

Об этом свидетельствует ряд немецких документов. В приказе бригаденфюрера СС Бреннера о переговорах с руководителями УПА от 12 февраля 1944 г. говорится: «Начатые в районе Деражно переговоры с руководителями национальной Украинской повстанческой армии были успешно проведены также в районе Верба. Достигнута договоренность: немецкие части не подвергаются нападению со стороны «УПА». «УПА» засылает лазутчиков, преимущественно девушек, в занятые врагом районы и сообщает результаты Развед. отделу Боевой группы. Пленные Красной Армии, а также

советские партизаны препровождаются в развед. отдел для допроса; местные чуждые элементы используются Боевой группой на работах»⁸⁴.

Начальник полиции безопасности и СД Львова полковник полиции Биркамп сообщал, что 11 марта 1944 г. в районе Подламин «200 участников укр. свободного движения объявило борьбу против большевизма совместно с германским вермахтом. В течение 12 марта 1944 г. их число достигло 1200 человек. Они из РКУ и в большинстве своем вооружены. ...14 марта 1944 г. до полудня жандармский пост Броды сообщил, что I-Ц пропагандист вермахта оперативной группы Броды майор доктор Гибель подтвердил сообщение и показал, что вермахт снабдил банду оружием и перевязочным материалом. В ближайшие дни состоятся переговоры майора доктора Гибеля с руководителем этой национальной украинской группы. ...По моему мнению, здесь уже речь идет не о банде, а о «дружественном войске», которое снабжает и вооружает вермахт. И полиция к ним относилась бы иначе, так же как и вермахт, т.е. как к союзникам, если переговоры с ними привели бы к тому, чтобы они обязались (и выполнили бы эти обязательства) рассматривать немецкую полицию как «дружественное войско»⁸⁵.

С конца января 1944 г. различные отряды УПА искали прямые контакты с частями вермахта. Офицер разведывательного отдела боевой группы Прюцманна – штурмбанфюрер СС Шмиц наладил связь с отдельными руководителями банд УПА в районе Постояно (33 км северо-западнее Ровно), Кременец, Верба, Котин, Бересце, Подкамень и Деражня, чтобы применить их для ведения разведки против Красной Армии и в качестве диверсионных отрядов⁸⁶.

Подобных «местных» соглашений известно множество, но они позволяли решать лишь тактические задачи отдельных групп, частей и подразделений. Для стратегического партнерства требовались указания Главного провода ОУН. Руководитель «Абверотряда-104» 11 апреля 1944 г. докладывал: «У УПА есть приказ, по которому запрещено вести борьбу против немецких солдат или совершать диверсионные акты против их военных сооружений и связи.

По приказу, изданному 6 апреля, всем подразделениям (Украинской повстанческой армии – Прим. авт.) было снова запрещено заключать какие-либо особые сделки с немецкими службами. Целью этого запрета было склонить немецкое командование к тому, чтобы оно установило связь непосредственно с руководством УПА.

...Хотя были установлены общие пункты и руководители были заинтересованы в улучшении положения, они все-таки не решились на связь больших размеров, так как имелись противоположные при-

казы. Они обещали выдавать захваченных русских агентов вместе с документами, картами и письменным материалом в обмен на взятых немецкой стороной служащих УПА»⁸⁷.

И немцы, и националисты с нетерпением ожидали решений о стратегическом партнерстве. И переговоры начались. Сведения о них содержатся в отчетах о переговорах руководителей полиции безопасности и СД Галиции с представителем ОУН(б) – отцом Иваном Гриньохом (кличка – «Герасимовский», украинский националист, известный деятель ОУН(б), военный капеллан батальона «Нахтигаль», член бандеровского «провода» в 1942-1943 гг., участник III Чрезвычайного съезда ОУН, член, а затем – второй вице-президент Главной освободительной рады ОУН). Эти документы раскрывают цели и задачи, которые преследовали договаривающиеся стороны.

Переговоры проходили в несколько этапов. Первый состоялся 6 марта 1944 г. Отец Иван Гриньох начал беседу с заявления, что «ему поручено вести переговоры от имени центрального руководства ОУН-бандеровской группы, по уполномочию политического и военного секторов этой организации, а в территориальном отношении – от имени всех областей и частей страны, в которых жили и проживают украинцы»⁸⁸.

В свою очередь, гауптштурмфюрер СС криминальный комиссар Паппе предупредил Ивана Гриньоха, что переговоры он может вести «не на политической базе», а только в интересах полиции безопасности.

Соглашаясь с этим, Иван Гриньох высказал соображение о том, что «если бы сегодня немецкая и украинская стороны приступили к политическим переговорам, в течение которых бандеровская группа получила бы от немцев какие-нибудь уступки и этим самым была бы политически признана, то Сталину было бы выгодно назвать всех украинцев и членов ОУН, которые опять находятся под его насилием, немецкими союзниками или их агентами и [он] извлек бы себе право их совершенно физически уничтожить. Исходя из этого, его организация также не требует политической основы переговоров и скорее желает, чтобы все переговоры и встречи, а также возможно последующее после этого сотрудничество проводились строго конспиративно»⁸⁹.

Иван Гриньох озвучил требования к немецкой стороне:

Во-первых, органы безопасности не должны больше арестовывать украинцев из-за их нелегальной политической деятельности, если она не будет выражаться в терроре, саботаже и покушениях и

если ОУН(б) будет придерживаться своего обещания активно действовать исключительно против большевиков.

Во-вторых, полиция безопасности должна освободить всех политических украинских заключенных и пленных.

В третьих, немецкая сторона должна гарантировать, что она окажет влияние на Центральный украинский комитет и Украинский комитет взаимопомощи, чтобы в своей пропаганде они больше не называли ОУН(б) большевистской агентурой.

В четвертых, ОУН(б) получает свободу действий в своей организационной деятельности и т.д.⁹⁰

Со своей стороны Иван Гриньох пообещал, что ОУН(б) соблюдает лояльность к немецким властям, не мешает поддержанию порядка, подвозу, строительству; предоставляет в распоряжение немецкого командования собранный разведкой агентурный материал против поляков и большевиков; проводит карательные операции соответствующим немецким интересам способом; не предпринимает никаких самовольных и самостоятельных действий против поляков⁹¹.

Политический вес Ивана Гриньоха не позволяет сомневаться в том, что переговоры он вел не по собственной инициативе, а о его действиях было известно руководству ОУН(б). Для ведения переговоров он был выбран не случайно. Во-первых, в случае ареста за него как за священника заступился бы предстоятель Украинской греко-католической церкви Андрей Шептицкий. Во-вторых, Гриньох – бывший военный капеллан батальона «Нахтигаль», доверенное лицо и представитель интересов тройственного бюро «провода» ОУН(б), т.е. тех, кто пришел к власти в результате отстранения Николая Лебедя.

Вторая встреча состоялась 24 марта 1944 г. В начале беседы Иван Гриньох «констатировал, что в его организации существует полная ясность относительно обсужденных со мной в первой беседе от 6 марта 1944 г. вопросов и что подробно изложенные пункты признаны и приняты со стороны ОУН»⁹².

Представитель Организации украинских националистов заявил о том, что его организация «обязуется передавать в распоряжение полиции безопасности все свои разведывательные данные о большевиках, коммунистах и польском повстанческом движении. Кроме того, ОУН готова сотрудничать с немцами против общего врага (большевизма) на всех участках, которые окажутся необходимыми для борьбы. Таким образом, ОУН будет держать свои боевые единицы за линией советского фронта, вредить советскому подвозу и базам подвоза, центрам вооружения, складам и т.д. путем активного

саботажа и разлагающе действовать на Красную Армию и прежде всего путем постоянного террора физически уничтожать сотрудников НКВД. Кроме того, она будет передавать немцам всевозможными путями (радио, курьеры) сообщения военного и политического характера с территории за линией советского фронта»⁹³. Дабы эта работа была эффективной, отец Иван Гриньох предложил, чтобы немцы тайно доставляли УПА боеприпасы, оружие и взрывчатку.

Очередной этап переговоров состоялся 29 марта 1944 г.⁹⁴ В этот раз немецкую сторону представлял командир полиции безопасности и СД Галиции обер-штурмбанфюрер СС и старший имперский советник доктор Й. Витиска. В ходе беседы он выдвинул ряд практических требований: ОУН-УПА следовало прекратить разложение Украинской добровольческой дивизии СС «Галичина» и негативное влияние на украинскую полицию, также требовалось не проводить контрпропаганду в случае, если с немецкой стороны будет осуществлена новая мобилизация украинского населения.

По всем пунктам командир полиции безопасности и СД в Галиции получил от Гриньоха положительный ответ. Политика – дело грязное! Националисты были готовы на все, даже на содействие угону в рабство западноукраинских крестьян.

Особо отметим циничное суждение отца Ивана Гриньоха касательно мобилизации украинского населения. «По его мнению, украинский народ имеет еще столько живой силы, что немецкие оккупационные власти смогут провести мобилизацию для себя и еще останется достаточное количество сил для вербовки ОУН в ряды УПА...»⁹⁵ Националисты были союзниками нацистов. Союзниками, в меру менталитета, не надежными, но других в 1944 г. у Германии уже не было.

Немецкое руководство оценивало переговоры с ОУН-УПА, прямо скажем, – неоднозначно. С одной стороны, «несмотря на то, что Герасимовский как представитель авторитетного руководства ОУН бандеровской группы постоянно заверял, что немедленно будут изданы приказы организации не вредить немецким интересам, не разлагать состоящие на немецких услугах украинскую полицию и добровольческую стрелковую СС-дивизию «Галиция», а также ограничить беспощадный украинский террор над польскими женщинами, детьми и населенными пунктами, – отряды УПА в Галиции ничем не доказали, что они получили указания от центрального «провода», по которым было бы заметно влияние переговоров между Н-референтом и Герасимовским и имевших место соглашений»⁹⁶.

С другой, руководители полиции безопасности и СД в Галиции не прерывали переговоры, исходя из следующих соображений: «Путем

переговоров ОУН могла бы быть удержана от нанесения большого ущерба немецкому подвозу и немецким интересам. Усмирение строптивого украинского народа в настоящее время, при большом недостатке карательных сил, может быть только выгодным.

«Связь с ведущими лицами ОУН и УПА будет исключительно важна и ценна для полиции безопасности, так как она даст разведывательный материал о наших государственных врагах и облегчит работу полиции безопасности»⁹⁷.

Облегчая «труды» гестапо, Иван Гриных 3 мая 1944 г. отчитался о выполнении «просьбы», высказанной ему на предыдущей встрече. Он «связался с подразделениями УПА в дистрикте Галиция и узнал, что УПА захватила живыми в свои руки 20 советско-русских парашютистов, сброшенных на территорию Галиции. Среди этих агентов несколько женщин, так называемых радисток. ОУН (группа Бандеры) готова передать мне этих 20 агентов-парашютистов. В дальнейшем не исключено, что мне (представителю львовского гестапо – Прим. авт.) будут переданы все отобранные у агентов диверсионные средства и по меньшей мере одна радиостанция для использования ее в интересах охранной полиции»⁹⁸.

«Просьба» гестапо могла быть воспринята соратниками по ОУН(б) неоднозначно, уж больно она походила на неприкрытое пособничество оккупантам. Поэтому в беседе Иван Гриных особо подчеркнул, «что об этой передаче агентов в охранную полицию не должны знать ни сами парашютисты, ни УПА. Он предложил дать указание УПА, чтобы она перевела находящихся в ее распоряжении агентов в другое место. Он обещал сообщить мне маршрут движения с тем, чтобы я надежными силами охранной полиции устроил засаду на пути движения, напал на конвоиров УПА и отобрал конвоируемых парашютистов. Во избежание ненужного кровопролития руководство бандеровской группы ОУН даст распоряжение не выдавать конвоирам УПА оружия вообще или выдать минимальное количество. Герасимовский лично будет находиться в близости, чтобы в случае необходимости сгладить и уладить инцидент»⁹⁹. В качестве компенсации за свои услуги Иван Гриных потребовал, чтобы охранная полиция помиловала и освободила приговоренных к смертной казни за хранение оружия националистов.

Отец Иван Гриных торговался с нацистами. 21 апреля 1944 г. он «заявил, что невыполнение определенных ожиданий, высказанных бандеровской группой ОУН в ходе переговоров с охранной полицией, может оказаться чрезвычайно опасным лично для него, как лица, на которое возложено поддержание связи с охранной полицией, так как он один без всякого прикрытия и без гарантий излагает и пред-

ставляет в штабе ОУН требования охранной полиции. Ему лично, как, впрочем, и всей организации, представляется очень важным, чтобы такое прикрытия было обеспечено возможностью изложить позицию Бандеры по вопросу о переговорах охранной полиции с бандеровской группой ОУН. Организация твердо уверена в том, что Бандера несомненно поддержит и одобрит нынешние контакты в интересах взаимного сотрудничества в борьбе с большевизмом. ...В этой связи он просит ходатайствовать перед компетентными инстанциями, которые должны дать разрешение на встречу представителя бандеровской группы ОУН, возможно, самого Герасимовского, с Бандерой»¹⁰⁰.

За переговорами пристально наблюдали заинтересованные спецслужбы. 19 апреля 1944 г. по вопросу о контактах вермахта и Абвера с Украинской повстанческой армией было проведено информационное совещание руководителей трех отделов контрразведки группы армий «Юг»¹⁰¹. На нем были высказаны доводы за сотрудничество с украинскими националистами. Полковник Линхардт («Абверкоманда-101»), например, был уверен, что «без контактов с УПА разведывательная и контрразведывательная деятельность этой команды немыслима вообще», т.к. «поступающие от УПА разведматериалы военного характера чрезвычайно обширны (10-15 донесений ежедневно). Большая часть этих материалов представляет ценность с военной точки зрения и используется войсками. К этому можно прибавить, что в некоторых случаях подразделения украинских банд вели боевые действия вместе с германским вермахтом против Красной Армии и большевистских банд».

Подполковник Зелигер («Абверкоманда-202») придерживался мнения, что в современных условиях диверсионные задачи за линией фронта могут быть выполнены лишь силами УПА. «На оккупированных русскими территориях лишь УПА представляет единственную враждебную силу. Ее усиление путем поставок оружия и обучения определенных кадров – тоже в интересах вермахта. Связь с подразделениями, действующими за линией фронта, может быть установлена только подразделениями, находящимися на территории, занятой германскими войсками. Он будет вынужден вербовать боевиков УПА на территории Галиции, а затем, после их обучения и снаряжения, сбрасывать в тылу русских с самолетов, а более крупные группы будут проникать сквозь бреши в линии фронта. Согласие высших инстанций в Берлине получено. Связь поддерживается уже давно через одного связника с Шухевичем, уже завербовано несколько человек для предстоящего обучения. Предложение Ш. оснастить все находящиеся на территории дистрикта Галиция части УПА и

постепенно перебросить их через бреши в линии фронта не было принято по соображениям безопасности. И все же в ближайшее время он с согласия Берлина сосредоточит группу числом в 100 человек непосредственно у переднего края на участке Делятин – Станислав, вооружит ее и с помощью действующих там германских частей перебросит за линию фронта»¹⁰².

Абвер был убежден в пользе подобных контактов. В свою очередь полиция безопасности в этом сотрудничестве видела как отрицательные моменты, так и плюсы. Командир охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрер Й. Витиска по этому поводу писал:

«С одной стороны, вермахт заинтересован в сотрудничестве с УПА. Аргументы подполковников Л. и З. (Линхардт и Зелигер – Прим. авт.) вполне убедительны. С другой же стороны, УПА воспользуется полученной свободой передвижения и неофициальным признанием возможностей усиления ее собственных рядов. Проводимая почти во всех округах мобилизация оказывает отрицательное влияние на хозяйственную деятельность (убийства польских специалистов, мобилизация сельскохозяйственных контингентов и пр.).

Добровольческий полк СС, строительные организации, равно как и украинская вспомогательная полиция, большей частью находятся на грани разложения»¹⁰³.

В то же время «бросается в глаза тот факт, – уточняет еще один нацистский документ, – что в отношении украинского населения к рейхсдойчам произошло большое изменение. В то время, как несколько месяцев тому назад в селах можно было заметить категорическое враждебное отношение украинцев к немцам, то теперь немецкие команды приветствуются даже часто немецким приветствием. Нужно ли эту перемену объяснить тем, что приближается большевистская опасность, или тем, что бандеровская группа и УПА провели пропагандистскую работу, – этого до сих пор мы не можем сказать»¹⁰⁴.

«Будет правильно, – делает вывод оберштурмбанфюрер Й. Витиска, – если мы станем продолжать переговоры в интересах сдерживания актов саботажа и диверсий на германских коммуникациях со стороны УПА, с целью получения от нее разведанных и недопущения ведения с ее стороны подрывной работы, как это подчеркивалось в ходе переговоров, не давая со своей стороны никаких серьезных обещаний, как, например, оснащение оружием»¹⁰⁵.

7 июня 1944 г. состоялась очередная встреча. На ней богослов, общественный и политический деятель Иван Гриньох (так сегодня позиционируют его украинские СМИ и интернет ресурсы – Прим.

авт.) и командир охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрер СС Й. Витиска обсуждали вопросы об использовании агентов-диверсантов и диверсантов-радивов за линией фронта, а также об оставлении агентов-радивов на случай отступления немецких войск с территории Галиции¹⁰⁶.

Относительно подготовки агентов-радивов и диверсантов с целью использования их за линией фронта отец Иван Гриньох заявил: «Между вермахтом и УПА уже давно существует договоренность, в соответствии с которой УПА будет выделять из своих рядов агентов-радивов и агентов-диверсантов. Поэтому нет никакой необходимости раскрывать этих боевиков УПА перед охранной полицией...»

Взаимодействие с вермахтом было уже налажено. Результат – совместные действия вермахта и УПА против советских партизан и Красной Армии; передача вермахту разведывательных материалов; выполнение УПА диверсионных задач за линией фронта; также посредством переговоров немецкое командование и спецслужбы сумели удержать ОУН-УПА от нанесения значительного ущерба немецкому подвозу на коммуникациях и немецким интересам в регионе.

Иван Гриньох использовал встречу, чтобы «по ходу сообщения о деятельности УПА в советском тылу ...указать на то, что УПА лишена возможностей пополняться оружием, боеприпасами и медико-санитарными материалами. Именно поэтому она вынуждена очень экономно и осторожно расходовать указанные средства, что в свою очередь не может не отразиться на активности и эффективности ее действий. Он утверждает, что интересы Германии никак не пострадают, если немецкая сторона согласится сбрасывать с самолетов оружие, боеприпасы и медикаменты для частей УПА, действующих в тылу противника. Наоборот, будучи лучше вооруженной и оснащенной, УПА-Ост сможет более надежно отстаивать военные интересы Германии»¹⁰⁷.

Имели ли договоренности практическое воплощение? Безусловно, да! Подробности взаимодействия украинских националистов и нацистов мы узнаем из протокола допроса сотрудника «Абверкоманды-202» З.М. Мюллера¹⁰⁸.

Осенью 1944 г. лейтенант Зигфрид Мюллер был прикомандирован к «Абверкоманде-202» (г. Краков). При назначении он прошел инструктаж. «Заместитель начальника отдела I-Ц генерального штаба по делам разведки капитан Дамерау и капитан Штольц сообщили мне, что в октябре 1944 г. начальник «Абверкоманды-202» капитан Кирн установил связь с южным штабом УПА и ведет с украински-

ми националистами переговоры о привлечении повстанческих отрядов УПА к проведению диверсионной работы в тылу Красной Армии»¹⁰⁹.

В Краков Зигфрид Мюллер прибыл 1 декабря 1944 г. «При встрече с капитаном Кирном, последний рассказал мне, что в октябре 1944 г. он имел встречу со связным южного штаба УПА, вместе с которым на участке «Абверотряда-206» перешел линию фронта и вел переговоры с южным штабом УПА.

...Командование повстанческих отрядов УПА дало капитану Кирну принципиальное согласие на совместное с немецкой разведкой проведение подрывной работы в тылу Красной Армии.

...Касаясь же практической работы по организации диверсий в тылу Красной Армии, украинские националисты поставили следующие условия: германские разведорганы должны создать на оккупированной немцами территории диверсионные школы для украинских националистов и вести обучение выделенных УПА националистов радиосвязи и военной подготовке.

...Имея соответствующие полномочия генштаба германской армии, Кирн принял условия украинских националистов и со своей стороны поставил перед УПА условия германского командования. Они сводились к следующему: южный штаб УПА предоставляет в распоряжение «Абверкоманды-202» такое количество диверсантов, как это считает необходимым командование «Абверкоманды-202». Право комплектования диверсионных групп из этих лиц «Абверкоманда-202» оставляет за собой, определяет место и объекты для диверсий.

Кроме того, штаб УПА должен предоставлять «Абверкоманде-202» все имеющиеся у них шпионские сведения о Красной Армии, а также информации об общей деятельности украинских националистов в тылу Красной Армии, на участке южной группы войск немецкой армии, т.е. на участке от Варшавы до румынской границы.

Южный штаб УПА согласился с этими условиями, и было принято решение об обмене офицерами связи между «Абверкомандой-202» и южным штабом УПА. Должность офицера связи от «Абверкоманды-202» Кирн предложил занять мне (Зигфриду Мюллеру – Прим. авт.)¹¹⁰.

Для связи с «Абверкомандой-202» украинские националисты прислали в Краков профессора Данилова (кличка – «Орлов»). Данилов участвовал в вербовке, обучении и комплектовании диверсионных групп исключительно из украинских националистов и переброске их в тыл Красной Армии для совершения диверсий¹¹¹. Этим он исправно занимался до апреля 1945 г.

«Человеческий материал» подбирался специалистами «Абверотряда-206» (структурное подразделение «Абверкоманды-202» – Прим. авт.) непосредственно за линией фронта в отрядах УПА в Карпатских горах. Из бандеровцев нацисты черпали диверсионную агентуру, обучали ее на краткосрочных курсах, а затем забрасывали в тыл Красной Армии. В последние месяцы перед капитуляцией Германии в диверсионной школе «Мольтке» обучались 45 диверсантов из числа украинских националистов. 25 человек из них были присланы штабом УПА с территории Украины¹¹².

Из протокола допроса все того же лейтенанта Мюллера мы узнаем, что после освобождения Степан Бандера в декабре 1944 г. «прибыл в распоряжение «Абверкоманды-202» в г. Краков и лично инструктировал Данилова, а также подготовленную нами агентуру, направляемую для связи в штаб УПА».

По случаю приезда Бандеры в «Абверкоманду-202» капитан Кирн устроил банкет. На нем с речами выступали Бандера, капитан Кирн и профессор Данилов. «Там я познакомился с Бандерой, а затем через несколько дней встретился с ним на деловой почве, – вспоминал Мюллер. – 27 декабря 1944 г. я подготовил группу диверсантов для переброски ее в тыл Красной Армии со специальным заданием. Эта группа состояла из трех украинских националистов – Лопатинского, «Демеда» и одного радиста, фамилию которого не помню. Степан Бандера в моем присутствии лично инструктировал этих агентов и передал через них в штаб УПА приказание об активизации подрывной работы в тылу Красной Армии и налаживании регулярной радиосвязи с «Абверкомандой-202»¹¹³.

Группа Лопатинского была перебросена в тыл Красной Армии с Краковского аэродрома в район г. Львова и имела при себе для передачи командованию УПА один миллион рублей, медикаменты, взрывчатые вещества и рацию.

На допросе лейтенант Мюллер указал еще три группы, заброшенные им в советский тыл. Первая – «Пауль-2», в количестве 8 чел., была перебросена 7 апреля 1945 г. в район г. Сарны с заданием восстановить связь со штабом волянской группы УПА и развернуть диверсионную работу на железнодорожной магистрали в районе г. Сарны. Вторая группа – «Пауль-3» также состояла из 8-ми чел. и была перебросена 13 апреля 1945 г. в район Владимир-Волянска. Все участники группы – уроженцы сел Воляни. Третья диверсионная группа – «Пауль-1» десантирована 20 апреля 1945 г. в район г. Ковель, в количестве 9 чел. Все участники – уроженцы Ковельского района. С кем им пришлось воевать? За чьи интересы они лили свою и чужую кровь? Ответ очевиден: проводимая украинскими националистами

диверсионная работа в тылу Красной Армии проводилась в интересах германской разведки и была санкционирована лично Степаном Бандерой.

После освобождения Красной Армией западных областей перед оуновским руководством была поставлена задача распространить влияние и на восточные области Украины. Украинские националисты, стремившиеся распространить свое влияние на восточные области Украины, еще во время немецкой оккупации создали в г. Киеве «провод» ОУН «Восточных украинских земель» (ВУЗ). «Провод» вначале возглавлял бывший руководитель краевого Львовского центра по кличке «Мирон», а затем Иван Миронович Нагирный, кличка «Черный». «Провод» ВУЗ создал областные и окружные центры ОУН, которые в свою очередь были поделены на районы и сельские организации.

В 1945-1947 гг. областные центры оуновских организаций были вскрыты и ликвидированы органами государственной безопасности и внутренними войсками в Полтавской, Сумской, Черниговской областях. Кроме того, были вскрыты 9 окружных «проводов» – в том числе в Киевской области: Белоцерковский, Таращанский, Корсуньский и Переяславский, в Полтавской области: Яготинский, Кременчугский, Золотоношский, в Кировоградской области: Александрийский и в Сумской области – Конопотский, а также были вскрыты 34 районных и сельских организации. Оуновские ячейки были вскрыты в г. Киеве в инженерно-строительном и медицинском институтах, кроме этого в речном техникуме. В дальнейшем были ликвидированы: областной центр ОУН в г. Сталино и городские центры в г. Запорожье и г. Одессе.

Материалами следствия и захваченными документами было установлено, что для создания оуновского подполья в восточные области УССР направлялись специальные эмиссары «Главного провода» и кадровые оуновцы, имевшие опыт практической работы в западных областях Украины. Были созданы школы, где готовили кадры для восточных областей Украины, которые комплектовались из украинцев и военнопленных восточных областей. Одна такая школа из 30 человек была в пгт Олесько Львовской области¹¹⁴.

Ячейки ОУН были не многочисленными. Население восточных областей Украины не разделяло националистическую идеологию.

В целях распространения своего влияния оуновцы пытались захватить руководящие посты в местных самоуправлениях, устранять оттуда лиц русской и других национальностей, а также украинцев, не внушающих доверия. В этих целях создавались легальные

общественные организации – культурные и кооперативные, где проводилась оуновская работа.

При ликвидации в ноябре 1946 г. краевого проводника «Запад-Карпаты» по кличке «Роберт» (Ярослав Мельник) из захваченных документов стало известно, как «Главный проводник» дает оценку попыткам распространить оуновскую идеологию на Восточную Украину¹¹⁵.

«Мы ходим на Восток и говорим с украинцами, – отмечал «Роберт», – а они не понимают, чего мы от них хотим. Восточные украинцы – русофилы, они влюблены в Великую державу. Идея самостоятельной Украины для них, этой денационализованной части украинского народа, сужена. Национальный вопрос для них является второстепенным понятием, ограниченным. Для них «самостоятельная Украина» – это то же, что для нас самостоятельная Гуцульщина. Лечить такие взгляды очень трудно. Во всех случаях, когда мы бываем на востоке и осуждаем большевистские порядки – никакого успеха не добивались»¹¹⁶.

Такая оценка хождения на Восток не означала, что ОУН совершенно отказалась проводить работу в восточных областях Украины. Так, при проведении внутренними войсками специальной операции по ликвидации краевого проводника «Ефрема» в 1950 г. были захвачены документы, в которых руководители края уделяют большое внимание распространению своей националистической деятельности на Восток путем засылки эмиссаров, создания опорных пунктов в восточных областях Украины и приобретения новых членов ОУН из выходцев восточной Украины¹¹⁷.

Оуновское руководство стремилось любыми путями проникнуть в восточные области Украины. Националисты считали, что без этого их борьба бессмысленна. В связи с этим оуновское руководство обязало каждый окружной «провод» организовать и проводить националистическую работу на Востоке. Из документов украинских националистов видно, что Буковинский окружной «провод» обязан был проводить работу в Молдавии, Коломыйский окружной «провод» – в Запорожской и Днепропетровской областях, Станиславский – в Крыму, Калушский – в Николаевской, Кировоградской и Херсонской областях, Дрогобычский – в Измаильской и Одесской областях. Одновременно на эти округа возлагалась задача проводить националистическую работу на Кавказе, в Винницкой, Житомирской, Харьковской и Черниговской областях. Окружные «проводы» должны были засылать эмиссаров, создавать опорные пункты, вербовать участников из выходцев Восточной Украины, проживавших в запад-

ных областях, и перебрасывать их к местам прежнего жительства для организационной и террористической работы.

Для засылки на восток участников ОУН широко использовались случаи добровольного переселения семей в восточные области Украины. Также использовались интеллигенция, сезонные рабочие – лесорубы – для создания опорных пунктов, передачи оуновской литературы. Руководители Буковинского окружного «провода» для связи с востоком использовали лиц еврейской национальности, проживавших в Черновицкой области¹¹⁸.

После поражения Германии в Великой Отечественной войне украинские националисты стали ориентироваться на Великобританию и Соединенные Штаты Америки, рассчитывая на неизбежный конфликт между Америкой, Англией и СССР. Оуновцы считали, что Америка и Англия вторгнутся в пределы СССР и создадут «самостийную Украину». Об этом свидетельствуют следующие факты:

а) Нахождение оуновских лидеров на оккупированной союзниками территории Германии, в зонах деятельности военной администрации американцев и англичан, и укрытие их под маркой «беженцев».

б) Оуновская литература, издаваемая за рубежом, которая говорила о неизбежности конфликта между Англией, Америкой и СССР.

в) Разоблачение репатриантов, завербованных американской и английской разведками, которые в своих показаниях заявляли, что на Западной Украине скоро будут англичане и американцы.

У убитого 18 ноября 1950 г. внутренними войсками краевого проводника «Ефрема» были обнаружены документы, где он писал:

«Война Америки с Советским Союзом неминуема и начнется в ближайшее время. Нужно признать, что Советский Союз силен не только в материальном и военном отношении, но, кроме того, имеет сильный моральный дух в самом народе. Несмотря на это, в конечном итоге Советский Союз в этой войне обязательно будет разбит. А поэтому нам надо усиленно готовиться к этой войне и принять в ней активное участие. Сейчас необходимо создать мнение у Советов, что мы разбиты и обессилены. Вместе с этим нужно усилить работу по организации легальных организаций и насытить ими земли не только Западной Украины, но и проникнуть на Восток. Необходимо, как никогда, активизировать разведывательную работу по вопросу сбора сведений о дислокации воинских частей, их передвижении, настроениях. Эти сведения нам нужны для того, чтобы война не застала нас врасплох»¹¹⁹.

Спасаясь от суда и возмездия, украинские националисты после разгрома гитлеровской Германии бежали в западные зоны оккупации под прикрытие англо-американских оккупационных властей, которые поспешили распространить на них так называемое право «беженцев» и «перемещенных лиц».

Также в послевоенные годы бандеровцы создали «Провод», с центром в г. Мюнхене, и назвали его ОУНС, то есть «Организация украинских националистов-самостийников».

В руководство этого «провода» вошли: Степан Бандера, его заместитель – Ярослав Стецко, а также Николай Лебедь, Максим Рубан и другие. Они стремились объединить все антисоветские силы, писали в Организацию Объединенных Наций, для того чтобы украинский вопрос решать на международном уровне. Так, 9 декабря 1947 г. лидер ОУН Степан Бандера направил дипломатическую ноту государственному секретарю США. Степан Бандера требовал, чтобы он и его приближенные лица в награду за «военные действия» против СССР, Чехословакии, Польши получили в американской зоне особый статус. Степан Бандера предложил организовать из этого националистического сборища на средства американцев «армию украинских националистов»¹²⁰.

Необходимо отметить, что начиная с марта 1944 г. и по январь 1945 г. велась открытая борьба органов государственной безопасности и внутренних войск МВД Украинского округа с многочисленными вооруженными отрядами УПА, руководимыми опытными лидерами ОУН.

В этот период внутренние войска еще плохо знали структуру ОУН и УПА, их тактику и методы борьбы. Они еще не имели достаточного опыта в борьбе с националистическим подпольем. Оуновское подполье и банды УПА предпринимали все усилия к тому, чтобы помешать укреплению советской власти в западных областях Украинской ССР, сковать наступательные действия Красной Армии путем проведения подрывной работы в тылу советских частей и соединений, а кроме этого оуновцы проводили жестокий террор по отношению к местному населению и особенно к польскому.

Основная задача органов государственной безопасности и внутренних войск в этот период состояла в том, чтобы разгромить крупные вооруженные банды УПА, сломить сопротивление вооруженной силой и укрепить органы советской власти в западных областях Украины. Органы и войска НКВД-МГБ-МВД успешно справились с возложенной на них задачей, оуновскому подполью был нанесен значительный урон.

В дальнейшем, начиная с января по май 1945 г., т. е. до конца Великой Отечественной войны, понеся значительные потери в открытой борьбе, с наступлением зимы оуновское руководство дало указание о рассредоточении своих сил и соблюдении конспирации.

В этот период руководство украинского националистического подполья поставило перед бандгруппами задачу: сохранить свои силы и пережить зиму; не дать призвать мужское население в армию и на советское производство, чтобы весной и летом 1946 г. вновь попытаться создать крупные банды и продолжать вооруженную борьбу против советской власти.

В этих целях банды были разбиты на мелкие группы (боевки) и размещены в населенных пунктах, в специальных укрытиях (схронах). Одновременно в Карпатах и других лесных массивах Западной Украины оставались крупные бандформирования.

Вот что писал один из главарей оуновского подполья «Мощный» окружному инженеру по сооружению схронов для УПА «Чумаку» 3 марта 1945 г.: «Друже Чумака! Вы жалуетесь, что Советы ежедневно бьют в селах и многих берут в армию. Я думаю, что бояться Советов уже нечего. Страшная зима кончается и приходит то время года, когда каждый кустик будет родным домом для повстанца. Я советую Вам поставить работу так, чтобы в каждом селе, после того, как уедут из села Советы, наши люди немедленно бы собрали все села на митинг-сбор и разъяснили селянам, что до революции осталось не так далеко. Разъясните народу, что кто добровольно является и идет в армию – тот предатель Украины и революции. Требуйте от «СБ», чтобы без жалости немедленно наказывать тех родственников, у которых дети ушли в армию. Основная задача наша – это не дать возможности Советам забрать народ в армию и на производство и держать все мужское население на нелегальном положении. Мои указания примите к немедленному исполнению»¹²¹.

В результате сложившейся обстановки банды глубоко ушли в подполье, соблюдая строжайшую конспирацию и тем самым уходя из-под удара органов госбезопасности и внутренних войск. Старые формы и методы открытой борьбы, проческа населенных пунктов и лесных массивов желаемых результатов по разгрому оуновских банд не давали.

Первостепенная задача этого периода заключалась в том, чтобы основную массу мужского населения, обманутого бандитами, оторвать от руководства ОУН и банд, вывести ее из подполья, подорвать материальную базу бандитов и показать населению участников националистического подполья как врагов украинского народа и наемников немецкого фашизма. Большое количество мужского

населения западных областей Украинской ССР было выведено из подполья путем захвата или добровольной явки.

Только в Карпатах в течение 1945 г. внутренними войсками было разгромлено 13 сотен (вооруженных отрядов) УПА, захвачено значительное количество оружия, боеприпасов, продовольствия и обмундирования¹²².

Начало следующего периода деятельности украинских националистов совпадает с окончанием Великой Отечественной войны и разгромом фашистской Германии. Понеся значительные потери, оуновское руководство в 1945-1946 гг. дало указание местным организациям еще глубже уйти в подполье, соблюдать строжайшую конспирацию и формировать мелкие бандбоевки.

Оуновское руководство стремилось сохранить кадры и продолжить борьбу с советской властью. Чтобы удержать население под своим влиянием, проводило жестокий террор в отношении лояльно настроенных к советской власти селян, усиливало националистическую работу и контрреволюционную агитацию.

Понесенные потери и сложившаяся обстановка заставили руководство ОУН и УПА искать новые формы борьбы. ОУН проводило организационную перестройку своей подпольной сети, жесткую чистку своих рядов. Распустило УПА и изменило агитационно-пропагандистские приемы работы. Оуновское руководство, очищая свои ряды от всех колеблющихся, слабовольных и подозрительных, отбирало так называемых «профессиональных революционеров», тем самым ставя задачу укрепить организацию и превратить ее в своеобразный «орден» средневекового типа, подобно ордену иезуитов, в котором железная дисциплина покоилась на принципе – «будь послушен своему начальнику как труп», также давалось указание уйти в подполье, соблюдая строжайшую конспирацию. Главный «провод» ОУН эту работу проводил начиная с мая 1945 г. Оуновское руководство, очищая свои ряды, проявляло большое недоверие и подозрительность к своим членам, даже среди приближенных, а тем более к населению.

Один из главарей подполья ОУН писал в этот период, что новые фазы борьбы требуют и новых методов работы. При нынешней широкой организации вражеской агентуры, в условиях провокационных действий работать надо очень скрытно, так, чтобы враг о внутренней жизни знал очень мало, только чтобы на собственной коже чувствовал практическую деятельность. «Вражеским агентам и выслужникам нельзя давать материал о себе и жизни большой конспиративности некоторых членов и бойцов УПА. Вражеским

органам удалось нанести большие потери, жертвами которых стали признанные кадры ОУН и подразделения УПА»¹²³.

Отмечалось, что конспирация не означает прекратить всю деятельность, как некоторые из членов пытаются сделать. «Такая конспирация, как сидеть все время в укрытии и ничего не делать – это основная ошибка и никакой подпольщик не может этот метод применить к своим действиям. Это не значит, что не надо бункеров совсем, наоборот, бункеров должно быть как можно больше, но они должны быть хорошо замаскированы. Конспирацию должны держать перед своим врагом, перед населением и перед своими членами. Враг должен видеть нас только в тех случаях, когда его бьют. Поэтому не приходите днем в места, по которым проходит или проезжает враг, не входите в населенные пункты, где нас может видеть враг. Когда это необходимо, делаем незаметно, прячем оружие в одежде и т. д. Во вражеские руки не должны попасть никакие письменные материалы, эти материалы необходимо хранить в хорошо замаскированном месте и не носить с собой»¹²⁴.

Также, предусматривалось перейти на ночные методы борьбы. В инструкциях оуновцев указывалось, что днем не рекомендуется ходить в военной форме с оружием. Подпольщикам вообще не рекомендовалось ходить днем в села, разве только при нападении. Когда оуновцы останавливались на отдых в селе, они никуда не ходили и не выходили днем, продукты питания заготавливали ночью. Хозяев на этот период времени, когда бандиты находились на отдыхе (1- 2 дня), никуда не пускали¹²⁵.

С целью ужесточения конспирации среди своих членов руководство ОУН указывало, что: «...бункера расконспирировать можно только перед организаторами или вышестоящим руководством, но ни в коем случае перед своими боевиками, перед УПА.

Об организации складов должно знать как можно меньше людей и только те, которые должны охранять, не делать так, чтобы один человек знал о всех укрытиях и складах»¹²⁶.

В зимних условиях предлагалось переходить на конспиративную систему «троек», когда каждая тройка готовит для себя отдельный бункер, имеет одного старшего, который знает вышестоящего проводника, но не знает, где находится его бункер. Связь предлагалось осуществлять через «мертвые» пункты связи, то есть без участия связных.

После реорганизации, проведенной оуновским подпольем в 1946-1947 гг., структура ОУН выглядела так:

1. Центральный «провод» ОУН;
2. Краевые «проводы» ОУН;

3. Окружные «проводы» ОУН;
4. Надрайонные «проводы» ОУН;
5. Районные «проводы» ОУН;
6. Кущевые «проводы» ОУН.

Станичные проводы ОУН были ликвидированы, всю работу в станицах осуществлял кущевой «провод», так как в каждой станице должен был находиться представитель кущевого «провода».

Кущевой провод объединял 3-5 сел, куда входил проводник, его заместитель, он же секретный агент СБ, и рядовые члены ОУН.

Районный «провод» соответствовал административному делению советского района. В него входили: проводник, референт СБ, референт по пропаганде. В районную референтуру СБ входили, кроме референта СБ, заместитель, он же райинформатор, а также технический референт, который вел канцелярию и ведал архивом, и три следователя. Кроме этого создавался надрайонный «провод», куда входили: проводник, его заместитель, он же организационный референт, референт СБ, референты пропаганды и финансов. В окружном и краевом «проводах» были те же референтуры, что и в надрайонных. Нужно сказать, что ОУН весь центр тяжести своей работы перенесла на районные организации, с тем, чтобы, как говорили руководители ОУН, «противопоставить свой район большевистскому району»¹²⁷.

После перестройки организации и ее чистки в ОУН остались наиболее активные и непримиримые националистические элементы. Оуновское подполье изменило тактику и методы борьбы, перешло к террору.

Вот что писал в своем письме окружной референт «Богун» надрайонному проводнику об усилении террора: «Как прежде мы умели бороться группами в лесу, так теперь должны учиться вести борьбу мелкими группами или индивидуально в городах. Из числа добровольцев, стремящихся к индивидуальному террору, организовать соответствующие боевки для выполнения специальных поручений»¹²⁸.

Чтобы удержать свое влияние на массы украинского населения, оуновское руководство проводило жестокий террор среди местного населения. Одновременно украинские националисты стремились внедрить свою агентуру в советские учреждения, для чего часть своих участников перевели на легальное положение, используя явку с повинной. Они писали: «Зачем сидеть в лесу среди невзгод и рисковать жизнью, если ту же самую работу можно проводить после легализации и в более нормальных условиях»¹²⁹.

На легальном положении, например, находились убийцы Ярослава Александровича Галана.

На судебном процессе в г. Львове в 1951 г. по делу бандита Михаила Стахура – участники оуновской вооруженной группы – убийцы украинского писателя Ярослава Галана были разоблачены, а также была показана и преступная деятельность украинских националистов.

В октябре 1949 г. бандиты явились на квартиру Ярослава Галана якобы с целью помочь одному из юношей. Ярослав Галан, не подозревая ничего, начал беседу с явившимися к нему. Во время беседы один из бандитов вынул из-за пазухи топор и зверски зарубил выдающегося украинского писателя¹³⁰.

В западных областях Украины оуновцы имели крупные организации и аппараты собственной службы безопасности, а также у них была хорошо поставлена разведка. Можно прямо сказать, что органы государственной безопасности и внутренние войска, милиция, работники советско-партийного актива, военнослужащие Красной Армии (Советской Армии) находились под постоянным и беспрепятственным наблюдением оуновцев, особенно в районных центрах.

Оуновцы совершали нападения на подразделения Красной Армии и внутренних войск. Именно от их рук погибли командующий войсками 1-го Украинского фронта генерал армии Н.Ф. Ватутин, сотни офицеров и солдат частей и подразделений, дислоцированных в западных районах Украины.

Очевидец террористической деятельности украинских националистов во Львовской области в 1947-1948 гг. – полковник в отставке, профессор В.П. Измайлов – проходил службу в составе 7-го стрелкового полка 24-й «Железной» стрелковой дивизии, расположенной в г. Львов. Он вспоминал, что десятки офицеров дивизии погибли от рук оуновцев, в том числе и на территории города. Офицеры полка вынуждены были, согласно приказу командования, направляясь в вечернее время на занятия в университет марксизма-ленинизма, брать с собой в сопровождение солдата-автоматчика.

С развитием колхозного строительства в западных областях Украины, начиная с 1948 г. и особенно в весенний и зимний период 1949-1950 гг., борьба с украинскими националистами резко обострилась и усложнилась.

Оуновское подполье прилагало все усилия, чтобы сорвать колхозное строительство, весенний сев и не пустить крестьян в колхозы, проводило диверсии и террористические акты по отношению к советскому, партийному и сельскому активу.

Вот какие указания давал главный «провод» ОУН по этому вопросу: «... Если органам советской власти удастся провести коллективизацию в западных областях Украины, то оуновскому движению придет крах. Поэтому местные «проводы» должны принять все меры, чтобы не допустить коллективизации, не считаясь с выбором средств борьбы. Нужно весь колхозный актив ликвидировать. Богатые селяне имущество должны продавать, раздавать бедным на сохранность, переезжать из села в село, из района в район»¹³¹.

Органы государственной безопасности и внутренние войска противостояли попыткам срыва коллективизации. Подполье несло значительные потери. Оуновское руководство объясняло их усилением агентурной работы со стороны органов МВД-МГБ и продвижением массовых чекистско-войсковых операций внутренними войсками в горных районах, деморализацией среди участников подполья, бесперспективностью борьбы и ростом недоверия среди местного населения¹³².

В одном из захваченных документов краевого проводника ОУН давался анализ причин больших потерь по Дрогобычскому округу. Отмечалось, что сильная агентура внутренних войск, преследование в горах и отсутствие надежных бункеров у оуновцев, неверие в перспективу (кто знает, что из этого выйдет) увеличивало недоверие со стороны местного населения. Кроме этого отсутствовала требовательность со стороны проводников. Увеличилось пьянство, случаи венерических заболеваний. Было много случаев плохого отношения к рядовым. Плохо стало с обмундированием и с автоматическим оружием, а бункера в горах пришлось оставить¹³³.

Большое внимание украинские националисты уделяли работе с молодежью. Оуновское руководство было вынуждено резко поменять тактику, методы и формы борьбы. В 1949-1950 гг. подполье ОУН Карпатского края активизировало работу по вовлечению в ОУН новых участников из числа местной молодежи, учащихся средних школ и высших учебных заведений.

Так, Калушский окружной «провод» ОУН с 1 сентября 1949 г. по 1 сентября 1950 г. вовлек в подполье 98 новых участников ОУН и приобрел 134 легальных участника; Дрогобычский окружной «провод» вовлек в подполье 33 участника и приобрел 58 легальных участников; Станиславский окружной «провод» вовлек в подполье – 44 участника; Калушский окружной «провод» вовлек в подполье – 68 новых участников¹³⁴.

Украинские националисты проводили большую работу по воспитанию молодежи в националистическом духе, подготавливая из них резерв для подполья. Они давали указания низовым звеньям

усилить работу среди молодежи, для чего предлагали всему руководящему составу, до кустовых главарей включительно, привлечь молодежь с последующей проверкой этих лиц референтами СБ и не ниже надрайонного «провода». Одновременно предлагалось референтам СБ провести проверку и чистку вновь принятых участников ОУН с тем, чтобы очиститься от ненадежных и морально неустойчивых элементов.

Оуновское подполье, создавая легально действующие организации, стремилось проникнуть в советские учреждения и колхозы на руководящую работу и там проводить свою подрывную деятельность. Например, в Бурштынском районе в с. Лучинцах председатель колхоза-оуновец, проводя обмолот хлеба, худшее зерно сдавал государству, большую часть зерна пускал в полу (отходы при обмолоте) с тем, чтобы впоследствии это зерно передать организации¹³⁵. Проводя эту «работу», он стремился уменьшить выдачу хлеба по трудовым честным колхозникам, вызвать недовольство среди них и скомпрометировать колхозы. Тем самым националистическое подполье стремилось подорвать веру населения в колхозы¹³⁶.

За свою многолетнюю службу на разведки различных стран ОУН и ее представители научились многочисленным приемам конспирации, имеющим цель скрыться от преследования органами власти.

Основными правилами конспирации членов ОУН являлось следующее: каждый член организации или бандгруппы, вступая в организацию или вооруженный отряд, получал кличку, которую знал только ограниченный круг людей; в повседневном общении оуновцы редко знали клички и настоящие фамилии друг друга; руководящий состав общался между собой или с другими только через сеть так называемых «связных», обычно девушек или подростков, обязательно состоящих членами ОУН; все наименования сел, организаций и их членов были зашифрованы условным кодом; руководящий состав и их местонахождение знал очень ограниченный круг людей; вся переписка между организациями и бандгруппами велась через так называемые «узлы связи» и «точки», места нахождения которых содержались в строгой тайне; участники незаконных вооруженных формирований, как правило, скрывались в заранее устроенных убежищах (схронах); схроны оборудовались: в населенных пунктах, в домах, под полом, за двойной стеной, на чердаках и под печами, в лесных массивах обычно на опушке леса невдалеке от водостока, также убежища устраивались в сараях, где сложены снопы, на сеновалах, под уборными, в колодцах, в конюшнях, в коровниках, на огородах между грядок и в садах под деревьями; в поле убежища

устраивались с таким расчетом, чтобы ящик с землей (служащий крышкой входа) располагался на меже.

Основным правилом конспирации оуновцев являлось ношение крестьянской одежды, которая не вызывала никакого подозрения. В целях беспрепятственного передвижения оуновцы часто переодевались в форму военнослужащих внутренних войск НКВД-МГБ-МВД¹³⁷.

В одной из директив оуновского руководства, изъятой у убитого надрайонного руководителя Коломыйского «провода» в 1951 г., по подготовке к зиме указывалось, что необходимо соблюдать конспирацию в разговорах и записях. Конспирация должна быть строгой во всех отношениях, чтобы была видна работа, но не виден ее инициатор. Отмечалось, что агентура есть везде, а поэтому каждый должен так знать правила конспирации, как солдат устав полевой службы. Подпольщик должен жить под землей. Связь организовать через узлы связи и тайники. Легальная связь не существует. Зимой встречи прекратить, связываться лишь тогда, когда нет снега, или в маскхалатах. Встречи должны быть лишь с подчиненными одного «куста». Кроме постоянной связи иметь запасную, на случай провала постоянной. Во время встречи принимать устные отчеты, давать подробные инструктажи, указания воспитательного и учебного характера. Встречи проводить только в темные ночи¹³⁸.

Весной вести работу очень осторожно, потому что весной МГБ усиливает свои операции. Ничего не говорить, кто, где и как зимовал. На совещания больших групп не созывать. В одиночку не ходить. В организации так наладить работу, чтобы низовые его члены выполняли свои обязанности, а проводники время от времени контролировали их. Одновременно с проверкой проводить учебу по идеологии, морали, по линии службы безопасности. Со всеми проработать указания: «Как побеждает МГБ контрреволюцию в СССР», также брошюру: «Агентура в действии»¹³⁹.

Для сбора сведений в селах и населенных пунктах нужно было иметь информаторов. Информацию необходимо было собирать в школах, сельсоветах, колхозах, МТС, фабриках, шахтах, лесозаготовках, пионерлагерях и т.д. Пропаганду вести через легальных людей, подбрасывая им листовки.

Кроме этого запрещалось иметь дело с восточниками, т.е. представителями восточных областей Украины и не следовало ориентировать население о том, что ОУН помогают американцы. К интеллигенции ходить не рекомендовалось с тем, чтобы не расконспирировать ее.

Необходимо было провести ответные меры против большевистских активистов, после чего с целью пропаганды издать сообщения,

а также направить письма родственникам. Можно было убивать работников НКВД-МГБ-МВД, советский и партийный актив, учителей и руководителей комсомольских и пионерских организаций русских школ, а украинцам посылать предупреждения¹⁴⁰.

Говоря об организационной структуре, вооружении и тактике действий вооруженных формирований ОУН-УПА, следует отметить, что вначале это были довольно крупные формирования, вооруженные самолетами, артиллерией, минометами, противотанковыми ружьями, автоматами и пулеметами. Впоследствии, начиная с 1945 г., понеся значительные потери от внутренних войск, они перешли к действиям более мелкими группами по 20-30 человек. Бандиты совершали внезапные налеты, устраивали засады на дорогах и в населенных пунктах, нападая на мелкие войсковые подразделения, обозы, местных активистов, минировали железнодорожные пути. После налетов и террористических актов быстро рассредоточивались и укрывались – чаще всего в хорошо замаскированных подземных бункерах (схронах), где имели запасы продовольствия, одежды, оружия и боеприпасов. В боевых столкновениях с внутренними войсками боевики, особенно главари, оказывали упорное сопротивление и предпочитали живыми не сдаваться¹⁴¹.

Руководители вооруженных отрядов ОУН-УПА почти во всех населенных пунктах имели своих агентов, которые через сеть связников постоянно информировали их о дислокации гарнизонов Красной Армии и войск НКВД-МГБ-МВД, о передвижении подразделений, войсковых нарядов, стремились выявить среди местного населения лиц, оказывающих помощь внутренним войскам. Над такими людьми бандиты чинили жестокую расправу в надежде запугать население. Особую ненависть они питали к тем, кто активно включался в строительство новой жизни. Например, с августа 1944 г. по август 1945 г. в Львовской области националисты убили 150 выдвинутых на руководящую работу местных активистов¹⁴².

Представляется целесообразным отметить, что члены ОУН в первую очередь убивали работников советских и партийных органов, местных жителей, активно поддерживавших мероприятия советской власти, колхозников, работников и военнослужащих внутренних войск МГБ-МВД.

Под прикрытием темноты бандиты нападали на дома людей, намеченных ими к уничтожению, и убивали не только взрослых, но и детей.

Оуновцы в своей преступной деятельности совершали обстрелы автомашин, на которых следовали советские и партийные активисты, а подчас и военнослужащие. Частыми были случаи, когда участ-

ники националистического подполья нападали на войсковые наряды внутренних войск.

В одном из приказов по ОУН говорилось, что: «необходимо проводить быстрые мероприятия для срыва вражеских планов путем разведывательных действий, что может привести к уничтожению врага до перегруппировки, а повстанцам даст возможность вовремя совершить дальнейший маневр.

Демонстрация нужна для введения врага в заблуждение о настоящем направлении маневра. Выделяя часть сил, надо помнить, что их легко можно потерять. Ответное мероприятие должно проводиться при хорошем знании противника, оно должно быть направлено на наиболее слабый пункт врага. Лучше всего ударить тогда, когда враг находится в движении. Если враг устроил пожар в лесу – лучше идти на огонь, ибо в противоположном направлении враг наверняка устроил ряд сильных засад. Хладнокровность всех командиров должна предотвратить всякую панику»¹⁴³.

Стремясь сорвать важнейшие мероприятия советской власти – организацию и укрепление колхозов, хлебопоставки и т.д., украинские националисты совершали диверсии, грабежи, поджоги социалистической колхозной собственности и убивали сельских активистов, инициаторов колхозного строительства.

В целях ослабления идеологического воспитания советского народа Западной Украины, оуновцы убивали советских и партийных работников, учителей (главным образом уроженцев восточных областей Украины), поджигали клубы, кинопередвижки, сжигали киноленты, плакаты и всячески стремились к недопущению создания в селах комсомольских и пионерских организаций.

Ощущая острую нужду в оружии и боеприпасах, бандиты нападали на группы охраны общественного порядка, истребительные отряды, убивали их бойцов и забирали оружие.

Помимо совершения диверсий и террористических актов участники националистических формирований вели агитацию среди местного населения путем распространения и разбрасывания контрреволюционных листовок, направленных на срыв мероприятий советской власти.

Таким образом, деятельность подполья и националистических формирований ОУН-УПА во время Великой Отечественной войны сводилась к террору, диверсиям, попыткам срыва важнейших мероприятий, проводившихся советскими и партийными органами на селе, а также к убийству крестьян, подозреваемых бандитами в связях с органами государственной безопасности и внутренними войсками Украинского округа или проявлявших недовольство суще-

ствованием и деятельностью банд УПА и подполья ОУН. Всего за 1945-1953 гг. на территории западных областей Украины украинские националисты совершили 14 424 диверсионно-террористических актов. А за 10 лет вооруженной борьбы в результате террористической деятельности ими было убито более 17 тыс. советских граждан.

3. ОСНОВНЫЕ ЗАДАЧИ И ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК НКВД-МГБ-МВД НА ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ В 1944-1953 ГГ.

В 1944-1945 гг. в борьбе с бандами украинских националистов участвовали части Красной Армии в районах их боевых действий, пограничные войска в местах несения службы, войска НКВД по охране тыла фронтов. Привлекались к проведению операций также Ленинградское, Орджоникидзевское, Саратовское военные училища, Краснознаменная военно-политическая школа имени К.Е. Ворошилова, личный состав отдельной дивизии имени Ф.Э. Дзержинского и другие. Конвойные части во взаимодействии с оперативными частями участвовали в проведении некоторых служебно-боевых операций, а также осуществляли конвоирование задержанных преступников. Основная же тяжесть борьбы с украинскими националистами легла на внутренние войска, которые действовали в тесном контакте с органами государственной безопасности и внутренних дел.

Для лучшего управления и руководства служебно-боевой деятельностью внутренних войск на Украине было создано Управление внутренних войск НКВД Украинского округа в соответствии с приказом НКВД СССР от 13 февраля 1943 г. Первоначально войска округа включали в себя 6 стрелковых бригад. Возглавил управление Украинского округа опытный офицер – генерал-майор М.П. Марченков¹⁴⁴.

В дальнейшем согласно приказу НКВД СССР от 20 марта 1944 г. в состав войск округа были дополнительно включены: Орджоникидзевская стрелковая дивизия – 145, 169, 277-й стрелковые полки; Сухумская стрелковая дивизия – 267, 273, 284-й стрелковые и 34-й мотострелковый полки; 18-й кавалерийский полк.

Они выполняли следующие основные задачи: несли гарнизонную службу в городах, освобожденных Красной Армией от противника; оказывали органам НКВД вооруженную помощь в выполнении возложенных на них служебно-боевых задач; принимали участие в ликвидации вражеских авиадесантных и диверсионно-разведывательных групп и отрядов, националистических формирований, а

также мелких групп противника, прорвавшихся или оставленных врагом на освобожденной территории; предотвращали и пресекали всякого рода выступления враждебных элементов внутри страны; организовывали розыск, задержание дезертиров и поддерживали твердый порядок и режим военного времени в пунктах дислокации внутренних войск.

Кроме того, части и подразделения внутренних войск принимали непосредственное участие в боях против регулярных частей немецко-фашистских войск, когда это было вызвано необходимостью.

В указаниях начальника Главного управления войск НКВД по охране тыла действующей Красной Армии генерал-майора В.С. Горбатюка «Об организации борьбы с бандами УПА» от 21 февраля 1944 г. личному составу внутренних войск были поставлены основные задачи по борьбе с националистическим формированиями.

Выполняя эти указания и учитывая, что банды УПА через свои связи среди местного населения ведут усиленную разведку, запрещалось построение всего личного состава подразделений внутренних войск на виду у местного населения. Занятия по боевой подготовке проводились поочередно, группами вблизи от заставы и обязательно с личным оружием при себе. Организовывалось взаимодействие с органами НКВД-НКГБ и органами контрразведки «Смерш» в агентурно-оперативной работе по выявлению и ликвидации банд УПА.

Создавался активно действующий агентурный аппарат для вскрытия организаций и ячеек ОУН, каналов их связи с отрядами УПА и розыска их участников.

В разработке планов совместных специальных операций по ликвидации выявленных отрядов УПА непосредственно участвовали офицеры разведки внутренних войск. Их включали в состав разведывательно-поисковых групп, истребительных групп или истребительных отрядов внутренних войск.

Организовывались и силами офицеров разведки проводились специальные беседы с личным составом войск по ознакомлению с контрреволюционной диверсионно-террористической деятельностью ОУН-УПА в тылу Красной Армии.

Совместно с начальниками штабов войск разрабатывались тактические приемы борьбы войсковых нарядов с бандами УПА, и этим приемам обучался офицерский состав внутренних войск¹⁴⁵.

Согласно постановлению Военного совета 2-го Украинского фронта от 9 июня 1944 г. «О принятии дополнительных мер по наведению твердого порядка и дисциплины в тылу войск фронта» вну-

тренние войска, а именно 16-я и 23-я стрелковые бригады Украинского округа, провели большую работу одновременно во взаимодействии с частями Красной Армии и военными комендантами гарнизонов. Систематически производились облавы в крупных населенных пунктах, проческа лесных массивов и оврагов с целью задержания агентуры противника и его пособников, решительной борьбы по выявлению и задержанию мародеров и дезертиров. Усилили патрульную службу войсковых нарядов внутренних войск в местах скопления военнослужащих (районах дислокации госпиталей, на узлах дорог) – с целью задержания всех военнослужащих с просроченными документами и решительной борьбы со злостными нарушителями воинской дисциплины, действия которых граничили с бандитизмом. Кроме этого, командующий войсками 2-го Украинского фронта генерал армии Р.Я. Малиновский в этом же постановлении потребовал от внутренних войск усилить борьбу с парашютными десантами противника и бандгруппами ОУН-УПА¹⁴⁶.

Только за январь и первую половину февраля 1945 г. внутренними войсками Украинского округа было проведено 1311 операций по ликвидации банд, задержано руководящего состава ОУН-УПА, лиц, уклонившихся от призыва в Красную Армию, а также по захвату вооружения и продовольственных баз бандитов.

Из них 563 специальные операции закончились боевыми столкновениями. В результате проведенных чекистско-войсковых операций националистическому подполью были нанесены потери: убито бандитов – 3 474, задержано – 11 312, задержано бандпособников – 4 417, выселено бандсемей – 2 569. Ликвидировано 170 банд и местных боевок, разрушено 8848 схронов. Убито или захвачено 191 человек руководящего состава ОУН-УПА. Захвачено 3 634 единицы оружия, из них 307 единиц группового оружия.

В результате проведения чекистско-войсковых операций, разъяснительной и воспитательной работы, проводимой среди населения западных областей Украинской ССР, добровольно явилось 12 701 человек – участников бандформирований и 3 222 человека, ранее уклонившихся от призыва в Красную Армию¹⁴⁷.

С целью ускорения ликвидации националистических формирований в Западной Украине Н.С. Хрущев обратился с просьбой к И.В. Сталину о дополнительном выделении самолетов «Р-5» в количестве 6 штук для поиска банд в горно-лесистой местности. Кроме этого западные области УССР ощущали большой недостаток в средствах передвижения, что создавало некоторые трудности в проведении специальных операций по борьбе с бандами ОУН и других мероприятий. Н.С. Хрущев писал: «...очень прошу Вас дать указание

выделить для Волынской, Дрогобычской, Львовской, Ровенской, Станиславской, Тернопольской и Черновицкой областей УССР по 10 грузовиков и по 10 легковых автомашин»¹⁴⁸.

В директиве Главного управления внутренних войск от 17 февраля 1945 г. указывалось, что бандформирования УПА, понеся значительные потери при боевых столкновениях с внутренними войсками, в целях сохранения кадров изменили тактику. От действий сотнями, куренями (батальонами) и подразделениями численностью 200, 500 и более бандитов они перешли к действиям мелкими группами-боевками или же скрываются в подполье.

Каждая бандгруппа-боевка в 10 – 30 бандитов базировалась на определенной территории населенного пункта, имея в нем хорошо замаскированные убежища-схроны, скрывалась в них, получая от жителей – родственников и пособников продукты питания, информацию об обстановке и прочее. Для совершения налетов, террористических и диверсионных актов эти мелкие бандгруппы-боевки на короткое время соединялись в крупные вооруженные отряды и после совершения бандитского налета немедленно рассредоточивались по своим убежищам¹⁴⁹.

О коренном изменении тактики действий бандитов говорил и приказ командования УПА № 9/44 от 25 ноября 1944 г., адресованный командирам частей и подразделений УПА. В нем указывалось:

а). От регулярных войсковых форм борьбы с советской властью перейти к боевой партизанско-диверсионной форме и к индивидуальному террору. Особо отмечалось, что эта новая форма борьбы должна быть гибкая и наступательная.

б). Широко применять выступления боевиков, переодетых в советскую военную форму, внезапные налеты, засады и маневр под прикрытием ночи.

в). Всячески сохранять кадры, для этого в серьезный бой с внутренними войсками не ввязываться, а сразу же рассыпаться на мелкие группы и скрываться в схронах¹⁵⁰.

Бандитские схроны-убежища, хорошо замаскированные и устроенные под алтарями церквей, на кладбищах под видом могил, в колодцах и т.д., часто оставались необнаруженными, неосмотренными, а бандиты, находящиеся в них, не ликвидированными.

Учтя изменившуюся обстановку и тактику действий бандитов, командование внутренних войск Украинского округа применило метод блокирования районов, пораженных бандитизмом. Этот метод полностью себя оправдал, как один из наиболее радикальных в борьбе с бандеровскими вооруженными формированиями.

Метод блокирования заключался в том, что в соответствии с оперативной обстановкой командование внутренних войск определяло границы района, где было необходимо провести операцию силами полка-бригады. Район делился на 9-15 ротных участков по 2-3 села в каждом. На каждый участок выделялась стрелковая рота и оперативный состав органов государственной безопасности для проведения оперативно-чекистских мероприятий.

После того, как каждый ротный участок системой подвижных и неподвижных нарядов изолировался друг от друга и закрывались все подходы от села к селу, все взрослое население каждого населенного пункта в отдельности собиралось на сход, на котором старший военный начальник, проводивший операцию, требовал добровольной явки через 1-2 часа всех бандитов, дезертиров, выдачи других преступников и предупреждал, что в противном случае семьи укрывающихся будут немедленно выселены или привлечены к ответственности как пособники преступников.

По истечении указанного срока во всех ротных участках одновременно начинался тщательный обыск всех домов, нежилых строений, огородов, садов и других мест, где могли скрываться украинские националисты. Эти поиски продолжались в течение 5-7 дней непрерывно и прекращались только в ночное время, когда увеличивалась сеть служебных нарядов с целью не допустить перехода бандитов, их пособников из села в село, из одного укрытия в другое или на уже проверенные участки.

Одновременно в населенных пунктах силами районных партийных и советских органов проводилась партийно-политическая и разъяснительная работа, направленная на организацию и укрепление местных органов власти, сколачивание советско-партийного актива¹⁵¹.

В ходе таких операций проводились и карательные мероприятия, предусмотренные советским законодательством: заседания судов военных трибуналов, публичное исполнение приговоров судов, выселение семей бандитов и создание из числа активистов вооруженных групп содействия. Так, в докладе НКВД СССР от 28 декабря 1944 г. на имя Верховного Главнокомандующего И.В. Сталина указывалось, что во Львове 22 декабря 1944 г. были приведены в исполнение приговоры выездной сессии Военной коллегии Верховного суда СССР о смертной казни через повешение районного руководителя ОУН – И.А. Петришина, руководителей оуновских банд Ф.Н. Харченко и М.И. Манздюка – участников убийства 13 работников Куликовского райвоенкомата в сентябре 1944 г., а также руководителя банды террористов З.М. Бруха и районного руководи-

теля ОУН – А.П. Париса. Приговор был приведен в исполнение публично. Эксцессов не было. При исполнении приговоров присутствовало 200-400 человек. Из среды собравшихся были слышны возгласы: «Собакам – собачья смерть. Этим бандитов надо не вешать, а разорвать на куски»¹⁵².

Эффективность и результативность применения внутренних войск подтверждается данными служебно-боевой деятельности, а именно, с октября 1944 г. по март 1945 г. было проведено 150 чекистско-войсковых операций с участием в них более 16 000 военнослужащих. В ходе операций уничтожено 1 199 боевиков, взято в плен 1 526 человек и явилось с повинной 374 человека¹⁵³.

После завершения Великой Отечественной войны была произведена реорганизация внутренних войск Украинского округа, и к 1 января 1946 г. округ включал в себя: 62, 65, 81 и 82-ю стрелковые дивизии, а также 290, 12, 141-й отдельные стрелковые полки и 1-й мотострелковый полк¹⁵⁴.

Сложная оперативная обстановка в западных областях Украины диктовала особые условия применения внутренних войск. Служебно-боевая деятельность войск осуществлялась путем проведения крупных операций силами соединений и отдельных частей. Во всех случаях использовались разнообразные формы и методы борьбы – поиск путем прочесывания лесных массивов, сел, хуторов, выставление секретов, засад, внезапное оцепление населенных пунктов с целью изъятия скрывающихся там бандитов, решительные действия по окружению и преследованию банд до полного уничтожения. Все это принесло положительные результаты.

Из оперативных сводок внутренних войск МВД Украинского округа известно, что только за 1945 г. внутренние войска уничтожили бандитов – 21 321, захватили бандитов – 58 394, задержали бандпособников – 34 896, задержали дезертиров Красной Армии – 4 632, задержали уклонившихся от призыва в Красную Армию – 43 611. За это же время добровольно явилось участников националистического подполья – 34 398 и было выселено бандсемей – 6 155. Боевые потери округа за 1945 г. составили убитыми – 497 человек, ранеными – 790 человек и пропавшими без вести – 9 человек¹⁵⁵.

Опыт показал, что успехи в обнаружении и ликвидации формирований украинских националистов во многом зависели от качества предварительной агентурной и войсковой разведки, умелой расстановки и применения выделяемых частями и соединениями сил. Поэтому особенно большое значение придавалось укреплению территориальных органов государственной безопасности и вну-

тренних дел, совершенствованию их взаимодействия с внутренними войсками.

В период с 1946 г. по 1953 г. советское правительство, учитывая возросшее значение внутренних войск в обеспечении государственной безопасности и охране общественного порядка, приняло ряд мер, направленных на укрепление их боеспособности.

В марте 1946 г. НКВД СССР было преобразовано в МВД СССР, а Главное управление внутренних войск НКВД СССР стало именоваться Главным управлением внутренних войск МВД СССР. В связи с общим сокращением личного состава Вооруженных Сил СССР постановлением Совета Министров СССР от 30 октября 1946 г. войска МВД сокращались на 100 000 человек и устанавливалась их общая численность 471 945 человек. В соответствии с этим численность внутренних войск составляла 68 767 человек¹⁵⁶.

В дальнейшем, в соответствии с Постановлением Совета Министров СССР от 6 мая 1951 г. и приказом МГБ СССР от 19 мая 1951 г., Главное управление внутренних войск и Управление войск Правительственной «ВЧ» связи МГБ СССР были объединены и переформированы в Главное управление внутренней охраны МГБ СССР, а внутренние войска и войска Правительственной «ВЧ» связи МГБ СССР были реорганизованы во внутреннюю охрану МГБ СССР. Именно на внутреннюю охрану, помимо иных задач, возлагалась задача ведения борьбы с националистическими вооруженными отрядами в западных областях Украины, Литве, Латвии и Эстонии¹⁵⁷.

Этим же Постановлением Совета Министров СССР от 6 мая 1951 г. и приказом МГБ СССР от 19 мая 1951 г. устанавливалась следующая организационная структура внутренней охраны:

- Главное управление внутренней охраны;
- Управление внутренней охраны округа;
- Отдел внутренней охраны – вместо дивизии;
- Отряд внутренней охраны – вместо полка;
- Дивизион внутренней охраны – вместо батальона;
- Команда – вместо роты и группа – вместо взвода.

Главному управлению внутренней охраны МГБ СССР передавались в подчинение части внутренней охраны, выполнявшие задачи по борьбе с бандитизмом, в том числе и войсковые части Украинского округа.

В марте 1953 г. МВД и МГБ СССР были объединены в единое МВД СССР, и согласно Постановлению Совета Министров и Президиума Верховного Совета СССР от 6 марта 1953 г. внутренние войска и внутренняя охрана были подчинены вновь образованному МВД СССР¹⁵⁸.

Чекистско-войсковые мероприятия, проводимые внутренними войсками НКВД-МГБ-МВД Украинского округа, постоянно сочетались с широкой разъяснительной и воспитательной работой. Ее в тесном контакте с местными партийными и советскими органами ежедневно проводили среди населения представители политических органов, партийных и комсомольских организаций внутренних войск. Они разъясняли мероприятия советской власти по восстановлению народного хозяйства, перспективы социалистического строительства, разоблачали истинное лицо украинских националистов. В результате местное население включалось в борьбу с бандитизмом. При участковых уполномоченных милиции создавались вооруженные группы содействия, истребительные отряды, отряды народной защиты, которые отражали нападения вооруженных отрядов украинских националистов на населенные пункты, участвовали в чекистско-войсковых операциях¹⁵⁹.

Нанесенные по националистическому подполью ОУН удары в сочетании с разъяснительной работой усилили деморализацию в стане оуновцев. Многие бандиты, убедившись в бесперспективности борьбы против советской власти, являлись с повинной. Однако путем запугивания, клеветы и обмана главарям удалось удержать часть бандбоек от разложения.

Особенно большую активность украинские националисты проявляли в периоды избирательных кампаний, пытаясь любым путем сорвать выборы и не допустить участия в них населения. Так, в докладе начальника внутренних войск МВД Украинского округа генерал-лейтенанта М.П. Марченкова в 1945 г. указывалось, что оживление бандпроявлений и активизацию боевок следует увязать с попытками бандитов сорвать предстоящие выборы в Верховный Совет СССР на территории западных областей Украины в феврале 1946 г.¹⁶⁰

Немаловажное значение имела задача обеспечения собственной безопасности личного состава внутренних войск. В течение 1947-1948 гг. имели место попытки нападения банд украинских националистов на гарнизоны внутренних войск Украинского округа. В тактике банд групп появились новые приемы: минирование путей при отходе в бой; выставление засад на возможных путях подхода подразделений внутренних войск, рассчитанное на задержку в пути войсковых подразделений, следующих для оказания помощи ведущим бой отрядам и гарнизонам; выставление засад на путях отхода с целью внезапного нападения на преследующие войсковые группы; демонстрация нападения на гарнизон с целью сковать его и задержать на месте во время действительного нападения на соседний

гарнизон; появление украинских националистов в форме военнослужащих Советской Армии¹⁶¹.

В соответствии с изменением оперативной обстановки, а также особенностями действий вооруженных формирований ОУН изменялись методы и тактика служебно-боевой деятельности внутренних войск. Военнослужащими Украинского округа успешно решалась задача совершенствования методов борьбы с националистическими формированиями. Операции, как правило, стали проводиться методом блокирования отдельных группировок оуновцев. Особое внимание уделялось их тщательному планированию и подготовке, сбору данных о местонахождении банд, изучению применяемых ими ухищрений. Чаще стали применяться активный ночной поиск, выставление засад и секретов на путях вероятного движения бандитов. Использовались инженерно-технические средства, а подчас и авиация. Например, в 1950 г. экипажи самолетов По-2 наблюдением с воздуха устанавливали места укрытия участников незаконных вооруженных формирований, затем по радио сообщали данные войсковым нарядам. Последние немедленно окружали бандгруппу и принимали меры по ее ликвидации. Таким способом с 9 по 22 июня 1950 г. на территории только Ровенской области было уничтожено несколько боевок общей численностью 12 бандитов¹⁶².

Новая тактика действий потребовала значительного улучшения боевой выучки личного состава, обучения действиям в составе мелких подразделений, войсковых нарядов, обнаружению по различным признакам укрытий и тайников, блокированию и осмотру отдельных строений, задержанию и обыску подозрительных лиц, их конвоированию. Большое внимание уделялось маскировке, скрытности и внезапности действий. Воины внутренних войск тренировались в ведении огня с ходу, навскидку, из-за укрытий, в ночное время, в преследовании уходящих бандитов в различных условиях обстановки, осваивали приемы самбо для захвата их живыми. Как свидетельствуют архивные документы, последнее обстоятельство выходило на первый план, так как возрастали трудности в обнаружении, а следовательно, и ликвидации банд. Захват же «языка» зачастую значительно облегчал дело, так как давал возможность действовать, используя свежие данные. Также результативность поиска существенно возрастала при умелом использовании служебных собак¹⁶³.

В обзоре начальника внутренних войск Украинского округа генерал-майора В.И. Фадеева «О состоянии и оперативно-служебном использовании служебных собак в частях внутренних войск» от 27 февраля 1950 г. отмечалось, что оперативное применение розыскных собак в сложных условиях борьбы внутренних войск с остатка-

ми оуновского бандитизма приобретает особо важное значение, как весьма действенное средство.

Опыт борьбы органов государственной безопасности и внутренних войск с бандитизмом показывает, что правильное применение розыскных собак способствовало качественному проведению чекистско-войсковых операций по отыскиванию и преследованию бандитов и обеспечивало успех. В 1949 г. в ряде частей состояние службы собак значительно улучшилось. Это положительно сказалось на результативности применения розыскных собак и подтверждается сравнительными данными работы розыскных собак в 1948 и 1949 гг. Если за 1948 г. войсками округа при помощи собак было убито и захвачено 3 процента от общего числа ликвидированных участников националистического подполья, то в 1949 г. уже 11 процентов.

В документе говорилось, что большинство начальников районных отделов и командиров подразделений в результате правильной и умелой организации и систематического контроля за практическим применением розыскных собак добились хороших результатов. К числу таких относились: начальник Славского райотдела Управления МГБ Дрогобычской области старший лейтенант А. Ведерников и начальник гарнизона – командир 5-й стрелковой роты 91-го стрелкового полка капитан Н. Меренков, начальник Копыченского райотдела Управления МГБ Тернопольской области капитан В. Гаврилко и начальник гарнизона – командир взвода 7-й стрелковой роты 450-го стрелкового полка лейтенант Г. Ритенбанд, начальник Подгаецкого райотдела Управления МГБ Тернопольской области подполковник М. Святенко и начальник гарнизона – командир 2-й стрелковой роты 86-го стрелкового полка капитан А. Ящерицин.

За 1949 г. 276 раз успешно применялись служебные собаки. По результатам работы служебных собак было убито и захвачено 416 бандитов, раскрыто бандпроявлений – 29 случаев и раскрыто 28 уголовных преступлений¹⁶⁴.

Имели место и недостатки в организации и проведении служебно-боевой деятельности внутренних войск МВД Украинского округа. В указаниях начальника войск округа, генерал-майора В.И. Фадеева, в 1949 г. отмечалось, что «... основная масса личного состава в гарнизоне находится не более одного дня в неделю для проведения санитарной обработки и отдыха и этот же день используется для проведения политических занятий, а служебно-тактической подготовкой, как правило, заниматься не приходится, так как эта дисциплина требует значительного времени для подготовки и проведения. Условия же к этому не создаются»¹⁶⁵.

В документе также подчеркивалось, что старшие оперативные начальники на местах повсеместно требуют от войск усилить поиск и ликвидацию бандгрупп, но это требование не подкреплено агентурно-оперативными данными, поэтому не только обычные войсковые наряды не имели результатов, но и чекистско-войсковые группы месяцами использовались неэффективно.

Кроме этого весной 1949 г. в войска влилось свыше 30 процентов молодого пополнения, которое прошло лишь начальное 2-х месячное обучение на учебных пунктах. Между тем, лучшая часть мастеров боевой службы, получивших большой опыт в деле поиска и ликвидации групп украинских националистов, после того как новое молодое пополнение приступило к несению боевой службы, демобилизовалась. Это конечно же не могло не сказаться на качестве выполняемых служебно-боевых задач¹⁶⁶.

Названные проблемы решались на основе накопленного богатого опыта служебно-боевой деятельности по обеспечению общественной безопасности и правопорядка в регионе.

Опыт борьбы с бандитизмом показал, что захват бандитов живыми удается чаще всего неподвижным нарядам: засаде, секрету, посту наблюдения, заслону. Это вполне естественно. Засада, например, несет службу, имея конкретные данные: куда, когда и даже сколько бандитов, должны прийти.

При выставлении секретов офицеры внутренних войск располагали необходимым минимумом сведений о бандитах: предположительном времени их движения, откуда появляются и к кому из местных жителей они заходят.

Все эти сведения при тщательном и глубоком анализе позволяли неподвижному наряду тщательно подготовиться к предстоящим действиям, то есть изучить местность, рассчитать свои силы, средства, организовать взаимодействие и связь внутри наряда и практически проработать предполагаемые варианты действий по захвату бандитов, чем обеспечить себе инициативу в выполнении поставленной задачи¹⁶⁷.

Например, 10 мая 1949 г. Управление МГБ Черновицкой области получило данные о том, что в ночь на 15 мая 1949 г. в один из домов на окраине города Черновицы должны прийти два бандита за получением бумаги для печатания листовок.

Руководство Управления МГБ поручило одному из своих оперативных работников майору С. Геркулесову осуществить захват бандитов, и в помощь ему были выделены три солдата 6-й стрелковой роты 331-го стрелкового полка внутренних войск Украинского округа.

Майор С. Геркулесов вместе со старшим войскового наряда ефрейтором А. Бледновым в течение 4 суток провели ряд мероприятий, направленных на успешное выполнение боевой задачи.

Они использовали ночное время для осмотра дома, куда должны были прийти бандиты, прилегающую к нему местность, составили план расположения комнат и решили бандитов захватить в доме живыми.

В течение остального времени майор С. Геркулесов и ефрейтор А. Бледнов на основе разработанного плана тренировали солдат из состава войскового наряда. В условиях, приближенных к реальной обстановке, отрабатывались наиболее вероятные приемы захвата бандитов. Солдаты тщательно уточняли свою задачу и место в засаде. В результате трехдневной практической учебы каждый солдат ясно представлял себе, что ему предстояло делать.

С наступлением темноты 14 мая 1949 г. войсковой наряд, тщательно маскируясь, вошел в дом. Каждый солдат безошибочно занял указанное ему место. И когда ночью двое бандитов вошли в дом, то были тут же задержаны живыми личным составом войскового наряда.

В отчете по результатам проведенной операции отмечалось, что положительных результатов удалось достигнуть благодаря: тщательному подбору личного состава войскового наряда и его готовности во что бы то ни стало выполнить поставленную задачу; инициативе, смекалке и настойчивости, проявленной лично ефрейтором А. Бледновым; тщательной маскировке всех участников операции, знанию своих обязанностей и взаимодействию внутри войскового наряда¹⁶⁸.

Необходимо отметить действия подвижных нарядов внутренних войск по захвату участников националистического подполья живыми. Они по своему характеру отличались от действий неподвижных нарядов. Подвижным нарядам в различных условиях сложившейся обстановки приходилось вначале вести поиск, а после обнаружения бандитов принимать меры по их захвату.

Если неподвижные наряды имели время для изучения местности и местных предметов и соответственно с этим вырабатывали решение, то подвижные наряды, особенно старшие войсковых нарядов, обязаны были мгновенно ориентироваться на местности, быстро выбирать удобные тактические позиции, обеспечивать скрытность и тщательную маскировку, слаженность действий каждого солдата в отдельности и всего наряда в целом.

Все это достигалось благодаря тщательному инструктажу, правильной организации наблюдения и постоянной боевой готовности служебного наряда внутренних войск.

Подвижные наряды в ходе поиска весьма часто обнаруживали движение неизвестных на значительном удалении от себя. Состав войскового наряда находился в затруднении – кем являются неизвестные, вооружены ли они? В этих условиях от состава наряда, и особенно старшего, требовалось немедленно изготиться к действиям по захвату, а если нужно – сблизиться, соблюдая при этом скрытность и бесшумность передвижения¹⁶⁹.

Во всех случаях захват необходимо было производить неожиданно и без оклика. Если захваченный оказывался не причастным к националистическому подполью, то после соответствующего установления личности он отпускался, а если он оказывался бандитом, доставлялся в органы государственной безопасности. Но всегда нужно было помнить, что человека, которого необходимо задержать, войсковой наряд упустить не имел права. Состав наряда должен был приложить все свои умения и навыки для захвата, а если неизвестный начинал убежать – то все силы для преследования и последующего его задержания.

Старший войскового наряда, производя боевой расчет, обязан был учитывать физические способности каждого солдата и в соответствии с этим ставить боевую задачу. Наиболее сильных и ловких назначал в группу захвата, физически выносливых и умеющих хорошо бегать – в группу преследования, метких стрелков – в огневую группу.

Лучшим средством, обеспечивающим успех выполнения боевой задачи, являлась внезапность действий, ошеломляющая бандитов, а это достигалось хорошей маскировкой, умелым приспособлением к местности, бесшумностью, а главное – необходимостью подпустить бандитов вплотную (на штык)¹⁷⁰.

Но иногда было так, что при выполнении служебно-боевой задачи личный состав войскового наряда упускал какую-либо деталь или в результате неудовлетворительной маскировки бандиты первыми обнаруживали наряд и пытались скрыться.

В этих случаях личный состав наряда обязан был принять все меры к захвату бандитов или, в крайнем случае, огнем уничтожить их. Преследование бандитов должно было вестись с полным напряжением физических сил, днем и ночью, не останавливаясь перед тем, что убегающие бандиты перешли границы района или области. Старший войскового наряда внутренних войск при преследовании

имел право использовать все виды попутного транспорта: автомашину, подвод, лошадей – лишь бы добиться успеха¹⁷¹.

При обнаружении убежища, в котором скрывались бандиты, старший войскового наряда внутренних войск и весь личный состав наряда применяли все меры к тому, чтобы заставить бандитов сдаться живыми. Для этого, принимая меры безопасности, из-за укрытия оперативный работник органов государственной безопасности или старший войскового наряда предлагали участникам националистического подполья сдаться, гарантируя им жизнь.

Только при отказе бандитов сдаться и оказании ими вооруженного сопротивления наряд принимал меры к их ликвидации, но и при этом необходимо было стремиться к тому, чтобы одного или двух бандитов захватить живыми, чтобы получить от них оперативную информацию¹⁷².

В практике боевых действий внутренних войск весьма часто применялись дымовые ракеты и гранаты. Они забрасывались в убежища (схроны). В этих случаях обязательным было присутствие работника медицинской службы, который смог бы на месте оказать задержанным первую помощь и привести их в чувство с тем, чтобы в последующем была возможность допросить их об известных местах укрытия других участников националистического подполья¹⁷³.

29 июля 1950 г. чекистско-войсковая группа 3-й стрелковой роты 10-го стрелкового полка внутренних войск в составе 12 человек под оперативным руководством начальника 3-го отделения МГБ УССР старшего лейтенанта О. Беляченко и командой командира взвода лейтенанта С. Ноздрина, реализовав данные МГБ УССР, на берегу реки Днестр, в кустарнике, западнее села Надятыче Николаевского района Дрогобычской области, обнаружила люк бандитского убежища (схрона). Лейтенант С. Ноздрин немедленно блокировал убежище в радиусе 60 метров от него.

Оуновцы одновременно из двух люков открыли массированный огонь из автоматов и, выскочив из убежища, пытались скрыться. Огнем лейтенанта С. Ноздрина, младшего сержанта А. Мамалыгина и рядового Н. Пономарева два бандита были убиты у люка убежища, остальные шесть бандитов разбились на две группы и, ведя сильный огонь, стремились прорваться из окружения.

Оценив обстановку, лейтенант С. Ноздрин сосредоточил основной огонь по ближайшей группе бандитов и в течение короткого времени из состава данной группы два бандита были убиты и один ранен¹⁷⁴.

Раненого бандита лейтенант С. Ноздрин решил захватить живым. Для этого офицер приказал группе прикрытия вести интенсивный, но не прицельный огонь по бандиту с целью отвлечь его внимание от группы захвата. Группа захвата, возглавляемая младшим сержантом А. Мамалыгиным, незаметно подползла к раненому бандиту и захватила его. Затем, после ликвидации первой группы, второй группе бандитов было предложено сдаться, на что бандиты ответили огнем. Огнем войскового наряда два бандита были убиты, а один ранен и также захвачен живым¹⁷⁵.

Еще один пример. 3 февраля 1951 г. силами 1-го стрелкового батальона 333-го стрелкового полка и 3-й отдельной стрелковой бригады внутренних войск, под оперативным руководством заместителя начальника Управления МГБ Станиславской области подполковника С. Костенко и под командой начальника 1-го отделения штаба 82-й стрелковой дивизии подполковника Е. Мамасва проводилась операция по поиску бандитов на стыке границ Станиславского и Жовтневого районов Станиславской области.

В процессе поиска командир отделения 2-й стрелковой роты 3-й отдельной стрелковой бригады младший сержант И. Чечин заметил испарения около корней дерева, растущего на скате оврага. При тщательном осмотре местности вблизи дерева войсковым нарядом был обнаружен люк убежища (схрона). При попытке открыть люк, находившиеся там участники националистического подполья открыли по наряду огонь из ручного пулемета и автомата.

Личный состав предложил им сдаться, на что оуновцы ответили усилением огневой сопротивляемости. Исчерпав все меры захвата бандитов живыми, военнослужащие внутренних войск забросали убежище дымовыми гранатами, после чего бандиты прекратили сопротивление. Из убежища были извлечены пять трупов и два бандита с признаками жизни. Фельдшер роты на месте оказал им медицинскую помощь. Из убежища было изъято: 12 единиц оружия, 300 патронов, оборудование типографии, 40 кг. типографского шрифта, ротатор и пишущая машинка. Среди захваченных оказался главарь окружного «провода» ОУН¹⁷⁶.

Таким образом, для борьбы с антисоветской и террористической деятельностью украинских националистов из состава ОУН-УПА был создан Украинский округ внутренних войск. Личный состав внутренних войск провел большую работу по борьбе с вооруженными формированиями оуновцев и националистическим подпольем. Основная задача Украинского округа заключа-

лась в налаживании мирной жизни на территории западных областей Украинской ССР. Благодаря активной служебно-боевой деятельности личного состава внутренних войск на Западной Украине постепенно налаживалась мирная и спокойная жизнь. Это произошло благодаря высокой эффективности действий военнослужащих внутренних войск и сотрудников органов государственной безопасности, их смелости и отваге.

4. ПОДГОТОВКА И ПРОВЕДЕНИЕ ОПЕРАТИВНО-ВОЙСКОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ, ПАРТИЙНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ И ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО РАЗГРОМУ НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКИХ ФОРМИРОВАНИЙ ОУН-УПА

Командование внутренних войск Украинского округа понимало всю важность государственной задачи по обеспечению общественного порядка и разгрому украинских националистических формирований на территории западных областей Украинской ССР. Внутренние войска к ее выполнению приступили, имея опыт борьбы с вооруженными формированиями Н.И. Махно, А.С. Антонова, а также с басмачеством в Средней Азии, кулацко-белогвардейскими отрядами в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке.

Вооруженное сопротивление участников националистического подполья потребовало от военнослужащих внутренних войск высокого боевого мастерства, постоянной бдительности, мужества и самопожертвования. И все же многое, с чем пришлось столкнуться частям и подразделениям внутренних войск в конце войны и первые послевоенные годы в западных районах страны, было новым и своеобразным. Личный состав внутренних войск Украинского округа вынужден был заново выработать систему противодействия диверсионно-террористической деятельности участников незаконных вооруженных формирований, которые не останавливались перед самыми жестокими мерами воздействия на местное население.

Особенности оперативной обстановки проявлялись и в социально-политических условиях, породивших бандитизм, и в чрезвычайной остроте и масштабах развернувшейся борьбы, и в разнообразии применявшихся в ее ходе методов, средств и тактических приемов. Достаточно сказать, что только в 1944 г. части и подразделения вну-

трених войск, не считая других сил, провели свыше 5 600 чекистско-войсковых операций по борьбе с бандитизмом. В первой половине 1945 г. эти показатели значительно возросли, а далее, в связи с уменьшением количества незаконных вооруженных формирований, стали снижаться¹⁷⁷.

С начала борьбы с националистическим подпольем на территории Западной Украины – февраля 1944 г. и по январь 1945 г., было уничтожено 66 026 и захвачено живыми 62 682 участника боевых отрядов ОУН-УПА. В это же время явилось с повинной 28 612 человек из состава украинских националистов, в том числе и уклоняющихся от службы в Красной Армии. Было захвачено оружия и боеприпасов: самолетов «У- 2» – 1, пушек – 35, бронемашин – 1, бронетранспортеров – 1, минометов – 356, гранатометов – 8, огнеметов – 16, противотанковых ружей – 224, пулеметов – 3 383, автоматов – 5 054, винтовок – 21 828, пистолетов и револьверов – 2 690, гранат – свыше 40 000, снарядов и мин – более 60 000, радиостанций – 159, радиоприемников – 148, типографий – 18. Также было захвачено и уничтожено 848 складов с оружием, боеприпасами и продовольствием¹⁷⁸.

Крайнее обострение борьбы с украинским националистическим подпольем было обусловлено всем предшествующим ходом исторического развития. Украинские националисты и их вооруженные формирования являлись защитниками интересов части националистически настроенного населения Украины.

В годы Великой Отечественной войны украинские националисты тесно сотрудничали с немецко-фашистским военным командованием, гестапо, абвером, а также участвовали в карательных операциях против партизан и антифашистского подполья. Это, в частности, подтверждает документ, захваченный при разгроме Красной Армией одной из немецко-фашистских частей, а именно секретное распоряжение бригаденфюрера СС А. Бреннера от 12 февраля 1944 г., который мы уже цитировали¹⁷⁹.

Когда в 1944 г. под ударами Красной Армии немецко-фашистские захватчики вынуждены были отступать на запад, они стали еще более активно использовать ОУН и УПА в своих интересах. Вооружали их, устраивали продовольственные и оружейные склады и ставили задачи по ведению подрывной работы в тылу советских войск. Оуновцы перешли к ожесточенной вооруженной борьбе с советской властью по заранее разработанной программе¹⁸⁰.

Несмотря на различия в названиях, цели и задачи националистических организаций и их вооруженных формирований на территории Западной Украины были одинаковы. Своей националистиче-

ской агитацией бандиты пытались восстановить население западных областей Украины против советской власти. Они вербовали украинскую молодежь в диверсионно-террористические отряды, совершали налеты на штабы и подразделения Красной Армии и войск НКВД, убивали офицеров, сержантов и солдат, сотрудников органов внутренних дел и госбезопасности, представителей партийно-советского актива.

Опыт организации и проведения партийно-политической и воспитательной работы среди военнослужащих внутренних войск, направленной на высококачественное выполнение служебно-боевых задач, показателен.

В постановлении ЦК ВКП(б) «О недостатках в политической работе среди населения западных областей УССР» от 27 сентября 1944 г. предписывалось обязать партийные организации западных областей Украины усилить политическую и идеологическую борьбу против украинских националистов. Партийные организации должны были разоблачать идеологию и деятельность украинских националистов как злейших врагов украинского народа и показывать населению, что именно эти враги украинского народа срывают восстановление нормальной жизни населения в западных областях Украины. Также партийные организации обязаны были широко использовать в печати и во всей агитационно-пропагандистской работе факты злодеяний украинских националистов и разъяснять населению, что только советское государство, основанное на дружбе народов, обеспечивает трудящимся западных областей Украины подлинную свободу, материальное благосостояние и быстрый культурный подъем. Кроме этого партийные и комсомольские организации западных областей Украины обязаны были привлекать молодежь к активному участию в борьбе против националистического подполья¹⁸¹.

В период оперативно-войсковых мероприятий с воинами внутренних войск проводились беседы о бдительности, дисциплине и организованности, сохранении военной тайны, о соблюдении законности и т. д. Личному составу прививалось чувство непримиримости к нарушениям законности и случаям халатности при выполнении служебно-боевых задач. Военнослужащие оправдывали оказанное доверие, показывали товарищам пример мужества и бесстрашия в боях с бандитами.

Ярким примером личного бесстрашия служит подвиг рядового Александра Овинова. Он в неравной схватке с бандгруппой ОУН-УПА сумел уничтожить вражеского пулеметчика и несколько других бандитов, но в последние секунды боя был смертельно ранен.

Комсомольский билет Александра Овинова, пробитый двумя бандитскими пулями, хранится в Музее современной истории России¹⁸².

В ходе служебно-боевых операций политработники, агитаторы информировали военнослужащих внутренних войск об обстановке в западных областях Украинской ССР, проводили индивидуальные беседы, пропагандировали примеры бдительности, храбрости и боевого мастерства, боролись с фактами беспечности и ротозейства. Все это способствовало мобилизации личного состава на успешное выполнение служебно-боевых задач¹⁸³.

В директиве начальника внутренних войск МГБ СССР генерал-лейтенанта П.В. Бурмака «О состоянии воинской дисциплины, служебно-оперативной деятельности, боевой, политической подготовки и политико-воспитательной работы за 1950 год» от 17 марта 1951 г. отмечалось, что среди личного состава внутренних войск Украинского округа улучшилось политико-моральное состояние, организованность и воинский порядок, а также более организованно и регулярно стала проводиться боевая и политическая подготовка¹⁸⁴.

Воины внутренних войск принимали активное участие в налаживании мирной жизни на территории Западной Украины. В плане агентурно-оперативных мероприятий по охране урожая 1946 г. в западных областях Украинской ССР, утвержденном заместителем министра внутренних дел Украинской ССР комиссаром милиции 2 ранга В. Дятловым от 5 августа 1946 г.,¹⁸⁵ указывалось, что в связи с развернувшейся кампанией по уборке урожая и выполнению государственного плана хлебозаготовок возможна активизация националистического подполья и его банд, а также различного вражеского элемента с целью срыва этих важнейших государственных мероприятий.

В документе говорилось, что вражеская деятельность может проводиться в направлении усиления антисоветской агитации против сдачи зерна государству и распространения всевозможных провокационных слухов; поджогов и разрушений зернохранилищ, баз МТС и совхозов, уборочных сельскохозяйственных машин, уничтожения имущества колхозов и совхозов, автомобильного и гужевого транспорта и т.д.; разрушения дорог и мостов, нападений на обозы и отдельные машины и подводы с хлебом; бандитских налетов на колхозные поля и тока с целью срыва уборки и обмолота хлеба и уничтожения его; вооруженных нападений на пристанционные склады, элеваторы, склады «Заготзерно», прочие хлебные хранилища с целью уничтожения их и находящихся в складах хлебопродуктов; организации террора над представителями сельского партийно-со-

ветского актива, убийства трактористов, комбайнеров, работников хлебозаготовительных аппаратов и крестьян-активистов.

Отмечалось, что в последнее время центральным проводом ОУН дана директива всем незаконным вооруженным формированиям, в которой требуется: затягивать уборку хлебов, саботировать обмолот, прятать зерно, срывать поставки, уничтожать урожай в совхозах, колхозах, подсобных хозяйствах – на корню, в копнах, скирдах, срывать вывоз хлеба. А также уничтожать транспортные средства, уборочные машины, молотилки, элеваторы, приемочные пункты, лабораторное оборудование (для анализа хлеба), небольшими группами устраивать засады на дорогах, особенно идущих в райцентры, обстреливать гарнизоны, применять саботаж и диверсии, усилить индивидуальный террор, особенно в городах и т. п.¹⁸⁶

В целях своевременного предупреждения преступных действий оуновцев, а также злоупотреблений в хлебозаготовительных операциях, внутренние войска Украинского округа активизировали агентурно-оперативную работу разведывательных органов внутренних войск по борьбе с действующими оуновскими бандами: по предупреждению террористических актов против представителей сельского партийно-советского актива и работников заготовительных аппаратов; возможных диверсий по поджогу и умышленной порче хлебозерна и фуража, а также вооруженных нападений на склады и обозы с хлебом.

Кроме этого командование округа усилило проведение чекистско-войсковых операций путем патрулирования вооруженных групп по маршрутам движения транспортов с хлебом, прочесов близрасположенных лесных массивов, выставления секретов, засад и других видов служебных нарядов на наиболее опасных участках и в местах вероятного передвижения бандгрупп.

В районах, прилегающих к уборочным площадям МТС, совхозов и колхозов, были усилены действия разведывательно-поисковых групп и групп истребителей из числа местного населения.

Организована была круглосуточная охрана зернохранилищ, баз МТС и совхозов, токов, уборочных сельскохозяйственных машин, автомобильного и гужевого транспорта, для чего мобилизовали личный состав органов милиции и истребительных батальонов. Также организовывалась проверка сторожевой охраны МТС, совхозов, складов горючего, элеваторов, складов и мест хранения зерна с целью выявления в ее составе оуновцев.

Усилен агентурно-осведомительный аппарат. Для этого пересмотрели наличный состав агентурной сети, пополнив его за счет новых вербовок среди местного населения с расчетом полного

закрытия всех хлебозаготовительных объектов агентурно-осведомительной сетью¹⁸⁷.

В соответствии с директивой Министра государственной безопасности УССР генерал-лейтенанта Н.К. Ковальчука от 24 октября 1950 г.,¹⁸⁸ всеми командирами соединений и частей внутренних войск были разработаны и проведены мероприятия по обеспечению выборов в местные Советы депутатов трудящихся в декабре 1950 г. Документ предлагал: усилить чекистско-войсковые мероприятия по ликвидации бандгрупп в период предвыборной кампании; организовать охрану избирательных участков путем выставления гарнизонов в районах, наиболее пораженных бандитизмом, телефонно-телеграфных линий связи, избирательной документации при транспортировке ее на избирательные участки и в избирательные окружные комиссии и обратно по окончании выборов.

До выставления гарнизонов по охране избирательных участков личный состав внутренних войск был полностью использован по планам органов государственной безопасности для проведения активных мероприятий по ликвидации действующих бандгрупп националистического подполья.

В результате усиления чекистско-войсковых мероприятий по поиску и ликвидации бандгрупп были созданы нормальные условия для местных партийно-советских органов при проведении ими работы с населением в период подготовки к выборам.

В период с 15 по 18 декабря 1950 г. внутренними войсками Украинского округа было взято под охрану – 1 709 избирательных участков с привлечением 8 389 человек личного состава, в том числе:

- по Львовской области – 504 участка;
- по Дрогобычской области – 336 участков;
- по Тернопольской области – 280 участков;
- по Волынской области – 84 участка;
- по Ровенской области – 126 участков;
- по Станиславской области – 379 участков.

Численность гарнизонов по охране избирательных участков составляла 4-5 человек. Кроме того, при Управлениях и районных отделах МГБ УССР на случай оперативной надобности были выделены войсковые резервы и автотранспорт.

Для обеспечения бесперебойной работы телефонно-телеграфных линий связи были созданы ремонтные бригады. Для их прикрытия выделялось 200 человек личного состава внутренних войск.

Наряду с охраной избирательных участков в районы высылались войсковые наряды для поиска и ликвидации бандитов. В селах орга-

низывалось патрулирование и наблюдение с целью недопущения со стороны бандитов вывешивания оуновских флагов, расклеивания националистических листовок и прокламаций.

Войсками была организована охрана избирательной документации при транспортировке ее как на избирательные участки и в окружные избирательные комиссии, так и обратно по окончании выборов.

Вся работа войск по обеспечению выборов проводилась в тесном взаимодействии с советско-партийными органами и группами охраны общественного порядка. Для оказания помощи командирам подразделений и начальникам гарнизонов по обеспечению выборов были командированы офицеры Управления внутренних войск Украинского округа, штабов дивизий и полков.

В период подготовки и проведения выборов были отмечены случаи расклеивания националистических листовок представителями оуновского подполья. 16 декабря 1950 г. в селах Кальне Болеховского района, Кропивники Выгодского района, Путятинце Рогатинского района, Крылос Галичского района Станиславской области войсковыми патрулями были обнаружены и сняты расклеенные антисоветские листовки. В декабре 1950 г. в селе Ланы Бобрского района Львовской области войсковыми патрулями 10-го стрелкового полка внутренних войск были обнаружены и подобраны 17 антисоветских листовок, а затем в результате принятых мер в доме гражданина С. Дацко были обнаружены еще 20 листовок аналогичного содержания. Гражданин С. Дацко был задержан и передан органам МГБ Украины. В лесу Куликовского района Львовской области было вырезано и унесено 100 метров провода линии связи. Связь была восстановлена ремонтной бригадой внутренних войск¹⁸⁹.

Особенности выполняемых служебно-боевых задач – напряженный и маневренный характер действий внутренних войск, быстрая смена обстановки, тактических приемов борьбы с украинским националистическим подпольем – требовали постоянного совершенствования управленческой деятельности командиров и штабов. Командиры и штабы следили за обстановкой, состоянием служебно-боевой деятельности, оперативно реагировали на все изменения, недостатки, находя наиболее целесообразные способы и методы решения боевых задач.

Уже в первые месяцы борьбы с националистическим подпольем в западных областях Украины Главное управление внутренних войск НКВД СССР разработало и направило в войска основанные на имевшемся боевом опыте подробные установки о порядке организации и ведения боевых действий по ликвидации бандформирова-

ний. Вначале части и соединения внутренних войск были нацелены на осуществление крупных операций в сочетании с выставлением гарнизонов в населенных пунктах. Через некоторое время в связи с уменьшением численности банд и их конспирацией было предписано усилить борьбу с подпольем не методом увеличения числа войсковых операций, а путем коренного улучшения их качества. За каждой бандой был закреплен подвижный чекистско-войсковой отряд, который обязан был выявлять места укрытия банды и принимать меры к полной ее ликвидации.

Управлениями и штабами принимались меры к тому, чтобы приблизить руководство к низовым звеньям, сделать его более конкретным и эффективным. Управление внутренних войск Украинского округа с этой целью создало три оперативные группы, которые дислоцировались в городах Ровно, Львове и Луцке и руководили боевыми операциями по разгрому националистических формирований ОУН-УПА непосредственно на местах¹⁹⁰.

В совершенствовании служебно-боевой деятельности частей и подразделений, а также при проведении оперативно-войсковых мероприятий немалую роль играла хорошо налаженная работа по обобщению и распространению передового опыта, по своевременному реагированию на изменения оперативной обстановки. В части и подразделения высылались описания умелых действий по борьбе с бандитизмом, организовывались выступления мастеров боевой службы перед личным составом, а также публиковались статьи в многотиражной и стенной печати. Этот опыт был положен в основу методических разработок для проведения занятий, инструктажей войсковых нарядов, выполнявших различные служебно-боевые задачи.

Министр государственной безопасности УССР генерал-лейтенант Н.К. Ковальчук в своей директиве от 22 мая 1950 г. отмечал, что наиболее важным и эффективным средством борьбы с вооруженными отрядами оуновского подполья является захват бандитов и, в первую очередь, руководящего состава подполья и главарей бандитских групп живыми¹⁹¹.

Командиры и начальники всех степеней Украинского округа внутренних войск при инструктаже служебных нарядов, высланных на поиск, а также при проведении чекистско-войсковых операций во всех случаях были обязаны ставить задачу на захват бандитов живыми.

Исключение из этого правила было допустимо лишь тогда, когда действия по захвату бандитов были сопряжены с потерями личного

состава или когда создавалась угроза, что бандиты могли безнаказанно уйти.

Захваченные бандиты подвергались на месте допросу, а добытые от них сведения – немедленно реализовывались. При конвоировании захваченных оуновцев необходимо было соблюдать меры конспирации, чтобы никто, кроме оперативного состава и служебного наряда, не знал об их захвате. В противном случае показания захваченного бандита не имели ценности, так как руководители националистических формирований, оповещенные своими пособниками о захвате внутренними войсками одного или нескольких сообщников, принимали бы меры личной безопасности.

Захват бандитов живыми и добытые от них сведения о местах нахождения других бандитов облегчали органам государственной безопасности и внутренним войскам выполнение задачи по искоренению остатков вооруженного бандитизма и оуновского подполья¹⁹².

Конечно же, командование внутренних войск Украинского округа обращало внимание и на недостатки в служебно-боевой деятельности личного состава, а также на неэффективные методы. Основные причины низких результатов в оперативно-служебной деятельности войск были названы в директиве начальника внутренних войск Украинского округа генерал-майора В.И. Фадеева от 25 июля 1951 г.¹⁹³

В ней отмечалось, что планирование операций, их подготовка и проведение в силу отсутствия надлежащего контроля и практической помощи командирами рот и взводов осуществляются некачественно. Подразделениям и гарнизонам, не имеющим продолжительное время результатов в боевой службе, не уделяется должного внимания.

В некоторых войсковых частях личным составом не выполняются требования Министра государственной безопасности УССР о необходимости захвата участников националистического подполья живыми, что затрудняет работу органов государственной безопасности в получении оперативных данных, а следовательно, и снижает результативность борьбы внутренних войск с бандитизмом.

Не все командиры подразделений и начальники гарнизонов целеустремленно организуют поиски бандитов, не учитывают особенностей оперативной обстановки обслуживаемых районов.

Недооценивается роль и значение войсковой разведки как одного из средств добывания данных о местах нахождения бандитов, а также работа с так называемой «базой содействия», то есть с наиболее сознательными гражданами.

Продолжают иметь место случаи высылки служебных нарядов без тщательного их подбора и достаточной подготовки личного состава, особенно старших нарядов. В ряде случаев старшими нарядами назначаются неподготовленные сержанты и рядовые, которые неспособны правильно организовать поиск бандитов и поддерживать воинский порядок и дисциплину среди личного состава¹⁹⁴.

Именно поэтому за период с 1 января по 30 июня 1951 г. в войсковых частях Украинского округа было допущено 25 случаев безнаказанных уходов оуновцев от служебных нарядов, при которых скрылось свыше 60 участников националистического подполья, что составило 10 процентов от общего числа обнаруженных и ликвидированных оуновцев. Из 25 случаев безнаказанных уходов бандитов имели место: ночью – 18, днем – 7, в населенных пунктах – 9, в лесных массивах – 15 и в поле – 1 случай¹⁹⁵.

Анализ причин безнаказанных уходов бандитов от служебных нарядов показал, что они происходили главным образом вследствие: плохого руководства служебными нарядами со стороны старших нарядов и некачественного их подбора – 44 процента; отсутствия маскировки со стороны личного состава при выполнении боевых задач – 16 процентов; беспечности личного состава в ходе поиска бандитов и при расположении на отдых – 12 процентов; отказа в стрельбе оружия из-за его технической неисправности и неподготовленности к ведению огня – 12 процентов; неудовлетворительного подбора и подготовки личного состава к несению службы – 8 процентов; плохой огневой выучки личного состава в ведении огня в условиях ограниченной видимости – 8 процентов¹⁹⁶.

Наибольшее количество безнаказанных уходов бандитов произошло в населенных пунктах и лесных массивах в условиях ночи. Это свидетельствовало о низком уровне служебно-тактической подготовки и слабой обученности личного состава ведению огня, особенно в условиях ограниченной видимости.

Командование внутренних войск Украинского округа требовало от командиров: старшими служебных нарядов назначать только офицеров и сержантов, имеющих достаточный опыт борьбы с бандитизмом, способных выполнять возложенные на них боевые задачи, в каждом случае строго предупреждать старших нарядов об их ответственности за дисциплину и порядок во время несения службы; оказывать постоянную практическую помощь в организации боевой службы подразделениям, в которых не прекращаются случаи безнаказанных уходов бандитов и продолжают иметь место низкие результаты в борьбе с бандитизмом; усилить контроль за служебной деятельностью и поведением нарядов на службе; практически обу-

чать личный состав действиям по поиску и ликвидации бандитов ночью и в лесных массивах, так как в этих условиях допускалось наибольшее количество случаев безнаказанных уходов бандитов; тщательно готовить молодых солдат, учить их умелому поиску и успешной ликвидации бандитов, повседневно воспитывать у солдат смелость, решительность и чекистскую находчивость; всемерно активизировать поиск бандитов, независимо от наличия данных органов государственной безопасности, изжить укоренившийся в практике в некоторых частях и подразделениях шаблон высылки нарядов в одно и то же время и по неизменным маршрутам¹⁹⁷.

Практика служебно-боевой деятельности внутренних войск Украинского округа показала, что с наступлением осенне-зимнего периода оуновское подполье и его вооруженные отряды в целях сохранения своих кадров значительно усилили конспирацию, создали запасы продовольствия на зиму, оборудовали хорошо замаскированные убежища в населенных пунктах, лесах, у источников воды и отсиживались в них, до минимума сокращая передвижения.

В дальнейшем резкое сокращение передвижений бандитов по территории обслуживаемых чекистско-войсковыми группами внутренних войск районов Западной Украины вызывало необходимость активного и более тщательного поиска мест их укрытий и требовало умения по малейшим признакам, оставляемым бандитами, находить их убежища.

Укрываясь в населенных пунктах, украинские националисты в первой половине ночи часто передвигались по селу в целях приобретения продуктов питания и только с появлением войсковых нарядов укрывались в убежищах (схронах). Об этом говорило то, что большинство боестолкновений в населенных пунктах Западной Украины зимой было совершено в движении и опять-таки в первой половине ночи¹⁹⁸.

Для успешного выполнения боевых задач по ликвидации остатков оуновского подполья в специфических условиях осенне-зимнего периода требовалось детальное знание приемов действий бандитов, а также отличная боевая готовность всех видов служебных нарядов. Поэтому начальник штаба внутренних войск Украинского округа полковник И.С. Яхимович в распоряжении от 9 октября 1951 г.¹⁹⁹ потребовал от личного состава улучшить качество проводимых оперативно-войсковых мероприятий.

Выполняя это распоряжение, командиры и начальники гарнизонов внутренних войск активизировали поиск бандитов, используя благоприятные условия, когда бандиты усиленно производили заготовку продуктов к зиме. Поиск велся непрерывно как днем, так и

ночью, в населенных пунктах, лесных массивах и, главным образом, на вероятных путях передвижения бандитов. Практиковалось проведение чекистско-войсковых операций силами от команды до сводного отряда, особенно с установлением снежного покрова в районах вероятного нахождения бандитских убежищ и, главным образом, в населенных пунктах и прилегающих к ним лесных массивах.

Постоянно готовились чекистско-войсковые группы (ЧВГ). В каждой ЧВГ выделялось необходимое количество солдат, специально подготовленных к захвату бандитов живыми, а также группа бегунов, физически натренированных на преследование бандитов и отлично стреляющих днем и ночью. Категорически запрещалось перемещение личного состава из одной ЧВГ в другую²⁰⁰.

Не допускался шаблон в расстановке служебных нарядов, особенно при работе их в населенных пунктах. Для соблюдения скрытности и внезапности действий нарядов практиковался выход их к населенным пунктам с разных сторон и в различное время суток. А с наступлением холодов служебным нарядам предписывалось останавливаться на отдых скрытно, только в изолированных помещениях и местах, где предоставлялась возможность организации наблюдения и охраны.

Командиры отрядов внутренних войск, руководствуясь приказом МГБ УССР от 22 сентября 1951 г.,²⁰¹ приняли решительные меры к недопущению случаев провалов операций и безнаказанного ухода бандитов. Они потребовали от командиров подразделений улучшения качества служебно-тактической и огневой подготовки. Подготовили весь личный состав, в первую очередь солдат призыва 1951 г., к действиям в зимних условиях и особенностям борьбы с бандитизмом в обслуживаемых районах. Для этого с ними отработали соответствующие темы по «Программе боевой подготовки».

Приказом предусматривалось к 10 ноября 1951 г. провести проверку боя всех видов оружия. Со всем личным составом прорабатывался порядок содержания оружия и ухода за ним в зимних условиях в целях недопущения отказа в стрельбе. Своевременно обеспечивались подразделения и отдельные гарнизоны зимней смазкой, личному составу разъяснялся порядок ее применения. Приводились в надлежащий порядок лыжи, крепления к ним и лыжные палки. Проверялись и ремонтировались зимние маскхалаты. Заблаговременно выявлялся личный состав, не умеющий владеть лыжами, и с установлением снежного покрова принимались все меры к обучению их и тренировке, особенно в горно-лесистой местности²⁰².

Проверялось состояние автотранспорта, его готовность к эксплуатации в зимних условиях с тем, чтобы к наступлению зимнего периода иметь исправный автотранспорт для оперативного использования.

Подразделения своевременно обеспечивались вещевым имуществом по зимнему плану. Теплое обмундирование распределялось так, чтобы была возможность обеспечить им все служебные наряды, особенно личный состав ЧВГ.

Повышалась результативность работы розыскных собак, с максимальным привлечением их к службе. Подготовка и тренировка служебных собак проводилась в соответствии с организационно-методическими указаниями на зимний период²⁰³.

Немаловажное значение для улучшения служебно-боевой деятельности внутренних войск имело принятие «Инструкции по минированию бандитских убежищ, пунктов связи и других объектов, принадлежащих бандитам», утвержденной штабом внутренних войск Украинского округа 26 июня 1951 г.²⁰⁴

В документе было сказано, что минирование бандитских убежищ, тайников, а также архивов, продуктов, оружия и других предметов, зарытых в землю, дает весьма ощутимые результаты в борьбе с бандитизмом.

В целях наибольшей эффективности мероприятий по минированию органы государственной безопасности и внутренние войска добивались такого положения, чтобы все обнаруженные бандитские убежища или другие объекты, пригодные для минирования, были сохранены и заминированы.

Мероприятиям по минированию оуновских объектов предшествовала самая широкая разъяснительная работа среди работников органов МГБ (МВД) и военнослужащих внутренних войск о необходимости сохранения в целостности и сохранности всех обнаруженных пустыми бандитских убежищ, тайников и других объектов, в каком бы состоянии они ни находились.

Для обеспечения максимальной результативности мероприятий по минированию личным составом внутренних войск при обнаружении объектов сохранялись местные предметы в районе их расположения: деревья, кусты, растительность, лежащие на земле ветки, хворост и т.п., не нарушалась маскировка люков в убежище и при вскрытии их запоминалось наиболее точно, как они были замаскированы бандитами, не упуская из виду ни малейших деталей. О каждом случае минирования оповещался как можно меньший круг людей, так как только при этих условиях войсковой инженер мог доброкачественно провести минирование и повысить его результа-

тивность. Как правило, минированию подлежали убежища, тщательно замаскированные бандитами, а также «мертвые» (то есть задействованные без участия оуновцев) пункты связи и всевозможные предметы, зарытые бандитами в землю. В этом случае полностью исключалась возможность подрыва на минированных объектах лиц, не причастных к бандитизму. Внутренние войска, действующие в данном районе, и в первую очередь начальник районного отдела МГБ данного района, должны были быть своевременно предупреждены о каждом случае минирования и знать точное место расположения объекта.

Все найденные убежища, в которых бандитов не оказалось, до прибытия старшего оперативного начальника и войскового инженера оставались в полной сохранности и не извлекалось из них ни одного предмета с тем, чтобы можно было принять наиболее эффективное решение о способе минирования. При минировании внутри убежища все в нем должно было оставаться в таком виде, в каком оно было оставлено бандитами.

В случае нарушения этого порядка или необходимости изъятия из убежища ценных документов, имущества или оружия минирование должно было производиться только на люк схрона или прилегающий к люку ход сообщения²⁰⁵.

Для того, чтобы войсковой инженер мог в любое время выехать по вызову на производство работ по минированию, у него всегда должно было быть подготовлено необходимое количество имущества и соответствующий инструмент. Как правило, на подготовку к выезду давалось очень мало времени, поэтому в набор имущества и инструмента входило все необходимое для любого варианта минирования.

Практика минирования внутренними войсками обнаруженных пустых бандитских убежищ и других объектов (тайников, хранилищ с оружием и продовольствием) оуновского подполья себя оправдала.

На установленных войсковыми инженерами соединений и частей внутренних войск минах и минах-сюрпризах в 1950 г. и 1 квартале 1951 г. в 19 случаях подорвалось 30 бандитов, в том числе: в районах Львовской области в 11 случаях подорвалось – 8 бандитов и в районах Ровенской области в 3 случаях подорвалось – 4 бандита. Наибольшее количество случаев успешного применения мин и мин-сюрпризов за указанный период имели войсковые части 62-й стрелковой дивизии²⁰⁶.

В марте 1950 г., при проведении чекистско-войсковой операции сводным отрядом 62-й стрелковой дивизии в Ивано-Франковском

районе Львовской области нарядом 2-й стрелковой роты 10-го стрелкового полка в лесном массиве, близ села Добростаны, было обнаружено пустое бандитское убежище. По заданию Управления МГБ схрон был заминирован, а 31 октября 1950 г., при попытке войти в него, подорвались два бандита.

В январе 1951 г. войсковым нарядом резервного взвода 2-го стрелкового батальона 446-го стрелкового полка близ села Сестрятын Червоноармейского района было обнаружено убежище. В нем бандитов не оказалось. По заданию Управления МГБ схрон заминировали. 2 февраля 1951 г. при попытке войти в него на mine подорвался бандит.

Помимо минирования бандитских убежищ практиковалась также и установка мин-сюрпризов на всевозможных хранилищах и пунктах связи бандитов.

В мае 1950 г. при проведении чекистско-войсковой операции сводным отрядом 82-й стрелковой дивизии войсковой наряд 3-го отдельного стрелкового батальона в лесу Болаховского района Станиславской области обнаружил пустое бандитское убежище, а в кустарнике, близ него, бидон и железную коробку с архивом и деньгами, зарытые в землю. По распоряжению руководителя операции схрон подорвали, а бидон и коробку, после изъятия из них архива и денег, заминировали. 21 июня 1950 г. при попытке открыть крышку бидона подорвались два бандита.

В сентябре 1950 г. при проведении чекистско-войсковой операции сводным отрядом 62-й стрелковой дивизии в Куликовском районе Львовской области в лесном массиве был обнаружен бандитский тайник. По заданию Управления МГБ дивизионным инженер-майором С. Петровым указанный тайник был заминирован. 26 октября 1950 г. на установленной mine подорвались три бандита.

В феврале 1951 г. нарядом 10-го стрелкового полка на поле, близ села Клодзенка Куликовского района Львовской области, был найден бандитский тайник (пункт связи). По заданию Управления МГБ тайник был заминирован полковым инженером старшим лейтенантом С. Литовченко. 20 февраля 1951 г. на установленной mine подорвался один бандит²⁰⁷.

Подобные примеры применения мин и мин-сюрпризов имели 88-й, 215-й, 331-й и 333-й полки внутренних войск. При этом убежища для минирования каждый раз выбирались только жилые, временно оставленные и тщательно замаскированные бандитами. Маскировка этих убежищ нарядами, как правило, не нарушалась, и бандиты, ничего не подозревая, смело заходили в убежища, где и подорвались на минах²⁰⁸.

В целях повышения качества служебно-боевой деятельности и оперативно-войсковых мероприятий всех видов служебных нарядов внутренних войск в период с 1947 г. по 1951 г. были разработаны и введены в действие методические рекомендации военнослужащим внутренних войск Украинского округа. Методические рекомендации были основаны на приказах, директивах, распоряжениях и указаниях командования внутренних войск МГБ СССР и Украинского округа.

Методические рекомендации от 4 февраля 1947 г., утвержденные начальником внутренних войск Украинского округа генерал-майором В.И. Фадеевым, предусматривали при подготовке нарядов тщательно проверять: физическое состояние людей, выделенных в наряд; наличие положенного боекомплекта для ведения боя, исправность оружия и умение пользоваться им; знание обязанностей того вида наряда, в который назначается военнослужащий; знание местности и умение использовать ее в целях достижения наилучших результатов при несении службы; знание правил применения в бою оружия; умение пользоваться установленными сигналами опознавания; знание мест дислокации соседних гарнизонов внутренних войск, Советской Армии, групп охраны общественного порядка и порядка взаимодействия с ними.

Кроме этого командир подразделения внутренних войск организовывал выдачу положенного по норме продовольствия на все время несения службы. Обеспечивал наряд флягами с водой и индивидуальными пакетами. Проверял физическое состояние служебной собаки и обеспечивал ее питанием.

В порядке подготовки личного состава на службу, как правило, проводились тактические занятия на местности²⁰⁹.

Действуя согласно распоряжению командования внутренних войск Украинского округа от 22 июня 1948 г., командир давал старшему войсковому наряду карту или схему маршрута движения и района действий, где намечался поиск бандитов; точно указывал время выхода и срок несения службы, указывал время, место и порядок организации отдыха; разъяснял взаимодействие со старшим оперативным начальником; указывал пункты дислокации соседних гарнизонов внутренних войск, Советской Армии, групп охраны общественного порядка, а также районы, где находятся группы советско-партийного актива и порядок взаимодействия с ними; указывал местонахождение войсковых нарядов как своих, так и соседних гарнизонов и порядок взаимодействия с ними.

Командир объявлял сигналы вызова поддержки и порядок донесения на случай надобности при действиях на отдельных расстоя-

ниях, откуда сигналы не могут быть приняты; доводил установленные сигналы опознавания своих войск и показывал, как ими пользоваться; напоминал о строжайшем соблюдении советской законности и недопущении дискредитации внутренних войск; проверял наличие ракетниц, осветительных и сигнальных ракет (так как наряду с осветительными ракетами обязательным было иметь сигнальные ракеты, предусмотренные таблицами сигналов взаимного опознавания) и, кроме того, зимой – маскхалатов.

По окончании инструктажа в обязательном порядке решалось несколько летучек на различные варианты боевых действий, исходя из задач, особенностей и условий данного района боевых действий. Строго предупреждался старший наряда об его ответственности за воинскую дисциплину и порядок во время несения боевой службы²¹⁰.

В дальнейшем, после выполнения поставленной задачи и возвращения в гарнизон, старший войскового наряда докладывал начальнику гарнизона о прибытии, результатах выполнения задачи и состоянии личного состава, а также о замечаниях, сделанных им военнослужащими и представителями местных советских или партийных организаций Западной Украины.

После доклада старшего наряда начальник гарнизона или лицо, его замещающее, лично проверял военнослужащих, оружие, боеприпасы, проводил краткую беседу с личным составом наряда на предмет выявления положительных и отрицательных фактов, имевших место в процессе несения службы.

После принятия войсковым нарядом пищи и отдыха личного состава начальник гарнизона внутренних войск производил подробный разбор действий при выполнении нарядом поставленной служебно-боевой задачи в присутствии всего личного состава гарнизона и давал оценку произведенной работе²¹¹.

В соответствии с указаниями, утвержденными начальником внутренних войск Украинского округа генерал-майором В.И. Фадеевым 18 апреля 1949 г.,²¹² предусматривалось строжайшее соблюдение конспирации оперативных действий войсковых групп, обращалось особое внимание и заранее разрабатывался способ выхода в район операции, подхода к объекту и ухода с тем, чтобы не раскритерить движение и действия наряда.

Отдых наряда планировался и устраивался вне населенных пунктов, в местах, обеспечивающих скрытность, внезапность и результативность специальной операции.

Всем видам войсковых нарядов запрещалось размещаться в домах жителей, которых по роду их профессий посещает большое

количество местных жителей: портных, сапожников и т.п. В целях соблюдения принципов скрытности и внезапности в действиях чекистско-войсковых групп (ЧВГ) при следовании в район операции следовало избегать передвижений по селам. Открытые разговоры по телефону и при посторонних лицах о намечающихся передвижениях военнослужащих внутренних войск запрещались.

При передвижении подразделений и служебных нарядов выделялись парные головные и боковые дозоры. При встрече с неизвестными старший дозора принимал все меры к установлению их личности, а дозорный имел оружие в полной готовности к немедленному открытию огня.

Личный состав наряда при открытии огня дозором немедленно производил охват обоих флангов бандитов на всю глубину. Задача – окружить, захватить или уничтожить бандитов.

В дозоры, высылаемые от разведывательно-поисковых групп (РПГ), выделялись опытные бойцы и сержанты, осуществлявшие связь и взаимодействие с ядром РПГ. Не допускалось преждевременного обнаружения себя и несвоевременные оклики, дающие возможность бандитам бежать. Действия нарядов должны были быть внезапными и решительными.

Документы показывают, что при встрече с участниками националистического подполья военнослужащие внутренних войск действовали смело и решительно, стремились к быстрому и полному их окружению и захвату, но если они не сдавались и оказывали сопротивление, то их уничтожали. Учитывая уловку украинских националистов прикрывать свой уход огнем специально выделенных мелких групп или одиночек, для уничтожения последних оставлялась часть людей, а остальными силами преследовалась основная группа.

Также учитывалось, что оуновцы при внезапном столкновении открывают беспорядочный, но сильный огонь и разбегаются в разные направления. Поэтому старшие служебных нарядов распределяли личный состав и ставили задачи на преследование каждого оуновца отдельно, обусловив при этом связь и взаимодействие.

Преследование и поиск украинских националистов велся до их поимки или уничтожения. Категорически запрещалось самостоятельно прекращать преследование и поиск участников националистического подполья²¹³.

11 ноября 1949 г. войсковая группа 3-го стрелкового батальона 353-го стрелкового полка внутренних войск, ведя поиск в лесу, обнаружила бандита. Увидев солдат, националист бросился бежать в глубь леса. Войсковая группа частью своих сил организовала его преследование, а остальным составом приступила к тщательному

осмотру местности. В результате поиска в 300 метрах от места обнаружения бандита было найдено убежище с тремя бандитами. При вооруженном сопротивлении бандгруппа оуновского подполья была полностью ликвидирована²¹⁴.

Каждый вид местности имел свои особенности. Их нужно было учитывать при организации оперативно-служебной и боевой деятельности внутренних войск.

Согласно распоряжению Главного управления внутренних войск от 4 марта 1948 г. о действиях в горно-лесистой и на пересеченной местности личный состав внутренних войск обязан был: уметь ориентироваться в лесах и горах, ходить по азимуту; бесшумно передвигаться по лесам и быстро взбираться на горы и спускаться с них; выявлять признаки, свидетельствующие о наличии людей (окурки, коробки от спичек, остатки пищи, следы от костра и прочие предметы); распознавать ориентиры, которыми пользуются бандиты при движении к шалашам, землянкам и убежищам (специально положенные камни, выделяющиеся особыми приметами деревья, кусты, засечки на деревьях, малозаметные тропы, ручьи, потоки и ответвления от них, которые могут служить ориентиром для отыскания по ним убежищ); находить наблюдательные пункты бандитов, сооружаемые на деревьях, особенно опушках лесных массивов для того, чтобы их обойти или бесшумно снять при подходе к объекту операции; отыскивать водоисточники, без которых не могут обойтись бандиты, скрывающиеся в лесах и горах, выставляя у них засады и секреты в целях поимки бандитов; уметь распознавать и выявлять бандитов, маскирующихся под лесорубов, возчиков дров и других лесных рабочих; уметь взаимодействовать между собой в составе служебного наряда, отделения, взвода и между подразделениями днем и ночью, применительно к особенностям действий в лесу; уметь действовать в составе цепи при проческе лесного массива и в горах, не теряя зрительной связи и не отставая.

Также личный состав служебного наряда должен был твердо знать существующие переправы, мосты, броды, характер грунта в целях задержания или уничтожения бандитов, пользующихся ими²¹⁵.

Главное управление внутренних войск директивой от 2 августа 1949 г. по вопросам конвоирования участников националистического подполья констатировало улучшение качества служебно-боевой деятельности войск.

Выполняя требования директивы, для несения службы конвоирования и охраны мест заключения выделялись наиболее опытные, дисциплинированные солдаты. Численность конвоев строго опре-

делялась с учетом количества, важности конвоируемых и особенностей маршрута следования. Старшими конвоев, особенно при конвоировании опасных преступников, назначались лица из числа офицерского состава.

Без особой на то надобности конвоирование ночью задержанных бандитов не производилось. Конвой внутренних войск направлялся с таким расчетом, чтобы он до наступления темноты прибыл в пункт назначения или пункт назначенного ночлега, где имеются соответствующие условия для размещения и надежной охраны конвоируемых.

Передача задержанных под охрану часовым, несущим охрану гарнизонов, запрещалась. Для охраны задержанных выделялись специальные войсковые наряды, тщательно проинструктированные. Число конвоя должно было всегда превышать количество конвоируемых. При конвоировании одного задержанного (арестованного) назначался конвой не менее двух человек²¹⁶.

Распоряжением командования внутренних войск Украинского округа от 28 декабря 1949 г. по вопросам соблюдения мер безопасности военнослужащими внутренних войск при выполнении служебно-боевых задач предусматривалось, что весь личный состав внутренних войск Украинского округа в районах, пораженных бандитизмом, передвигался группами, а не поодиночке. Офицерский состав перемещался с прикрытием, которое способно было оказать решительное сопротивление украинским националистам.

Военнослужащим внутренних войск воспрещалось носить в карманах гранаты, запалы, боеприпасы и взрывчатые вещества. Ракетницы, как основное средство управления войсковыми нарядами, закреплялись за старшими нарядами. Они использовались в боевой обстановке для управления боем и взаимодействия между войсковыми нарядами и подразделениями, ведущими бой как в дневное, так и в ночное время, целеуказаний и сигнализации, освещения местности (в ночное время) и опознавания своих войск²¹⁷.

Кроме этого в районах, пораженных бандитизмом, передвижение военнослужащих внутренних войск попутным транспортом (на повозках, автомашинах) не проходило. Категорически запрещалась мобилизация подвод местных жителей для передвижения и переброски войсковых нарядов в районы выполнения оперативно-боевых задач.

Для переброски войсковых нарядов, групп и подразделений использовался исключительно транспорт частей и подразделений внутренних войск и Советской Армии.

Не практиковалось направление солдат и сержантов в населенные пункты для разрешения хозяйственных вопросов, связанных с мобилизацией подвод, заготовкой дров, соломы и т.п. Крестьянские подводы использовались только в порядке найма через офицеров хозяйственного аппарата и штабов войсковых частей и подразделений.

Запрещалось разводить костры в населенных пунктах и рядом с ними, а также в местах хранения хлеба (сарай, скирды, тока, гумна и т.д.). В каждом отдельном случае при разведении костров, связанных с приготовлением пищи для личного состава, место определял старший войскового наряда, а в пунктах дислокации подразделений – командир подразделения. При разведении костров в лесных массивах должны были приниматься все необходимые меры по предотвращению лесных пожаров.

При обращении с местным населением западных областей Украины было обязательным соблюдение ряда требований, предусмотренных распоряжением Главного управления внутренних войск от 27 апреля 1948 г.

Личному составу внутренних войск воспрещалось производство обысков в отсутствие оперативного состава органов государственной безопасности.

Военнослужащим войсковых нарядов в обязательном порядке разъяснялась разница между обыском и осмотром. Особо подчеркивалось, что осмотр производится на предмет обнаружения и изъятия бандитов или подозрительных лиц. При осмотре не практиковалась проверка чемоданов, шкатулок и др. предметов, в которых исключалась возможность даже временного пребывания людей. При проверке и задержании подозрительных лиц производился наружный осмотр на предмет обнаружения и изъятия оружия.

Запрещалось всему личному составу органов государственной безопасности и внутренних войск обращать в личное пользование ценности, имущество и оружие, изымаемое во время ликвидации участников ОУН-УПА. Ценности, изымаемые у участников националистического подполья, оформлялись актом и немедленно сдавались в финансовые отделы Управлений МГБ Западной Украины.

При проведении специальной операции по выселению семей участников националистического подполья и их пособников в Перегинском районе Станиславской области военнослужащими 7-й стрелковой роты 215-го стрелкового полка с разрешения местных властей было допущено два случая приобретения имущества, принадлежащего выселяемым. А именно, 10 ноября 1949 г. заместителем командира 7-й стрелковой роты 215-го стрелкового полка лейте-

нантом А. Зубахиным с разрешения работников Перегинского районного исполкома была взята мебель высланных семей для нужд подразделения. За это лейтенант А. Зубахин командиром полка был арестован на 5 суток домашним арестом. Имущество было передано райпотребсоюзу Перегинского района.

12 ноября 1949 г. при выселении семей оуновцев в селе Ривня Перегинского района (так в документе – Прим. авт.) командир 7-й стрелковой роты 215-го стрелкового полка капитан В. Козиков через председателя сельсовета приобрел мебель и гармонь. По приказу командира полка ему было предложено мебель и гармонь сдать председателю районного исполкома, а сам капитан В. Козиков привлечен к дисциплинарной ответственности. Данные факты были доведены до всего офицерского состава²¹⁸.

Принимались необходимые меры к недопущению поджогов чекистско-войсковыми группами внутренних войск жилых домов, хуторов и хозяйственных построек. Засевших в домах и других постройках, не сдающихся и оказывающих вооруженное сопротивление участников националистического подполья целесообразно было блокировать, держать в засаде до тех пор, пока у них не кончатся боеприпасы или не представится возможность ликвидировать их.

Прибегать к поджогу жилых помещений и других построек на территории Западной Украины допускалось только в исключительных случаях, когда все возможности захватить или ликвидировать засевших бандитов были уже исчерпаны или когда блокировка и другие мероприятия могли бы вызвать жертвы со стороны личного состава внутренних войск. Совершенно недопустимо было поджигать помещения внутри населенных пунктов, когда пожары могли уничтожить другие крестьянские постройки²¹⁹.

Командованием и партийно-политическим аппаратом внутренних войск МВД Украинского округа были разработаны специальные указания. Согласно им военнослужащим чекистских войск при проведении оперативно-войсковых мероприятий воспрещалось иметь неделовые связи среди местного населения, заниматься попрошайничеством, вымогательством, принимать подарки и угощения от местных жителей, вести какие бы то ни было разговоры с посторонними лицами о своей жизни и деятельности подразделения.

Военнослужащие внутренних войск должны были: быть вежливыми в обращении с местным населением и беспощадными к врагам советской Родины; не задавать, не оскорблять и не унижать личное достоинство советских людей, не препятствовать отправлению религиозных обрядов и не насмехаться над религиозными чувствами верующих; поддерживать общественный порядок и обеспечи-

вать безопасность советских граждан западных областей Украины; являть собою пример дисциплины и порядка, строго соблюдать форму одежды, быть опрятно одетыми и подтянутыми.

Личному составу Украинского округа также всегда необходимо было помнить, что местное население по внешнему виду и поведению военнослужащих делает выводы о войсках в целом. Местные жители в их лице должно было видеть защитников интересов советского народа²²⁰.

Годы борьбы с националистическим подпольем в западных областях Украинской ССР стали для внутренних войск временем суровой учебы и освоения неординарных форм и методов военного искусства, приспособленных к необычному противнику. Приобретенный опыт и знания, новые формы и методы действий, навыки управления войсками и боевая выучка личного состава позволили не только уничтожить вооруженных националистов, но и существенно повысить эффективность и результативность чекистско-войсковых операций. Об этом говорит анализ потерь воюющих сторон. Если в 1944 г. потери внутренних войск достигали трети от потерь оуновцев, то в последующем это соотношение уменьшилось в десять и более раз.

Но по другому показателю – эффективности боевых действий, определяющему результативность специальных операций в целом, можно сделать вывод о том, что значительная их часть оканчивалась ничем. Военнослужащие внутренних войск зачастую не использовали накопленный опыт борьбы с националистическим подпольем. Из почти 3 тысяч специальных операций, проведенных внутренними войсками в 1946 г., более трети оказались безрезультатными или проваленными²²¹. Главная причина – не всегда соблюдался принцип настойчивого преследования оуновцев вплоть до их полного уничтожения или захвата. Зачастую осуществлявшие преследование войсковые наряды ограничивались непосредственным районом боевых действий, завершали его с наступлением темноты или с потерей следа. Отдельные подразделения попадали под удары участников вооруженного подполья или в устроенные ими засады на марше. Отмечались факты пренебрежительного отношения к соблюдению правил оперативной маскировки, в результате чего пособники боевиков представляли им полную информацию о предстоящих мероприятиях внутренних войск²²².

Таким образом, в 1944-1953 гг. в результате активной служебно-боевой деятельности внутренних войск на территории Западной Украины, а именно в Станиславской, Волынской, Львовской, Ровенской, Дрогобычской, Тернопольской и Житомирской обла-

стях, произошло резкое сокращение количества участников украинских националистических формирований. Потери Украинской повстанческой армии, действовавшей в западных областях УССР, по данным украинского исследователя В.С. Коваля, составили 56,6 тыс. убитыми и 108,5 тыс. пленными. В 1954 г., по данным оперативного учета внутренних войск МВД Украинского округа, всего было учтено: бандгрупп – 17, в них бандитов – 41, бандитов-одиночек – 13. Общее количество участников националистического подполья составляло 54 человека.

Успехи в выполнении боевых задач военнослужащими Украинского округа достигались умелым подбором, подготовкой и сплоченностью личного состава войсковых нарядов; знанием каждым солдатом и офицером местности, расположения местных предметов в районе действия служебных нарядов; инициативой, смелыми и решительными действиями и стремлением к успешному выполнению боевой задачи; физической закалкой, выносливостью, знанием и умелым применением приемов и методов захвата оуновцев живыми; своевременным доведением до всех военнослужащих положительного опыта захвата бандитов и всемерной его популяризацией.

Опыт борьбы с участниками националистического подполья показал, что систематическое изучение личным составом войск приемов и способов действий оуновцев способствовало повышению качества служебно-оперативной деятельности частей и подразделений внутренних войск, а также недопущению случаев безнаказанного ухода бандитов от личного состава войсковых нарядов. Вооруженная борьба с оуновским бандитизмом требовала от командования и всего личного состава внутренних войск не только отличной выучки, постоянной боеготовности, высокой бдительности, отличного знания оружия и умелого его применения, но и знания в совершенстве врага, его тактики, способов ведения боевых действий.

Командование внутренних войск Украинского округа в сложных условиях сумело организовать своевременное и правильное руководство частями и подразделениями при проведении специальных операций по борьбе с украинскими националистами.

5. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК С ОРГАНАМИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И МЕСТНЫМ НАСЕЛЕНИЕМ ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЕЙ УКРАИНСКОЙ ССР

Одновременно с мероприятиями оперативного характера и проведением специальных войсковых операций внутренние войска Украинского округа осуществляли большую массово-разъяснительную и культурно-воспитательную работу среди местного населения Западной Украины. Военнослужащие не только оберегали местных жителей от налетов вооруженных отрядов участников националистического подполья, но и помогали в сельскохозяйственных работах, проводили лекции, беседы, снабжали жителей сельской местности литературой, демонстрировали кинофильмы и разъясняли политику советского правительства.

В своем постановлении от 26 февраля 1945 г. ЦК КП(б) Украины отмечал, что «...внутренние войска НКВД генерал-лейтенанта М.П. Марченкова успешно ведут борьбу с бандитизмом, лучше стали готовить и планировать операции, действуют значительно смелее, организованней и стремительней, увязывая войсковые и чекистские мероприятия с партийно-политическими»²²³.

Внутренние войска в своей служебно-боевой деятельности опирались на решения партийного и советского руководства СССР и Украины. Руководство советского государства уделяло пристальное внимание развитию западных областей Украины, что было отмечено 14 февраля 1945 г. в докладной записке первому секретарю ЦК ВКП(б) И.В. Сталину от первого секретаря ЦК КП(б) Украины Н.С. Хрущева: «...сообщая о принятых мерах по выполнению Ваших указаний о поднятии уровня хозяйственного и культурного развития в западных областях УССР и усилении борьбы с украинско-немецкими националистами»²²⁴.

В документе сообщалось, что в конце декабря 1944 г. и начале января 1945 г. в западные области УССР выехали члены Совета помощи западным областям УССР, работники ЦК КП(б) Украины и республиканских наркоматов для оказания практической помощи партийным организациям в проведении политической работы среди населения, а также для подготовки на месте предложений по восстановлению и развитию промышленности, сельского хозяйства и культуры.

ЦК КП(б) Украины и СНК УССР приняли решение о развитии республиканской и местной промышленности г. Львова. Им предусматривалось восстановление 29 предприятий и организация 14 новых. С 1 января 1945 г. по 10 февраля 1945 г. из восточных областей УССР были направлены в западные области 5 869 человек партийных, советских и других работников. Всего после освобождения западных областей УССР было направлено около 48 000 человек, из них около 22 000 членов и кандидатов ВКП (б). Затем были отобраны и в короткие сроки направлены еще 4 100 человек²²⁵.

Партийные организации, органы и войска НКВД и НКГБ добились определенных результатов в борьбе с бандитизмом. Но в их работе было много недостатков. Одним из существенных недостатков являлось то, что слабо была поставлена агентурная работа. Агентурная сеть была малочисленной и особенно малочисленна агентура, умеющая глубоко проникать в националистическое подполье.

Кроме решения ЦК КП(б) Украины и СНК УССР «Об организации Совета помощи западным областям УССР», было принято также решение об усилении борьбы с украинским национализмом в западных областях. Чтобы добиться решения этой задачи, 6 января 1945 г. в г. Львове было проведено совещание первых секретарей обкомов КП(б) Украины, начальников областных управлений НКВД и НКГБ западных областей и начальников пограничных и внутренних войск НКВД. На нем были заслушаны сообщения о ходе борьбы с бандитизмом в регионе Западной Украины. С 10 по 21 января 1945 г. во всех западных областях проведены совещания секретарей райкомов КП(б) Украины, начальников районных отделов НКВД и НКГБ. На них были заслушаны доклады с мест о ходе борьбы с националистическим подпольем.

ЦК КП(б) Украины предложил обкомам и райкомам КП(б) Украины оказывать всяческую помощь жителям, пострадавшим от банд украинского националистов, за счет конфискованного у бандитов имущества. Одним из важнейших мероприятий, проводимых партийными, советскими и земельными органами, являлся возврат

земли крестьянам, переданной советской властью в 1939-1940 гг. и отобранной у них немецкими захватчиками. Такой земли подлежало возврату 566 600 гектаров. На 15 января 1945 г. было возвращено крестьянам 287 400 гектаров или 51 процент. Землю получили около 300 000 крестьянских хозяйств Западной Украины. Были приняты меры к тому, чтобы закончить эту работу к 1 марта 1945 г.²²⁶. Во всех западных областях были проведены областные и районные совещания крестьян. На них были сделаны доклады об очередных задачах хозяйственного и культурного строительства и о борьбе с украинскими националистами. На совещаниях присутствовало 259 000 крестьян.

С 5 по 10 января 1945 г. в г. Львове было проведено межобластное совещание педагогических работников. На нем присутствовало 1 100 учителей из всех районов западных областей УССР. После межобластного совещания во многих районах проводились районные совещания педагогов. Они сыграли большую роль в объединении учительства вокруг мероприятий советской власти.

Внутренние войска действовали в тесном контакте с партийными организациями. К участию в специальных операциях привлекался партийный и советский актив. В населенных пунктах, где проводились операции, одновременно проводилась политическая работа, принимались меры по укреплению органов советской власти, организовывались группы самообороны.

В течение января и первой половины февраля 1945 г. в сельских местностях западных областей Украины проводился учет населения в возрасте от 15 лет. Все жители предупреждались, что к лицам, помогающим украинским националистам, будут применяться строгие меры воздействия вплоть до выселения²²⁷.

В декабре 1944 г. в западных областях УССР начала свою работу Выездная Сессия военной коллегии Верховного Суда СССР. 128 руководителей банд и активных оуновцев были приговорены к смертной казни через повешение. При приведении приговоров в исполнение на площадях собиралось большое количество жителей городов и сел. Например, в г. Станиславе собралось свыше 5 000 человек, в г. Дрогобыче присутствовало около 15 000 жителей города и окрестных сел. Оглашение приговоров и приведение их в исполнение вызвало одобрение среди присутствующих. Приговоры Военной коллегии отрезвляюще действовали на многих участников националистического подполья. В районах, где проходили процессы, количество бандитских проявлений заметно уменьшилось.

В докладной записке от 23 июля 1945 г. «О политической работе среди местного населения западных областей Украинской ССР»

начальник внутренних войск Украинского округа генерал-лейтенант М.П. Марченков подчеркивал: «...наряду с боевыми операциями по ликвидации фашистских банд украинско-немецких националистов внутренние войска НКВД Украинского округа проводят большую политическую работу среди местного населения западных областей Украины».

В документе указывалось, что агитацией и пропагандой среди западноукраинского крестьянства под руководством политических органов и партийных организаций внутренних войск Украинского округа занимались командиры всех степеней и рядовые бойцы, штатные агитаторы войсковых частей и нештатные агитаторы подразделений.

Массово-разъяснительная работа, проводимая представителями внутренних войск, преследовала следующие цели: широкое разъяснение населению международного положения и внутренней политики Советского Союза; доведение до населения состояния дел на фронтах Великой Отечественной войны; обоснование мероприятий советской власти по хозяйственно-политическому и культурному возрождению западных областей Украины.

Вместе с этим военнослужащими внутренних войск разоблачалась политика ОУН-УПА как предателей интересов украинского народа²²⁸.

Для наиболее широкого охвата населения массовой политической агитацией политические отделы и партийные организации внутренних войск Украинского округа применяли разнообразные формы и методы работы. Редакции многотиражных газет выпустили тысячи листовок и лозунгов и распространили их по всей территории Западной Украины. На страницах газет систематически публиковались пропагандистские статьи, вооружавшие многочисленных агитаторов из числа военнослужащих внутренних войск и местного населения неопровержимыми аргументами, разоблачающими антиукраинскую деятельность боевиков и идеологов ОУН-УПА²²⁹.

Сотни и тысячи агитаторов – военнослужащих внутренних войск – в самых глухих уголках Западной Украины разоблачали украинских националистов. В форме короткого призыва-лозунга, написанного на стене хаты, яркой и душевной беседы бойца или командира с селянами на собраниях, митингах, в лекциях и на концертах – всюду участники националистического подполья разоблачались как предатели украинского народа.

Вся массово-разъяснительная работа среди местного населения проводилась в тесном контакте с местными партийными органами – областными и районными комитетами КП(б) Украины.

Систематически велась массово-разъяснительная работа и оказывалась помощь в хозяйственных мероприятиях, проводимых местными советскими и партийными органами; – во время весеннего сева, хлебопоставок, заготовки сельхозпродуктов и т.п.

В целях обмена опытом и дальнейшего улучшения агитации и пропаганды среди местного населения в декабре 1944 г. политический отдел внутренних войск Украинского округа провел расширенное совещание заместителей командиров частей по политической части и партторгов воинских частей. По тем же вопросам в феврале 1945 г. было проведено совещание комсомольских работников. В совещаниях принимали участие секретарь ЦК ЛКСМУ и секретари Ровенского, Львовского и Волынского обкомов комсомола. В мае 1945 г. вопросы политической агитации среди местного населения были обсуждены на совещании начальников политических отделов соединений внутренних войск с участием заместителей командиров по политической части²³⁰.

В 1945-1946 гг. руководство политического отдела внутренних войск Украинского округа дало политическим органам и партийным организациям указания о развертывании политической работы среди местного населения Западной Украины. Представители политотдела еще раз напомнили об обязанности политических органов и партийных организаций вести систематическую агитационно-пропагандистскую работу среди гражданского населения Западной Украины, указали на необходимость усиления разоблачения преступной деятельности украинских националистов.

Согласно директиве политического отдела внутренних войск Украинского округа от 16 марта 1945 г. были проведены мероприятия по организации политической работы среди местного населения, а с 21 марта 1945 г. – по развертыванию наглядной агитации в городах и селах западных областей Украины²³¹. Все эти мероприятия значительно улучшили и расширили массово-разъяснительную работу личного состава внутренних войск среди гражданского населения как в местах дислокации воинских частей, так и в районах проведения специальных операций и оперативно-боевых действий внутренних войск.

За первое полугодие 1945 г. для местного населения Западной Украины силами личного состава частей и подразделений внутренних войск было прочитано: докладов – 1 405, лекций – 116, проведено бесед групповых – 2 846, проведено бесед индивидуальных –

более 37 000, организовано и проведено общих собраний граждан – 2 336, проведено митингов – 220. В городах и селах силами красноармейской художественной самодеятельности было поставлено 42 концерта. Этими мероприятиями агитационной работы были охвачены сотни тысяч трудящихся западных областей Украины²³².

В том числе благодаря этому население Западной Украины постепенно освобождалось от влияния оуновцев и приобщалось к общественной жизни и участию в борьбе против украинских националистов.

В докладной записке на имя заместителя народного комиссара НКВД СССР комиссара государственной безопасности 2-го ранга С.Н. Круглова «О реагировании населения западных областей Украинской ССР, подполья ОУН и бандитов УПА на победу Красной Армии и капитуляцию Германии» отмечалось, что, согласно сообщением, поступившим от внутренних войск и органов НКВД УССР, преобладающее большинство городского и сельского населения западных областей Украины с большой радостью и энтузиазмом встретило весть о безоговорочной капитуляции Германии и окончании Великой Отечественной войны.

Жители сел Любыковичи и Катериновка Сарненского района Ровенской области, узнав об окончании войны, немедленно оставили работу, оделись по-праздничному и во главе со старшинами явились на митинг, где вручили представителям районного комитета КП(б) Украины хлеб и соль, а на следующий день полностью погасили задолженность по государственным поставкам и сельхозналогу.

Одновременно в церквах Сарненского района были проведены торжественные богослужения в честь победы, во время которых священники произносили торжественные патриотические речи.

Житель села Дроздовка Тульчинского района Ровенской области Григорий Лукьянович Адамчук, выступая 9 мая 1945 г. на митинге, заявил: «Германским вооруженным силам в этой войне нанесли такой удар, после которого Германия долго не захочет думать о войне. В скором будущем такая же участь постигнет и злейших врагов украинского народа – наймитов и послушных исполнителей указаний немецкой разведки – украинских националистов. Наша задача сейчас состоит в том, чтобы совместно с войсками и органами НКВД быстрее рассчитаться с бандитами и приступить к залечиванию ран, нанесенных нашему хозяйству»²³³.

Жители села Осинówka Здолбуновского района Ровенской области в своих выступлениях на митинге заявили: «Германия, не выдержав ударов Красной Армии, позорно капитулировала. Наймиты германского фашизма – украинские националисты должны сейчас

опомниться и понять, что их дальнейшее сопротивление бесполезно, так как теперь ликвидирован источник их снабжения оружием, боеприпасами и прочим. Не понявших это и не явившихся с повинной в органы Советской власти постигнет подобная гитлеровцам участь»²³⁴.

Узнав о победе над Германией и прекращении военных действий, население сел Гвиздецкого района Станиславской области явилось в районный центр с плакатами и портретами руководителей коммунистической партии и советского правительства²³⁵.

В то же время руководство националистического подполья ОУН и банд УПА пыталось приуменьшить победы Красной Армии путем распространения различных провокационных слухов. Цель – удерживать участников ОУН-УПА под своим влиянием и скрыть бесперспективность дальнейшей борьбы против советской власти.

Особенно усиленно оуновцы пытались распространять слухи о том, что между СССР, с одной стороны, и Америкой и Англией – с другой, возник конфликт. Он неизбежно приведет к войне, что облегчит борьбу ОУН-УПА против советской власти, и что при помощи Англии будет создана «самостийная» Украина.

Так, 10 мая 1945 г. главарь боевки ОУН села Испас Коломыйского района Станиславской области «Шпак», беседуя с агентом органов НКВД, заявил: «...Война с Германией закончена. Теперь Советы будут воевать с Японией и Англией. Наше дело не пропало, будем продолжать борьбу». А подрайонный руководитель ОУН района № 2 села Ямницы Станиславского района по кличке «Лесовик» в беседе с агентом органов НКВД заявил: «...Война с Германией окончена, но борьба с большевиками не прекратится. Конференция в г. Сан-Франциско (США), как заявляют наши руководители, гарантирует нам самостоятельную Украину. Степан Бандера участвует в конференции, и туда недавно выехала наша делегация»²³⁶.

Задержанный в Белобожницком районе Тернопольской области оуновец «Горячко» показал, что участники банды, руководимой главарем по кличке «Крок», надеются на то, что в связи с капитуляцией Германии и окончанием войны в скором времени будет проведена демобилизация Красной Армии. Поэтому возвратятся из Красной Армии украинцы, которых можно будет привлечь на свою сторону и использовать в борьбе против Советского Союза.

В ночь на 10 мая 1945 г. после митинга, проведенного в селе Острог Острогольского района Ровенской области, оуновцами были расклеены листовки следующего содержания: «Никогда мы не пойдем к советскому народу с просьбой о прощении, мы не признаем советской власти»²³⁷.

Однако, несмотря на стремление оуновских главарей задержать в бандах участников националистического подполья путем провокаций и запугивания, весть о безоговорочной капитуляции Германии отрезвляюще подействовала на многих украинских националистов, которые порывали связь с бандами и добровольно являлись с повинной в органы НКВД.

10 мая 1945 г. в Колесовское районное отделение НКВД Ровенской области из села Каменное явилось с повинной 7 бандитов во главе с И. Трофимцом, по кличке «Мурашка». Последний заявил: «Мы давно ждали этого дня, чтобы явиться с повинной в органы советской власти. Сейчас мы понимаем, куда ведут нас главари банд и какая участь ожидает тех, кто продолжает оставаться в бандах»²³⁸.

За одно только 9 мая 1945 г. по Сарненскому району Ровенской области явилось с повинной в органы НКВД – 97 человек, из них 22 участника националистического подполья и 75 уклоняющихся от мобилизации. В селе Немовичи Сарненского района Ровенской области во время митинга, посвященного победе над Германией, явились с повинной 14 вооруженных бандитов, которые выступили на митинге с призывом к другим бывшим товарищам – явиться в органы советской власти.

10 мая 1945 г. через село Кривоброды Коломыйского района Станиславской области проходила бандгруппа численностью 30-40 человек. Остановившись в селе, бандиты разошлись по квартирам. Три бандита зашли в дом крестьянина В. Гришко и в разговоре с ним заявили: «Воевать уже хватит. Из этого ничего не получится. Германия была куда сильнее нас, но Советы ее разбили, а с нами они могут покончить за 10 минут».

Уходя из села, эти три бандита сказали: «Дальнейшая борьба против Советов не сулит успехов и ведет только к ненужным жертвам, а поэтому, чтобы спастись, мы уходим домой»²³⁹.

Задержанный 9 мая 1945 г. Корецким районным отделом НКВД Ровенской области «господарчий» (руководитель) ОУН села Речка – Ф. Кисляк, по кличке «Мирон», на допросе заявил: «Я не знал, что война с Германией уже кончилась. Я давно ждал этого дня и хотел явиться с повинной в органы НКВД».

15 мая 1945 г. в Жабьевский районный отдел НКВД Станиславской области с повинной явилось 14 бандитов, которые сдали 3 ручных пулемета и 4 винтовки.

18 мая 1945 г. в Яремченский районный отдел НКВД Станиславской области явилась с повинной «станичная» (руководитель) ОУН села Белая Ослава – Мария Коншуба²⁴⁰.

Добровольная явка бандитов приобрела массовый характер. Некоторые участники банд ОУН-УПА и местных боевиков проявляли желание к добровольной явке с повинной, но опасались репрессий со стороны советской власти и интересовались, действует ли объявленное Правительством УССР в обращении к населению западных областей Украины прощение за участие в бандах тем, кто добровольно явился с повинной в органы советской власти.

Директор школы села Звенигородка Бобрского района Львовской области Ольга Григорьевна Борзех сообщила, что 15 мая 1945 г. к ней на квартиру зашли 3 вооруженных бандита, один из которых, судя по обращению к нему остальных, являлся командиром. Бандиты усиленно интересовались вопросом, остается ли в силе и теперь, после окончания войны с Германией, обращение Правительства УССР к участникам ОУН и УПА? Из разговора с ними она поняла, что они имели намерение выйти из лесов, но опасались за свою судьбу после явки с повинной²⁴¹.

На местах командованием внутренних войск были приняты меры к усилению массово-разъяснительной работы среди местного населения о победоносном завершении Великой Отечественной войны и доведению через агентуру органов и войск НКВД до всех участников ОУН и УПА обращения Правительства УССР от 19 мая 1945 г. о необходимости прекращения борьбы участниками националистического подполья²⁴².

Чекистско-войсковые мероприятия постоянно сочетались с широкой массово-разъяснительной работой. С 12 по 29 мая 1945 г. силами личного состава 24-й стрелковой бригады внутренних войск на территории Ровенской области проводились специальные операции – Острогская, Милятинская и Сапожинская. Задачи – ликвидация банд украинских националистов, создание органов советской власти, изъятие оуновского подполья и задержание бандпособников, дезертиров и уклоняющихся от мобилизации в Красную Армию.

Политработниками бригады был составлен план партийно-политической работы среди личного состава и местного населения. На его основе были разработаны планы в воинских частях. В партийно-политическом обеспечении участвовали офицеры политических аппаратов воинских частей. Специально для проведения работы с местным населением предназначались созданные в частях агитационные бригады. Они проводили массово-разъяснительную работу среди местного населения.

В это время агитационными бригадами внутренних войск с местным населением Ровенской области было проведено 21 собрание в 12 селах и сделано 14 докладов. В этих же селах и прилегающих

хуторах было проведено 116 индивидуальных бесед с охватом 780 человек. Обсуждались первомайский приказ товарища И.В. Сталина и документы в связи с окончанием Великой Отечественной войны, задачи местного населения в борьбе с бандами украинских националистов и др. В селах было написано 180 лозунгов, стерто со стен свыше 140 оуновских лозунгов²⁴³.

С выпуском обращения украинского правительства к населению западных областей Украины от 19 мая 1945 г. – оно было зачитано во всех подразделениях внутренних войск. Личному составу была поставлена задача по разъяснению текста обращения местному населению²⁴⁴.

В отличие от ранее проводимых специальных операций, воинские части 17-й стрелковой бригады внутренних войск в апреле-мае 1945 г. проводили боевые операции в предгорьях Карпат. В условиях разбросанности населенных пунктов, в ряде которых совершенно отсутствовали сельские советы, от офицерского, сержантского и рядового состава внутренних войск требовалась быстрая перестройка и переориентация в действиях по обеспечению общественного порядка.

В период с 17 по 28 апреля 1945 г. 17-я стрелковая бригада в составе 206, 207, 208, 209-го отдельных стрелковых батальонов и по одной роте от 210, 173-го отдельных стрелковых батальонов проводила специальную операцию по ликвидации банд ОУН и УПА на территории Косовского и Яблунивского районов Станиславской области.

С прибытием частей бригады в район операции, в большинстве населенных пунктов было отмечено отсутствие значительной части местного населения. Как выяснилось впоследствии, население, будучи запуганным оуновцами, ушло в горы и только на второй день стало возвращаться домой.

Район действия частей бригады отличался наибольшей активностью оуновских бандгрупп. Войсковой разведкой, показаниями захваченных бандитов и документами, взятыми у них, было установлено, что в районе проведения специальных операций действовали 2 куреня (батальона) УПА – курень «Гайдамаки» численностью до 400 человек, курень «Гуцул» численностью до 350 человек и отдельные группы куреней «Перемога» и «Карпатский». Кроме этого, в большинстве населенных пунктов имелись учебно-запасные сотни УПА численностью от 100 до 150 человек, бандбоекки и оуновские организации.

Кроме этого в селе Космач Яблунивского района продолжительное время располагался окружной и областной центры ОУН. В

целом ряде сел не было советской власти и оуновцы сохраняли свое влияние на большую часть местного населения.

Среди боевиков УПА была широко распространена эпидемия сыпного тифа. Для лечения своих больных банды оставляли их в населенных пунктах, чем еще больше распространяли тиф среди населения. Среди членов банд и местного населения была большая смертность²⁴⁵.

Открытый грабёж населения, систематическое изъятие продовольствия, террор и жестокие расправы со стороны оуновцев, а также эпидемия сыпного тифа – вызывали большое недовольство у местного населения.

Умело используя напряженную обстановку, сложившуюся в регионе, политические органы, партийный и комсомольский актив внутренних войск проводили разъяснительную работу среди местных жителей.

За время специальной операции в 29 населенных пунктах Западной Украины были проведены собрания граждан, на которых было разъяснено положение на фронтах Великой Отечественной войны, а также говорилось о предательской роли украинских националистов и их пособников. В 11 населенных пунктах (Брустуры, Шемет, Космач и других) были проведены выборы сельских советов и оказана практическая помощь председателям сельских советов в их работе²⁴⁶.

В ходе специальной операции, ввиду большой разбросанности населенных пунктов, с местным населением проводилась массово-разъяснительная работа по так называемому методу «десятидворок», т.е. с жителями из 10 домов. Это давало возможность наибольшего охвата населения проводимыми беседами. Только в 208-й отдельной стрелковой бригаде было проведено около 350 бесед по «десятидворкам» с охватом более 2 500 человек²⁴⁷.

Проведенная массово-разъяснительная работа среди местного населения оказала свое положительное влияние на весь ход специальной операции. Об этом свидетельствует тот факт, что в последние дни операции началась добровольная массовая явка представителей бандформирований, где наряду с уклоняющимися от призыва в Красную Армию были и активисты ОУН и УПА со своим оружием.

В селе Яворув Косовского района на командный пункт 208-й отдельной стрелковой бригады явился с повинной «станичный» села по кличке «Подкова». Он сдал свой пистолет и привел с собой 5 вооруженных бандитов. После проведения собрания в селе Ричка Косовского района в течение трех дней на командный пункт 208-й отдельной стрелковой бригады явилось более 180 человек, ранее

находившихся в запасных сотнях «Гай» и «Верховинец». В этом же селе добровольно явились члены женской «сетки» (организации) ОУН в количестве 12 человек. В селе Брустуры Косовского района добровольно явились 17 членов женской организации ОУН.

Всего за период операции по Косовскому району Станиславской области с повинной явилось 448 добровольцев. Только за 2 дня в селах Брустуры и Космач добровольно сложили оружие 58 националистов из состава УПА. В Яблунивском районе Станиславской области явилось 493 человек²⁴⁸.

В результате проведенной 12-дневной специальной операции воинскими частями 17-й стрелковой бригады было ликвидировано 12 оуновских организаций, 10 женских организаций и ряд мелких бандгрупп. Полностью были ликвидированы 5 учебно-запасных сотен УПА²⁴⁹. Все это стало возможным благодаря активной массово-разъяснительной работе личного состава внутренних войск среди местного населения Западной Украины.

Помимо агитационно-пропагандистской работы среди местных жителей командование внутренних войск Украинского округа проводило большую организационную работу по воссозданию органов советской власти и общественных организаций, по оказанию им практической помощи в проведении мероприятий коммунистической партии и советского правительства, налаживании мирной жизни в регионе.

В докладной записке Народного комиссара государственной безопасности Союза ССР В.Н. Меркулова секретарю ЦК ВКП(б) Г.М. Маленкову от 2 сентября 1945 г. было сказано, что, по сообщению НКГБ Украинской ССР, уборка урожая и хлебопоставки по республике проходят неудовлетворительно²⁵⁰.

Основными причинами отставания некоторых областей республики явились неподготовленность сельскохозяйственного инвентаря к уборочным работам и невыход на работу значительной части колхозников. Причиной отставания в выполнении государственных обязательств по западным областям республики было значительное усиление диверсионно-подрывной работы ОУН и УПА, направленной на срыв хлебоуборки и государственных поставок.

Руководство ОУН и УПА дало директиву об усилении подрывной работы в сельском хозяйстве путем порчи сельскохозяйственного инвентаря, срыва молотбы, воспрепятствования выходу населения на полевые работы, усиления террористической и диверсионной работы на дорогах, по которым подвозится хлеб.

Участились случаи бандитских налетов на села с целью уничтожения сельскохозяйственного инвентаря и убийства сельского

советского и партийного актива. Органами и войсками НКГБ УССР принимались необходимые меры к пресечению подрывной и террористической работы банд ОУН и УПА и другого антисоветского элемента на селе.

За противодействие хлебоуборке и срыв хлебопоставок, за уничтожение сельскохозяйственного инвентаря и хлеба и другие активные антисоветские проявления на селе было арестовано 283 человека. В числе арестованных: немецких пособников, пробравшихся к руководству колхозами и сельсоветами, – 114 человек; руководителей колхозов и МТС, саботировавших уборку и хлебопоставки, – 89 человек; участников банд ОУН и УПА – 11 человек; диверсантов и террористов – 16 человек²⁵¹. Например, по Каменец-Подольской области, за время уборочных работ было арестовано за подрывную работу и саботаж хлебопоставок – 109 человек.

Наряду с изъятием активного антисоветского элемента и немецкой агентуры, проводившей подрывную работу в сельском хозяйстве, органы НКГБ и внутренние войска на местах принимали меры к предотвращению готовящихся диверсионных и террористических актов²⁵².

В докладе начальника внутренних войск Украинского округа генерал-майора В.И. Фадеева «Об итогах боевой деятельности внутренних войск НКВД Украинского округа по обеспечению выборов в Верховный Совет СССР в западных областях УССР» за период с 20 ноября 1945 г. по 10 февраля 1946 г. отмечалось, что политическими и экономическими мероприятиями ЦК КП(б) Украины и правительства Украины, а также проведением большой политико-массовой работы среди населения западных областей УССР и чекистско-войсковыми мероприятиями, проведенными органами государственной безопасности и внутренними войсками в течение 1944-1945 гг., бандформированиям ОУН-УПА были нанесены решающие потери в живой силе и материальной базе²⁵³.

Также указывалось, что «понесены большие потери, недобитые остатки украинских националистов, не отказавшись от борьбы с советской властью, перешли к действиям мелкими группами, применяя прежнюю тактику борьбы: нападения из засад, террор и диверсии»²⁵⁴. Кроме того, с объявлением Указа Президиума Верховного Совета СССР о назначении дня выборов в Верховный Совет СССР на 10 февраля 1946 г. бандиты и их руководство все внимание перенесли на срыв выборов.

Учитывая создававшуюся оперативную обстановку в западных областях УССР и руководствуясь указаниями ЦК КП(б) Украины, а также директивами НКВД СССР и УССР, были намечены и проведены

ряд мероприятий, которые обеспечили успешное проведение выборов в районах расположения гарнизонов внутренних войск Украинского округа и в целом на территории Западной Украины.

Так, в целях приближения руководства командования внутренних войск Украинского округа к войскам и усиления повседневного контроля за боевой деятельностью соединений и частей в г. Львове была создана оперативная группа из числа офицеров управления войск.

С командирами соединений и отдельных воинских частей были проведены три совещания. Основной вопрос – обеспечение выборов в Верховный Совет СССР и усиление борьбы с бандитизмом. В свою очередь командиры соединений провели совещания с командирами частей и подразделений по тому же вопросу.

В конце декабря 1945 г. проводились дивизионные и окружные партийные конференции. На них перед партийными организациями была поставлена задача по обеспечению выборов в Верховный Совет СССР и активизации борьбы с украинскими националистами.

В масштабе округа, а также в соединениях были проведены совещания работников политотделов и политаппаратов воинских частей. Политотделами внутренних войск и соединений были разработаны конкретные планы по обеспечению выборов как внутри войск, так и среди местного населения в пунктах дислокации гарнизонов.

Для оказания практической помощи и контроля за боевой деятельностью войск на весь период подготовки и проведения выборов во все соединения, воинские части и подразделения были командированы офицеры управления внутренних войск и штабов соединения.

В целях активизации борьбы с бандитизмом и прикрытия советско-партийного актива на селе, все ротные гарнизоны, выставленные от внутренних войск Украинского округа, были разукрупнены и к 1 декабря 1945 г. расставлены взводными гарнизонами в пунктах и районах, наиболее пораженных бандитизмом²⁵⁵.

В неразрывной связи с оперативной деятельностью командование внутренних войск, политотделы и политаппараты воинских частей провели большую массово-разъяснительную работу с местным населением западных областей Украины. Она проводилась в целях: ознакомления избирателей с Конституцией СССР, избирательным законом и разъяснения принципов советской демократии; оказания практической помощи местным партийным и советским организациям в подготовке к выборам в Верховный Совет СССР,

разъяснения населению того, что на предстоящих выборах партия большевиков выступает в блоке с беспартийными²⁵⁶.

Для ее проведения политическим аппаратом воинских частей внутренних войск были выделены сотни агитаторов из числа офицеров, сержантов и рядовых. Ими за период подготовки к выборам было проведено – 2 972 доклада и беседы и охвачено – более 92 000 человек. Одновременно с этим работниками политических аппаратов воинских частей вместе с местными органами власти были подобраны агитаторы из числа грамотных местных жителей в количестве 727 человек. Они систематически инструктировались политработниками воинских частей и после инструктажа проводили разъяснение положения о выборах в Верховный Совет СССР по «десятидворкам»²⁵⁷.

Кроме этого, военнотружущие воинских частей в пунктах дислокации гарнизонов, охранявших избирательные участки, оказали практическую помощь в оборудовании избирательных участков и написании лозунгов, призывающих население к голосованию за кандидатов блока коммунистов и беспартийных.

Проводимая массово-разъяснительная работа благотворно сказалась на отношении жителей Западной Украины к советской власти и к выборам в Верховный Совет СССР. В итоге комплекса проведенной агитационно-пропагандистской работы население сел явилось на выборы. О положительных результатах работы командования и политаппарата воинских частей среди местного населения говорили и многочисленные письменные отзывы председателей избирательных комиссий.

В целом итоги оперативно-боевой деятельности внутренних войск Украинского округа и особенно результаты массово-разъяснительной работы были высоко оценены первым секретарем ЦК КП(б) Украины Н.С. Хрущевым. На межобластном совещании руководителей партийных организаций Западной Украины 14 февраля 1946 г. во Львове он заявил, что внутренние войска с поставленной перед ними задачей справились хорошо²⁵⁸.

За 1945 г. и 5 месяцев 1946 г. в западных областях Украинской ССР было изъято (задержано) 156 663 участника националистического подполья и антисоветских организаций. По данным МВД УССР на 1 июня 1946 г. всего оставалось 126 банд с числом участников 1 204 и 290 антисоветских организаций, в которых было учтено 2 579 человек²⁵⁹.

Имели место и недостатки в проводимой работе среди местного населения. Это было отмечено в докладе инспектора ЦК ВКП(б) Н. Гусарова от 13 июля 1946 г. на имя секретарей ЦК ВКП(б)

И.В. Сталина, А.А. Жданова, А.А. Кузнецова, Г.М. Попова. В нем говорилось, что в связи с проверкой Украинской партийной организации по вопросу подбора, распределения и подготовки руководящих партийных и советских кадров выявлен ряд серьезных недостатков²⁶⁰.

«Ввиду неудовлетворительного подбора работников в партийно-советские и административные органы западных областей Украины, – отмечалось в докладе, – посылки в них политически неграмотных, зачастую непригодных и случайных людей, а также слабого контроля за их работой в западных областях Украины имели место многочисленные факты грубого нарушения советских законов со стороны партийных, советских и административных работников. Было установлено много случаев необоснованных арестов граждан органами МВД и МГБ. Только органами МВД УССР в течение 5 месяцев 1946 г. по 7 западным областям Украинской ССР было задержано по подозрению в бандитизме 13 362 человека, из них 5 227 человек или 39 процентов освобождено, причем большинство из них содержалось под стражей длительное время. Например, в течение 1 квартала 1946 г. органами МВД и МГБ Станиславской области было задержано 3 892 человека, из них 2 022 человека или 52 процента были освобождены как незаконно задержанные. Из числа необоснованно задержанных находились под стражей от 5 дней до 1 месяца 1 142 человека и свыше месяца 136 человек»²⁶¹.

Остро стоял вопрос об истребительных батальонах в западных областях Украинской ССР, созданных в 1944 г. для борьбы с бандитизмом. К началу 1946 г. число бойцов составляло свыше 65 000 человек. Политическая работа в этих батальонах проводилась неудовлетворительно. Личный состав оказался засоренным людьми, которые сами поддерживали связь с бандитами. В результате имели место многочисленные случаи разоружения батальонов и сдачи оружия бандитам. В Станиславской области за 5 месяцев 1946 г. националистами было разоружено 40 истребительных батальонов и захвачено 605 единиц оружия. При разоружении батальонов только в 3 случаях было оказано сопротивление бандитам.

При сложившейся обстановке не было необходимости иметь 52 000 вооруженных бойцов истребительных батальонов, так как некоторые из них переходили на нелегальное положение или, бросая оружие, устраивались на работу, а часть бойцов занималась мародерством, грабежом и убийствами²⁶².

В связи с этим в апреле-мае 1946 г. была проведена проверка (чистка) личного состава. При проверке было исключено по всем западным областям около 13 000 человек, в том числе арестовано за

связь с бандитами 486 человек. Допускаемые факты произвола и беззакония осложняли оперативную обстановку на селе, широко использовались украинскими националистами в антисоветской агитации.

В докладе Н. Гусарова отмечено, что ЦК КП(б) Украины не обеспечил устранения крупных недостатков в политической работе среди населения западных областей Украины и не принял необходимых мер по усилению политической работы партийных организаций этих областей среди населения. Например, отдаленные села и поселки Тернопольской области почти целиком находились под влиянием пропаганды украинских националистов. Партийные и советские работники туда не выезжали для проведения политической работы. В Дрогобычской области партийно-советские работники большинство сел считали «бандитскими», а потому появлялись в них весьма редко, на короткое время и только для того, чтобы отдать распоряжения о выполнении очередных хозяйственных задач, тогда как на самом деле в большинстве сел бандитов не было и там можно было проводить массово-политическую работу среди населения.

ЦК КП(б) Украины своим постановлением от 27 ноября 1945 г. «О дополнительных мерах борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях УССР» ориентировал партийные организации на активное непосредственное участие в административно-военных и чекистских мероприятиях по борьбе с украинскими националистами. Это привело к тому, что местные партийные органы еще больше ослабили политическую работу среди трудящихся, увлеклись военно-административными методами работы, стали подменять органы и войска МВД и МГБ, вмешиваться в их оперативную деятельность.

В Яремчанском, Черновицком, Заболотовском, Ланчинском районах Станиславской области планы оперативной работы по вопросам приобретения агентуры, ведения разработок и чекистских операций по требованию секретарей райкомов партии докладывались им для согласования и утверждения. Отсутствие строгой конспирации в работе органов МВД, МГБ нередко приводило к провалу и уничтожению агентуры бандитами²⁶³.

Недооценка политической работы среди населения, увлечение партийных и советских органов администрированием за счет ослабления политической работы, факты произвола и беззакония нанесли вред делу сплочения населения западных областей Украины вокруг мероприятий советской власти²⁶⁴.

Для борьбы с украинскими националистами и обеспечения общественной безопасности привлекался личный состав различных частей и соединений внутренних войск, в том числе и 1-го мотострелкового Краснознаменного полка из состава Отдельной мотострелковой дивизии внутренних войск имени Ф.Э. Дзержинского.

В отчете об оперативно-служебной деятельности за август-октябрь 1951 г. командир полка полковник П.В. Бровкин отмечал, что офицерский, сержантский и рядовой состав всех подразделений полка правильно понял оперативную обстановку, честно и добросовестно относился к исполнению служебных обязанностей. За период командировки политработниками и агитаторами полка для местного населения Станиславской области было прочитано 16 докладов, на которых присутствовало 5 400 колхозников, о международном положении, о новостройках коммунизма²⁶⁵.

В проведении массово-разъяснительной работы среди сельских жителей принимали активное участие многие командиры и политработники полка. Только в Заболотовском районе Станиславской области по просьбе районного комитета КП(б) Украины массово-разъяснительную работу с 2 по 5 сентября 1951 г. проводили офицеры полка Б. Сокол, А. Мещеряков, С. Авдеев, А. Птицин. С участием личного состава внутренних войск было проведено 4 воскресника по уборке урожая на полях Станиславской области. 5 сентября 1951 г. 65 военнослужащих провели воскресник в колхозе имени А.А. Жданова в селе Волковцы Заболотовского района, где за день намолотили 107 центнеров хлеба²⁶⁶.

В Тлумачевском районе Станиславской области ощущался острый недостаток специалистов, в совершенстве владеющих комбайном и трактором, в результате чего машины часто простаивали из-за небольших поломок. Для оказания помощи колхозам были выделены военнослужащие внутренних войск – В. Шевченко и А. Мещеряков, по специальности комбайнеры-трактористы. В течение месяца они убрали урожай в 4-х колхозах района и полностью рассчитались по хлебопоставкам с государством²⁶⁷.

Кроме этого отстающим в уборочной кампании колхозам Станиславской области была оказана помощь автотранспортом. Так, например, в колхозе «Коммунар» Снятинского района было вывезено автотранспортом полка на приёмный пункт 23 тонны зерна и тонна свеклы.

Таким образом, чекистско-войсковые мероприятия внутренних войск постоянно сочетались с широкой массово-разъяснительной работой, которую в тесном контакте с местными партийными и

советскими органами ежедневно проводили среди населения западных областей УССР командование и партийные органы внутренних войск Украинского округа. Они разъясняли мероприятия советской власти по восстановлению народного хозяйства, перспективы социалистического строительства и разоблачали истинное лицо украинских националистов.

В результате этой работы местное население активно включалось в борьбу с представителями националистического подполья ОУН-УПА. Благодаря широкой массово-разъяснительной работе среди населения Западной Украины удалось оторвать от националистического подполья ОУН-УПА большую часть местных жителей. При участковых уполномоченных милиции создавались вооруженные группы содействия, отряды народной защиты, которые отражали нападения банд ОУН-УПА на населенные пункты и участвовали в чекистско-войсковых операциях внутренних войск Украинского округа.

6. ФАЛЬСИФИКАЦИЯ ОТДЕЛЬНЫХ СТОРОН ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК В ИНОСТРАННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Подготовка, проведение оперативно-войсковых мероприятий по разгрому националистических формирований ОУН-УПА, вопросы взаимодействия внутренних войск с местным населением в последние годы стали объектом фальсификации со стороны политиков, ученых и журналистов Украины. Цель переписывания – актуализация событий в западных областях Украины в 40-50-е гг. XX в. до уровня идеологического противостояния с Россией на современном этапе.

Для поддержания межнационального напряжения издаются односторонне ориентированные документы сомнительной исторической ценности. На их основе публикуются в научных изданиях, в средствах массовой информации материалы с псевдоисторическими «открытиями». Посредством этих документов в массы вбрасывается информация о преступлениях и преступниках. В них четко прописаны «коварные цели» – порабощение украинского и других народов Советского Союза; виновные – коммунисты, НКВД и Россия; способы совершения преступлений – террор, геноцид...

Одним из направлений искажения истории этого периода являются попытки западноукраинских исследователей показать «зверства» военнослужащих войск НКВД-МГБ-МВД и сотрудников НКВД-МГБ в западных областях Украины. Западноукраинские исследователи обвиняют их во всех смертных грехах. Из монографии «Украинское национальное движение в 40–50-х гг. XX столетия» – мы узнаем «историческую правду» о том, что «12 декабря (1945 г.) в с. Шитивци на Тернопольщине каратели подожгли дом, а 60-летнему хозяину Й. Мандзюру и крестьянке В. Товарянской связали руки колочей проволокой и выкололи глаза, а потом кинули в огонь... Взятых в плен повстанцев дико пытали. Воина УПА «Грома» ... зажарили насмерть. Часто тела убитых партизан каратели специально

минировали»²⁶⁸. И это еще не все. В 1946 г. заместитель начальника отдела НКВД по Дрогобычской области вывел юную повстанку на центральную городскую площадь и прилюдно топором отрубил ей голову²⁶⁹. Подобных историй опубликовано великое множество. Но насколько они правдивы?

Вот пример, как галицкие авторы пытаются переложить ответственность за содеянное националистами убийство в Петрилове в марте 1945 г. местных жителей, явившихся с повинной. По «доброй традиции» это преступление вменяется агентурно-боевой группе НКВД²⁷⁰.

По версии западноукраинских историков, чекисты и их помощники из псевдобандеровского отряда, переодетые в националистов, захватили возвращавшихся из Станиславской тюрьмы украинцев и несколько часов допрашивали их в доме одного из местных руководителей УПА Николая Твердохлеба («Грома») ²⁷¹, а затем казнили. Одно из основных доказательств, кстати, почерпнутое из эмигрантского «Альманаха Станиславской земли», – убежденность в том, что ну никак не могли подручные Николая Твердохлеба в доме его родителей допрашивать и убивать бывших своих товарищей по оружию. «Неужели «Гром» или хлопцы из его отряда, – вопрошает в своих воспоминаниях Евгения Красив, – из любого отряда УПА позволили бы себе совершить убийство или пытать людей в родительском доме командира Четвертого военного округа?»²⁷².

Могли! Так, например, поступал заместитель «Грома» – Михаил Дяченко («Марко Боеслав») ²⁷³. В 1949 г. он в доме своего доверенного лица Анастасии Резенчук (село Боднарив) «допрашивал местных жителей, которые не выполняли его задания»²⁷⁴. Зачем Михаил Дяченко рисковал своей помощницей, ведь именно Резенчук несколько лет подряд снабжала его продуктами и лично приносила их в схроны? На что Дяченко надеялся? Для чего он подставлял под выселение членов семьи Анастасии Резенчук? Нормами какой этики он руководствовался?

Хочется напомнить, Николай Твердохлеб («Гром») в 1945 г. был не только командиром ВО-4 «Говерла», но и возглавлял Службу безопасности (СБ) Карпатского края. Пытать и убивать для сбиста абсолютно нормально. Вполне укладывается такое поведение и в логику послевоенной «чистки членов ОУН». Она предусматривала детальную проверку членов ОУН, изоляцию ненадежных ее членов или даже устранение их путем физического уничтожения²⁷⁵. Под проверку попадали все, включая самих сотрудников Службы безопасности²⁷⁶.

Посмотрим на события в Петрилове и с другой стороны, точнее, из другого «окопа». Без ответа остается вопрос: зачем сотрудникам НКВД убивать тех, кто пришел с повинной?

Механизм амнистии начал действовать с середины февраля 1944 г. после публикации обращения Правительства УССР «К участникам так называемых УПА и УНР». В случае добровольной явки с повинной документ гарантировал амнистию лицам, не совершившим тяжких преступлений. По данным НКВД УССР, за период с февраля по 31 декабря 1944 г. явилось с повинной 15990 человек. В первом полугодии 1945 г. сложили оружие 25868 участников ОУН-УПА²⁷⁷.

Из тех, кто пришел с повинной и имел желание бороться с бандитизмом, создавались группы специального назначения. Например, «13 января 1945 г. из бывших повстанцев была создана спецгруппа во главе с руководителем связи Луцкой (Волынской) округи Йосифом Кравчуком. В январе 1946 г. ее члены были представлены к советским государственными наградами»²⁷⁸. Главная задача «контрбанд» – ликвидация руководства ОУН и СБ.

О масштабах этой деятельности свидетельствуют следующие данные: в Волынской и Ровенской областях на февраль-март 1945 г. действовала 91 специальная боевая группа «переведенных» националистов («контрбанды») общей численностью 1481 человек²⁷⁹.

Для чего ставить под угрозу срыва кампанию по амнистии участников УПА, не совершивших тяжких преступлений? Зачем срывать ответственную работу по ликвидации руководства ОУН и СБ? Ответа нет, как и логики в инкриминируемом чекистам поступке.

И последний довод, опровергающий причастность НКВД к петриловским событиям. Последствиями реорганизации ОУН и «чисток» стала массовая «явка с повинной» участников УПА и прежде всего тех, кто попал в ее ряды ради сохранения жизни, не желая служить в Красной Армии, работать в Донбассе. «С 1 января по 1 октября 1945 г. в ПЗК (Северо-Западный край) «Москва» СБ казнила (по неполным данным) 889 подозреваемых в связях с НКВД. В объединении «Хмельницкий» на 1 декабря 1945 г. по этой же причине было ликвидировано 248 человек»²⁸⁰. То есть массовую сдачу националисты «организовали» сами. И этот крайне опасный процесс руководителям ОУН нужно было пресечь любыми способами. Вот и душили, резали, стреляли боевики СБ бывших братьев по оружию, несмотря ни на что и ни на кого. Даже родительская хата помехой не являлась.

Здесь вернемся немного назад и еще раз процитируем фразу, приведенную нами в начале этого раздела из монографии Ю. Киричука: «Часто тела убитых партизан (разговор идет о бандеров-

цах – Прим. авт.) каратели специально минировали». Откуда взяты эти сведения, Ю. Киричук не поясняет. Мы же, в свою очередь, приведем пример, взятый нами из оуновского документа – «Информационное сообщение членов ОУН о деятельности ОУН-УПА и ситуации в районах Волыни и Берестейщины за август 1944 года – сентябрь 1945 года». В разделе «Описание боев УПА» читаем: «В сентябре 1945 г. бойка Ратнивского района разгромила базу ястребков в с. Поступень. 7 ястребков пойманы живыми, а 3 удалось бежать. Захвачены: 1 пулемет «Дехтярев» и 6 винтовок. Один ястребок казнен через повешение. Повешенного заминировали, вследствие чего при его снятии миной убило еще 11 лиц, а 16 ранило»²⁸¹. Еще раз повторюся – это оуновский документ. Так кто же минировал трупы убитых врагов?

Вопрос можно задать и в отношении использования чужой формы. Советскую военную одежду бандеровцы часто надевали для того, чтобы настроить украинское население против Красной Армии. Под видом советских военнослужащих они нападали на мирных жителей, издевались над ними. «В населенный пункт Пукляки Тернопольской области в начале апреля 1944 г. ворвалась группа бандеровцев, переодетая в красноармейскую форму, и зверски замучила двух местных жителей-украинцев – Петриченко Яким и Паначук Степана, объявив их немецкими шпионами. В самом деле Петриченко и Панчук (так в тексте – Прим. авт.) были преданными активными советскими людьми, до освобождения села Красной Армии скрывались от репрессий немцев»²⁸², – читаем в политдонесении от 23 апреля 1944 г.

А вот выдержка из акта комиссии о расстреле бандеровцами, переодетыми в форму Красной Армии, 115 жителей с. Н-Брикула Струсовского района Тернопольской области: «28 марта 1944 г. примерно в 7.00 утра в с. Нова-Брикула Струсовского района Тернопольской области пришли бандеровцы, переодетые в красноармейскую форму. Окружили село и начали собирать людей на работу. Собравши людей в количестве 150 человек, вывели их южнее села на один километр. Примерно в два часа дня жители, заинтересовавшись, пошли искать. При этом установили, что на расстоянии одного километра с южной стороны с. Нова-Брикула эти люди были расстреляны в количестве 115 человек. В числе расстрелянных оказались: т.т. Гречин Иван – 55 лет, Хомулек Максим, Бурмас Максим, Дуда Андрей – 65 лет»²⁸³. Акт составлен военнослужащими и местными жителями по «горячим следам». Свидетели прямо указывают на оуновцев. Но и это, и подобные преступления галицкие публицисты пытаются списать на «происки» НКВД.

Еще одна трагедия, от которой пытаются откреститься националисты, – «Волынская резня». Под этим названием в историю вошло вооруженное противостояние на Волыни между украинцами и поляками в 1943-1944 гг. По польским данным, в ходе конфликта украинскими националистами было истреблено более 36 тыс. человек.

Сам факт «Волынской резни» оспаривать сложно. Но есть желающие манипулировать цифрами и фактами, связанными с этими трагическими событиями, безусловно, интерпретируя их в свою пользу. Последние годы этим активно занимаются западноукраинские историки и журналисты. Задача – опровергнуть участие подразделений УПА в геноциде польского населения Волыни и переложить ответственность на спецгруппы НКВД, замаскированные под украинских националистов²⁸⁴.

Остановимся на трагедии в Порицке, где 11 июля 1943 г. в местном костеле бандеровцы убили большую группу мирных поляков. В различных источниках называются цифры от 62 до 180 человек.

Вот как эти события описаны в польских архивах, например, в документах Гражданского представительства польского эмигрантского правительства на оккупированных землях:

«В течение 11-13 июля банды почти одновременно напали на несколько сел, расположенных рядом с г. Порицк. В состав банд входили украинские крестьяне из сел Самоволя, Грушевы, Печиховцы, Стрельцы. Кроме мужчин, в этих бандах можно было увидеть женщин и подростков. Украинцы имели разнообразное оружие, начиная от пулеметов и гранат и заканчивая лопатами и вилами. Оружие было как советского, так и немецкого производства... Вследствие нападения украинцев, например, в колонии Оженин из 350 жителей в живых осталось около 60 человек. Главным образом спаслись те, кто в момент нападения отсутствовал дома. Нападение произошло в 9 часов утра. Его совершила банда во главе с Григорием Возняком, который был одет в советскую военную форму. На вооружении банды были тяжелые пулеметы и 6 автоматов. Украинцы выгнали польское население из домов и убили в лесу возле села.

В Порицке банда появилась 11 июля в 11 часов утра. Бандиты были одеты в немецкие мундиры. Польское население в это время находилось в костеле, где проходило воскресное богослужение. Бандиты установили перед костелом пулемет и, дождавшись, когда люди начали выходить из него после службы, открыли огонь. От пулеметного огня и брошенных в толпу нескольких гранат погибли около 100 человек. После этого бандиты подожгли под алтарь артиллерийский снаряд, обложили его соломой и подожгли.

Произошел взрыв, от которого была разрушена половина алтаря. Банда ограбила город и около 17 часов отошла в лес»²⁸⁵.

Такая трактовка событий не устраивает современных западноукраинских историков. Под рубрикой «Правда должна быть правдой» в материале «Волынская трагедия: свидетельства очевидцев»²⁸⁶ Ярослав Царук, со ссылкой на интервью со свидетелем тех событий Владимиром Малюхой, называет истинных преступников:

«Сразу после освобождения села от немцев 20.07.1944 г. нас – юношей и мужчин – вызвали в военкомат с. Иваничи и через день отпустили домой, сказав, что через пять дней будут призывать в армию. Однако уже на второй день МГБ, пограничники и «ястребки» (так в народе называли членов истребительных батальонов и групп самообороны) начали забирать юношей и мужчин и под конвоем гнать в Иваничи. Забрали и нас троих: меня, Владимира Буйвола и Владимира Котилка. По сторонам и сзади идут с оружием военнослужащие МГБ и «ястребки». Сели у дороги отдохнуть, а «ястребок» Семен Кульба говорит, чтобы я снимал ботинки, потому что они мне не нужны, все равно «в расход». Разместили нас в сарае в Иваничах, человек около 150. Через день на допрос вызвали и меня. Захожу в комнату. За столом сидит капитан НКВД, еще один офицер стоит сбоку. Тот, что сидел за столом, показался мне знакомым, но я не мог вспомнить, где видел это лицо.

– Ну, так кто в вашем селе убивал поляков? – спросил он.

– А откуда я могу знать?

– Не знаешь, не видел?

– Не знаю, не видел.

– Подскажи ему, – сказал капитан, обращаясь ко второму офицеру.

Ни слова не говоря, тот со всей силы ударил меня кулаком в лицо так, что выбил зуб. Кровь потекла изо рта, зашумело, загудело в голове.

– Ну, вспомнил, кто убивал поляков?

И тут я вспомнил, где видел этого капитана. А это было летом 1943 года, когда к нам во двор пришли несколько вооруженных людей. Они искали поляков. Среди них и был тот, кто сидел за столом в форме капитана НКВД. Тогда в селе он жил как военнопленный у крестьянина Борщевского. Немцы его отпустили, а может, он из лагеря сбежал. Потом он был у бандеровцев как специалист по военному делу. Он все допытывался у отца, нет ли у нас поляков, заглядывал в овин, в дом. Звали его Колькой.

Закипела у меня злость и обида, и я, не задумываясь, выпалил:

– За что вы меня бьете? Это же вы, Колька-военнопленный, ходили у нас по комнате, кухне, кладовой, сараю и искали поляков. Это вы, вы!

А через несколько дней забрали меня на фронт»²⁸⁷.

Убийцы – переодетые офицеры НКВД. Главное доказательство – воспоминания «вовремя обнаруженного» очевидца событий. Почему он столько лет молчал? 12 лет независимости (напомним, Ярослав Царук беседовал с Владимиром Малюхой в 2003 г.) – срок более чем достаточный, дабы восстановить справедливость.

Недостоверным видится рассказ Владимира Малюхи и по ряду упомянутых в нем деталей. Например, сомнительным является то, что за четыре дня в освобожденном Красной Армией селе был организован истребительный батальон (или группа самообороны), а «ястребки» за столь короткий срок были вооружены.

История создания истребительных батальонов (групп самообороны) на Западной Украине исследована достаточно хорошо. Из опубликованных документов известно, что с момента освобождения областного центра (например, г. Дрогобыча) и до появления директивного документа о создании истребительных батальонов в городах и селах области проходила неделя. Около двух недель еще отводилось на подбор и утверждение командного состава батальонов²⁸⁸.

Позволим себе усомниться в правдивости очевидца еще и потому, что «опасный свидетель» – Владимир Малюха не был арестован НКВД, а ушел на фронт. Последнее – служба в действующей армии – веский аргумент, окончательно ставящий под сомнение исповедь Владимира Малюхи. Дело в том, что все призывники из западных областей СССР проходили через запасные полки. Там их тщательнейшим образом проверяли на причастность к националистическому подполью. Те, в ком сомневалась СМЕРШ, вместо фронта попадали в лагеря, где винтовку им заменяло кайло²⁸⁹. И наделять им Малюху для пресловутого «Кольки-военнопленного» не представляло никакого труда. В чудо же верится как-то слабо.

Являются ли тайной личности порицких убийц? Нет! Польский исследователь – бывший солдат Армии Крайовой Владислав Филяр – утверждает, что нападение на костел в Порицке совершил отряд УПА во главе с Николаем Квитковским («Огородничуком») ²⁹⁰. Какую бы форму он ни носил, из-под нее выглядывает вышиванка украинского националиста.

История противостояния в западных областях Украины противоречива. Из нее невозможно вычеркнуть факты нарушения законности со стороны военнослужащих внутренних войск и сотрудни-

ков НКВД (НКГБ) СССР, членов истребительных батальонов. В постановлении Политбюро ЦК КП(б)У об усилении борьбы с украинскими националистами в западных областях Украины от 10 января 1945 г. прямо указывается: «Отдельные бойцы и офицеры органов НКВД и НКГБ, не разобравшись, применяют репрессии – жгут хаты и убивают без суда отдельных граждан, которые совершенно не причастны к бандитам, чем дискредитируют себя и органы Советской власти»²⁹¹.

В докладе инспектора ЦК ВКП(б) Н. Гусарова от 13 июля 1946 г. на имя И.В. Сталина, А.В. Жданова, А.А. Кузнецова, Г.М. Попова говорится: «Установлены также факты самочинных расстрелов, избиения арестованных при допросах и мародерства. Например, начальник Управления МВД Черновицкой области М.Т. Руденко в 1945 г. дал указание своим подчиненным о физическом уничтожении без суда бывших участников ОУН-УПА, явившихся с повинной в органы советской власти. На основании этих указаний в Черновицком районе было уничтожено 13 человек. Оперативной группой Золотниковского района МГБ Тернопольской области 16 февраля 1945 г. в селе Росохуватец было задержано 14 человек. Присутствовавший при этой операции секретарь райкома партии Б. Холявка дал распоряжение отобрать из числа задержанных 5 человек для расстрела. Расстрел производился около сельсовета, трупы расстрелянных были оставлены там же.

Начальник отделения Березновского районного отдела МВД Ровенской области В. Шапранцев в селе Витковичи в марте 1946 г. созвал собрание граждан для организации группы самозащиты. Гражданин этого села В. Воробей на собрание не пришел. В. Шапранцев, разыскав гражданина В. Воробей, самочинно расстрелял его. В. Шапранцев за расстрел человека был подвергнут аресту на 30 суток³⁹².

Нарушения советской законности имели место и со стороны местных партийных, советских работников, военнослужащих и бойцов истребительных батальонов. По Станиславской области из 244 случаев нарушений советской законности, учтенных областной прокуратурой в 1945-1946 гг., 4 случая были совершены партийными работниками, 30 случаев – советскими работниками, 50 случаев бойцами истребительных батальонов и 49 случаев военнослужащими. По Тернопольской области за 3 месяца (февраль-апрель 1946 г.) привлечено к уголовной ответственности за грубейшие беззакония 50 человек, из них: 35 советских работников, 13 сотрудников МГБ и МВД и 2 военнослужащих²⁹³.

Вот пример, приведенный в воспоминаниях участника борьбы с украинскими националистами, ветерана внутренних войск полковника Михаила Васильевича Горбова: «...Я заметил, что сопровождавший нас оперуполномоченный райотдела МГБ старший лейтенант Дубровин ночью несколько раз выходил из дома. «Наверное, встретается со своей агентурой», – подумал я.

... Когда рассвело, проверил, как несет службу выставленный возле дома часовой, затем вернулся, чтобы посоветоваться с Дубровиным, куда нам нынче держать путь.

С оперуполномоченным я столкнулся на пороге дома, откуда он выходил вместе с хозяином.

– Пойдём с нами, – сказал мне оперативник и повёл в сад. Приблизившись к одному из пустующих пчелиных домиков, он приоткрыл его и извлёк оттуда большой свёрток. Многозначительно поглядывая на застывшего в недоумении хозяина, обернулся ко мне и сказал:

– Вот полюбуйся, что председатель сельсовета прячет в ульях. Затем стал медленно разворачивать находку. Из свёртка выпала пачка оуновских листовок.

– Что это такое, я тебя спрашиваю?! – напирал Дубровин на хозяйина. – В тюрьму захотел, бандеровский агент?! За такое не только в тюрьму – в тундру загремишь!

... Вскоре вернувшийся Дубровин поманил меня пальцем в сени и стал совать в руку ... деньги. Не знаю, сколько уж там их было, но я от неожиданности спрятал руки за спину. Заметив мою растерянность, Дубровин с ухмылкой произнёс:

– Бери, не стесняйся. Это твоя доля.

– Нет, не возьму, – ответил я, поняв их происхождение. От стыда и негодования меня трясло не меньше, чем от ночной лихорадки. Я развернулся и пошёл к солдатам.

Оказывается, и на людском горе можно зарабатывать деньги. Дубровину – мужику уже немолодому, семейному, к тому же гуляке и любителю выпить, они были ой как нужны. И он добывал их, не слишком-то задумываясь над способами. Одним словом, кому война, а кому – бизнес»²⁹⁴.

Из песни слов не выкинешь. Кровавая пелена мести застилала глаза морально слабым, не готовым к вооруженному противостоянию в новых условиях военнослужащим и сотрудникам НКВД. Но все случаи бесчинств были расследованы. «Секретарям обкомов, горкомов и райкомов КП(б)У, начальникам облуправлений и райотделов НКВД, НКГБ не пропускать ни одного случая нарушения советской законности без расследования и привлечения виновных к

строжайшей ответственности», – требовал упомянутый нами документ²⁹⁵.

Виновные советские офицеры, солдаты получили по заслугам. Наказаны ли Революционным трибуналом УПА бандеровцы, совершившие злодеяния против мирного населения в Ожешине, Порицке, Петрилове и в других городах и селах? Нет! Такие документы науке не известны. Поэтому вердикт может вынести лишь история. А она базируется на фактах, а не на домыслах и субъективных мнениях, предлагаемых сегодня обществу пропагандистами украинского национализма.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Острая и напряженная борьба с националистическим подпольем и его бандитскими формированиями на территории западных областей Украинской ССР в 1944-1953 гг. не утихла почти целое десятилетие и потребовала от личного состава войск НКВД-МГБ-МВД огромных усилий, упорства, боевого мастерства, неусыпной бдительности, мужества и самопожертвования, а от командиров и политработников – высокой политической зрелости и организаторских способностей.

В целом, социально-политическая обстановка в Западной Украине в 1944-1953 гг. в значительной степени определялась ожесточенной борьбой органов государственной власти СССР с националистическим подпольем. Многочисленность рядов националистических организаций на территории западных областей Украинской ССР, широко использовавшийся ими террор против лояльно настроенного к советской власти населения заставляли партийное и советское руководство СССР и УССР широко использовать для борьбы с ними не только органы правопорядка, но и специально предназначенные для вооруженного противоборства внутренние войска.

ОУН возникла как националистическая организация, основной задачей которой являлось достижение независимости Украины, но в дальнейшем она трансформировалась в антисоветскую, диверсионно-террористическую организацию украинских националистов численностью, по разным подсчетам, от 150 до 250 тысяч человек. Оуновцы использовали жестокие методы воздействия на местное население Западной Украины: убийства, избиения, поджоги жилых помещений и многие другие формы влияния.

Несмотря на то, что ОУН-УПА в годы Второй мировой войны дискредитировала себя перед лицом украинского народа службой на немецких оккупантов, борьбой против собственного народа и польского населения Западной Украины, тем не менее на протяжении длительного времени она пользовалась известной поддержкой со стороны населения. Деятельность националистического подполья облегчалась сложной социально-политической и экономической обстановкой в регионе, той четкой организационной структурой, которую удалось создать руководителям ОУН-УПА. Истощение базы – материальной и духовной в среде населения Западной Украины подорвало основы национализма и бандитизма.

Благодаря высокой эффективности действий военнослужащих внутренних войск по обеспечению общественной безопасности на территории западных областей Украинской ССР, их смелости и решимости в постоянно меняющейся оперативной обстановке на территории Западной Украины в течение 1944-1953 гг. произошло резкое сокращение количества участников украинских националистических формирований. В исследуемый период численность участников националистического подполья сократилось с 60 197 человек в 1944 г. до 54 человек к концу 1953 г. То есть фактически националистическое подполье в Западной Украине было ликвидировано.

Важным направлением деятельности внутренних войск было оказание действенной помощи органам местной власти в восстановлении и налаживании спокойной и мирной жизни на территории западных областей Украинской ССР.

Необходимо отметить, что в целом стабилизация обстановки в регионе стала возможной вследствие комплексного оздоровления социально-политической среды, рождавшей и непрерывно питавшей украинских националистов. До этого момента вооруженное сопротивление, даже после самых чувствительных поражений от внутренних войск довольно легко возрождало свою изначальную мощь, становясь все более и более изолированным на каждом следующем этапе.

В ходе борьбы с националистическим подпольем выработали целый ряд новых форм и методов, которые показали высокую эффективность при решении проблемы обеспечения общественной безопасности и правопорядка на территории Западной Украины.

Кроме этого была выполнена одна из главных задач служебно-боевой деятельности внутренних войск – сохранено нерушимое единство национальных республик единого союзного государства – СССР. В условиях послевоенной разрухи народного хозяйства, гигантского истощения материально-экономического и людского ресурсов страны внутренние войска совместно с органами государственной безопасности не дали дестабилизировать социально-политическую обстановку в регионе и своевременно приняли решительные меры к обеспечению высокого уровня правопорядка на территории Западной Украины.

В служебно-боевой деятельности внутренних войск были и негативные тенденции: в ряде вопросов оперативного применения внутренних войск, в обеспечении слаженности действий войсковых нарядов при проведении специальных операций и организации

взаимодействия с органами местной власти при решении служебно-боевых задач. Реагирование командования внутренних войск на изменения форм и методов борьбы националистического подполья было недостаточно оперативным и конкретным. Так и не удалось выработать универсальную систему контртеррористических действий личного состава внутренних войск, которая бы позволила сократить потери военнослужащих внутренних войск и более качественно выполнять служебно-боевые задачи. Создание такой системы методом обобщения оправдавших себя в определенных условиях приемов позволило бы повысить эффективность применения внутренних войск в зависимости от динамично меняющихся обстоятельств конкретной обстановки вооруженного конфликта.

Одним из важнейших условий ликвидации националистического подполья в западных областях Украины стало тесное взаимодействие внутренних войск с органами государственной и местной власти, а также с населением региона. Нужных результатов удалось добиться не только путем применения форм вооруженной борьбы, но и за счет умелого проведения массово-разъяснительной работы среди широких слоев сельского и городского населения Западной Украины.

СНОСКИ

¹ Марченков В.И. Разоблачение фальсификаций истории Второй мировой и Великой Отечественной войн – важная задача отечественной военно-исторической науки // История Второй мировой и Великой Отечественной войн как объект фальсификаций: учеб. пособие / под общ. ред. А.С. Киселева. М., 2012. С. 7.

² Рада признала ОУН-УПА борцами за независимость Украины / <http://rian.com.ua/politics/20150409/366011993.html>.

³ Речь идет об ОУН (Бандеры), ОУН (Мельника), «Заграничной ОУН».

⁴ Список экстремистских организаций, публикуемый Министерством юстиции России / Российская газета, 18 ноября 2014 г.

⁵ Внутренние войска в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Документы и материалы. М., 1975. С. 704; ОУН (Организация украинских националистов) / <http://interpretive.ru/dictionary/402/word/oun-organizacija-ukrainskih-nacionalistov>; Организация украинских националистов / <https://ru.wikipedia.org/wiki>; Козлов А.В. Вся правда об Украинской повстанческой армии (УПА). М.: Вече, 2014. С. 116-139.

⁶ Льюшин И.И. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939-1945 гг.) Київ, 2009; Мотика Г. Від волинської різанини до операції «Вісла». Польсько-український конфлікт 1943-1947 рр. Київ, 2013.

⁷ Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 912-918.

⁸ Внутренние войска в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Документы и материалы. М., 1975. С. 705; Киричук Ю. Історія УПА. Тернопіль, 1991; Киричук Ю. Український національний рух 40-50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів, 2003; Мірчук П. Українська повстанська армія 1942-1952; Украинская повстанческая армия / <https://ru.wikipedia.org/wiki>.

⁹ Наливайченко: в СБУ количество новых сотрудников выросло на 70% / <http://rian.com.ua/politics/20150415/366229596.html>.

¹⁰ Письмо неустановленого члена ОУН о необходимости следовать приказу ОУН от 6 марта 1944 г. о ликвидации всех враждебных элементов и подготовке к большевистской оккупации от 13 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы

Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А.Н. Артизова. М., 2012. С. 100.

¹¹ Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її заплілля на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943-1946 рр. // Український визвольний рух: науковий збірник №8. Львів, 2006. С. 213.

¹² Лашкул В.Ф. Чему нет оправдания и прощения // «Политика», 2013, № 99. С. 35-37.

¹³ Галан Я.А. Чему нет названия / <http://www.segodaya.ru/content/13421>.

¹⁴ Войска НКВД в исследуемый период включали: пограничные войска, внутренние (оперативные) войска, конвойные войска, войска местной противовоздушной обороны, войска по охране железных дорог, войска по охране особо важных предприятий промышленности и войска правительственной ВЧ-связи, которые в годы Великой Отечественной войны и до 1946 г. входили в состав НКВД СССР, с марта 1946 г. – в состав МВД СССР, с 1947 г. – частично в состав МГБ СССР, а с 1953 г., после упразднения МГБ СССР, снова в состав МВД СССР (Органы и войска МВД России. М., 1996; Лубянка. ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБ-МВД-КГБ. 1917-1960. Справочник. М., 1997). В данной книге авторы предприняли попытку исследовать историю вооруженного противостояния между внутренними войсками НКВД-МГБ-МВД СССР и украинскими националистами в указанный период.

¹⁵ Козлов А.В. Адвокаты дьявола. История вооружённого националистического подполья на Западной Украине в 40-50-х гг. XX в.: основные способы и направления фальсификации. М.: На боевом посту, 2012; Козлов А.В. Вся правда об Украинский повстанческой армии (УПА). М.: Вече, 2014.

¹⁶ «Интегральный национализм появляется в странах, где сильный дух милитаризма еще больше укрепляется в борьбе за независимость и когда считается, что после достижения независимости для обеспечения порядка, безопасности и жизнеспособности нового государства необходим авторитарный правитель и (или) милитаризация. Успех подобной освободительной борьбы приводит к возникновению чувства национального превосходства, которое в свою очередь, может скоро привести к появлению шовинизма, экстремального национализма или догматического имперского шовинизма. Интегральные государства тоталитарны – правительство или государство доминируют в большинстве или во всех сферах общества» (Hans Kohn Nationalism: Its Meaning and History, 1955. Section VI. National & «pan»-movements / <https://ru.wikipedia.org/wiki>).

¹⁷ Субтельный О. Украина: история. Киев, 1994. С. 555.

¹⁸ Квит С.М. Дмитро Донцов: ідеологічний портрет. Львів, 2013.

¹⁹ Субтельный О. Украина: история. Киев, 1994. С. 557.

²⁰ ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 93, л. 213.

²¹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 115.

²² Там же, оп. 1, д. 226, л. 75.

²³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 115.

²⁴ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 116.

²⁵ Гордасевич Г. Степан Бандера: людина і міф / <http://lib.oun-ura.org.ua/bandera/r07.html>.

²⁶ ЦАВВ, ф. 488, д. 226, л. 75.

²⁷ Залесский К.А. Кто был кто в Первой мировой войне. Биографический энциклопедический словарь. М., 2003; Судоплатов П.А. Тайная жизнь генерала Судоплатова. Кн. 1, 1998.

²⁸ Военно-исторический журнал. № 4. 1991. С. 23.

²⁹ Мотука Г. Українська партизанка 1942-1960. С. 68.

³⁰ Дзьобак В. та ін. Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. Київ, 2007. С. 54.

³¹ Шмігель М. Український легіон Романа Сушка. Напад зі Словаччини на Польщу (1939). // Український визвольний рух. Збірник 11. Львів, 2007. С. 81.

³² ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 93, л. 243.

³³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 117.

³⁴ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 77.

³⁵ Там же, л. 78.

³⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 78.

³⁷ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 78.

³⁸ Там же, л. 79.

³⁹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 123.

⁴⁰ Там же, л. 124.

⁴¹ Соколов Б.В. Оккупация. Правда и мифы. М., 2003. С.45.

⁴² Там же. С. 48.

⁴³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 80.

⁴⁴ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 80.

⁴⁵ Там же, л. 81.

⁴⁶ Чуев С.Г. Проклятые солдаты. М., 2004. С. 344-350.

⁴⁷ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 82.

⁴⁸ Краль В. Преступления против Европы. Пер. с чешского. М., 1968. С. 246.

⁴⁹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 92.

⁵⁰ Там же, л. 93.

⁵¹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 96.

⁵² ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 96.

- ⁵³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 97.
- ⁵⁴ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 98.
- ⁵⁵ Там же, л. 99.
- ⁵⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 99.
- ⁵⁷ Там же, л. 101.
- ⁵⁸ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 102.
- ⁵⁹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 83.
- ⁶⁰ Судоплатов П.А. Спецоперации. Лубянка и Кремль 1930-1950 годы. М. 1997. С. 207-208.
- ⁶¹ Щур Ю. Діяльність ОУН на Наддніпрянщині (1942–1943 рр.). // Український визвольний рух: науковий збірник № 12. Львів, 2007. С. 66.
- ⁶² Gaucher R. Opposition in the USSR, 1917–1967. // The Restoration of the Ukrainian State in World War II. London, 1987. P. 56.
- ⁶³ Щур Ю. Діяльність ОУН на Наддніпрянщині (1942–1943 рр.). // Український визвольний рух: науковий збірник № 12. Львів, 2007. С. 68.
- ⁶⁴ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 85.
- ⁶⁵ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 87.
- ⁶⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 88.
- ⁶⁷ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 91.
- ⁶⁸ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 102.
- ⁶⁹ Краль В. Преступления против Европы. Пер. с чешского. М., 1968. С. 258.
- ⁷⁰ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 118.
- ⁷¹ Униатская церковь – создана в 1596 г. по Брестской церковной унии на основе подчинения украинской православной церкви папе Римскому. К началу Великой Отечественной войны действовала на территории Западной Украины, вошедшей в 1939 г. в состав СССР, центр ее был во Львове. Руководство униатской церкви традиционно придерживалось антирусской и антисоветской ориентации, с началом войны усилило свою антисоветскую позицию. Глава униатской церкви митрополит А. Шептицкий обратился 5 июля 1941 г. с письмом к верующим, в котором благодарил фашистских оккупантов за «освобождение от врага». Верхушка униатской церкви стала духовным руководителем украинских националистов, активно участвовала в создании профашистских воинских формирований. (Великая Отечественная война 1941-1945: энциклопедия. М., 1985. С. 747).
- ⁷² ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 137.
- ⁷³ Там же, л. 139.
- ⁷⁴ ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 92, л. 137.

- ⁷⁵ РГВА, ф. 38651, оп. 1, д. 68, л. 94.
- ⁷⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 141.
- ⁷⁷ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 140.
- ⁷⁸ ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 92, л. 136-137.
- ⁷⁹ ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 93, л. 250-251.
- ⁸⁰ ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 93, л. 243-244.
- ⁸¹ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 133, л. 119.
- ⁸² ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 133, л. 120.
- ⁸³ Там же, л. 122.
- ⁸⁴ Приказ бригаденфюрера СС Бреннера о переговорах с руководителями УПА в Деражно и Вербах и достигнутой договоренности о взаимодействии УПА и немецкой армии от 12 февраля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А.Н. Артизова. М., 2012. С. 38.
- ⁸⁵ Сообщение начальника полиции и СД Львова полковника полиции Биркампа в полицию Генерал-губернаторства о направлении начальником полиции порядка письма всем старшим командирам СС и полиции о сотрудничестве с украинскими националистическими формированиями от 15 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А.Н. Артизова. М., 2012. С. 103.
- ⁸⁶ Сообщение [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] в Главное управление государственной безопасности, СС-группенфюреру и генерал-лейтенанту полиции Г. Мюллеру, командующему полиции безопасности и СД Биркампу и начальнику СС и полиции СС Диму о контакте УПА с армией, полицией и служебными инстанциями гражданской администрации от 15 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 157.
- ⁸⁷ Докладная записка Абверотряда 104 руководителю Абверкоманды 101 о переговорах между офицерами УПА организации «Адлер» и оберлейтенантом Пютцем о снабжении УПА тяжелыми орудиями и обмене советских агентов на арестованных членов УПА от 11 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944–1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 147.
- ⁸⁸ Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о встрече с представителями центрального руководства ОУН, украинскими националистами Болухом и Герасимовским для обсуждения вопроса о сотрудничестве от 6 марта 1944 г. // Украинские националисти-

ческие организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 78.

⁸⁹ Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о встрече с представителями центрального руководства ОУН, украинскими националистами Болюхом и Герасимовским для обсуждения вопроса о сотрудничестве от 6 марта 1944 г. С. 79.

⁹⁰ Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о встрече с представителями центрального руководства ОУН, украинскими националистами Болюхом и Герасимовским для обсуждения вопроса о сотрудничестве от 6 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 81-82.

⁹¹ Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о встрече с представителями центрального руководства ОУН, украинскими националистами Болюхом и Герасимовским для обсуждения вопроса о сотрудничестве от 6 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 82.

⁹² Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о второй встрече с представителями центрального руководства ОУН и готовности их к сотрудничеству с полицией безопасности от 24 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 104.

⁹³ Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о второй встрече с представителями центрального руководства ОУН и готовности их к сотрудничеству с полицией безопасности от 24 марта 1944 г. С. 105.

⁹⁴ Сообщение [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] криминал-комиссару об итогах третьей встречи с представителем центрального руководства ОУН Герасимовским от 29 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 109-111.

⁹⁵ Сообщение [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] крими-

нал-комиссару об итогах третьей встречи с представителем центрального руководства ОУН Герасимовским от 29 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 111.

⁹⁶ Сообщение [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] в Главное управление государственной безопасности, СС-группенфюреру и генерал-лейтенанту полиции Г. Мюллеру, командующему полиции безопасности и СД Биркампу и начальнику СС и полиции СС Диму о контакте УПА с армией, полицией и служебными инстанциями гражданской администрации от 15 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 161.

⁹⁷ Сообщение [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] в Главное управление государственной безопасности, СС-группенфюреру и генерал-лейтенанту полиции Г. Мюллеру, командующему полиции безопасности и СД Биркампу и начальнику СС и полиции СС Диму о контакте УПА с армией, полицией и служебными инстанциями гражданской администрации от 15 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 161.

⁹⁸ Сообщение Львовского гестапо в Главное управление государственной безопасности о захвате УПА 20-ти советских парашютистов и готовности передать их немецким властям от 5 мая 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 197-198.

⁹⁹ Сообщение Львовского гестапо в Главное управление государственной безопасности о захвате УПА 20-ти советских парашютистов и готовности передать их немецким властям от 5 мая 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 197-198.

¹⁰⁰ Сообщение неустановленного лица в Главное управление государственной безопасности группенфюреру СС Г. Мюллеру о контактах УПА с вермахтом, полицией и учреждениями гражданской администрации от 21 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 169-170.

¹⁰¹ Донесение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера Й. Витиска в Главное управление

имперской безопасности, группенфюреру СС Г. Мюллеру и начальнику полиции безопасности в Генерал-губернаторстве Биркампу о контактах УПА с вермахтом и Абвером от 22 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 177-179.

¹⁰² Донесение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности, группенфюреру СС Г. Мюллеру и начальнику полиции безопасности в Генерал-губернаторстве Биркампу о контактах УПА с вермахтом и Абвером от 22 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 178.

¹⁰³ Донесение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности, группенфюреру СС Г. Мюллеру и начальнику полиции безопасности в Генерал-губернаторстве Биркампу о контактах УПА с вермахтом и Абвером от 22 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 179.

¹⁰⁴ Сообщение командира Полиции безопасности и СД в Галиции в Главное управление государственной безопасности, командиру полиции безопасности и СД в Галиции Й. Витиска о деятельности бандеровской группы и УПА в районе Бережаны от 22 мая 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 224-225.

¹⁰⁵ Донесение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности, группенфюреру СС Г. Мюллеру и начальнику полиции безопасности в Генерал-губернаторстве Биркампу о контактах УПА с вермахтом и Абвером от 22 апреля 1944 г. С. 179.

¹⁰⁶ Сообщение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера СС Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности штурмбанфюреру СС Поммерингу о контактах УПА с армией, полицией, гражданской администрацией от 15 июля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 254.

¹⁰⁷ Сообщение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера СС Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности штурмбанфюреру СС Поммерингу о кон-

тактах УПА с армией, полицией, гражданской администрацией от 15 июля 1944 г. М., 2012. С. 255.

¹⁰⁸ Протокол допроса сотрудника «Абверкоманды-202» З.М. Мюллера об обучении в школах «Абверкоманды-202» украинских националистов от 19 сентября 1946 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 912-918.

¹⁰⁹ Там же. С. 913-914.

¹¹⁰ Протокол допроса сотрудника «Абверкоманды-202» З.М. Мюллера об обучении в школах «Абверкоманды-202» украинских националистов от 19 сентября 1946 г. С. 914-915.

¹¹¹ Протокол допроса сотрудника «Абверкоманды-202» З.М. Мюллера об обучении в школах «Абверкоманды-202» украинских националистов от 19 сентября 1946 г. С. 915.

¹¹² Там же. С. 916.

¹¹³ Протокол допроса сотрудника «Абверкоманды-202» З.М. Мюллера об обучении в школах «Абверкоманды-202» украинских националистов от 19 сентября 1946 г. С. 915-916.

¹¹⁴ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 141.

¹¹⁵ Там же, л. 142.

¹¹⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 142.

¹¹⁷ Там же, л. 143.

¹¹⁸ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 143.

¹¹⁹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 144.

¹²⁰ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 146.

¹²¹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 149-150.

¹²² ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 92, л. 45.

¹²³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 151.

¹²⁴ Там же, л. 152.

¹²⁵ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 153.

¹²⁶ Там же, л. 154.

¹²⁷ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 154.

¹²⁸ Там же, л. 155.

¹²⁹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 156.

¹³⁰ Там же, л. 211.

¹³¹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 156.

¹³² Там же, л. 157.

¹³³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 157.

¹³⁴ Там же, л. 158.

¹³⁵ РГВА, ф. 38650, д. 134, оп. 1, л. 83.

¹³⁶ Там же, л. 84.

¹³⁷ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 207.

- ¹³⁸ Там же, л. 208.
- ¹³⁹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 208.
- ¹⁴⁰ Там же, л. 209.
- ¹⁴¹ РГВА, ф. 38650, д. 134, оп. 1, л. 87.
- ¹⁴² ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 142.
- ¹⁴³ ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 92, л. 64-68.
- ¹⁴⁴ РГВА, ф. 38655, оп. 1, д. 5, л. 245.
- ¹⁴⁵ Из истории советских пограничных войск. Пограничные войска в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Документы и материалы. Кн. 2. 1944-1945 гг. М., 1977. С. 8-9.
- ¹⁴⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 20, л. 35-36.
- ¹⁴⁷ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 20, л. 44.
- ¹⁴⁸ РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 93, л. 9-15.
- ¹⁴⁹ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 134, л. 12.
- ¹⁵⁰ Там же, л. 13.
- ¹⁵¹ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 134, л. 14.
- ¹⁵² ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 68, л. 275-276.
- ¹⁵³ Россия и СССР в войнах XX века: Статистическое исследование. М., 2001. С. 548.
- ¹⁵⁴ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 313, л. 15.
- ¹⁵⁵ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 64.
- ¹⁵⁶ РГВА, ф. 38650, оп. 1, Предисловие к описи, л. 1-3.
- ¹⁵⁷ Там же, л. 4-5.
- ¹⁵⁸ РГВА, ф. 38650, оп. 1, Предисловие к описи, л. 6-8.
- ¹⁵⁹ Истребительный батальон (группа самообороны, «ястребки») – военизированное, добровольческое формирование советских граждан в годы Великой Отечественной войны, а также в период ликвидации вооруженного националистического подполья в западных районах СССР. С 1944 г. они замыкались на Главном управлении по борьбе с бандитизмом НКВД СССР (создано приказом наркома внутренних дел СССР № 001447 от 1 декабря 1944 г.), на которое были возложены «организация истребительных батальонов, их обучение, материальное обеспечение и оперативное использование». «Ястребки» сыграли важную роль в борьбе с националистическим подпольем. На первом этапе они формировались по принципу добровольности из просоветски настроенных жителей сел. Затем в их состав начали включать лиц из числа освобожденных от уголовной ответственности националистов, добровольно сдавшихся властям. К концу февраля 1945 г. в западном регионе Украины было создано 2336 таких групп. Со временем число членов этих формирований увеличилось до 300 тыс. человек. Истребительные батальоны выполняли разноплановые задачи: охраняли объекты народного

- хозяйства, населенные пункты от нападений вооруженных боевиков из состава УПА, принимали участие в боевых операциях по ликвидации бандподполья.
- ¹⁶⁰ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 53.
- ¹⁶¹ РГВА, ф. 38650, д. 134, оп. 1, л. 3-4.
- ¹⁶² ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 178.
- ¹⁶³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 237.
- ¹⁶⁴ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 441, л. 5-7.
- ¹⁶⁵ Там же, л. 31-32.
- ¹⁶⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 441, л. 33.
- ¹⁶⁷ РГВА, ф. 38651, оп. 1, д. 48, л. 26.
- ¹⁶⁸ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 213.
- ¹⁶⁹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 236.
- ¹⁷⁰ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 237.
- ¹⁷¹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 241.
- ¹⁷² ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 242.
- ¹⁷³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 121.
- ¹⁷⁴ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 122.
- ¹⁷⁵ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 123.
- ¹⁷⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 4, 5.
- ¹⁷⁷ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 313, л. 1-21.
- ¹⁷⁸ ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 92, л. 295.
- ¹⁷⁹ Приказ бригаденфюрера СС Бреннера о переговорах с руководителями УПА в Деражно и Вербах и достигнутой договоренности о взаимодействии УПА и немецкой армии от 12 февраля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А.Н. Артизова. М., 2012. С. 38.
- ¹⁸⁰ ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 93, л. 243-244.
- ¹⁸¹ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК М., 1971, Т. 6. С. 124-129.
- ¹⁸² РГВА, ф. 38650, оп. 3, д. 1536, л. 36.
- ¹⁸³ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 513, л. 54-61.
- ¹⁸⁴ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 567, л. 21-22.
- ¹⁸⁵ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 177, л. 189.
- ¹⁸⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 177, л. 189-190.
- ¹⁸⁷ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 177, л. 191.
- ¹⁸⁸ Там же, л. 192.
- ¹⁸⁹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 440, л. 174-176.
- ¹⁹⁰ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 57.
- ¹⁹¹ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 567, л. 23-24.
- ¹⁹² ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 210-211.
- ¹⁹³ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 352, л. 75.

- ¹⁹⁴ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 352, л. 77-78.
¹⁹⁵ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 9.
¹⁹⁶ Там же, л. 10.
¹⁹⁷ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 403, л. 58-59.
¹⁹⁸ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 87.
¹⁹⁹ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 403, л. 59.
²⁰⁰ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 403, л. 61.
²⁰¹ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 567, л. 25.
²⁰² ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 87.
²⁰³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 88-89.
²⁰⁴ Там же, д. 497, л. 197-198.
²⁰⁵ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 197-198.
²⁰⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 189-190.
²⁰⁷ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 438, л. 47-49.
²⁰⁸ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 191.
²⁰⁹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 229.
²¹⁰ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 438, л. 52.
²¹¹ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 231.
²¹² РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 58, л. 6.
²¹³ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 58, л. 6-9.
²¹⁴ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 440, л. 54.
²¹⁵ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 456, л. 37-38.
²¹⁶ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 456, л. 40.
²¹⁷ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 241-242.
²¹⁸ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 440, л. 29-30.
²¹⁹ РГВА, ф. 38651, оп. 1, д. 58, л. 6-7.
²²⁰ ЦАВВ, ф. 488, оп. 3 д. 3, л. 43-44.
²²¹ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 456, л. 41.
²²² РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 567, л. 23-24.
²²³ Некрасов В.Ф. Внутренние войска 1945-1960. Документы и материалы. М., 1989. С. 140-141.
²²⁴ РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 93, л. 7.
²²⁵ РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 93, л. 8.
²²⁶ РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 93, л. 9.
²²⁷ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 63.
²²⁸ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 69.
²²⁹ Там же, л. 70.
²³⁰ РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 93, л. 18.
²³¹ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 64-68.
²³² Там же, ф. 9401, оп. 2, д. 68, л. 256-257.
²³³ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 64.
²³⁴ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 64.

- ²³⁵ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 65.
²³⁶ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 66.
²³⁷ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 67.
²³⁸ Там же, л. 68.
²³⁹ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 68.
²⁴⁰ Там же, л. 69.
²⁴¹ ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 69.
²⁴² РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 1148, л. 87.
²⁴³ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 1148, л. 89.
²⁴⁴ Там же, л. 90.
²⁴⁵ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 1148, л. 91.
²⁴⁶ Там же, л. 84-87.
²⁴⁷ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 1148, л. 97.
²⁴⁸ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 1148, л. 98.
²⁴⁹ РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 1148, л. 99.
²⁵⁰ РГАСПИ, ф. 17, оп. 123, д. 369, л. 16.
²⁵¹ РГАСПИ, ф. 17, оп. 123, д. 369, л. 16.
²⁵² Там же, л. 17.
²⁵³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 68.
²⁵⁴ Там же, л. 69.
²⁵⁵ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 78.
²⁵⁶ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 79.
²⁵⁷ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 80.
²⁵⁸ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 80-81.
²⁵⁹ РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 137, л. 49.
²⁶⁰ РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 137, л. 42.
²⁶¹ РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 137, л. 45.
²⁶² РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 137, л. 50.
²⁶³ ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 81.
²⁶⁴ РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 137, л. 48.
²⁶⁵ ЦАВВ, ф. 28, оп. 1, д. 11, л. 29-30.
²⁶⁶ Там же, л. 32.
²⁶⁷ Там же, л. 33.
²⁶⁸ Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів, 2003. С. 183.
²⁶⁹ Там же. С. 183.
²⁷⁰ «Грім». Полковник УПА Микола Твердохліб: спогади і матеріали. Львів, 2008. С. 33-35.
²⁷¹ На Івано-Франківщині вшанували пам'ять полковника «Грома» // <http://zik.com.ua/ua/news/2007/05/21/75572>.
²⁷² «Грім». Полковник УПА Микола Твердохліб: спогади і матеріали. Львів, 2008. С. 34.

- ²⁷³ Іщук О. Життя та доля Михайла Дяченка – «Марка Боеслава». Львів, 2010. С. 46; Дяченко Михайло Васильович // <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
- ²⁷⁴ Іщук О. Життя та доля Михайла Дяченка – «Марка Боеслава». Львів, 2010. С. 46.
- ²⁷⁵ Сергійчук В. Український здвиг: Прикарпаття. 1939-1955. Київ, 2005. С. 367.
- ²⁷⁶ Там же. С. 369.
- ²⁷⁷ Украинская повстанческая армия // <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
- ²⁷⁸ Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її запілля на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943-1946 рр. // Український визвольний рух: науковий збірник № 8. Львів, 2006. С. 210.
- ²⁷⁹ Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її запілля на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943-1946 рр. // Український визвольний рух: науковий збірник № 8. Львів, 2006. С. 211.
- ²⁸⁰ Там же. С. 213.
- ²⁸¹ Сергійчук В. Український здвиг: Волинь. 1939-1955. Київ, 2005. С. 558.
- ²⁸² Политдонесение о бандитских действиях украинских националистов С.С. Шатилова А.С. Щербакову о действиях украинских националистов в западных областях Украины от 23 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 184.
- ²⁸³ Акт комиссии 1 дивизиона 206 гвардейского ЛНП о расстреле бандеровцами, переодетыми в форму Красной Армии, 115 жителей с. Н-Брикула Стусавского района Тернопольской обл. от 11 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 155.
- ²⁸⁴ Льюшин І.І. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939-1945 гг.). Київ, 2009. С. 279; Шевців А. Закерзоння: Український рахунок // Український визвольний рух: науковий збірник № 11. Львів, 2007. С. 229, 231; Царук Я.В. Волинська трагедія: свідчення очевидців // День / www.day.kiev.ua/22168/ и др.
- ²⁸⁵ Льюшин І.І. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939-1945 гг.). Київ, 2009. С. 261-262.
- ²⁸⁶ Царук Я.В. Волинська трагедія: свідчення очевидців // День / www.day.kiev.ua/22168/.

- ²⁸⁷ Царук Я.В. Волинська трагедія: свідчення очевидців // День / www.day.kiev.ua/22168/.
- ²⁸⁸ Галів М., Ільницький В. Створення та діяльність винищувальних батальйонів у Дрогобицькій області (1944-1948) // Український визвольний рух: науковий збірник №12. Львів, 2009. С. 196-197.
- ²⁸⁹ Ступницький Ю. Спогади про пережите. Львів, 2004. С. 78-81.
- ²⁹⁰ Filar Wladyslaw Przed akcja 'Wisla' byl Wolyn. Op. Cit. S. 40.
- ²⁹¹ НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике (1939-1956). / Сборник документов. Составители: Владимирцев Н.И., Кокурин А.И. М., 2008. С. 242.
- ²⁹² РГАСПИ, ф.17, оп.122. д.137, л.46.
- ²⁹³ РГАСПИ, ф.17, оп.122. д.137, л.47.
- ²⁹⁴ Горбов М.В. Погоня за призраками / Бандоловы. М., 2015. С. 218-219.
- ²⁹⁵ НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике (1939-1956). С. 244.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

Труды по теории и методологии проблемы

Барг М.А. Категории и методы исторической науки. М.: Наука, 1984.

Барг М.А. Эпохи и идеи. Становление историзма. М.: Мысль, 1987.

Блок М. Апология истории или ремесло историка. Перевод с французского. Изд. 2-е доп. М.: Наука, 1986.

Гуревич А.Я. Историческая наука и историческая антропология. // Вопросы философии. 1988, № 1.

Гуревич А.Я. Исторический синтез и школа анналов. М.: Индрик, 1993.

Журавлев Г.Т., Меркушин В.И., Фомичев Ю.К. Историческое сознание – опыт социологического исследования. // Вопросы истории. 1989, № 6.

Ильин В.В. Философия истории. М., 2003.

Искандеров А.А. Историческая наука на пороге XXI века. // Вопросы истории. 1996, № 4.

Историческая наука: вопросы методологии. М.: Мысль, 1986.

История Второй мировой и Великой Отечественной войн как объект фальсификаций: учеб. пособие / под общ. ред. А.С. Киселева. М., 2012.

Проблемы теории исторического прогресса. М.: Политиздат, 1981.

Карр Э. Что такое история? М., 1988.

Коломийцев В.Ф. Методология истории. М., 2000.

Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования. М.: Наука, 1987.

Ключевский В.О. Методология русской истории. Собр. соч. в 9 т. М., 1989.

Могильницкий Б.Г. Введение в методологию истории. М.: Высшая школа, 1989.

Румянцева М.Ф. Теория истории. М., 2002.

Смоленский Н.И. Теория и методология истории. М., 2007.

Степанищев А.Т. История: методология научного исследования и преподавания. М., 2009.

Тош Д. Стремление к истине. М., 2000.

Философия истории / Под ред. А.С. Панарина. М., 2001.

Документы Российской Федерации

Указ «О Комиссии при Президенте Российской Федерации по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России» №549 от 7 мая 2009 г.

Указ Президента РФ «О создании общероссийской общественно-государственной организации «Российское военно-историческое общество» № 1710 от 29 декабря 2012 г.

Сборники документов

Великая Отечественная война 1941-1945: энциклопедия. М.: Советская энциклопедия. 1985.

Внутренние войска в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Документы и материалы. М.: Воениздат, 1975.

Внутренние войска в 1945-1960 гг. Документы и материалы. М.: Воениздат, 1989.

Из истории советских пограничных войск. Пограничные войска в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Документы и материалы. Кн. 2. 1944-1945 гг. М., 1977. С. 10-12.

Коммунистическая партия в Великой Отечественной войне (июнь 1941 г. – 1945 г.). Документы и материалы. М.: Политиздат, 1970. С. 55, 61.

КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. М., 1971, т. 6. С.124-129.

Літопис УПА. Т. 1. 1995.

Літопис УПА. Т. 9. 2007.

Літопис УПА. Т. 17. 1988.

Літопис УПА. Т. 18. 1990.

Літопис УПА. Т. 19. 1992.

Літопис УПА. Т. 24. 1995.

Літопис УПА. Т. 26. 2001.

Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками.

НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике (1939-1956). / Сборник документов. Составители: Владимирцев Н.И., Кокурин А.И. М., 2008.

Органы Государственной безопасности в Великой Отечественной войне. Сборник документов. Том V (в двух книгах, книга 2). М., 2007.

ОУН в 1941 році. Документи. Т.1. Київ, 2006.

Охраняя тыл действующей армии. Документы и материалы. М., 1985. Политическое управление внутренних войск МВД СССР ГУ ВВ МВД СССР,

Постанови Другої Конференції Організації Українських націоналістів (квітень 1942 г.) // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 рр. (Збірка документів). Бібліотека українського підпільника, 1955.

Сборник материалов в 7 томах. Т. 1. М., Юриздат, 1954.

Сборник законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета СССР (1938 г. – ноябрь 1958 г.). М., 1959. С. 24-71.

Сергійчук В. Український здви́г: Волинь. 1939-1955. Київ, 2005.

Сергійчук В. Український здви́г: Поділля. 1939-1955. Київ, 2005.

Сергійчук В. Український здви́г: Прикарпаття. 1939-1955. Київ, 2005.

Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів. Львів-Київ, 2001.

Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 1: 1941-1943 / под ред. А.Н. Артизова. М., 2012.

Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А.Н. Артизова. М., 2012.

Архивные документы и материалы

Российский государственный военный архив (РГВА)

Фонд 38650, опись 1, д. 62, 63, 108 – 112, 114, 115, 117 – 120, 122, 124,

126, 127, 129, 131 – 151, 165, 167 – 185, 187 – 201, 229 – 232, 240, 241, 243 – 254, 256, 257, 313, 314 – 321, 352, 358, 366, 403, 438, 476 – 482, 503, 504, 512, 514, 661.

Фонд 38651, опись 1, д. 43, 48, 49, 58, 71-75.

Фонд 38682, предисловие к описи 1.

Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ)

Фонд 5446, опись 1, д. 231, 233, 234, 236, 237, 283.

Фонд 9401, опись 2, д. 64 – 68, 92, 93, 95, 150, 180 – 183, 206, 211, 247.

Фонд 9478, опись 1, д. 117, 125, 130, 133, 278, 284, 356 – 358, 360.

Российский государственный архив социально-политической истории (РГАСПИ)

Фонд 17, опись 44, д. 1626, 1627, 1629, 1635 – 1637, 1643 – 1646; опись 45, д. 1965, 1970 – 1979, 1987 – 1992, 2013, 2015, 2213; опись 122, д. 42, 61, 69, 93, 94, 96, 137, 187.

Центральный архив внутренних войск (ЦАВВ)

Фонд 28, опись 1, д. 8, 11.

Фонд 488, опись 1, д. 20, 34, 147, 149, 187, 205, 206, 358.

Фонд 488, опись 3, д. 127, 154.

Отечественная историография проблемы

Монографии

Арзамаскин Ю.Н. Репатриация советских и иностранных граждан в 1944–1953 гг.: военно-политический аспект. М.: ВУ, 1999.

Арзамаскин Ю.Н. Тайны советской репатриации. М., 2015.

Белов Е.И., Журавлев В.В. Боевой путь внутренних войск, внутренней и конвойной охраны. М.: Политотдел ВВ КО МООН РСФСР, 1966.

Бобков Ф.Д. КГБ и власть. М., Ветеран, 1995.

Вознесенский Н.Н. Военная экономика СССР в период Отечественной войны. М., 1948. С. 162.

Добров А.А. Знакомьтесь с практикой и техникой подрывной работы врага. Пограничник. 1945, № 11 – 12.

Иванов Л.Н. Очерки международных отношений в период Второй мировой войны (1939-1945.) М.: Издательство академии наук СССР, 1958.

Кожевников Ф.И. Великая Отечественная война и некоторые вопросы международного права. М., 1954.

Колесниченко И.С. Битва после войны. М.: Воениздат. 1987.

Колпакиди А.И. Ликвидаторы КГБ. М.: Эксмо. 2004.

Минаев Н.Ф. Деятельность коммунистической партии по созданию и укреплению партийных организаций Советских Вооруженных Сил. Учебное пособие. М.: ВПА. 1987.

Мулинен Ф.Д. Право войны. Руководство для вооруженных сил. // Армия и общество. 1999, № 1.

Некрасов В.Ф. Внутренние войска советского государства (1917-1977 гг.). М.: Академия МВД СССР, 1980.

Некрасов В.Ф. Внутренние войска: библиографический указатель. М., 1986.

Петров Ю.П. Строительство политорганов, партийных и комсомольских организаций армии и флота (1918-1968). М.: Воениздат, 1968.

Поздняков А.П. В годину суровых испытаний. М.: ПУ ВВ МВД СССР. 1985.

Попов А.Ю. 15 встреч с генералом КГБ Бельченко. М.: ОЛМА – ПРЕСС. 2002.

Соколов Б. В. Оккупация. Правда и мифы. М.: АСТ – Пресс книга. 2003. С. 23-47.

Спекторов А.А. Шестая колонна. // Спутник агитатора. 1945, № 10. С. 21.

Судоплатов П.А. Спецоперации. Лубянка и Кремль 1930-1950 годы. М. 1997. С.207 – 208.

Чув С.В. Проклятые солдаты М., 2004.

Произведения биографического и мемуарного характера

Беликов И.Г. Подарок на память / Бандоловы. М., 2015.

Белоусов М.А. Об этом не сообщалось...: Записки армейского чекиста. М., 1984.

Петров Н.В. Первый председатель КГБ генерал Иван Серов // Отечественная история, 1997, № 5 (сентябрь – октябрь).

Поликарпенко И.В. Фронт без линии фронта. М., 1975.

Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. В 3-х т. Изд. 8-е. Т. 3. М., Издательство «Новости» (АПН), 1990.

Публикации в периодической печати

Барсуков В., Кожин В. Основы боевого применения внутренних войск при ликвидации диверсионно-разведывательных групп противника. Сборник статей. // На боевом посту. 1976, № 25.

Белов Е.И. Страницы истории внутренних войск. // На боевом посту. 1970, № 3.

Денисов В., Богатырев А. Стражи порядка и безопасности // Красная звезда 27.03.2004.

Новосельский Т. Трагедия не должна повториться // Слава Родины, Львов, 27.11.2003.

Чув С. Украинские полицейские формирования // Слава Родины, Львов, 30.01.2004.

Молчанов Б. Конец банды: Из истории внутренних войск // На боевом посту 1983. № 5.

Дробышев А. И силой убеждения // На боевом посту 1978. № 6.

Козлов А. На опаленной земле // На боевом посту 1978. № 2.

Горобец Н. Трудный рассвет // На боевом посту. 1981. № 7.

Удманцев В. Охота на бандеровцев // Военно-промышленный курьер. 19 апреля 2005.

Справочная литература

Армия и внутренние войска в противобандеровской и антипартизанской борьбе. Мировой опыт и современность. М., 1997.

Безопасность Евразии – 2002: энциклопедический словарь-ежегодник. М., 2003.

Войска называются внутренними. Краткий исторический очерк. М.: ДОСААФ, 1982.

Дипломатический словарь. В трех томах. М.: Наука, 1984 т. 1, С. 349, 351, 394.

Деятельность коммунистической партии по созданию и укреплению партийных организаций Советских Вооруженных Сил. М.: ВПА, 1987.

Идеологическая работа в Вооруженных Силах СССР: Историко-теоретический очерк. М.: Воениздат, 1983.

История Второй мировой войны 1939-1945. Т. 10. М., 1979. С. 315.

Итоги Второй мировой. Покушение на Великую Победу. М.: Алгоритм. 2005.

Россия и СССР в войнах XX века: Статистическое исследование. М., 2001.

Советский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия. 1989.

Лубянка. ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБ-МВД-КГБ. 1917-1960. Справочник. М., 1997.

Органы и войска МВД России. Краткий исторический очерк. М., Объединенная редакция МВД России, 1996.

Диссертационные исследования

Багмет М.А. Партийное руководство рейдирующими партизанскими формированиями в период завершения освобождения Украины (декабрь 1943-октябрь 1944 гг.). Дис... канд. ист. наук. Киев, 1980.

Богодист И.Ф. Коммунистическая партия – организатор социалистических преобразований в западных областях УССР (1945-1950 гг.). Дис... док. ист. наук. Днепропетровск, 1966.

Дышлевой П.С. Борьба украинского народа против ограбления и эксплуатации Украины немецко-фашистскими захватчиками (1941-1944 гг.). Дис... канд. ист. наук. Киев, 1968.

Замлинский В.А. Коммунистическая партия – организатор и руководитель всенародной борьбы против немецко-фашистских захватчиков в западных областях Украины (1941-1944 гг.). Дис... док. ист. наук. Киев, 1978.

Климов А.А. Деятельность внутренних войск МВД СССР по обеспечению общественной безопасности на территории Западных областей Украинской ССР (1944-1953 гг.). Историческое исследование. Дис... канд. ист. наук. Москва, 2005.

Масловский В.И. Классовая борьба на селе в западных областях Украинской ССР в период построения основ социализма (1939-1950 гг.). Дис... док. ист. наук. Львов, 1984.

Надимьянов В.Ф. Идеино-политическая работа подпольных партийных организаций и партизанских формирований среди населения западных областей УССР в годы Великой Отечественной войны. Дис... канд. ист. наук. Дрогобыч, 1966.

Окороков А.В. Антисоветские воинские формирования в годы Второй мировой войны. Дис... док. ист. наук. М., 2001.

Старожилов Н.В. Деятельность партийных организаций рейдовых партизанских соединений Украины в годы Великой Отечественной войны. Дис... канд. ист. наук. Киев, 1967.

Яцко Б.А. Критика западногерманских буржуазных фальсификаторов истории партийного подполья и партизанского движения на Украине в период Великой Отечественной войны. Дис... канд. ист. наук. Киев, 1981.

Зарубежная историография проблемы

Монографии

Боратынский С. Дипломатия периода второй мировой войны. Перевод с польского. М.: Издательство иностранной литературы, 1959.

Вятрович В. Історія з грифом «Секретно». Архіви КГБ розповідають. Львів, 2012.

Вятрович В. Історія з грифом «Секретно». Таємниці українського минулого з архівів КГБ. Львів, 2012.

Гордасевич Г.І. Степан Бандера: людина і міф. Львів, 2001.

Гунчак Т. Україна. Перша половина ХХ століття. Київ, 1993.

Дзьобак В. та ін. Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. Київ, 2007.

Льюшин І.І. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939-1945 гг.) Київ, 2009.

Іщук О. Життя та доля Михайла Дяченка – «Марка Боеслава». Львів, 2010.

Итоги Второй мировой войны. Сборник статей. Перевод с немецкого. М., 1957.

Краль В. Преступления против Европы. Перевод с чешского. М., 1968.

Коваль М. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.). Київ, 1999.

Косик В. Спецоперації НКВД-КГБ проти ОУН. Львів, 2009.

Киричук Ю. Історія УПА. Тернопіль, 1991.

Киричук Ю. Український національний рух 40-50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів, 2003.

Мороз В. Зиновій Тершаковець – «Федір». Львів – Торонто: «Літопис УПА», 2011.

Мотика Г. Від волинської різанини до операції «Вісла». Польсько-український конфлікт 1943-1947 рр. Київ, 2013.

Мірчук П. Українська повстанська армія 1942-1952.

Патриляк І.К. Військова діяльність ОУН(б) у 1940-1942 рр. Київ, 2004.

Пушук І. Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938-1944 років. Ківерцівський район, Луцьк, 2008.

Русначенко А. Народ збурений: (Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-1950-х роках). Київ, 2002.

Санников Г.З. Большая охота. Разгром вооруженного подполья в Западной Украине. Перевод с украинского. Киев. 2002.

Семененко В.І., Радченко Л.О. Історія України з прадавніх часів до сьогодення. Харків, 2000.

Шанковський Л. Похідні групи ОУН. Причинки до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941-1943 рр. Мюнхен, 1958.

Українська повстанська армія: історія нескорених. / Під ред. В. В'ятровича. Львів, 2008.

Хантиль М.Ф. Внутренние войска МВД Украины. История и современность. Перевод с украинского. Киев. 2003.

Статті в научних збірниках

Антонюк Я. Протидія Служби безпеки ОУН(б) політично-пропагандистським та культурно-освітнім заходам радянської влади на території ПЗУЗ (1946-1951 рр.). // Український визвольний рух: науковий збірник № 17. Львів, 2012.

Безносюк О. Винищувальні батальйони в боротьбі проти збройних формувань ОУН та УПА на теренах Станіславщини в 1944-1945 рр. Галичина №14. Івано-Франківськ, 2008.

Бовуа Д. Чи легенда кресів має заступити собою їхню історію? / Волинь-1943 // Журнал «І». 2013. № 74.

Борковський А. Гіркі хліби волинських рік / Волинь-1943 // Журнал «І». 2013. № 74.

Бердиховська Б. Польща-Україна. Дуже важке дозрівання / Волинь-1943 // Журнал «І». 2013. № 74.

Бутковський І. Організаційна структура УПА // УПА в світлі документів з боротьби за Українську самостійну соборну державу 1942-1950. (Збірка документів). Мюнхен, 1957.

Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її заплілля на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943-1946 рр. // Український визвольний рух: науковий збірник №8. Львів, 2006.

Галів М., Ільницький В. Створення та діяльність винищувальних батальйонів у Дрогобицькій області (1944-1948) // Український визвольний рух: науковий збірник №12. Львів, 2009.

Дашкевич Я. Третій фронт у міжнародній грі в минулому і тепер // Український визвольний рух: науковий збірник № 2.

Дзюбан О. Документ про агентурну роботу спецслужб СРСР проти українського визвольного руху // Український визвольний рух: науковий збірник №1. Львів, 2003.

Дума П. До питання внутрішніх перешкод української національно-визвольної боротьби. Літопис УПА. Т. 24. 1995.

Забілий Р. Підготовка та забезпечення маршів і постоїв рейдуючих відділів УПА // Український визвольний рух: науковий збірник № 6. Львів, 2006.

Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942-1952. Мюнхен, 1952.

Мотика Г. Від волинської різанини до операції «Вісла». Польсько-український конфлікт 1943-1947 рр.». Київ, 2013.

Мотука G. Ukrai ska partyzantka 1942–1960.

Патриляк І. «Еведенційні картки» УПА як статистичне джерело // Український визвольний рух: науковий збірник №6. Львів, 2006.

Патриляк І. Український визвольний рух у 1942 р. // Український визвольний рух: науковий збірник №7. Львів, 2006.

Слободянюк М. Проблема термінології у вивченні історії руху опору в Україні // Український визвольний рух: науковий збірник № 9. Львів, 2007.

Ткач Д. Мотивація вступу до лав УПА: до постановки проблеми // Український визвольний рух: науковий збірник №9. Львів, 2007.

Шанковський Л. Ініціативний комітет для створення УГВР // Літопис УПА. Т. 26. 2001.

Шмігель М. Український легіон Романа Сушка. Нападзі Словаччини на Польщу (1939) // Український визвольний рух. Збірник 11. Львів, 2007.

Статьи в периодической печати

Бондарук Л. Державотворчий збір ОУН // Шлях перемоги. 2003. 10 вересня.

В'ятрович В. Як євреї в УПА боролися за незалежну Україну / Вісокий замок. 2008. 30 січня.

Семенів З. Рейди УПА й їх значення // До зброї. 1952. № 16.

Статьи в Интернете

Акт восстановления государственности Украины 30 июня // http://nnm.me/blogs/west_yura/akt-vosstanovleniya-gosudarstvennosti-ukrainy-30-iyunya-kak-eto-bylo-foto/.

Боровец Тарас Дмитриевич // <http://academic.ru/dic.nsf/ruwiki/193407>.

Гайжевская Т. Владимир Вятрович: «УПА никому не стреляла в спину» // <http://glavred.info/print/articles/15844.prn>.

Геллер Э. Нации и национализм. М.: 1991 // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/gelln/01.php.

Царук Я.В. Волинська трагедія: свідчення очевидців // День / www.day.kiev.ua/22168/.

Шеллог М.П. Участие населения западных областей Украины в разгроме бандеровщины // <http://www.ukrstor.com/ukrstor/bezprava-kniga2-5.2.html>.

Авторские публикации по теме

Великая Отечественная война 1941-1945 годов. В 12-ти томах: [фундамент. научн. труд]. Т. 4. Освобождение территории СССР. 1944 год / Азяский Н.Ф., Аптрейкин С.Н., Климов А.А. и др. М.: Изд-во Кучково поле, 2012.

Великая Отечественная война 1941-1945 годов. В 12-ти томах: [фундамент. научн. труд]. Т. 5. Победный финал. Завершающие операции Великой Отечественной войны в Европе. Война с Японией / Азяский Н.Ф., Зимонин В.П., Климов А.А. и др. М.: Изд-во Кучково поле, 2012.

История внутренних войск. В 5 т. – Т. 3: 1941–1945 гг. / Баранов В.П., Климов А.А., Марценюк Ю.А. и др. М.: Изд-во ГКВВ МВД России, 2012.

Климов А.А. Бой с бандой «Довбуш» // На боевом посту. № 5. М., 2004.

Климов А.А. Внутренние войска МВД СССР при обеспечении общественной безопасности на территории западных областей Украинской ССР в 1944-1953 гг. // Сборник тезисов докладов научно-практической конференции ГКВВ МВД России: Ч. I, 2005.

Климов А.А., Козлов А.В. Войска НКВД против ОУН-УПА. М., 2015.

Климов А.А. Внутренние войска МВД СССР в системе обеспечения общественной безопасности на территории Западной Украины (1945-1953 гг.) // Военно-исторический журнал. № 4. 2007.

Климов А.А. Обеспечение общественной безопасности внутренними войсками МВД СССР в 1940-1950 гг. // Сборник научных трудов Военного университета.

Климов А.А. Внутренние войска МВД СССР в 1945-1960 гг. М.: Военный университет, 2009.

Внутренние войска в Великой Отечественной войне (1941-1945 гг.) / Беркутов А.С., Климов А.А., Марценюк Ю.А. и др. М.: Изд-во «Новости», 2011.

Климов А.А. Войска НКВД в период освобождения СССР от немецко-фашистских захватчиков в 1944 г. // Академический вестник внутренних войск МВД России. № 2. 2014.

Климов А.А. Деятельность государственных органов по развитию внутренних войск МВД СССР в 1945-1960 гг. М.: Изд-во ГКВВ МВД России, 2010.

Климов А.А. Деятельность внутренних войск НКВД СССР по обеспечению общественной безопасности на территории Западной Украины // Вестник Академии военных наук. № 2. 2005.

Климов А.А. Исторический опыт подготовки кадров внутренних войск НКВД-МВД СССР в 1945-1960 гг. // Сборник научных статей Военного университета. М., № 1. 2010.

Климов А.А. Исторический опыт борьбы войск НКВД с националистическими формированиями в западных районах СССР // Академический вестник внутренних войск МВД России. № 1. 2015.

Климов А.А. НКВД в борьбе с националистическим подпольем в 1944-1945 гг.: исторический опыт // Научное мнение. № 5. 2014.

Климов А.А. Нам, немецким разведчикам, поручен контроль за деятельностью оуновских банд и эффективностью их борьбы с частями Красной Армии // Военно-исторический журнал. № 4. 2009.

Климов А.А. Степан Бандера: «Наша власть должна быть страшной» (из опыта применения внутренних войск НКВД-МВД СССР по борьбе с националистическим подпольем) // Военно-исторический журнал. № 3. 2010.

Климов А.А. Совершенствование организационного строительства внутренних войск НКВД-МВД СССР в 1945–1960 гг. // Сборник научных статей Военного университета. М., № 2. 2009.

Козлов А.В. Адвокаты дьявола. История вооружённого националистического подполья на Западной Украине в 40-50-х гг. XX в.: основные способы и направления фальсификации. М.: На боевом посту, 2012.

Козлов А.В. Волынская резня. Украинско-польское вооружённое противостояние в 1943-1944 гг. «Военно-исторический журнал». 2012. №10.

Козлов А.В. Вся правда об Украинской повстанческой армии (УПА). М.: Вече, 2014.

Козлов А.В. К вопросу о национальном составе и границах деятельности Украинской повстанческой армии. Материалы научно-практической конференции «Великая победа: история и современность». Вестник МГЭИ. 2010. №2.

Козлов А.В. Крутыми тропами... ко лжи // Информационно-аналитическое издание «Одна Родина.ру» (сетевое СМИ) <http://odnarydina.com.ua/content/krutyymi-tropami-ko-lzhi>. 08.06.2010.

Козлов А.В. Организованная амнезия, или о том, как фальсифицируется история националистического подполья в западных областях Украины в 1944-1953 гг. «Армейский сборник». 2011. № 2.

Козлов А.В. Роль националистической периодики в современном искажении истории вооруженного подполья на Западной Украине в 40-50-х гг. XX в. Сборник научных трудов. Москва: МГТУ им. М.А. Шолохова. 2012.

Козлов А.В. Русский с евреем братья ОУН? // Информационно-аналитическое издание «Одна Родина.ру» (сетевое СМИ) <http://odnarydina.com.ua/content/russkiy-s-evreem-bratya-oun>. 13.03.2010.

Козлов А.В. Способы и направления фальсификации истории националистического подполья в западных областях Украины в 1944-1953 гг. Соискатель // Приложение к Вестнику Военного университета. 2010. №2.

Козлов А.В. «Советский» фактор в истории украинско-польского противостояния на Волыни в 1943-1944 гг. Вестник МГЭИ. 2010. №3.

Козлов А.В. Фальсификация истории националистического подполья в западных областях Украины в 1944-1953 гг. Материалы меж-

дународной научно-практической конференции «Война, изменившая мир». М.: Военный университет, 2010.

Козлов А.В. Фальсификация в СМИ истории украинско-польского вооруженного противостояния на Вольни в 1943-1944 гг. Сб. материалов первой Всероссийской научно-практической конференции «Молодежь и медиа. Цели и ценности» М.: МГУ им. М.А. Шолохова. 2011.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1

Перевод книги «Внутренние войска в борьбе с украинскими националистами» на украинский язык

У квітні 2015 р. депутати Верховної Ради України прийняли законопроект «Про правовий статус і вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у XX столітті». Згідно з документом, «всі особи, які брали участь у боротьбі парамілітарних, політичних структур і організацій, визнаються борцями за волю і незалежність України». [1]

Основні борці за незалежність – Організація українських націоналістів (ОУН) і різні її відгалуження, [2] Українська повстанська армія (УПА) і Служба безпеки ОУН(б).

Нагадаємо, Організація українських націоналістів – націоналістична терористична ультраправа екстремістська [3] політична організація. Вона діяла в основному на території Західної України в 20-50-х рр. XX ст. Своєю метою декларувала захист етнічного українського населення від репресій і експлуатації з боку польського та радянського урядів, створення самостійної і єдиної української держави – за рахунок польських, радянських, румунських і чехословацьких територій, населених українцями. Керівництво ОУН розглядало терор як основний засіб боротьби для досягнення своїх цілей. Її діяльність носила антипольський, антирадянський і антикомуністичний характер. У період Другої світової війни активно співпрацювала з нацистською Німеччиною. [4]

У свою чергу, Українська повстанська армія – збройне крило Організації українських націоналістів (Бандери). УПА діяла проти радянських партизанів і підпільників, загонів польського підпілля. У 1943-1944 рр. підрозділи УПА були організаторами та учасниками геноциду польського населення на Волині. [5] У 1944-1945 рр. загонами і окремі представники ОУН–УПА виконували розвідувальні і диверсійні завдання німецького командування. [6]

Після відновлення радянської влади на території Західної України загонами УПА почали діяти проти військовослужбовців Червоної Армії (Радянської Армії), внутрішніх і прикордонних військ НКВС–МДБ–МВС СРСР, співробітників правоохоронних органів і служб безпеки, радянських і партійних працівників, колгоспних активістів, представників інтелігенції, осіб з числа місцевого цивільного населення, запідозрених у підтримці або лояльності до радянської влади. [7]

Дія закону «Про правовий статус і вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у XX столітті» поширюється як на політичні та військові структури, так і на каральні – такі, як Служба безпеки ОУН(б).

Незадовго до прийняття документа керівник Служби безпеки України Валентин Наливайченко заявив, що його відомство потрібно реформувати за зразком Служби безпеки ОУН(б).

Валентин Наливайченко зазначив: «Для СБУ не потрібно вигадувати нічого зайвого – важливо взяти за основу традиції і підходи до роботи Служби безпеки ОУН–УПА в 1930-1950 рр. Вони працювали проти агресора в умовах тимчасової окупації території, мали патріотичне виховання, бойову контррозвідку і спиралися на мирне українське населення, користуючись його безпрецедентною підтримкою». [8]

Нагадаємо, корінь підтримки – страх, традиція – зашморг. Підхід – «бий москаля, жида, ляха, кацапа і німця» і ... душі власний народ!

«Наказується приступити до суворої ліквідації всіх ворожих нам елементів, сексотів, резидентів (конфідентів) всяких націоналістів, будь це українці, сексоти або поляки, або всі полонені східняки», – свідчить оунівський документ. Зокрема – «наказується ліквідувати всіх східняків на нашій території» [9] (українці зі східних областей. – Прим. авт.).

Результат: «3 1 січня по 1 жовтня 1945 р. в ПЗК «Москва» СБ страшила (за неповними даними) 889 підозрюваних у зв'язках з НКВС. В об'єднанні «Хмельницький» на 1 грудня 1945 р. з цих же причин було ліквідовано 248 осіб». Фактично в той же період крайовий референт СБ в групі «Південь» «Смок» за розглянутими 938 справами проти членів підпілля за підозрою в зраді ліквідував 889 осіб». [10] Служба безпеки ОУН(б) по жорстокості до членів своєї організації перевершила навіть своїх вчителів з гестапо.

«Волинська різанина». Під цією назвою в історію увійшов геноцид на Волині польського населення в 1943-1944 рр. За польськими даними, під час конфлікту загонами УПА були винищені більше 36 тисяч чоловік. У польському виданні «Na Rubiezy» (№ 35, 1999), виданому фондом «Волинь», наводиться опис 135 способів тортур і звірств, які бандерівці застосовували до польського мирного населення, в тому числі і до дітей. Ось деякі з них: здирання з голови волосся з шкірою (скальпування), вбивання багнета в скроню голови, проколювання дітей колами наскрізь, відрізання жінкам грудей і посипання ран сіллю, перепилування тулуба навіпіл пилкою. І це далеко не всі бузувірства. Застосовувалися також розрізання живота і витягування назовні кишочок у дорослих, прибивання ножем до столу

язика маленької дитини і саджання малюка на палю, виколування очей, а також відрізання ножами шматків тіла. Жертвами ставали не тільки росіяни, білоруси, чехи, а й ... самі мирні українці, що недостатньо активно співпрацювали з бандерівцями. [11]

Видаєць український публіцист і письменник Ярослав Галан у своєму нарисі «Чому немає назви» розповів про один з безлічі злочинів оунівців:

«Чотирнадцятилітня дівчинка не може спокійно дивитися на м'ясо. Коли в її присутності збираються смажити котлети, вона блідне і тремтить, як осиковий лист. Кілька місяців тому в горобину ніч до селянської хати недалеко від міста Сарни прийшли озброєні люди і закололи ножами господарів. Дівчинка розширеними від жаху очима дивилася на агонію своїх батьків. Один з бандитів підніс вістря ножа до горла дитини, але в останню хвилину в його мозку народилася нова ідея: «Живи на славу Степана Бандери! А щоб, чого доброго, не вмерла з голоду, ми залишимо тобі продукти. А ну, хлопці, нарубайте їй свинини!..» «Хлопцям» ця пропозиція сподобалася. Через кілька хвилин перед заціпенілою від жаху дівчинкою виросла гора м'яса з стікаючих кров'ю батька і матері...» [12]

Всього за 1945-1953 рр. на території західних областей України націоналісти вчинили 14424 диверсійно-терористичні акти. А за 10 років збройної боротьби в результаті терористичної діяльності ними було вбито більше 17 тисяч радянських громадян. Одна з жертв – публіцист і письменник Ярослав Галан, рядки якого наведені вище. Його в 1949 р. у власній квартирі у Львові, на вулиці Гвардійській, сокирою зарубали бандерівці. Чи не про ці традиції розповідає бувший керівник Служби безпеки України Валентин Наливайченко?

Збройним націоналістичним підпіллям безкомпромісну боротьбу вели солдати і офіцери військ НКВС–МДБ–МВС СРСР. [13] На їх долю випали суворі випробування. ОУН–УПА – важкий, небезпечний, страшний ворог. Але військовослужбовці зробили все можливе, щоб приборкати кривавого звіра.

Хитрі, небезпечні, вивертливі спадкоємці катів українського народу. Сьогодні вони переписують історію збройного протистояння, спотворюючи багато його сторінок. Мета фальсифікаторів – актуалізація подій в західних областях України в 30-50-і рр. XX ст. до рівня ідеологічного протистояння з Росією на сучасному етапі.

Для підтримки міжнародної напруги видаються односторонньо орієнтовані документи сумнівної історичної цінності. На їх основі публікуються в наукових виданнях, в засобах масової інформації матеріали з псевдоісторичними «відкриттями». За допомогою цих документів в маси вкидається інформація про злочини та зло-

чинців. У них чітко прописані «підступні цілі» – поневолення українського народу; винні – комуністи, НКВС–МДБ–МВС СРСР і Росія; способи вчинення злочинів – терор, геноцид... [14] На це і спрямовані прийняті сьогодні Верховною Радою України закони.

Що сьогодні ми можемо протиставити фальсифікаторам історії? Відповідь очевидна: правдиву, без купюр, засновану на розсекречених архівних документах розповідь про події в Західній Україні в 40-50-і рр. XX ст., в тому числі про збройне протистояння між військами НКВС–МДБ–МВС СРСР і ОУН–УПА.

1. Виникнення і розвиток українського націоналізму у Західній Україні

Останнім часом керівництво Російської Федерації докладає значних зусиль щодо сприяння вивченню вітчизняної військової історії та протидії спробам її фальсифікації. Ці кроки керівництва країни продиктовані реальною загрозою міфологізації вітчизняної історії та необхідністю адекватно реагувати на такі спроби.

Безжально переписують історію політики, науковці та журналісти низки колишніх радянських республік, у тому числі України. Насамперед це стосується однієї з найбільш болючих сторінок історії російсько-українських відносин – діяльності збройного націоналістичного підпілля в Західній Україні в 40-50-х рр. XX ст. На даний момент на території сучасної України робляться активні спроби політичної та юридичної реабілітації учасників націоналістичних формувань.

Що ховається під терміном «український націоналізм», яка історія його розвитку в Західній Україні?

У 1920-і рр. в Західній Україні, територія якої була поділена між Австро-Угорщиною, Польщею та Румунією, в середовищі молодих українців став набирати силу найгірший варіант націоналізму, характерний в цей час і для багатьох інших європейських народів, що отримав назву українського «інтегрального» націоналізму. [15] За своєю суттю «український націоналізм був спробою усвідомити причини аварії української державності і знайти спосіб відновлення її». [16] Переконані в тому, що соціалізм і демократизм європейських держав дискредитували себе партійними розбратами, бездарним керівництвом і відсутністю єдності дій, що у результаті привели до поразки, молоді ветерани Першої світової війни відмовилися від старих ідеалів. Натомість вони запропонували свої, заклинавши до створення нового типу українця, цілком відданого одній лише святині –

своїй нації – і до служби одній лише меті – створення незалежної держави. Ці погляди в найбільш закінченому вигляді були викладені Д.І. Донцовим, [17] емігрантом зі Східної України і колишнім соціалістом, який став першим ідеологом українського «інтегрального» націоналізму.

Український націоналізм не мав у своїй основі ретельно виробленої системи ідей, скоріше він спирався на ряд ключових понять, мета яких полягала не в тому, щоб пояснити дійсність, а в тому, щоб спонукати людину до дій. Д.І. Донцов стверджував, що абсолютною цінністю є нація і тому немає вищої мети, ніж досягнення державної незалежності. Український націоналізм ніс у собі елементи фашизму й тоталітаризму. Можна вважати, що український націоналізм мав самостійне походження і корінився у своєму власному суспільстві. Всупереч історичним фактам деякі сучасні проповідники ідей українського націоналізму вважають: «Не змирившись із трагічною долею українців під польською та радянською владою, втративши віру в традиційні легальні методи боротьби за національне самовизначення, розчарувавшись у західній демократії, що перебувала у кризі й не прислухалась благань українців про допомогу, українські націоналісти вважали, що їм нічого чекати від існуючого стану речей і тому слід застосовувати радикальні засоби, щоб змінити його». [18]

Окремі розкидані групи майбутніх українських націоналістів з'явилися в Галичині і більшою мірою серед емігрантів у Чехословаччині ще до того, як остаточно сформувалася ідеологія цього руху.

У 1920 р. у м. Празі невелика група українських офіцерів заснувала «Українську військову організацію» (УВО), що діяла підпільно і ставила своєю метою продовження боротьби проти польської окупації. Командиром УВО був обраний колишній командувач «січових стрільців» в арміях Східної України полковник Євген Коновалець. [19]

Керівний склад та актив УВО комплектувався з офіцерських кадрів корпусу «січових стрільців», сформованих в 1917 р. з українців-галичан, які під час громадянської війни боролися проти радянської влади на Україні.

Активно співпрацюючи з польською та німецькою розвідками, існуючи на їхні кошти, УВО в основу своєї діяльності поставила боротьбу проти Радянського Союзу, тобто підготовку проти нього нової інтервенції. Провокація була одним з ідейних принципів у діяльності УВО. Крім боротьби проти СРСР, яка проводилася шляхом засилання на територію країни агентів, шпигунів і диверсантів, УВО вела боротьбу проти революційних організацій, що існували в

Західній Україні, тобто будь-якими способами і засобами намагалася розширити свій вплив на місцеве населення регіону.

У січні 1929 р. на з'їзді українських націоналістичних організацій в м. Відні («Перший конгрес (збір)») була створена нова організація під назвою «Організація українських націоналістів» (ОУН), в яку, як складова частина і бойове ядро, увійшла майже вся УВО. Тому спочатку нова організація називалася ОУН-УВО. Керівником її був обраний той же Євген Коновалець. У лютому 1930 р. на конференції ОУН-УВО, що відбулася в м. Львові, відбулося їх повне злиття і УВО, як самостійна організація, перестала існувати. [20]

Від зміни назви програма і методи діяльності нової організації не змінилися. Складаючись з найбільш ворожих Радянському Союзу українських націоналістичних елементів, ОУН у своїй «міжнародній» політиці орієнтувалася на того, хто найбільш активно готував військовий похід проти СРСР. [21]

ОУН вела шпигунську роботу в Польщі на користь Німеччини, в той же час, співпрацюючи з польським Генеральним штабом і польською розвідкою, постачала їх своїми людьми для шпигунської, диверсійної діяльності в інших країнах і в першу чергу в СРСР.

З приходом до влади в Німеччині Адольфа Гітлера, наприкінці 1933 року в м. Берліні відбулися переговори Євгена Коновальця з Адольфом Гітлером, Германом Герінгом і Альфредом Розенбергом. Переговори були присвячені так званому військово-політичному союзу між майбутньою фашистською Україною та гітлерівською Німеччиною.

Серед українського населення на території Західної України оунівці вели активну націоналістичну пропаганду під гаслом мобілізації його на боротьбу за створення «самостійної соборної Української Держави». До 1932 р. під цим гаслом оунівці вели пропаганду також і проти польського уряду.

Для підготовки кадрів українських націоналістів був створений цілий ряд шкіл, а після захоплення влади Адольфом Гітлером для членів ОУН була відкрита Центральна академія у м. Берліні. Основна людська і матеріальна база ОУН перебувала в Польщі, на території Галичини. [22]

Програмні положення ОУН визначали основні цілі організації:

1. Вести боротьбу за створення так званої «Великої Самостійної Соборної України», на чолі якої має стати національна буржуазія.
2. Боротися за приватну власність як економічну основу так званої Соборної України.
3. Боротися за встановлення буржуазної диктатури, як основи політичного ладу на Україні.

4. Проголошення принципу співробітництва всіх класів. [23]

На чолі ОУН, як свого часу і на чолі УВО, був поставлений керівний центр, іменований «проводом». Він знаходився поза межами України, головним чином у Німеччині і частково в інших країнах.

У 1934 р. у м. Варшаві оунівцями, а саме Крайовою бойовою організацією, при безпосередній участі одного з керівників крайового «проводу» ОУН Степана Бандери був убитий міністр внутрішніх справ Польської республіки Броніслав Перацький. [24] У справі про вбивство міністра був заарештований Степан Бандера та інші. [25]

23 травня 1938 р. у м. Роттердамі було вбито керівника оунівців Євгена Коновальця. Вдалих замах вчинив Павло Судоплатов, співробітник НКВС, який вийшов на Коновальця через «антирадянське підпілля на Україні». [26] Місце вбитого зайняв колишній начальник штабу Євгена Коновальця – полковник Андрій Мельник.

У 1938 р. Андрій Мельник був завербований співробітником абверу (німецької військової розвідки) Ервіном Штольце. Зігфрід Мюллер, який працював спочатку в гестапо, а потім очолив філію абверу у м. Ризі, показував 19 вересня 1945 р. на допиті, що «Мельник відвідував начальника 4-го відділу Шройдера в його службовому приміщенні в гестапо, де отримував необхідні вказівки по роботі. Мельника я сам часто бачив у стінах гестапо і абверу». [27]

Для гітлерівців оунівці були цінною знахідкою. Німці всіляко сприяли ОУН в її практичній діяльності, надавали в Німеччині притулок для українських націоналістів – емігрантів і фінансували ОУН. Газета «Сурма», бюлетені ОУН і інша націоналістична література нелегально видавалася на території Польщі у м. Кракові, а також у м. Львові та інших містах Західної України на кошти німецького уряду.

Подальший хід подій показав, що оунівці надали значні послуги німцям під час початку Другої світової війни і особливо під час віроломного нападу фашистської Німеччини на Радянський Союз.

У період німецько-польської війни 1939 р. українські націоналісти зіграли значну роль в організації шпигунства і диверсій в тилу польської армії. Це стало наслідком переговорів між ОУН і німецькою розвідкою в червні 1939 р. [28] Сторони домовилися про створення українського диверсійного підрозділу, який повинен був виконати важливу функцію в ході повстання в Східній Галичині. Передбачалося, що підрозділ буде переправлено до Польщі через територію Словаччини або повітрям. Його ряди повинні були поповнити партизани ОУН і українці-дезертири з польської армії. На думку українських дослідників, створення Українського легіону – це

вершина військового співробітництва напередодні Другої світової війни між ОУН і вермахтом. [29]

Український легіон був створений. Ним командував полковник Роман Сушко. У перші дні вересня 1939 р. військовослужбовці легіону взяли участь в нападі з території Словаччини на сусідню Польщу. [30]

Після розгрому польської армії та окупації Польщі гітлерівці перебудували всю роботу ОУН в антирадянському напрямку. Перед оунівцями було поставлено завдання – готуватися до нападу на Радянський Союз. У зв'язку з цим головний «провід» ОУН, що функціонував в Берліні, дав вказівку своїм організаціям, які перебували в підпіллі в західних областях Радянської України, – активізувати антирадянську націоналістичну агітацію, розширити мережу своєї організації, готувати націоналістичні повстанські кадри для збройної боротьби проти радянської влади на випадок військового нападу фашистської Німеччини на СРСР, тобто організувати в радянському тилу «п'яту колону». [31]

Незабаром після встановлення радянської влади в Західній Україні німці провели на території генерал-губернаторства (окупована Польща) ряд заходів щодо створення українських націоналістичних військових формувань, призначених для підготовки оунівських кадрів до інтервенції проти Радянського Союзу.

Німецька влада вжила низку заходів для примусового переселення українців-емігрантів з Бельгії, Франції, Люксембургу в райони Східної Німеччини з тим, щоб використовувати ці сили для майбутньої війни з Радянським Союзом.

Наявність українських націоналістичних військових формувань було встановлено в усіх містах і містечках, які межували з УРСР. Всі ці частини носили військову форму, були озброєні карабінами та револьверами, якими постачали їх німці. [32]

У спеціальному документі під назвою «Наші основні завдання» «провід» ОУН давав такі вказівки: «Наша основна мета в ліквідації ворога – Москви».

Для цього пропонувалося: «Дізнаватися і вивчати територію: топографію даної місцевості (ріки, мости, ліси, болота, дороги, селища, висоти, штучні предмети, казарми, укріплення і т.п.), адміністративний поділ території (райони, області і т.п.). Положення ворожих сил – ворожі військові гарнізони, команди НКВС, мережа сексотів, місце розташування організацій КП(б) України і комсомолу, редакцій, що належать Москві, будівель, радіо, а також переслідування, тактика НКВС і т.п. Все це для того, щоб знати, де, коли і як вдарити по ворогові». [33]

Одночасно на окупованій німцями території Польщі і в самій Німеччині почалася посилена масова підготовка великої кількості шпигунів, диверсантів, парашутистів, перекладачів, провідників військових частин і т.п. з числа українських націоналістів.

Для цього німецьке командування дало право оунівцям вербувати до складу ОУН військовополонених з числа українців, що служили в польській армії, які перебували в таборах для військовополонених. Осіб, завербованих в ОУН, з таборів звільняли. До складу спеціальних комісій, що займалися вербуванням військовополонених в ОУН, крім українських націоналістів входили представники німецької армії і служби безпеки. Вербувалися в ОУН для шпигунської, диверсійної роботи проти СРСР також антирадянські налаштовані українські емігранти, які проживали в Німеччині.

Величезна роль у підготовці цих кадрів належала звільненому у вересні 1939 р. з польської в'язниці Степану Бандері. [34]

Вважаючи свою участь у скоєнні терористичного акту над Броніславом Перацьким великою заслугою перед організацією, Степан Бандера став претендувати на перше місце в керівництві ОУН. У зв'язку з цим він з осені 1939 р. приступив до створення опозиційної групи в ОУН. У неї він втягнув близьких йому людей.

Боротьба за керівництво в ОУН між Андрієм Мельником і Степаном Бандерою привела в 1940 р. до організаційного розколу. Частина оунівців пішла за Андрієм Мельником, а частина за Степаном Бандерою. З цього часу прихильників Андрія Мельника почали називати мельниківцями (вони утворили ОУН(м)), а прихильників Степана Бандери – бандерівцями (утворили ОУН(б)).

Приводом до розколу послужило те, що в період німецько-польської війни 1939 р. бандерівці захопили документи польської розвідки і встановили, що ряд членів «проводу» ОУН були агентами польської розвідки і що про це знав Андрій Мельник, але ніяких заходів проти них не приймав. Крім цього бандерівці звинувачували мельниківців в їх пронімецькій політиці, говорячи про себе як про «представників українського народу», які без допомоги німців борються за «самостійну» Україну.

Розкол в ОУН німцям був на руку. По суті він був ними підготовлений, бо в «проводі» ОУН в якості його члена знаходився капітан гестапо «Ярий» – Ріхард Ярига, який потім увійшов до складу бандерівського «проводу». Німці підтримали бандерівців як активних молодих націоналістів. До того ж, оскільки Степан Бандера серед української націоналістичної молоді, особливо серед студентства, був більш популярний, бо зробив «героїчний» вчинок – вбивство Броніслава Перацького, німцям вигідніше було підтримувати

Степана Бандеру. Крім цього, сам факт розколу в ОУН був теж в інтересах німців, бо це вносило дезорганізацію в ряди членів ОУН, в результаті чого послаблявся націоналістичний рух, у розвитку якого німці не були зацікавлені. [35]

На час нападу Німеччини на Радянський Союз ОУН складався з двох груп – мельниківців (ОУН(М)) і бандерівців (ОУН(Б)). Обидві ці групи служили німцям. У 1940 р. Степан Бандера створив свій крайовий «провід» ОУН. До його складу увійшли:

1. Бандера Степан – син священика, уродженець Тернопільської області, колишній студент Краківського університету.

2. «Лебідь» – Максим Рубан, родом з району Перемишля, в минулому студент хімічного факультету Краківського університету.

3. «Ярий» – Ріхард Ярига, уродженець Закарпатської України, офіцер гестапо (за іншими джерелами, абверу. – Прим. авт.) у званні капітана.

4. Шухевич Роман – син Львівського адвоката та інші. [36]

Коли фашистська Німеччина вчинила віроломний напад на Радянський Союз і німецькі війська почали просуватися по радянській території, велика група оунівців слідувала з німецькою армією в ролі «зондерфюрерів», тобто представників ОУН особливого призначення: перекладачів, провідників і т.п. Частина з них була скинута на парашутах в тил Червоної Армії із завданнями диверсійно-шпигунського характеру. Ті оунівці, що знаходилися раніше в радянському тилу, обстрілювали відступаючі частини Червоної Армії, винищували її командний склад, радянських і партійних працівників.

На процесі головних німецьких злочинців у м. Нюрнберзі був пред'явлений документ № СРСР-231. [37] Це свідчення колишнього полковника німецької армії Ервіна Штольце, який був заступником начальника відділу «Абвер-2» німецької військової розвідки і контррозвідки при верховному командуванні німецьких збройних сил. Він розповів, що в березні або квітні 1941 р. його начальник, керівник відділу «Абвер-2» генерал Ервін Лахузен, дав йому для ознайомлення та керівництва наказ, що надійшов з оперативного штабу збройних сил за підписами фельдмаршала Вільгельма Кейтеля і генерала Альфреда Йодля, в якому містилися основні директиви про проведення підривної діяльності на території СРСР після нападу Німеччини на Радянський Союз.

Цей наказ вперше був помічений умовним шифром «Барбаросса». Надалі всі заходи по підготовці війни проти Радянського Союзу називалися умовно «операція Барбаросса». У документі вказувалося, що з метою нанесення блискавичного удару проти Радянського Союзу «Абвер-2» при проведенні підривної роботи проти СРСР

повинен використовувати свою агентуру для розпалювання національної ворожнечі між народами Радянського Союзу. [38]

Виконуючи ці вказівки, Ервін Штольце зв'язався з українськими націоналістами та іншими учасниками націоналістичних фашистських угруповань, яких залучив до виконання вищепоставлених завдань. Зокрема, ним особисто було дано вказівки керівникам українських націоналістів – Андрію Мельнику та Степану Бандері організувати відразу ж після нападу Німеччини на СРСР провокаційний виступ в Україні з метою підриву тилу радянських військ, а також для того, щоб переконати міжнародну громадську думку, що нібито відбулося розкладання радянського тилу. [39]

У своїй книзі «Окупація. Правда і міфи» Б.В. Соколов пише, що пронімецькі настрої проявлялися в Західній Україні, але й тут німці не спробували створити союзу їм українську армію. Взимку 1940-1941 рр. в таборі Нойхаммер, під м. Лигниц, був сформований батальйон з колишніх військовослужбовців польської армії української національності. Роти цього батальйону склалися з солдатів, які отримали хорошу підготовку в польській армії, і тих, яких відібрали з таборів для військовополонених за допомогою організації українських націоналістів.

Батальйон: «...на жаль, дуже погано оснащений, був призначений для маскування «Нахтігаль» («Соловей»), тому що він мав хор, який міг би посперечатися з кращими козацькими хорами, які отримали міжнародну популярність. Він увійшов до складу полку «Бранденбург» (солдати і офіцери якого підпорядковувалися абверу і призначалися для розвідувально-диверсійної діяльності), де вже був один батальйон («Роланд». – Прим. авт.), і 22 червня 1941 р. вступив на територію Радянського Союзу». [40]

У боях за Львів розвідники батальйону встановили, що у Львові НКВС проводить масові розстріли українських націоналістів, які перебували в міських тюрмах, і спонукали командирів обох батальйонів вступити до Львова в ніч з 29 на 30 червня 1941 р., за 7 годин до встановленого терміну вступу 1-ї гірськострілецької дивізії.

30 червня 1941 р. у Львові Національними зборами було проголошено Акт відновлення незалежності Української держави і створено уряд під керівництвом Ярослава Стецька, який претендував на владу над усією Україною. Незабаром послідував різкий протест міністерства у справах східних територій. 5 липня 1941 р. Бандера був заарештований німцями у м. Кракові і поміщений в концтабір Заксенхаузен (в окрему камеру зі зручностями). 10 липня 1941 р. у м. Львові взяли під варту і провідних членів українського уряду.

Батальйон українських націоналістів «Нахтігаль» чотирма днями раніше завбачливо прибрали з міста, щоб уникнути ексцесів. [41]

Інакше йшла справа з керівниками більш низького рівня і рядовими членами організації. Бійці батальйону «Нахтігаль» були вражені, довідавшись, що німці розігнали український уряд. Однак вони вирішили, що поки рано розлучатися з німцями – краще запастися зброєю і отримати військові знання.

Без малого рік «Нахтігаль», переформований у 201-й батальйон охоронної поліції, разом з частинами СС брав участь у каральних операціях проти радянських партизанів у Білорусії. За 9 місяців перебування в Білорусії 201-й охоронний батальйон знищив понад 2000 радянських партизанів, втративши 49 осіб убитими і 40 – пораненими. Тільки в жовтні 1942 р. весь особовий склад батальйону відмовився продовжити черговий річний контракт на службу в німецькій армії, у зв'язку з чим він був роззброєний, розформований і відправлений у Генерал-губернаторство. Заступник командира батальйону Роман Шухевич і ряд офіцерів перейшли на нелегальне становище.

У січні 1944 р. Роман Шухевич під ім'ям підполковника Тараса Чупринки очолив Українську повстанську армію (УПА), змінивши на цій посаді Дмитра Клячківського.

Одночасно на території західних областей України, тимчасово окупованих німецько-фашистськими загарбниками, оунівці-бандерівці насаджували широку мережу своєї організації ОУН(б) за такою структурою:

1. Крайовий «провід» (екзекутива); 2. Обласний «провід»; 3. Округний «провід»; 4. надрайонний «провід» (об'єднував 2-3 району); 5. Районний «провід»; 6. Підрайонний «провід» (об'єднував 5-7 сіл); 7. Сільська організація ОУН.

Кожен «провід» складався з декількох референтур:

1. Референтура «СБ» – служба безпеки; 2. Референтура пропаганди; 3. Референтура зв'язку; 4. Референтура військова; 5. Референтура військової розвідки; 6. Референтура бойової підготовки; 7. Референтура організаційна; 8. Мобілізаційна референтура; 9. Господарська референтура; 10. Промислова референтура; 11. Торгова референтура та ряд інших. [42]

На референтури було покладено виконання наступних завдань:

1. Референтура служби безпеки – «СБ»: вела розвідку і контролю звідку як серед членів ОУН, так і серед цивільного населення, а також боролася з противниками ОУН шляхом застосування терору. На чолі цих структурних елементів стояли коменданти.

2. Референтура пропаганди – займалася націоналістичною пропагандою серед населення, виготовленням і розповсюдженням націоналістичної антирадянської літератури серед членів ОУН і населення, організацією мітингів, лекцій, доповідей тощо, а також підготовкою кадрів пропагандистів.

3. Референтура зв'язку – здійснювала постійний зв'язок від сільського до крайового «проводу». Система зв'язку була такою, що сільські зв'язкові знали тільки підрайонних зв'язкових, підрайонні знали лише районних і т.п., тобто використовувалася система естафети. У референтурі зв'язку так само, як і в референтурі розвідки і «СБ», працювало багато дівчат.

4. Військова референтура – займалася виявленням командного складу серед службовців колишньої польської армії і військовополонених Червоної Армії і направляла їх в УПА. Слід зазначити, що з числа військовополонених в перший час брали в УПА командирів незалежно від їх національності.

5. Референтура військової розвідки – за завданням командування займалася виключно військовою розвідкою.

6. Референтура бойової підготовки – проводила бойову підготовку «СБ» і нового поповнення УПА.

7. Референтура організаційна – відала питаннями створення нових організацій, розстановкою керівних кадрів і вербуванням нових членів в ОУН.

8. Референтура мобілізаційна – виробляла насильницьку мобілізацію в УПА рядового складу з числа місцевого населення.

9. Господарська референтура – займалася заготівлею та постачанням продовольством і одягом УПА.

10. Промислова референтура – організувала переробку сільськогосподарської продукції для УПА.

11. Торгова референтура – продавала на ринках надлишки заготовленої сільгосппродукції і закуповувала для УПА сіль, сірники та інші промтовари широкого вжитку. [43]

Слідом за передовими частинами німецької армії йшли групи оунівців, які в зайнятих німцями містах і селах створювали органи влади у вигляді обласних, міських, районних і сільських управ, а також організували українську поліцію і паралельно з нею УДСБ – «Українську державну службу безпеки». На керівні посади всіх створюваних установ призначалися члени ОУН, які раніше перебували на території життєвих «інтересів» Німеччини і в самій Німеччині. У селах допускалися винятки, там призначалися місцеві жителі, але також обов'язково з числа членів ОУН, які виявили себе у практичній націоналістичній діяльності. [44]

Особовий склад оунівських організацій був заздалегідь розписаний за посадами, так що кожен оунівець, який їхав в обози за німецькою армією, заздалегідь знав місце своєї роботи. Але у зв'язку з тим, що у оунівців не вистачало особового складу для заповнення всіх посад, то надалі в населених пунктах призначався комендант УДСБ. Саме він відповідав за підбір кандидатів на ту чи іншу посаду з місцевих жителів.

Створена оунівцями українська поліція несла охоронну службу в тилу німецької армії по боротьбі з партизанами, по затриманню радянських парашутистів і виявленню радянських і партійних працівників. Стихійне зростання українських поліцейських підрозділів було обумовлене активною націоналістичною пропагандою і роботою членів похідних груп українських націоналістів. Влітку 1941 р. командування німецької 17-ї армії видало розпорядження про створення груп самооборони і поліції в українських селах. Групам пропонувалося протидіяти розрізненим групам радянських військово-службовців і парашутистів. При цьому число поліцейських не повинно було перевищувати пропорцію: 1 поліцай на 100 жителів району. Всього на території Західної України було створено 12 батальйонів «шццманшафта» (з 201 по 212) – одинадцять з них були українськими, а 212-й польським. Наприкінці 1942 р. в рядах українських поліцейських формувань служило близько 35 тисяч українців. Як правило, такі батальйони (курени) склалися з 4 піхотних рот (сотень) по 120-160 чоловік. Озброєння куреня становили радянські гвинтівки, кулемети і міномети. [45]

Незважаючи на те, що Степан Бандера проголосив «незалежну» Україну, німці і не думали створювати український уряд. Призначивши в кожній установі своїх представників, німці посилювали терор по відношенню до населення окупованих областей України. У німецькій пресі почали з'являтися статті, які відкрито висміювали прагнення до створення «самостійної» України, прямо називали Україну своєю колонією. У зв'язку з цим оунівці, що перебували при владі, були скомпрометовані перед українським населенням, особливо перед націоналістично налаштованим. Намагаючись зберегти свій авторитет, ряд видних оунівців відкрито виступили перед населенням проти німців. Цих осіб гітлерівці почали заарештовувати, а українську адміністративну владу на місцях ліквідувати. Після цього оунівські організації, особливо низові, почали переходити в підпілля. [46]

Генеральний комісар України Еріх Кох так говорив про українців в квітні 1942 р.: «Цей народ коштує значно менше нас і може дякувати богам за те, що ми його залишили в живих. Ми його звільнили, і

тому в нього тепер немає іншої мети, окрім як працювати на нас. З людського боку у нас немає з ним нічого спільного. Політика в розрахунок не приймається. Обласним комісарам, що належать до населення, я заздалегідь не довіряю». [47]

На окуповану німцями територію України мельниківці прибули одночасно з бандерівцями. З перших днів на місцях між бандерівцями і мельниківцями почалася боротьба за керівні пости в установах, створених німцями.

В результаті цієї боротьби мельниківцям, тобто представникам ОУН(м), вдалося захопити в деяких обласних і районних центрах України під свій вплив ряд установ і організацій. Так, наприклад, у м. Рівне мельниківці оволоділи редакцією газети «Волинь», обласною друкарнею і обласним театром.

У м. Рівне було створено штаб з організації мельниківського руху в західних і східних областях України.

До складу штабу входили:

1. Штуль Василь, родом з Кременецького району Тернопільської області. Він же був відповідальним за роботу ОУН(м) в західних областях України.

2. Самчук Улас – письменник з с. Дермань Острозького району Рівненської області.

3. Дема-Довгопольський – син священика, директор обласного театру.

4. Місечко Андрій – відповідальний редактор газети «Волинь», родом з Кременецького району, в минулому закінчив Кременецьку духовну семінарію.

5. Тиктор Іван – директор обласної друкарні.

6. Кибалок Неофіт – професор Кременецької духовної семінарії, в Кременецькому районі мав маєток.

7. Корнійчук Микола – референт пропаганди окружної «Просвіти», уродженець с. Топча Межерецького району.

Штаб був інстанцією, через яку проходили емісари «мельниківського» «проводу» ОУН, що направляли для націоналістичної роботи в західні і східні області України. [48]

Ці особи підбирали своїх емісарів і направляли їх для організації оунівської роботи в областях і районах України. Вся робота мельниківського «проводу» ОУН проводилася головним чином через низові осередки товариства «Просвіта», які, наприклад, у Рівненській області були організовані у всіх селах. Через «Просвіту» мельниківці проводили серед населення націоналістичну агітацію і під прикриттям її вербували нових членів в ОУН і т.п. Ніякої бойової діяльності мельниківці проти німців не проводили. [49]

Бандерівці, навпаки, були представниками нової формації українських націоналістів, виходили з принципів шовіністичної терористичної фашистської диктатури. Гасло бандерівців – «Україна тільки для українців», а населення не української національності, що знаходиться на території України, має бути виселене або знищене.

Для запобігання антинімецьких виступів гітлерівці посилено розпалювали ворожнечу між бандерівцями і мельниківцями, а також між народами, що населяють Західну Україну. В результаті німці домоглися того, що бандерівці стали ігнорувати розпорядження гестапо і абверу.

У свою чергу, мельниківці, не маючи сил самостійно боротися з бандерівцями, втратили віру в Німеччину і стали на шлях пошуку нових союзників, а також почали, хоча і дуже боязко, виступати проти німецьких властей. В якості відповіді навесні 1943 р. німці піддали арешту лідерів мельниківців – були затримані Улас Самчук і Дема-Довгопольський.

Підставою для арешту послужила вміщена в газеті «Волинь» стаття Уласа Самчука під назвою «Так було – так буде». Стаття мала антинімецьку спрямованість. Крім цього, Улас Самчук друкував свої статті в «бульбівській» газеті «Земля і влада», теж спрямовані проти німців.

Значна частина мельниківців після початку арештів пішла в підпілля і з'єдналася з бульбівцями, які поряд з бандерівцями і мельниківцями діяли в західних областях України – а саме у Рівненській та Волинській областях.

Хто ж такі були бульбівці? Після окупації в 1941 р. німецькими військами Рівненської області у Рівне до німецької влади з'явився Тарас Боровець, уродженець с. Бистричі Людвипольського району Рівненської області. Він запропонував свої послуги як організатора і керівника збройних загонів українських націоналістів з метою ліквідації окремих груп Червоної Армії, які залишилися в лісистої і болотистих місцях Полісся, і радянських партизанів. Отримавши від німців на це санкцію і матеріальне забезпечення, Тарас Боровець почав формувати з населення Полісся загопи під назвою «Поліська січ». Собі він привласнив псевдонім «Тарас Бульба», і з цього часу керовані Тарасом Боровцем загопи стали називатися бульбівцями.

«Тарас Бульба» був ставлеником і виразником інтересів певної групи українських націоналістичних елементів, оунівців «демократичного» напрямку, до якого приєдналися члени «Української народно-демократичної партії», створеної на базі «Союзу українських комуністів-самостійників» та інших.

До весни 1942 р. бульбівці, спільно з частинами німецької армії, ліквідували кілька дрібних підрозділів Червоної Армії. Створивши загін до 3 000 чоловік, «Тарас Бульба» поставив перед собою завдання збільшити його, озброїти і одягнути за рахунок німців, а потім від них піти. Це продовжувалося до осені 1942 р., тобто до того періоду, коли націоналісти переконалися в тому, що плани німців зі створення «самостійної» України – блеф, і коли в народі почало ширитися обурення німецькою політикою. Гітлерівці, боячись, що народне обурення виллється в форму відкритої антинімецької боротьби і що бульбівці візьмуть участь на боці народного руху, запропонували «Тарасу Бульбі» здати зброю і розпустити свої загопи.

«Тарас Бульба» ухилився від виконання цього розпорядження і зі своїми загонами пішов у ліси. Після цього німці почали переслідувати бульбівців, а «Тарас Бульба» почав нападати не тільки на партизан, але й на окремі групи німців. Надалі, для того щоб полегшити своє перебування в лісах, він звернувся до командування одного з партизанських з'єднань, що діяли на території дислокації бульбівців, в районі Олевська і Сарн, з пропозицією організувати спільну оборону проти німецьких каральних загонів і не нападати один на одного. [50]

Ця пропозиція була прийнята, і до початку 1943 р. радянські партизани і бульбівці один одного не чіпали. «Тарас Бульба» почав видавати газету «Земля і влада», в якій викладалася його політична платформа. Він називав себе широким демократом, який поставив перед собою завдання створення «єдиного народного фронту» для боротьби проти німців і більшовиків. Кінцевою метою боротьби бульбівці вважали створення «Української народно-демократичної республіки» (УНДР). [51]

Для досягнення цієї мети «Тарас Бульба» прагнув об'єднати всі основні націоналістичні течії, що існували на Україні.

Поки «Тарас Бульба» жив мирно з радянськими партизанами і нападав на німців, він користувався популярністю і підтримкою серед українського населення і був небезпечний для німців. Тому гітлерівці вирішили, поряд з ліквідацією партизанських загонів, ліквідувати і бульбівські загопи. Для цього вони вирішили насамперед спровокувати зіткнення між бульбівцями і радянськими партизанами. [52]

Як зазначалося в оперативних зведеннях штабу Українського округу, організувавши «козацькі загопи» з куркульських і антирадянських елементів, які перебували в числі військовополонених Червоної Армії, німці посилали їх під виглядом радянських парти-

занів нападати на бульбівські загони, викликаючи в останніх ворожнечу до радянських партизанів.

Після одного з таких кровопролитних зіткнень бульбівці порушили домовленість про збереження мирних відносин з партизанами і почали виступати проти них з ворожими діями. І незважаючи на те, що командування радянського партизанського загону в особі підполковника А.В. Лук'янова неодноразово пропонувало «Тарасу Бульбі» відновити мирні відносини і розкривало провокаційну сутність німецької політики у відносинах між партизанами і бульбівцями, – «Тарас Бульба» не погодився на продовження мирних відносин між бульбівцями і радянськими партизанами і продовжував нападати на останніх.

У травні 1943 р. бандерівський «провід» ОУН дав наказ УПА роззброїти і ліквідувати бульбівців. «Тарас Бульба» не погодився скласти зброю, після цього почалася боротьба між бульбівцями і бандерівцями.

Населенню це рішення бандерівців пояснювалося тим, що бульбівці, налаштовані проти бандерівців, руйнують єдність українського народу і тому є його ворогами.

«Тарас Бульба» виступив проти цієї боротьби, називаючи її «братовбивчою», і запропонував бандерівцям припинити її, об'єднатися для спільної боротьби з німцями та радянськими військами за «самостійну» Україну.

Для керівництва збройними силами «Тарас Бульба» пропонував створити військово-політичну раду, до складу якої мали увійти представники від «Тараса Бульби» і бандерівського «проводу». [53]

Бандерівці погодилися вести переговори. Влітку 1943 р. в с. Даничів Межиріцького району Рівненської області відбулася конференція з цих питань. Але ці переговори були зірвані бандерівцями.

Збройні зіткнення між бандерівцями і бульбівцями після невдалої конференції почастішали, хоча «Тарас Бульба» у пресі продовжував закликати бандерівців до припинення боротьби і укладення перемир'я. Однак бандерівці продовжували проти бульбівців збройну боротьбу.

У зв'язку з розгромом німецьких армій на радянсько-німецькому фронті влітку 1943 р. і успішним просуванням Червоної Армії на захід, «Тарас Бульба» 5 жовтня 1943 р. видав наказ № 105, в якому говорилося, що там, де можливі сутички з переважаючими силами радянських або бандерівських партизанських загонів, відділи УНРА розформувати і перейти в підпілля. Абсолютно ніде не організовувати опору регулярній Червоній Армії в її можливому поході на захід. Утримувати населення від всяких виступів проти нового окупанта,

щоб не викликати зайвих репресій і не нести несвоечасно марних жертв. Посилити діяльність територіальних органів УНРА в підпіллі згідно з одержаним наказом та інструкціями.

Для досягнення головної мети в майбутньому члени УНРА повинні були дотримуватися суворої конспірації в підпіллі, щоб «завтра вийти знову зі зброєю в руках». [54]

Були залишені в підпіллі штаб УНРА, друкарня і невеликий загін для їх охорони. Бандерівці цей захід «Тараса Бульби» витлумачили в своїй пресі як його капітуляцію. Надалі з підпілля штаб «Тараса Бульби» розгорнув широку антибандерівську пропаганду, поширюючи на селі величезну кількість літератури. У ній бандерівці викривалися як антинародна організація, діяльність якої інспірується гестапо.

У відповідь на це бандерівці посилили терор проти бульбівців, багатьох з них убили, в тому числі і дружину «Тараса Бульби», яка жила в с. Бистриці Людвипільського району Рівненської області.

У зв'язку з наближенням фронту до західних областей України «Тарас Бульба» наприкінці грудня 1943 р. виїхав через м. Варшаву у м. Женеви, де він мав зустрітися з видатним націоналістом Андрієм Левицьким і через нього вести переговори з представниками англійського уряду. [55]

Разом з тим необхідно відзначити, що в міру звільнення від німецьких військ території західних областей України мала місце тенденція до об'єднання між бульбівцями і бандерівцями для спільної антирадянської боротьби.

Треба також відзначити, що оунівці-бульбівці навіть у пресі, призначеній для широких мас, завжди заявляли, що головним їхнім ворогом є Росія. Про це зовсім виразно заявив в газеті «Оборона України» видний бульбівець І. Максименко. [56] У своїй статті «Яка ж наша концепція боротьби?» він так відповідав на це питання: «Німеччина, яка прийшла до нас, так і ляже в могилу, а нашим ворогом залишиться, як і була, Росія, незалежно від забарвлення». [57]

Головною метою оунівці-бульбівці так само, як і оунівці-бандерівці, ставили перед собою боротьбу проти Радянського Союзу. Гітлерівці майстерно керували різними за формою націоналістичними течіями та угрупованнями в Західній Україні, вони не тільки не намагалися об'єднати їх в єдину організацію, а, навпаки, всіляко намагалися розпалювати між ними протиріччя з тим, щоб не дати можливості об'єднатися народним масам і цим самим полегшити собі умови для поневолення українського та інших народів.

У травні 1943 р. було створено новий «провід» ОУН, до якого увійшли:

1. «Лебідь» – Максим Рубан, керівник «проводу».
 2. «Ярий» – Ріхард Ярига, референт закордонних справ і фінансів Центрального «проводу».
 3. Волошин Ростислав – уродженець Рівненської області, юрист, закінчив Краківський університет.
 4. Старух Ярослав – письменник, уродженець Галичини та інші.
- До 1 травня 1943 р. було створено Головне командування УПА. Його спочатку очолив Василь Івахів, а після його загибелі – Дмитро Клячківський. За наказом останнього озброєні підрозділи «самостійників-державників» стали іменуватися Українською повстанською армією (УПА).

Створення УПА жодною мірою не було небезпечним для німців. [58] Даний висновок підтверджується і тим, що коли УПА перебувала в лісах Тучинського, Олександрійського та Кременецького районів Західної України великими з'єднаннями і мала можливість вести активні дії проти німців, вона цього не робила, оскільки «провід» ОУН не давав на це санкції.

Тільки після того, як УПА, в силу необхідності, була розукрупнена і «провід» ОУН не в змозі був тримати під своїм впливом всі дрібні загони, окремі підрозділи УПА за своєю ініціативою почали нападали на німців.

Необхідно відзначити, що у всіх відозвах, листівках та інших документах містилися заклики до УПА вести бій з німцями і з партизанами, але фактично УПА разом з німцями вела активну боротьбу проти радянських партизанів. Крім цього, УПА брала активну участь у ліквідації радянських розвідників, які діяли в німецькому тилу.

Наприклад, П.А. Судоплатов у своїй книзі «Спецоперації. Луб'янка і Кремль 1930-1950 роки» пише про те, що радянського розвідника Н.І. Кузнецова і його людей схопили бандерівці. Це сталося в 1944 р. в одному з сіл поблизу міста Львова. Розслідування показало, що Н.І. Кузнецов підірвав себе ручною гранатою. В архівах гестапо була виявлена телеграма, в якій бандерівці повідомляли про захоплення групи офіцерів Червоної Армії, один з яких був одягнений в німецьку форму. Бандерівці вважали, що ця людина, вбита у перестрілці, була саме тим, кого весь цей час безуспішно шукала німецька спецслужба. Німцям були передані деякі підроблені документи, виготовлені на ім'я обер-лейтенанта Пауля Зібберта (псевдонім Н.І. Кузнецова), і частина доповіді Н.І. Кузнецова радянському «Центру» з повідомленням разючих подробиць знищення високопоставлених німецьких представників на Україні. [59]

Німці завжди знали стоянки і укриття УПА, але заходів до їх знищення не приймали, обмежуючись посилкою в ці місця незначних

експедицій і розкиданням над стоянками УПА листівок із загрозою знищення.

У березні 1943 р. до складу УПА увійшла раніше створена оунівцями і німцями українська поліція – «шцуманшафт».

Структура Української повстанської армії з листопада 1943 р. включала три військові округи: УПА-Північ (північно-західні землі Полісся і Волині), УПА-Південь (Поділля), УПА-Захід (Галичина). Військового округу УПА-Схід у структурі УПА не було. Ця назва використовувалася лише в пропагандистських цілях. [60] В історичну літературу четвертий військовий округ ввів Р. Гоше (Gaucher R. – Прим. авт.), який досліджував опозиційні рухи в Радянському Союзі. [61] «Використання в пропагандистських цілях назви УПА-Схід призвело до певної плутанини в структурі повстанської армії. Так, Р. Гоше, аналізуючи структуру УПА, називає чотири великі армії, серед них і Схід, загони якого діяли на північному заході Київщини». [62]

Групи УПА склалися з «курнів» – батальйонів, чисельністю до 500 осіб кожен. «Курінь», або як його ще називали «відділ». Відділ, складався з наступних підрозділів: три стрілецькі сотні, чисельністю 70-80 осіб кожна, кулеметний взвод, взвод постачання, санітарне відділення, відділ польової жандармерії та взвод штабної розвідки. [63]

У кожному курені, крім командира, був його заступник, політичний вихователь, начальник штабу, інструктори бойової підготовки, по кількості в курені «сотень», а також начальник постачання і командир санітарного відділення.

Командний склад УПА складався з активних і перевірених оунівців. Від сотенного і вище командний склад призначався крайовим «проводом» ОУН. Молодших командирів призначав командир куреня, в окремих випадках призначення виробляли командири сотень.

Склад УПА можна розділити на такі основні групи:

1. Командний склад, як правило, перевірени члени ОУН.
2. Добровольці, з числа українських поліцейських та ідейної молоді.
3. Мобілізовані, приблизно 60 відсотків усього складу УПА. [64]

Мобілізація в УПА відбувалася своєрідним шляхом. В селі знаходився військовик, тобто представник ОУН, який виділяв з села по кілька людей, переважно з осіб, які служили в Червоній Армії або в польській армії, для служби в УПА. Потім ці особи порядком викликалися в умовлене місце на збірний пункт.

Осіб, які не прийшли на збірний пункт, представники «СБ» – служби безпеки, виловлювали і били шомполами, даючи їм по 50 і більше ударів. Дезертирів з УПА також били шомполами і відправляли

ли в концентраційні табори, а «злісних» – знищували. Через економію патронів їх душили пупом (зашморгом), тобто мотузкою. Для придушення антиоунівських виступів і настроїв у масах бандерівці почали застосовувати жорстокі репресії проти населення. [65]

У середині 1944 р., у зв'язку з вигнанням Червоною Армією німецьких загарбників з території західних областей України, частина бандерівців пішла з німцями, а частина залишилася на звільненій території для підривної, підпільної антирадянської діяльності.

Референтури «СБ» отримали вказівки Центрального «проводу» ОУН про те, що при поверненні Червоної Армії в західні області України вони повинні організувати терористичні акти проти партійно-радянського активу і місцевих жителів, які сприятимуть відновленню органів радянської влади. Референтура «СБ» мала в кожному районі терористичні «боївки» (групи) у кількості 8-12 чоловік, озброєних автоматами, гранатами і обов'язково 1-2-а ручними кулеметами. [66]

Оунівцям обманним і насильницьким шляхом вдалося залучити в свої загони і чесних людей, серед яких більшість становили селяни. Ці люди повірили в те, що нібито оунівські загони УПА чи «бульбівська» УНРА боротимуться з німецькими загарбниками.

Щоб допомогти тим, хто збився з вірного шляху, уряд радянської України 12 лютого 1944 р. звернувся до учасників УПА і УНРА із закликом порвати всякі зв'язки з ворогами народу – гітлерівцями і оунівцями, приступити до мирної праці і до активної підтримки Червоної Армії, яка вела боротьбу проти гітлерівської Німеччини.

Так, у зверненні, підписаному головою Ради народних комісарів Української РСР М.С. Хрущовим, було сказано: «Іменем Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки ми гарантуємо всім учасникам так званої «УПА» або «УНРА», які перейдуть на сторону Радянської влади, які чесно і цілком порвуть всякі зв'язки з гітлерівцями-оунівцями, які щиро і цілком відречуться від усякої боротьби і ворожих виступів проти Червоної Армії і Радянської влади – повне прощення їх тяжких помилок, їх минулих злочинів перед Вітчизною. Той, хто буде разом з гітлерівцями-оунівцями боротися проти Радянського Союзу, проти українського народу, проти органів його влади – буде відданий суворому Народному суду. Весь український народ разом з Червоною Армією усюди знайде і знищить своїх ворогів». [67]

Таким чином, на території Західної України в 20-і рр. XX ст. з'явилися перші націоналістичні організації, які своїм головним завданням ставили створення незалежної української держави. Ними була створена Організація українських націоналістів (ОУН) з Центральним

штабом у м. Берлін. У 1930-і рр. був висунутий ряд керівників ОУН: Євген Кошовий, Степан Бандера, Андрій Мельник та інші. У 1941-1944 рр. ОУН спільно зі своїми збройними загонами – Українською повстанською армією (УПА) вела боротьбу із загонами польської Армії Крайової і радянських партизанів.

Українські націоналісти воювали під гаслами «За самостійну, вільну Українську державу» і «Свобода народам, свобода людині». ОУН робила ставку на взаємне виснаження сил Німеччини і СРСР, сподіваючись на «можливість ударом зсередини досягти звільнення».

Після закінчення Другої світової війни українські націоналісти розраховували на те, що або в СРСР станеться революція і це дозволить Україні розраховувати на свободу, або почнеться нове протистояння між Радянським Союзом і державами капіталістичного табору.

Боротьба ОУН–УПА, так само як і прибалтійських «лісових братів», з самого початку відрізнялася безнадією і запеклістю. З націоналістичної організації ОУН трансформувалася в антирадянську, диверсійно-терористичну, чим дискредитувала себе перед обличчям українського народу.

2. Діяльність націоналістичних формувань і бандгруп на території західних областей Української РСР в 1944-1953 рр.

Влітку 1944 р. почалося звільнення західних областей Української РСР від німецько-фашистських загарбників. Війська Червоної Армії стрімко просувалися до західних рубежів Радянського Союзу. У той час, коли Червона Армія докорінно змінила стратегічну ситуацію на радянсько-німецькому фронті на свою користь, рейхсфюрер СС Генріх Гімлер у своїй директиві від 1944 р., адресованій частинам «Ваффен-СС» в Україні, писав: «Мета, якої треба досягти, полягає в тому, що після того як українські області будуть евакуйовані, там не повинно залишитися жодної людини, жодної голови худоби, жодного центнера зерна, жодної залізничної лінії, жодного будинку не повинно залишитися цілим, щоб не експлуатувати протягом найближчих років, не повинно бути жодного не отруеного колодязя. Ворог повинен знайти країну повністю спаленою і зруйнованою». [68]

Проводячи націоналістичну роботу в містах і селах Західної України, ОУН створив добре розгалужене і законспіроване підпілля, охоплюючи своїм впливом головним чином сільську, шкільну та сту-

дентську молодь. Ось що з цього приводу у своїх свідченнях говорив колишній повітовий провідник Городенківського повіту Василь Петрович Кузьмін, який з'явився з повинною в лютому 1945 р. На поставлене запитання, на які соціальні верстви населення найбільше спирається ОУН – він відповів: «ОУН переважно складається з селянських мас бідняків, середняків і куркулів. Як це не парадоксально, але в ОУН багато є бідняцької і середняцької частини населення».

Не знаючи дійсного стану життя селян в СРСР, будучи обдуреними німецько-фашистською і українсько-націоналістичною пропагандою щодо переваг колгоспного ладу, перебуваючи у вкрай важких матеріальних умовах, вони вважають, що єдиний шлях до поліпшення свого становища є боротьба за створення «самостійної української держави», а керівною силою в «проводах» ОУН, як правило, є інтелігенція, що вийшла з селян». [69]

Одним з напрямків діяльності ОУН було широке використання впливу церкви на різні верстви населення Західної України. Саме реакційне уніатське духовенство підтримувало політику українських націоналістів. Контакт між ОУН і уніатською церквою [70] був настільки тісним, що вважалось обов'язковим для «галицького» селянина, тобто жителя західних областей України, належати до уніатської церкви, а зміна віросповідання розглядалася як зрада.

Центральною фігурою уніатського духовенства, навколо якої об'єдналися українські націоналісти, був глава уніатської церкви митрополит Андрей Шептицький, який помер в 1944 р. З ним до війни були пов'язані Краківський центр та Львівська «Крайова ексекутива», в тому числі її керівник «Мирон» та інші оунівці. Активну роль грали керівник Станіславської єпархії єпископ Григорій Хомишин і перемишлянський єпископ Й. Коциловський.

Ось цитата з листа митрополита Андрея Шептицького Адольфу Гітлеру в зв'язку з окупацією німцями міста Києва: «Ваше превосходительство! Як глава української Греко-католицької церкви я передаю Вашій вельможності свої сердечні вітання з приводу оволодіння столицею України, златоглавим містом на Дніпрі – Києвом ... З особливою повагою граф Шептицький, митрополит». [71]

На Галичині (Західна Україна) бандерівцями були створені свої збройні загони у липні 1943 р. у вигляді так званої «Української народної самооборони» – УНС. Приводом до нагального створення банд УНС на Галичині послужив рейд партизанського з'єднання Двічі Героя Радянського Союзу С.А. Ковпака, яке громило німців і їхніх пособників.

У своїй відозві з приводу створення УНС бандерівці писали: «Українці! Кілька тижнів, як вражена Західна Україна звісткою про

прихід багатотисячної більшовицької банди «Ковпака» в українські Карпати ... Ми не можемо допустити того, щоб в ім'я ненависної Москви горіли наші села, руйнувалося наше добро, щоб у нашій Україні гніздилися енкаведістські банди ... Український народ не дасть себе нікому пригнічувати і тому організовує «Українську народну самооборону» – УНС для боротьби з більшовицькими бандами в Карпатах». [72]

Як видно з відозви, оунівці, створюючи збройні загони на Галичині, ні слова не говорили про боротьбу з німцями, бо вони створили ці загони для боротьби з радянськими партизанами саме в 1943 р., коли радянські партизанські загони на Волині і Поліссі вирости в грізну силу і громили німців.

Взимку і навесні 1944 р. загони УНС на Галичині поповнилися командним і рядовим складом за рахунок розбитих банд УПА на Волині та Поліссі. В цей же час збройні загони УНС змінюють свою назву на УПА. Головний «провід» ОУН для керівництва загонами УПА створює військовий округ «Говерла», на чолі якого були «Гуцул», потім «Грім» – Микола Твердохліб. Округ складався з декількох груп: «Чорний ліс», «Маківка», «Гуцульщина» та ін.

У цей період націоналістичні формування ОУН–УПА вели боротьбу з партизанами, по-звірячому розправлялися з польським населенням, але не чіпали німців. Дії бандитів відрізнялися особливою жорстокістю і нелюдськістю. В одній з інструкцій своїм підопічним Степан Бандера заявив: «Наша влада повинна бути страшною».

Щоб утримати свій вплив на маси українського населення західних областей Української РСР, керівництво українських націоналістів проводило ряд терористичних актів серед місцевого населення. Так, в оперативному зведенні внутрішніх військ про дії УПА на території Західної України зазначалося, що в грудні 1944 р. служба безпеки Городенківського окружного проводу ОУН провела 4 масові терористичні акти. У с. Поточиське Чернелицького району були по-звірячому вбиті 40 українських сімей за те, що вони були лояльно налаштовані до радянської влади. Також були вбиті в с. Тишківці – 12 сімей, в с. Дубки – 8 осіб і в с. Корнюве – 10 осіб. [73]

У наказі № 1 групи УПА «Захід-Карпати» від 28 серпня 1944 р., підписаному комендантом УПА «Богунном», про ставлення до німців і мадяр вказувалося, що німці з втратою ними української території перестають бути для оунівців окупантами і головними ворогами. З метою заощадження народної енергії на рішучу і остаточну розправу з головним ворогом України – більшовиками було наказано уникати всяких сутичок як з німцями, так і з мадярами, і тільки в разі нападу на бандформування – оборонятися. Про випадок таких зіт-

кнень необхідно було зараз же доносити. Мадярські частини, які своєю культурною поведінкою на українських землях заслужили собі симпатію українського населення, – розглядати як приятелів. Суворо заборонялося роззброювати, а тим більше грабувати окремих солдатів з розбитих частин зазначених армій. [74]

Як поводитися «культурні» мадяри з населенням Західної України? Ось донесення Долинського повітового «проводу» ОУН від 8 квітня 1944 р.: «Друже Провідник! Як вам відомо, село Музин-Старий цілком майже знищено мадярами за допомогою поліції с. Вигода. Загибло 90 осіб і спалено 43 господарства». [75]

Чи не краще, ніж мадяри з українцями, поводитися українські націоналісти з поляками, що проживали в селах Західної України. Як приклад «роботи» оунівців з місцевим польським населенням можна навести Протокол №1 за підписом «Косаря», колишнього керівника ОУН Калуського округу, у справі ліквідації польської колонії Заменок. У ньому йдеться: «Дня 2 квітня окружна боївка і група гайдамаків в числі 50 осіб провела акцію на вищеназвану колонію і ліквідувала 40 поляків і спалено 52 господарства. Акція проведена у відповідь на напад польської боївки на двох кур'єрів, які проходили через ліс неподалік цієї колонії. Отримано дня 12 квітня 1944 р., "Косар"». [76]

Терористична діяльність бандерівців була спрямована, в першу чергу, проти мирного населення Західної України. А саме, в Тернопільській області 17 грудня 1944 р. бандгрупа, чисельністю до 200 осіб, вчинила збройний напад на МТС в селі Звиняче Заліщицького району. Бандитами були спалені будівля контори МТС, майстерня, стайня колгоспу і вбито 19 робітників з обслуговуючого персоналу МТС. У ніч на 21 грудня 1944 р. бандгрупою, чисельністю до 150 осіб, було скоєно збройний напад на польське село Глухово Заложницького району (так у тексті. – Прим. авт.). Бандитами було вбито 6 місцевих жителів і спалено 53 будинки. У ніч на 22 грудня 1944 р. націоналістичною групою було скоєно напад на польське село Товстобаба Монастирського району. Бандитами було вбито 53 місцевих жителя і спалено 106 будинків. [77]

У ніч на 7 лютого 1945 р. банда чисельністю до 500 осіб здійснила напад на село Баріш Бучацького району. Бандити вбили 93 і поранили 20 місцевих жителів – поляків і спалили 212 будинків. Бандити забрали в ліс 12 сімей, одна сім'я, що відмовилася йти, була розстріляна. Прибула на місце оперативна група внутрішніх військ зіткнулася з заслонами, залишеними бандитами при відході. В результаті перестрілки було вбито 18 бандитів, а один поранений і захоплений живим. 13 лютого 1945 р. бандити напали на село Пузднінки Городоцького району, вбили 50 місцевих жителів – поляків і спалили

200 будинків. 14 лютого 1945 р. в селі Бойківці Білобожницького району бандити по-звірячому вбили 39 місцевих жителів – поляків, головним чином жінок і дітей. У ніч на 25 лютого 1945 р. в селі Малі Залішки бандитами були по-звірячому вбиті 36 місцевих жителів – поляків. [78]

Німецька розвідка на території Західної України вела роботу по створенню добре екіпірованих і озброєних загонів УПА, які діяли в радянському тилу з терористичними і диверсійними завданнями.

Взаємодія керівництва ОУН–УПА з німецьким командуванням підтверджується і архівними даними. Так, 25 лютого 1945 р. з німецького літака Ю-88 на територію Городоцького району Львівської області були скинуті 4 ворожі парашутисти, за національністю українці, які 26 лютого 1945 р. були затримані. На допиті парашутисти показали, що всі вони в грудні–січні 1944–1945 рр. пройшли навчання в розвідувальній школі в Німеччині, після закінчення якої 25 лютого 1945 р. з літака були скинуті в радянський тил із завданням зібрати дані про економічний і політичний стан СРСР, а також про стан оунівського руху і банд УПА. [79]

Характерним прикладом взаємодії німецької розвідки з оунівцями є затримання німецького агента А.А. Зайчикова, який був арештований оперативною групою НКВС УРСР у селі Кідри Володимирецького району Рівненської області 2 травня 1944 р. Зі свідчень затриманого стало відомо, що в лютому 1942 р. він добровільно виїхав на роботу до Німеччини, де в грудні того ж року був завербований німецькою розвідкою і направлений у розвідувальну школу в м. Данциг.

У розвідувальній школі проходило навчання 150 осіб, віком від 18 до 25 років, усі за національністю українці. Слухачі розвідувальної школи готувалися для здійснення диверсійно-розвідувальних завдань на звільненій території України і для цієї мети, поряд зі спеціальними предметами (підривна справа, радіозв'язок і т.п.), вивчали питання оунівського руху, лекції з яких проводив начальник школи Едуард Карлович (прізвище невідоме). Вони під керівництвом німецького інструктора проходили практичні заняття з розвідки в районах Олевськ-Рокитне-Домбровица-Висоцьк Рівненської області та в північній частині Волинської області. У цих районах Західної України ними вивчалася місцевість, дороги, лісові стежки і орієнтири для проведення терористичної діяльності. Групу українських розвідників, до якої входив А.А. Зайчиков, очолив резидент німецької розвідки «Ушинський», за національністю поляк. Це за часом збіглося з наближенням лінії фронту до північної частини Волинської області. [80]

За завданням «Ушинського» А.А. Зайчиков, перейшовши лінію фронту, встановив зв'язок з керівником оунівської банди «Шуляк», що залишилася в тилу Червоної Армії, і отримував від «Шуляка» розвідувальні дані, які доставляв своєму резиденту «Ушинському». Крім цього, про використання німецькою розвідкою оунівців він розповів:

«...Одного разу в розмові зі мною і рештою розвідників «Ушинський» заявив: "Врахуйте, що ми знаходимося на території, де оперують оунівські банди, тому нам можна легко працювати. Справа в тому, що між командуванням німецьких військ і керівниками цих банд досягнуто згоди про взаємну допомогу. Німецьке командування постачає бандам зброю та боеприпаси, вимагаючи від них за це активізації боротьби з радянською владою, з частинами Червоної Армії, затримувати пересування останніх і надавати всіляку допомогу агентам німецької розвідки при переході ними лінії фронту, зборі розвідувальних даних та здійсненні диверсійних актів. Необхідно, щоб ви про це пам'ятали, бо нам, німецьким розвідникам, доручено контроль за діяльністю оунівських банд і ефективністю їх боротьби з частинами Червоної Армії"». [81]

Для забезпечення доставки здобутих шпигунських відомостей німецькому командуванню А.А. Зайчиков мав спеціально виділеного провідника зі складу оунівської банди «Шуляка», з яким неодноразово переходив лінію фронту.

Таким чином, всю свою шпигунську роботу розвідувальна група «Ушинського», до якої входив А.А. Зайчиков, проводила за безпосередньої допомоги збройних загонів українських націоналістів «Шуляка», а також «Тигра» і «Задума», що входили до курія «Ярко» північної групи УПА. [82]

Спільна діяльність німецької розвідки і ОУН–УПА базувалася на «місцевих» угодах.

Про це свідчить ряд німецьких документів. У наказі бригаденфюрера СС Бреннера про переговори з керівниками УПА від 12 лютого 1944 р. говориться: «Розпочаті в районі Деражно переговори з керівниками національної Української повстанської армії були успішно проведені також в районі Верба. Досягнуто домовленості: німецькі війська здебільшого не піддаються нападу з боку «УПА». «УПА» засилає шпигунів, переважно дівчат, в зайняті ворогом райони і повідомляє результати розвідки відділ у Бойової групи. Полонені Червоної Армії, а також радянські партизани супроводжуються в развід, відділ для допиту; місцеві чужі елементи використовуються Бойовою групою на роботах». [83]

Начальник поліції безпеки і СД Львова полковник поліції Біркамп повідомляв, що 11 березня 1944 р. в районі Подламін «200 учасників укр. вільного руху оголосило боротьбу проти більшовизму спільно з німецьким вермахтом. Протягом 12 березня 1944 р. їх число досягло 1200 чоловік. Вони з РКУ і в більшості своїй озброєні. ... 14 березня 1944 р. до полудня жандармський пост Броди повідомив, що І-Ц пропагандист вермахту оперативної групи Броди майор доктор Гібель підтвердив повідомлення і показав, що вермахт забезпечив банду зброєю і перев'язочним матеріалом. У найближчі дні відбудуться переговори майора доктора Гібеля з керівником цієї національної української групи. ... На мою думку, тут уже мова йде не про банду, а про «дружне військо», яке постачає і озброює вермахт. І поліція до них ставилася б інакше, так само як і вермахт, тобто як до союзників, якщо переговори з ними привели б до того, щоб вони зобов'язалися (і виконали б ці зобов'язання) розглядати німецьку поліцію як "дружне військо"». [84]

З кінця січня 1944 р. різні загони УПА шукали прямі контакти з частинами вермахту. Офіцер розвідувального відділу бойової групи Прюцманна – штурмбанфюрер СС Шміц налагодив зв'язок з окремими керівниками банд УПА в районі Постійне (33 км на північний захід від Рівне), Кременець, Верба, Котин, Бересце, Підкамінь і Деражня, щоб застосувати їх для ведення розвідки проти Червоної Армії і в якості диверсійних загонів. [85]

Подібних «місцевих» угод відомо безліч, але вони дозволяли вирішувати лише тактичні завдання окремих груп, частин і підрозділів. Для стратегічного партнерства були потрібні вказівки Головного проводу ОУН. Керівник «Абверкоманди-104» 11 квітня 1944 р. доповідав: «У УПА є наказ, за яким заборонено вести боротьбу проти німецьких солдатів або вчиняти диверсійні акти проти їх військових споруд та зв'язку.

За наказом, виданим 6 квітня, всім підрозділам (Української повстанської армії. – Прим. авт.) було знову заборонено укладати будь-які особливі угоди з німецькими службами. Метою цієї заборони було схилити німецьке командування до того, щоб воно встановило зв'язок безпосередньо з керівництвом УПА.

... Хоча були встановлені загальні пункти та керівники були зацікавлені в поліпшенні становища, вони все-таки не зважилися на зв'язок великих розмірів, оскільки були протилежні накази. Вони обіцяли надавати захоплених російських агентів разом з документами, картами і письмовим матеріалом в обмін на взятих німецькою стороною службовців УПА». [86]

І німці, і націоналісти з нетерпінням очікували рішень про стратегічне партнерство. І переговори почалися. Відомості про них містяться у звітах про переговори керівників поліції безпеки і СД Галичини з представником ОУН(б) – отцем Іваном Гриньохом («Герасимовський», український націоналіст, відомий діяч ОУН(б), військовий капелан батальйону «Нахтігаль», член бандерівського «проводу» в 1942-1943 рр., учасник III Надзвичайного з'їзду ОУН, член, а потім – другий віце-президент Головної визвольної ради ОУН). Ці документи розкривають цілі і завдання, які переслідували договірні сторони.

Переговори проходили в кілька етапів. Перший відбувся 6 березня 1944 р. Отець Іван Гриньох почав бесіду з заяви, що «йому доручено вести переговори від імені центрального керівництва ОУН-бандерівської групи, за уповноваженням політичного і військового секторів цієї організації, а в територіальному відношенні – від імені всіх областей і частин країни, в яких жили і проживають українці». [87]

У свою чергу, гауптштурмфюрер СС кримінальний комісар Паппе попередив Івана Гриньоха, що переговори він може вести «не на політичній базі», а лише в інтересах поліції безпеки.

Погоджуючись з цим, Іван Гриньох висловив міркування про те, що «якби сьогодні німецька та українська сторони приступили до політичних переговорів, протягом яких бандерівська група отримала б від німців які-небудь поступки і цим самим була б політично визнана, то Сталіну було б вигідно назвати всіх українців та членів ОУН, які знову перебувають під його насильством, німецькими союзниками або їх агентами і [він] витягнув би собі право їх абсолютно фізично знищити. Виходячи з цього, його організація також не вимагає політичної основи переговорів і швидше бажає, щоб всі переговори і зустрічі, а також можлива подальша після цього співпраця проводилися строго конспіративно». [88]

Іван Гриньох озвучив вимоги до німецької сторони:

По-перше, органи безпеки не повинні більше заарештовувати українців через їх нелегальну політичну діяльність, якщо вона не буде виражатися в терорі, саботажі і замаху і якщо ОУН(б) буде дотримуватися своєї обіцянки активно діяти виключно проти більшовиків.

По-друге, поліція безпеки повинна звільнити всіх політичних українських в'язнів і полонених.

В-третє, німецька сторона повинна гарантувати, що вона зробить вплив на Центральний український комітет та Український комітет

взаємодопомоги, щоб у своїй пропаганді вони більше не називали ОУН(б) більшовицькою агентурою.

В-четверте, ОУН(б) отримує свободу дій у своїй організаційній діяльності і т.п. [89]

Зі свого боку Іван Гриньох пообіцяв, що ОУН(б) дотримується лояльності до німецької влади, не заважає підтриманню порядку, підвозу, будівництву; надає в розпорядження німецького командування зібраний розвідкою агентурний матеріал проти поляків і більшовиків; проводить каральні операції відповідним німецьким інтересам способом; не робить ніяких самовільних і самостійних дій проти поляків. [90]

Політична вага Івана Гриньоха не дозволяє сумніватися в тому, що переговори він вів не з власної ініціативи, а про його дії було відомо керівництву ОУН(б). Для ведення переговорів він був обраний не випадково. По-перше, у разі арешту за нього як за священника заступився б предстоятель Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький. По-друге, Гриньох – колишній військовий капелан батальйону «Нахтігаль», довірена особа і представник інтересів потрійного бюро «проводу» ОУН(б), тобто тих, хто прийшов до влади в результаті відсторонення Миколи Лебеда.

Друга зустріч відбулася 24 березня 1944 р. На початку бесіди Іван Гриньох «констатував, що в його організації існує повна ясність щодо обговорених зі мною в першій бесіді від 6 березня 1944 р. запитань і що детально викладені пункти визнані і прийняті з боку ОУН». [91]

Представник Організації українських націоналістів заявив про те, що його організація «зобов'язується передавати в розпорядження поліції безпеки всі свої розвідувальні дані про більшовиків, комуністів та польський повстанський рух. Крім того, ОУН готова співпрацювати з німцями проти спільного ворога (більшовизму) на всіх ділянках, які виявляться необхідними для боротьби. Таким чином, ОУН буде тримати свої бойові одиниці за лінією радянського фронту, шкодити радянському підвозу і базам підвозу, центрам озброєння, складам і т.п. шляхом активного саботажу і розкладаюче діяти на Червону Армію і насамперед шляхом постійного терору фізично знищувати співробітників НКВС. Крім того, вона буде передавати німцям всілякими шляхами (радіо, кур'єри) повідомлення військового і політичного характеру з території за лінією радянського фронту». [92] Щоб ця робота була ефективною, отець Іван Гриньох запропонував, щоб німці таємно доставляли УПА боеприпаси, зброю і вибухівку.

Черговий етап переговорів відбувся 29 березня 1944 р. [93] Цього разу німецьку сторону представляв командир поліції безпеки і СД

Галичини обер-штурмбанфіурер СС і старший імперський радник доктор Й. Вітиска. У ході бесіди він висунув ряд практичних вимог: ОУН–УПА слід було припинити розкладання Української добровольчої дивізії СС «Галичина» і негативний вплив на українську поліцію, також було потрібно не проводити контрпропаганду у випадку, якщо з німецької сторони буде здійснена нова мобілізація українського населення.

За всіма пунктами командир поліції безпеки і СД в Галичині отримав від Гриньоха позитивну відповідь. Політика – справа брудна! Націоналісти були готові на все, навіть на сприяння угону в рабство західноукраїнських селян.

Особливо відзначимо цинічне судження отця Івана Гриньоха щодо мобілізації українського населення. «На його думку, український народ має ще стільки живої сили, що німецькі окупаційні власті зможуть провести мобілізацію для себе і ще залишиться достатня кількість сил для вербування ОУН до лав УПА...» [94] Націоналісти були союзниками нацистів. Союзниками, в міру менталітету, не надійними, але інших в 1944 р. у Німеччині вже не було.

Німецьке керівництво оцінювало переговори з ОУН–УПА, прямо скажемо, – неоднозначно. З одного боку, «незважаючи на те, що Герасимовський як представник авторитетного керівництва ОУН бандерівської групи постійно запевняв, що негайно були видані накази організації не шкодити німецьким інтересам, не розкладати українську поліцію і добровольчу стрілецьку СС-дивізію «Галичина», а також обмежити нещадний український терор над польськими жінками, дітьми та населеними пунктами, – загоны УПА в Галичині нічим не довели, що вони отримали вказівки від центрального «проводу», за якими було б помітно вплив переговорів між Н-референтом і Герасимовським і мали місце угоди». [95]

З іншого боку, керівники поліції безпеки і СД в Галичині не переривали переговори, виходячи з таких міркувань: «Шляхом переговорів ОУН могла б бути утримана від нанесення великої шкоди німецькому підвозу і німецьким інтересам. Утихомирення норавливого українського народу в даний час, при великому недоліку каральних сил, може бути тільки вигідним.

... Зв'язок з провідними особами ОУН і УПА буде виключно важливим і цінним для поліції безпеки, оскільки він дасть розвідувальний матеріал про наших державних ворогів і полегшить роботу поліції безпеки». [96]

Полегшуючи «туди» гестапо, Іван Гриньох 3 травня 1944 р. відзвітував про виконання «прохання», висловленого йому на попередній зустрічі. Він «зв'язався з підрозділами УПА в дистрикті Галичина і

дізнався, що УПА захопила живими у свої руки 20 радянсько-російських парашутистів, скинутих на територію Галичини. Серед цих агентів кілька жінок, так званих радисток. ОУН (група Бандери) готова передати мені цих 20 агентів-парашутистів. В подальшому не виключено, що мені (представнику львівського гестапо. – Прим. авт.) будуть передані всі відібрані в агентів диверсійні засоби і щонайменше одна радіостанція для використання її в інтересах охоронної поліції». [97]

«Прохання» гестапо могло бути сприйняте соратниками по ОУН(б) неоднозначно, надто вже воно було схоже на неприкрите пособництво окупантам. Тому в бесіді Іван Гриньох особливо підкреслив, «що про цю передачу агентів в охоронну поліцію не повинні знати ні самі парашутисти, ні УПА. Він запропонував дати вказівку УПА, щоб вона перевела агентів, що знаходяться в її розпорядженні, в інше місце. Він обіцяв повідомити мені маршрут руху з тим, щоб я надійними силами охоронної поліції влаштував засідку на шляху руху, напад на конвоїрів УПА і відібрав конвойованих парашутистів. Щоб уникнути непотрібного кровопролиття керівництво бандерівської групи ОУН дасть розпорядження не видавати конвоїрам УПА зброї взагалі або видати мінімальну кількість. Герасимовський особисто буде перебувати поблизу, щоб у разі необхідності згладити і залагодити інцидент». [98] В якості компенсації за свої послуги Іван Гриньох зажадав, щоб охоронна поліція помилувала і звільнила засуджених до страти за зберігання зброї націоналістів.

Отець Іван Гриньох торгувався з нацистами. 21 квітня 1944 р. він «заявив, що невиконання певних очікувань, висловлених бандерівською групою ОУН в ході переговорів з охоронною поліцією, може виявитися надзвичайно небезпечним особисто для нього, як особи, на яку покладено підтримання зв'язку з охоронною поліцією, тому що він один без всякого прикриття і без гарантій викладає і представляє в штабі ОУН вимоги охоронної поліції. Йому особисто, як втім, і всій організації, є дуже важливим, щоб таке прикриття було забезпечено можливістю викласти позицію Бандери з питання про переговори охоронної поліції з бандерівською групою ОУН. Організація твердо впевнена в тому, що Бандера безсумнівно підтримає і схвалить нинішні контакти в інтересах взаємної співпраці в боротьбі з більшовизмом. ... У цьому зв'язку він просить клопотатися перед компетентними інстанціями, які повинні дати дозвіл на зустріч представника бандерівської групи ОУН, можливо самого Герасимовського, з Бандерою». [99]

За переговорами пильно спостерігали зацікавлені спецслужби. 19 квітня 1944 р. з питання про контакти вермахту і абверу з

Українською повстанською армією була проведена інформаційна нарада керівників трьох відділів контррозвідки групи армій «Південь». [100] На ній були висловлені доводи за співпрацю з українськими націоналістами. Полковник Лінхардт («Абверкоманда-101»), наприклад, був упевнений, що «без контактів з УПА розвідувальна і контррозвідувальна діяльність цієї команди немислима взагалі», тому «Надходять від УПА розвідматеріали військового характеру надзвичайно великі (10-15 донесень щоденно). Велика частина цих матеріалів представляє цінність з військової точки зору і використовується військами. До цього можна додати, що в деяких випадках підрозділи українських банд вели бойові дії разом з німецьким вермахтом проти Червоної Армії і більшовицьких банд».

Підполковник Зелігер («Абверкоманда-202») дотримувався думки, що в сучасних умовах диверсійні завдання за лінією фронту можуть бути виконані лише силами УПА. «На окупованих росіянами територіях лише УПА представляє єдину ворожу силу. Її посилення шляхом поставок зброї та навчання певних кадрів – теж в інтересах вермахту. Зв'язок з підрозділами, діючими за лінією фронту, може бути встановлений тільки підрозділами, що знаходяться на території, зайнятій німецькими військами. Він буде змушений вербувати бойовиків УПА на території Галичини, а потім, після їх навчання та спорядження, скидати в тилу російських військ з літаків, а більші групи будуть проникати крізь проломи в лінії фронту. Згоду вищих інстанцій у Берліні отримано. Зв'язок підтримується вже давно через одного зв'язкового з Шухевичем, вже завербовано декілька чоловік для майбутнього навчання. Пропозиція Ш. оснастити всі частини УПА, що знаходяться на території дистрикту Галичина, і поступово перекинути їх через проломи в лінії фронту не була прийнята з міркувань безпеки. І все ж найближчим часом він за згодою Берліна зосередить групу числом в 100 чоловік безпосередньо біля переднього краю на ділянці Делятин – Станіслав, озброїть її і за допомогою діючих там німецьких частин перекине за лінію фронту». [101]

Абвер був переконаний у користі подібних контактів. У свою чергу поліція безпеки у цій співпраці бачила як негативні моменти, так і плюси. Командир охоронної поліції і СД в дистрикті Галіція оберштурмбанфіурер Й. Вітіска з цього приводу писав:

«З одного боку, вермахт зацікавлений у співпраці з УПА. Аргументи підполковників Л. та З. (Лінхардт і Зелігер. – Прим. авт.) цілком переконливі. З іншого ж боку, УПА скористається отриманою свободою пересування та неофіційним визнанням можливостей посилення її власних рядів. Проведена майже у всіх округах мобілізація чинить

негативний вплив на господарську діяльність (вбивства польських фахівців, мобілізація сільськогосподарських контингентів та ін.).

Добровольчий полк СС, будівельні організації, так само як і українська допоміжна поліція, здебільшого знаходяться на межі розкладання». [102]

У той же час «кидається в очі той факт, – уточнює ще один нацистський документ, – що у ставленні українського населення до райхсдойче відбулася велика зміна. У той час, як кілька місяців тому в селах можна було помітити категоричне вороже ставлення українців до німців, то тепер німецькі команди вітають навіть часто німецьким привітанням. Чи потрібно цю зміну пояснити тим, що наближається більшовицька небезпека, або тим, що бандерівська група і УПА провели пропагандистську роботу, – цього досі ми не можемо сказати». [103]

«Буде правильно, – робить висновок оберштурмбанфіурер Й. Вітіска, – якщо ми станемо продовжувати переговори в інтересах стримування актів саботажу і диверсій на німецьких комунікаціях з боку УПА, з метою отримання від неї розвідданих та недопущення ведення з її боку підривної роботи, як це підкреслювалося в ході переговорів, не даючи зі свого боку ніяких серйозних обіцянок, як, наприклад, оснащення зброєю». [104]

7 червня 1944 р. відбулася чергова зустріч. На ній богослов, громадський і політичний діяч Іван Гриньох (так сьогодні позиціонують його українські ЗМІ та інтернет ресурси. – Прим. авт.) і командир охоронної поліції і СД в дистрикті Галіція оберштурмбанфіурер СС Й. Вітіска обговорювали питання про використання агентів-диверсантів і диверсантів-радистів за лінією фронту, а також про залишення агентів-радистів на випадок відступу німецьких військ з території Галичини. [105]

Щодо підготовки агентів-радистів і диверсантів з метою використання їх за лінією фронту отець Іван Гриньох заявив: «Між вермахтом і УПА вже давно існує домовленість, відповідно до якої УПА виділятиме зі своїх лав агентів-радистів і агентів-диверсантів. Тому немає ніякої необхідності розкривати цих бойовиків УПА перед охоронною поліцією...»

Взаємодію з вермахтом було вже налагоджено. Результат – спільні дії вермахту та УПА проти радянських партизанів і Червоної Армії; передача вермахту розвідувальних матеріалів; виконання УПА диверсійних завдань за лінією фронту; також за допомогою переговорів німецьке командування і спецслужби зуміли втримати ОУН–УПА від нанесення значного збитку німецькому підвозу на комунікаціях і німецьким інтересам в регіоні.

Іван Гриньох використовував зустріч, щоб «по ходу повідомлення про діяльність УПА в радянському тилу ... вказати на те, що УПА позбавлена можливостей поповнюватися зброєю, боеприпасами та медико-санітарними матеріалами. Саме тому вона змушена дуже економно і обережно витратити зазначені кошти, що в свою чергу не може не відбитися на активності та ефективності її дій. Він стверджує, що інтереси Німеччини ніяк не постраждають, якщо німецька сторона погодиться скидати з літаків зброю, боеприпаси і медикаменти для частин УПА, що діють в тилу противника. Навпаки, будучи краще озброєною і оснащеною, УПА-Ост зможе більш надійно відстоювати військові інтереси Німеччини». [106]

Чи мали домовленості практичне втілення? Безумовно, так! Подробини взаємодії українських націоналістів і нацистів ми дізнаємося з протоколу допиту співробітника «Абверкоманди-202» З.М. Мюллера. [107]

Восени 1944 р. лейтенант Зігфрід Мюллер був прикомандирований до «Абверкоманди-202» (м. Краків). При призначенні він пройшов інструктаж. «Заступник начальника відділу І-Ц генерального штабу у справах розвідки капітан Дамерау і капітан Штольц повідомили мені, що в жовтні 1944 р. начальник «Абверкоманди-202» капітан Кірн встановив зв'язок з південним штабом УПА і веде з українськими націоналістами переговори про залучення повстанських загонів УПА до проведення диверсійної роботи в тилу Червоної Армії». [108]

До Кракова Зігфрід Мюллер прибув 1 грудня 1944 р. «При зустрічі з капітаном Кірном, останній розповів мені, що в жовтні 1944 р. він мав зустріч із зв'язковим південного штабу УПА, разом з яким на ділянці «Абверкоманди-206» перейшов лінію фронту і вів переговори з південним штабом УПА.

...Командування повстанських загонів УПА дало капітану Кірну принципову згоду на спільне з німецькою розвідкою проведення підривної роботи в тилу Червоної Армії.

...Торкаючись же практичної роботи з організації диверсій в тилу Червоної Армії, українські націоналісти поставили такі умови: німецькі розвідоргани повинні створити на окупованій німцями території диверсійні школи для українських націоналістів і вести навчання виділених УПА націоналістів радіозв'язку і військовій підготовці.

...Маючи відповідні повноваження генштабу німецької армії, Кірн прийняв умови українських націоналістів і зі свого боку поставив перед УПА умови німецького командування. Вони зводилися до наступного: південний штаб УПА надає в розпорядження

«Абверкоманди-202» таку кількість диверсантів, як це вважає за необхідне командування «Абверкоманди-202». Право комплектування диверсійних груп з цих осіб «Абверкоманда-202» залишає за собою, визначає місце і об'єкти для диверсій.

Крім того, штаб УПА повинен надавати «Абверкоманді-202» всі наявні у них шпигунські відомості про Червону Армію, а також інформацію про спільну діяльність українських націоналістів у тилу Червоної Армії, на ділянці південної групи військ німецької армії, тобто на ділянці від Варшави до румунського кордону.

Південний штаб УПА погодився з цими умовами, і було прийнято рішення про обмін офіцерами зв'язку між «Абверкомандою-202» і південним штабом УПА. Посаду офіцера зв'язку від «Абверкоманди-202» Кірн запропонував зайняти мені (Зігфрід Мюллеру. – Прим. авт.). [109]

Для зв'язку з «Абверкомандою-202» українські націоналісти надіслали до Кракова професора Данилова («Орлов»). Данилов брав участь у вербуванні, навчанні та комплектуванні диверсійних груп виключно з українських націоналістів і перекиданні їх в тил Червоної Армії для здійснення диверсій. [110] Цим він справно займався до квітня 1945 р.

«Людський матеріал» підбирався фахівцями «Абверкоманди-206» (структурний підрозділ «Абверкоманди-202». – Прим. авт.) безпосередньо за лінією фронту в загонах УПА в Карпатських горах. З бандерівців нацисти черпали диверсійну агентуру, навчали її на короткотермінових курсах, а потім закидали в тил Червоної Армії. В останні місяці перед капітуляцією Німеччини в диверсійній школі «Мольке» навчалися 45 диверсантів з числа українських націоналістів. 25 осіб з них були надіслані штабом УПА з території України. [111]

З протоколу допиту все того ж лейтенанта Мюллера ми дізнаємося, що після звільнення Степан Бандера в грудні 1944 р. «прибув у розпорядження «Абверкоманди-202» у м. Краків і особисто інструктував Данилова, а також підготовлену нами агентуру, що направляється для зв'язку у штаб УПА».

З нагоди приїзду Бандери в «Абверкоманду-202» капітан Кірн влаштував банкет. На ньому з промовами виступали Бандера, капітан Кірн і професор Данилов. «Там я познайомився з Бандерою, а потім через кілька днів зустрівся з ним на діловому ґрунті, – згадував Мюллер. – 27 грудня 1944 р. я підготував групу диверсантів для перекидання її в тил Червоної Армії із спеціальним завданням. Ця група складалася з трьох українських націоналістів – Лопатинського, «Демед» і одного радиста, прізвище якого не пам'ятаю. Степан

Бандера у моїй присутності особисто інструктував цих агентів і передав через них у штаб УПА наказ про активізацію підривної роботи в тилу Червоної Армії і налагодженні регулярного радіозв'язку з "Абверкомандою-202". [112]

Група Лопатинського була перекинута в тил Червоної Армії з Краківського аеродрому в район м. Львова та мала при собі для передачі командуванню УПА один мільйон рублів, медикаменти, вибухові речовини і рацію.

На допиті лейтенант Мюллер вказав ще три групи, закинуті ним в радянський тил. Перша – «Пауль-2», в кількості 8 чол., була перекинута 7 квітня 1945 р. в район м. Сарни із завданням відновити зв'язок зі штабом волинської групи УПА і розгорнути диверсійну роботу на залізничній магістралі в районі м. Сарни. Друга група – «Пауль-3» також складалася з 8-ми чол. і була перекинута 13 квітня 1945 р. в район Володимир-Волинського. Всі учасники групи – уродженці сіл Волині. Третя диверсійна група – «Пауль-1» десантована 20 квітня 1945 р. в район м. Ковель, в кількості 9 чол. Всі учасники – уродженці Ковельського району. З ким їм довелось воювати? За чий інтереси вони лили свою і чужу кров? Відповідь очевидна: проведена українськими націоналістами диверсійна робота в тилу Червоної Армії проводилася в інтересах німецької розвідки і була санкціонована особисто Степаном Бандерою.

Після звільнення Червоною Армією західних областей перед оунівським керівництвом було поставлено завдання поширити вплив і на східні області України. Українські націоналісти, які прагнули поширити свій вплив на східні області України, ще під час німецької окупації створили в м. Києві «провід» ОУН «Східних українських земель» (СУЗ). «Провід» спочатку очолював колишній керівник крайового Львівського центру по кличці «Мирон», а потім Іван Миронович Нагірний («Чорний»). «Провід» СУЗ створив обласні та окружні центри ОУН, які в свою чергу були поділені на райони та сільські організації.

У 1945-1947 рр. обласні центри оунівських організацій були розкриті і ліквідовані органами державної безпеки та внутрішніми військами у Полтавській, Сумській, Чернігівській областях. Крім того, були розкриті 9 окружних «проводів» – в тому числі в Київській області: Білоцерківський, Таращанський, Корсунський і Переяславський, у Полтавській області: Яготинський, Кременчуцький, Золотоніський, у Кіровоградській області: Олександрійський і в Сумській області – Конотопський, а також були розкриті 34 районних та сільських організації. Оунівські осередки були розкриті в м. Києві в інженерно-будівельному і медичному інститутах, крім цього

в річковому технікумі. Надалі були ліквідовані: обласний центр ОУН у м. Сталіно та міські центри в м.м. Запоріжжі та Одесі.

Матеріалами слідства на основі захоплених документів було встановлено, що для створення оунівського підпілля в східні області УРСР направлялися спеціальні емісари «Головного проводу» та кадрові оунівці, що мали досвід практичної роботи у західних областях України. Були створені школи, де готували кадри для східних областей України, які комплектувалися з українців і військовополонених східних областей. Одна така школа з 30 осіб була в смт Олесько Львівської області. [113]

Осередки ОУН були нечисленними. Населення східних областей України не розділяло націоналістичну ідеологію.

З метою поширення свого впливу оунівці намагалися захопити керівні пости в місцевому самоврядуванні, усувати звітні осіб російської та інших національностей, а також українців, які не вселяють довіри. У цих цілях створювалися легальні громадські організації – культурні та кооперативні, де проводилася оунівська робота.

При ліквідації у листопаді 1946 р. крайового провідника «Захід-Карпати» на прізвисько «Роберт» (Ярослав Мельник) із захоплених документів стало відомо, як «Головний провідник» дає оцінку спробам поширити оунівську ідеологію на Східну Україну. [114]

«Ми ходимо на Схід і говоримо з українцями, – зазначав «Роберт», – а вони не розуміють, чого ми від них хочемо. Східні українці – русофіли, вони закохані у Велику державу. Ідея самостійної України для них, цієї денаціоналізованої частини українського народу, звужена. Національне питання для них є другорядним поняттям, обмеженим. Для них «самостійна Україна» – це те саме, що для нас самостійна Гуцульщина. Лікувати такі погляди дуже важко. У всіх випадках, коли ми буваємо на сході і засуджуємо більшовицькі порядки – ніякого успіху не домагалися». [115]

Така оцінка ходіння на Схід не означала, що ОУН абсолютно відмовилася проводити роботу в східних областях України. Так, при проведенні внутрішніми військами спеціальної операції по ліквідації крайового провідника «Єфрема» в 1950 р. були захоплені документи, в яких керівники краю приділяють велику увагу поширенню своєї націоналістичної діяльності на Схід шляхом засилання емісарів, створення опорних пунктів у східних областях України та набору нових членів ОУН з вихідців з Східної України. [116]

Оунівське керівництво прагнуло будь-якими шляхами проникнути в східні області України. Націоналісти вважали, що без цього їх боротьба безглузда. У зв'язку з цим оунівське керівництво зобов'язало кожен окружний «провід» організувати і проводити націоналі-

стичну роботу на Сході. З документів українських націоналістів видно, що Буковинський окружний «провід» зобов'язаний був проводити роботу в Молдові, Коломийський окружний «провід» – у Запорізькій і Дніпропетровській областях, Станіславський – у Криму, Калуський – у Миколаївській, Кіровоградській та Херсонській областях, Дрогобицький – в Ізмаїльській та Одеській областях. Одночасно на ці округи покладалося завдання проводити націоналістичну роботу на Кавказі, у Вінницькій, Житомирській, Харківській та Чернігівській областях. Окружні «проводи» повинні були засилати емісарів, створювати опорні пункти, вербувати учасників з вихідців з Східної України, які проживали в західних областях, і перекидати їх до місць колишнього проживання для організаційної та терористичної роботи.

Для засилання на Схід учасників ОУН широко використовувалися випадки добровільного переселення сімей в східні області України. Також використовувалися інтелігенція, сезонні робітники – лісоруби – для створення опорних пунктів, передачі оунівської літератури. Керівники Буковинського окружного «проводу» для зв'язку зі Сходом використовували осіб єврейської національності, які проживали в Чернівецькій області. [117]

Після поразки Німеччини у Великій Вітчизняній війні українські націоналісти стали орієнтуватися на Великобританію і Сполучені Штати Америки, розраховуючи на неминучий конфлікт між Америкою, Англією та СРСР. Оунівці вважали, що Америка і Англія вторгнуться в межі СРСР і створять «самостійну Україну». Про це свідчать наступні факти:

а) Знаходження оунівських лідерів на окупованій союзниками території Німеччини, у зонах діяльності військової адміністрації американців і англійців, і укриття їх під маркою «біженців».

б) Оунівська література, видавана за кордоном, яка говорила про неминучість конфлікту між Англією, Америкою і СРСР.

в) Викриття репатріантів, завербованих американською та англійською розвідками, які у своїх показаннях заявляли, що на Західній Україні скоро будуть англійці й американці.

У вбитого 18 листопада 1950 р. внутрішніми військами крайового провідника «Єфрема» були виявлені документи, де він писав:

«Війна Америки з Радянським Союзом неминуча і почнеться найближчим часом. Потрібно визнати, що Радянський Союз сильний не тільки в матеріальному і військовому відношенні, але, крім того, має сильний моральний дух в самому народі. Незважаючи на це, в кінцевому підсумку Радянський Союз у цій війні обов'язково буде розбитий. А тому нам треба посилено готуватися до цієї війни і взяти в ній

активну участь. Зараз необхідно створити думку у Рад, що ми розбиті і знесилені. Разом з цим потрібно посилити роботу з організації легальних організацій і наситити ними землі не тільки Західної України, а й проникнути на Схід. Необхідно, як ніколи, активізувати розвідувальну роботу з питання збору відомостей про дислокацію військових частин, їх пересування, настрої. Ці відомості нам потрібні для того, щоб війна не застала нас зненацька». [118]

Рятуючись від суду і відплати, українські націоналісти після розгрому гітлерівської Німеччини бігли в західні зони окупації під прикриття англо-американських окупаційних властей, які поспішили розповсюдити на них так зване право «біженців» та «переміщених осіб».

Також у повоєнні роки бандерівці створили «провід» з центром у м. Мюнхені і назвали його ОУНС, тобто «Організація українських націоналістів-самостійників».

У керівництво цього «проводу» увійшли: Степан Бандера, його заступник – Ярослав Стецько, а також Микола Лебідь, Максим Рубан та інші. Вони прагнули об'єднати всі антирадянські сили, писали в Організацію Об'єднаних Націй, для того щоб українське питання вирішувати на міжнародному рівні. Так, 9 грудня 1947 р. лідер ОУН Степан Бандера направив дипломатичну ноту державному секретарю США. Степан Бандера вимагав, щоб він і його наближені особи в нагороду за «військові дії» проти СРСР, Чехословаччини, Польщі отримали в американській зоні особливий статус. Степан Бандера запропонував організувати з цього націоналістичного збіговиська на кошти американців «армію українських націоналістів». [119]

Необхідно відзначити, що, починаючи з березня 1944 р. і по січень 1945 р., велася відкрита боротьба органів державної безпеки і внутрішніх військ МВС Українського округу з численними збройними загонами УПА, керованими досвідченими лідерами ОУН.

У цей період внутрішні війська ще погано знали структуру ОУН і УПА, їх тактику і методи боротьби. Вони ще не мали достатнього досвіду в боротьбі з націоналістичним підпіллям. Оунівське підпілля і банди УПА прикладали всі зусилля до того, щоб перешкодити зміцненню радянської влади в західних областях Української РСР, скувати наступальні дії Червоної Армії шляхом проведення підривної роботи в тилу радянських частин і з'єднань, а крім цього оунівці проводили жорстокий терор по відношенню до місцевого населення і особливо до польського.

Основне завдання органів державної безпеки і внутрішніх військ в цей період полягало в тому, щоб розгромити великі збройні банди УПА, зломити опір збройною силою і зміцнити органи радянської

влади в західних областях України. Органи і війська НКВС–МДБ–МВС успішно впоралися з покладеним на них завданням, оунівському підпіллю було завдано значної шкоди.

Надалі, починаючи з січня по травень 1945 р., тобто до кінця Великої Вітчизняної війни, зазнавши значних втрат у відкритій боротьбі, з настанням зими оунівське керівництво дало вказівку про розосередження своїх сил і дотримання конспірації.

У цей період керівництво українського націоналістичного підпілля поставило перед бандгруппами задачу: зберегти свої сили і пережити зиму; не дати призвати чоловіче населення в армію і на радянське виробництво, щоб навесні і влітку 1946 р. знову спробувати створити великі банди і продовжувати збройну боротьбу проти радянської влади.

У цих цілях банди були розбиті на дрібні групи (боївки) і розміщені в населених пунктах, в спеціальних укриттях (схронах). Одночасно в Карпатах та інших лісових масивах Західної України залишалися великі бандформування.

Ось що писав один з ватажків оунівського підпілля «Моцний» окружному інженеру по спорудженню схронів для УПА «Чумаку» 3 березня 1945 р.: «Друже Чумаку! Ви скажіть, що Ради щодня бувають в селах і багатьох беруть в армію. Я думаю, що бояться Рад вже нічого. Страшна зима кінчається і приходять той час року, коли кожен куцик буде рідним домом для повстанця. Я раджу Вам поставити роботу так, щоб у кожному селі, після того, як вийдуть з села Ради, наші люди негайно б зібрали всі села на мітинг-збір та роз'яснили селянам, що до революції залишилося не так далеко. Роз'ясніть народу, що як хтось добровільно йде в армію – той зрадник України і революції. Вимагайте від «СБ», щоб без жалю негайно карати тих родичів, у яких діти пішли в армію. Основне завдання наше – це не дати можливості Радам забрати народ в армію і на виробництво і тримати все чоловіче населення на нелегальному становищі. Мої вказівки прийміть до негайного виконання». [120]

У результаті обстановки, що склалася, банди пішли в глибоке підпілля, дотримуючись найсуворішої конспірації і тим самим йдучи з-під удару органів держбезпеки та внутрішніх військ. Старі форми і методи відкритої боротьби, прочісування населених пунктів та лісових масивів бажаних результатів по розгрому оунівських банд не давали.

Першорядне завдання цього періоду полягало в тому, щоб основну масу чоловічого населення, обманутого бандитами, відірвати від керівництва ОУН і банд, вивести її з підпілля, підірвати матеріальну базу бандитів і показати населенню учасників націоналістичного

підпілля як ворогів українського народу і найманців німецького фашизму. Велика кількість чоловічого населення західних областей Української РСР була виведена з підпілля шляхом захоплення або добровільної явки.

Тільки в Карпатах протягом 1945 р. внутрішніми військами було розгромлено 13 сотень (збройних загонів) УПА, захоплено значну кількість зброї, боеприпасів, продовольства та обмундирування. [121]

Початок наступного періоду діяльності українських націоналістів збігається із закінченням Великої Вітчизняної війни і розгромом фашистської Німеччини. Зазнавши значних втрат, оунівське керівництво у 1945-1946 рр. дало вказівку місцевим організаціям ще глибше піти в підпілля, дотримуватися найсуворішої конспірації і формувати дрібні бандбоївки.

Оунівське керівництво прагнуло зберегти кадри і продовжити боротьбу з радянською владою. Щоб утримати населення під своїм впливом, проводило жорстокий терор щодо лояльно налаштованих до радянської влади селян, посилювало націоналістичну роботу і контрреволюційну агітацію.

Понесені втрати і складна обстановка змусили керівництво ОУН і УПА шукати нові форми боротьби. ОУН проводило організаційну перебудову своєї підпільної мережі, жорстку чистку своїх рядів. Розпустило УПА і змінило агітаційно-пропагандистські прийоми роботи. Оунівське керівництво, очищаючи свої лави від усіх, хто вагається, слабовільних і підозрілих, відбирало так званих «професійних революціонерів», тим самим ставлячи завдання зміцнити організацію і перетворити її на своєрідний «орден» середньовічного типу, подібно ордену єзуїтів, в якому залізна дисципліна базувалась на принципі – «будь слухняний своєму начальникові як труп», також давалася вказівка піти в підпілля, дотримуючись найсуворішої конспірації. Головний «провід» ОУН цю роботу проводив починаючи з травня 1945 р. Оунівське керівництво, очищаючи свої ряди, проявляло велику недовіру і підозрілість до своїх членів, навіть серед ближніх, а тим більше до населення.

Один з ватажків підпілля ОУН писав у цей період, що нові фази боротьби вимагають і нових методів роботи. За нинішньої широкої організації ворожої агентури, в умовах провокаційних дій працювати треба дуже приховано, так, щоб ворог про внутрішнє життя знав дуже мало, тільки щоб на власній шкірі відчув практичну діяльність. «Ворожим агентам і вислужникам не можна давати матеріал про себе і життя великої конспіративності деяких членів і бійців УПА.

Ворожим органам вдалося завдати великих втрат, жертвами яких стали визнані кадри ОУН і підрозділи УПА». [122]

Зазначалося, що конспірація не означає припинити всю діяльність, як деякі з членів намагаються зробити. «Така конспірація, як сидіти весь час в укрітті і нічого не робити – це основна помилка і ніякий підпільник не може цей метод застосувати до своїх дій. Це не означає, що не треба бункерів зовсім, навпаки, бункерів повинно бути якомога більше, але вони повинні бути добре замасковані. Конспірацію повинні тримати перед своїм ворогом, перед населенням і перед своїми членами. Ворог повинен бачити нас тільки в тих випадках, коли його б'ємо. Тому не приходиться вдень у місця, по яких проходить або проїжджає ворог, не входить в населені пункти, де нас може побачити ворог. Коли це необхідно, робимо непомітно, ховаємо зброю в одязі і т.п. У ворожі руки не повинні потрапити ніякі письмові матеріали, ці матеріали необхідно зберігати в добре законспірованому місці і не носити з собою». [123]

Також передбачалося перейти на нічні методи боротьби. В інструкціях оунівців вказувалося, що вдень не рекомендується ходити у військовій формі зі зброєю. Підпільникам взагалі не рекомендувалося ходити вдень в села, хіба тільки при нападі. Коли оунівці зупинялися на відпочинок в селі, вони нікуди не ходили і не виходили вдень, продукти харчування заготовляли вночі. Господарів на цей період часу, коли бандити перебували на відпочинку (1-2 дні), нікуди не пускали. [124]

З метою посилення конспірації серед своїх членів керівництво ОУН вказувало, що: «...бункера розконспірувати можна тільки перед організаторами або вищестоящим керівництвом, але ні в якому разі перед своїми бойовиками, перед УПА».

Про організацію складів має знати якомога менше людей і тільки ті, які повинні охороняти, не робити так, щоб одна людина знала про всі укріття і склади». [125]

У зимових умовах пропонувалося переходити на конспіративну систему «трійок», коли кожна трійка готує для себе окремих бункер, має одного старшого, який знає вищестоящого провідника, але не знає, де знаходиться його бункер. Зв'язок пропонувалося здійснювати через «мертві» пункти зв'язку, тобто без участі зв'язкових.

Після реорганізації, проведеної оунівським підпіллям в 1946-1947 рр., структура ОУН виглядала так:

1. Головний «провід» ОУН;
2. Крайові «проводи» ОУН;
3. Окружні «проводи» ОУН;
4. Надрайонні «проводи» ОУН;

5. Районні «проводи» ОУН;

6. Кущові «проводи» ОУН.

Станичні проводи ОУН були ліквідовані, всю роботу в станицях здійснював кущовий «провід», тому що в кожній станиці повинен був знаходитися представник кущового «проводу».

Кущовий провід об'єднував 3-5 сіл, куди входив провідник, його заступник, він же секретний агент СБ, і рядові члени ОУН.

Районний «провід» відповідав адміністративним поділам радянського району. До нього входили: провідник, референт СБ, референт з пропаганди. До районної референтури СБ входили, крім референта СБ, заступник, він же райінформатор, а також технічний референт, який вів канцелярію і відав архівом, і три слідчих. Крім цього створювався надрайонний «провід», куди входили: провідник, його заступник, він же організаційний референт, референт СБ, референти пропаганди та фінансів. В окружному і крайовому «проводах» були ті ж референтури, що і в надрайонних. Потрібно сказати, що ОУН весь центр ваги своєї роботи перенесла на районні організації, з тим, щоб, як казали керівники ОУН, «протиставити свій район більшовицькому району». [126]

Після перебудови організації та її чистки в ОУН залишилися найбільш активні й непримиренні націоналістичні елементи. Оунівське підпілля змінило тактику і методи боротьби, перейшло до терору.

Ось що писав у своєму листі окружний референт «Богун» надрайонному провіднику про посилення терору: «Як ми перше вміли боротися групами в лісі, так тепер повинні вчитися вести боротьбу дрібними групами або індивідуально в містах. З числа добровольців, які прагнуть до індивідуального терору, організувати відповідні боївки для виконання спеціальних доручень». [127]

Щоб утримати свій вплив на маси українського населення, оунівське керівництво проводило жорстокий терор серед місцевого населення. Одночасно українські націоналісти прагнули впровадити свою агентуру в радянські установи, для чого частину своїх учасників перевели на легальне становище, використовуючи явку з повинною. Вони писали: «Навіщо сидіти в лісі серед негарздів і ризикувати життям, якщо ту ж саму роботу можна проводити після легалізації і в більш нормальних умовах». [128]

На легальному положенні, наприклад, перебували вбивці Ярослава Олександровича Галана.

На судовому процесі в м. Львові в 1951 р. у справі бандита Михайла Стахура – учасника оунівської озброєної групи – вбивцю українського письменника Ярослава Галана було викрито, а також була показана і злочинна діяльність українських націоналістів.

У жовтні 1949 р. бандити з'явилися на квартиру Ярослава Галана нібито з метою допомоги одному з юнаків. Ярослав Галан, не підозрюючи нічого, почав бесіду з прибулими. Під час бесіди один з бандитів вийняв з-за пазухи сокиру і зарубав видатного українського письменника. [129]

У західних областях України оунівці мали великі організації і апарати власної служби безпеки, а також у них була добре поставлена розвідка. Можна прямо сказати, що органи державної безпеки і внутрішні війська, міліція, працівники радянсько-партійного активу, військовослужбовці Червоної Армії (Радянської Армії) перебували під постійним і безперервним спостереженням оунівців, особливо в районних центрах.

Оунівці здійснювали напади на підрозділи Червоної Армії і внутрішніх військ. Саме від їх рук загинули командувач військами 1-го Українського фронту генерал армії М.Ф. Ватутін, сотні офіцерів і солдатів частин і підрозділів, дислокованих в західних районах України.

Очевидець терористичної діяльності українських націоналістів у Львівській області в 1947-1948 рр. – полковник у відставці, професор В.П. Измайлов – проходив службу у складі 7-го стрілецького полку 24-й «Залізної» стрілецької дивізії, розташованої в м. Львів. Він згадував, що десятки офіцерів дивізії загинули від рук оунівців, в тому числі і на території міста. Офіцери полку змушені були, згідно з наказом командування, прямувати у вечірній час на заняття в університет марксизму-ленінізму, брати з собою в супровід солдата-автоматника.

З розвитком колгоспного будівництва в західних областях України, починаючи з 1948 р. і особливо у весняний та зимовий період 1949-1950 рр., боротьба з українськими націоналістами різко загострилася і ускладнилася.

Оунівське підпілля докладало всіх зусиль, щоб зірвати колгоспне будівництво, весняну сівбу і не пустити селян у колгоспи, проводило диверсії і терористичні акти проти радянського, партійного і сільського активів.

Ось які вказівки давав головний «провід» ОУН з цього питання: «... Якщо органам радянської влади вдасться провести колективізацію в західних областях України, то оунівському руху прийде крах. Тому місцеві «проводи» повинні вжити всіх заходів, щоб не допустити колективізації, не рахуючись з вибором засобів боротьби. Потрібно весь колгоспний актив ліквідувати. Багаті селяни майно повинні продавати, роздавати бідним на збереження, переїжджати з села в село, з району в район». [130]

Органи державної безпеки і внутрішні війська протистояли спробам зриву колективізації. Підпілля несло значні втрати. Оунівське керівництво пояснювало їх посиленням агентурної роботи з боку органів МВС-МДБ та проведенням масових чекістсько-військових операцій внутрішніми військами у гірських районах, деморалізацією серед учасників підпілля, безперспективністю боротьби і зростанням недовіри серед місцевого населення. [131]

В одному із захоплених документів крайового провідника ОУН давався аналіз причин великих втрат по Дрогобицькому округу. Зазначалося, що сильна агентура внутрішніх військ, переслідування в горах і відсутність надійних бункерів у оунівців, невіра в перспективу (хто знає, що з цього вийде) збільшували недовіру з боку місцевого населення. Крім цього була відсутня вимогливість з боку провідників. Збільшилося пияцтво, випадки венеричних захворювань. Було багато випадків поганого ставлення до рядових. Погано стало з обмундируванням і з автоматичною зброєю, а бункера в горах довелося залишити. [132]

Велику увагу українські націоналісти приділяли роботі з молоддю. Оунівське керівництво було змушене різко змінити тактику, методи і форми боротьби. У 1949-1950 рр. підпілля ОУН Карпатського краю активізувало роботу по залученню в ОУН нових учасників з числа місцевої молоді, учнів середніх шкіл та вищих навчальних закладів.

Так, Калуський окружний «провід» ОУН з 1 вересня 1949 р. по 1 вересня 1950 р. втягнув у підпілля 98 нових учасників ОУН і придбав 134 легальних учасників; Дрогобицький окружний «провід» втягнув у підпілля 33 учасники і придбав 58 легальних учасників; Станіславський окружний «провід» втягнув у підпілля – 44 учасники; Калуський окружний «провід» втягнув у підпілля – 68 нових учасників. [133]

Українські націоналісти проводили велику роботу по вихованню молоді в націоналістичному дусі, готуючи з них резерв для підпілля. Вони давали вказівки низовим ланкам посилити роботу серед молоді, для чого пропонували всьому керівному складу, до кушових ватажків включно, залучати молодь з подальшою перевіркою цих осіб референтами СБ і не нижче надрайонного «проводу». Одночасно пропонувалося референтам СБ провести перевірку і чистку новоприйнятих учасників ОУН з тим, щоб очиститися від ненадійних і морально нестійких елементів.

Оунівське підпілля, створюючи легально діючі організації, прагнуло проникнути в радянські установи і колгоспи на керівну роботу і там проводити свою підривну діяльність. Наприклад, в Бурштинському районі в с. Лучинцях голова колгоспу, оунівець, про-

водячи обмолот хліба, найгірше зерно здавав державі, більшу частину зерна пускав у полову (відходи при обмолоті) з тим, щоб згодом це зерно передати організації. [134] Проводячи цю «роботу», він прагнув зменшити видачу хліба на трудодні чесним колгоспникам, викликати невдоволення серед них і скомпрометувати колгоспи. Тим самим націоналістичне підпілля прагнуло підірвати віру населення в колгоспи. [135]

За свою багаторічну службу на розвідки різних країн ОУН і її представники навчилися численним прийомам конспірації, щоб сховатися від переслідування органами влади.

Основними правилами конспірації членів ОУН було наступне: кожен член організації або бандгрупи, вступаючи в організацію чи озброєний загін, отримував кличку, яку знало тільки обмежене коло людей; в повсякденному спілкуванні оунівці рідко знали клички і справжні прізвища один одного; керівний склад спілкувався між собою або з іншими тільки через мережу так званих «зв'язкових», зазвичай дівчат або підлітків, які обов'язково являлися членами ОУН; всі найменування сіл, організацій та їх членів були зашифровані умовним кодом; керівний склад та його місцезнаходження знало дуже обмежене коло людей; все листування між організаціями та бандгрупами велося через так звані «вузли зв'язку» і «точки», місця знаходження яких трималися в суворій таємниці; учасники незаконних збройних формувань, як правило, ховалися в заздалегідь влаштованих притулках (схронах); схрони обладнувалися в населених пунктах, в будинках, під підлогою, за подвійною стіною, на горищах і під печами, в лісових масивах, зазвичай на узліссі неподалік від водостоку, також притулки влаштовувалися в сараях, де складені снопи, на сінниках, під вбиральнями, в колодязях, в стайнях, в корівниках, на городах між грядок і в садах під деревами; в полі притулки влаштовувалися з таким розрахунком, щоб ящик із землею (службовою кришкою входу) розташовувався на межі.

Основним правилом конспірації оунівців було носіння селянського одягу, який не викликав ніякої підозри. З метою безперешкодного пересування оунівці часто переодягалися у форму військово-службовців внутрішніх військ НКВС–МДБ–МВС. [136]

В одній з директив оунівського керівництва, вилученій у вбитого надрайонного керівника Коломийського «проводу» в 1951 р., про підготовку до зими вказувалося, що необхідно дотримуватися конспірації в розмовах і записках. Конспірація повинна бути суворою у всіх відносинах, щоб була видна робота, але не її ініціатор. Зазначалося, що агентура є скрізь, а тому кожен повинен так знати правила конспірації, як солдат статут польової служби. Підпільник

повинен жити під землею. Зв'язок організувати через вузли зв'язку і схованки. Легальний зв'язок не існує. Взимку зустрічі припинити, зв'язуватися лише тоді, коли немає снігу, або в маскхалатах. Зустрічі повинні бути лише з підлеглими одного «куща». Крім постійного зв'язку мати запасний, на випадок провалу постійного. Під час зустрічі приймати усні звіти, давати докладні інструктажі, вказівки виховного та навчального характеру. Зустрічі проводити тільки в темні ночі. [137]

Навесні вести роботу дуже обережно, тому що навесні МДБ посилює свої операції. Нічого не говорити, хто, де і як зимував. На наради великих груп не скликати. Поодинці не ходити. В організації так налагодити роботу, щоб низові його члени виконували свої обов'язки, а провідники час від часу контролювали їх. Одночасно з перевіркою проводити навчання з ідеології, моралі, по лінії служби безпеки. З усіма опрацювати вказівки «Як перемагає МДБ контрреволюцію в СРСР», також брошуру «Агентура в дії». [138]

Для збору відомостей у селах і населених пунктах потрібно було мати інформаторів. Інформацію необхідно було збирати в школах, сільрадах, колгоспах, МТС, на фабриках, шахтах, лісозаготівлях, в піонертаборах і т.п. Пропаганду вести через легальних людей, підкидаючи їм листівки.

Крім цього заборонялося мати справу з східняками, тобто представниками східних областей України і не слід було інформувати населення про те, що ОУН допомагають американці. До інтелігенції ходити не рекомендувалося з тим, щоб не розконспірувати її.

Необхідно було провести відповідні заходи проти більшовицьких активістів, після чого з метою пропаганди видати повідомлення, а також направити листи родичам. Можна було вбивати працівників НКВС–МДБ–МВС, радянський і партійний актив, вчителів та керівників комсомольських і піонерських організацій російських шкіл, а українцям надсилати попередження. [139]

Говорячи про організаційну структуру, озброєння і тактику дій збройних формувань ОУН–УПА, слід зазначити, що спочатку це були досить великі формування, озброєні літаками, артилерією, мінометами, протитанковими рушницями, автоматами і кулеметами. Згодом, починаючи з 1945 р., зазнавши значних втрат від внутрішніх військ, вони перейшли до дій більш дрібними групами по 20-30 чоловік. Бандити скоювали раптові нальоти, влаштовували засідки на дорогах і в населених пунктах, нападаючи на дрібні військові підрозділи, обози, місцевих активістів, мінували залізничні колії. Після нальотів і терористичних актів швидко розосереджувалися і ховалися – найчастіше в добре замаскованих підземних бункерах

(схронах), де мали запаси продовольства, одягу, зброї та боеприпасів. У бойових зіткненнях з внутрішніми військами бойовики, особливо ватажки, чинили шалений опір і воліли живими не здаватися. [140]

Керівники збройних загонів ОУН–УПА майже в усіх населених пунктах мали своїх агентів, які через мережу зв'язкових постійно інформували їх про дислокацію гарнізонів Червоної Армії і військ НКВС–МДБ–МВС, про пересування підрозділів, військових нарядів, прагнули виявити серед місцевого населення осіб, які надають допомогу внутрішнім військам. Над такими людьми бандити чинили жорстоку розправу в надії залякати населення. Особливу ненависть вони проявляли до тих, хто активно включався в будівництво нового життя. Наприклад, з серпня 1944 р. по серпень 1945 р. в Львівській області націоналісти вбили 150 висунутих на керівну роботу місцевих активістів. [141]

Представляється доцільним зазначити, що члени ОУН в першу чергу вбивали працівників радянських і партійних органів, місцевих жителів, які активно підтримували заходи радянської влади, колгоспників, працівників і військовослужбовців внутрішніх військ МДБ–МВС.

Під прикриттям темряви бандити нападали на будинки людей, намічених ними до знищення, і вбивали не тільки дорослих, а й дітей.

Оунівці у своїй злочинній діяльності здійснювали обстріли автомашин, на яких слідували радянські та партійні активісти, а часом і військовослужбовці. Частими були випадки, коли учасники націоналістичного підпілля нападали на військові наряди внутрішніх військ.

В одному з наказів по ОУН говорилося, що «необхідно проводити швидкі заходи для зриву ворожих планів шляхом розвідувальних дій, що може призвести до знищення ворога до перегрупування, а повстанцям дасть можливість вчасно здійснити подальший маневр.

Демонстрація потрібна для введення ворога в оману про справжній напрямок маневру. Виділяючи частину сил, треба пам'ятати, що їх легко можна втратити. Відповідний захід має проводитися при хорошому знанні противника, воно повинне бути спрямоване на найслабший пункт ворога. Найкраще вдарити тоді, коли ворог знаходиться в русі. Якщо ворог влаштував пожежу в лісі – краще йти на вогонь, бо в протилежному напрямку ворог напевно влаштував ряд сильних засідок. Холоднокрівність всіх командирів повинна запобігти будь-якій паніці». [142]

Прагнучи зірвати найважливіші заходи радянської влади – організацію і зміцнення колгоспів, хлібопостачання і т.п., українські націоналісти робили диверсії, грабежі, підпали соціалістичної колгоспної власності і вбивали сільських активістів, ініціаторів колгоспного будівництва.

З метою ослаблення ідеологічного виховання радянського народу Західної України, оунівці вбивали радянських і партійних працівників, вчителів (головним чином уродженців східних областей України), підпалювали клуби, кінопересувки, спалювали кінострічки, плакати і всіляко прагнули до недопущення створення в селах комсомольських і піонерських організацій.

Відчуваючи гостру потребу в зброї і боеприпасах, бандити нападали на групи охорони громадського порядку, винищувальні загоони, вбивали їхніх бійців і забирали зброю.

Крім здійснення диверсій і терористичних актів учасники націоналістичних формувань вели агітацію серед місцевого населення шляхом розповсюдження і розкидання контрреволюційних листівок, спрямованих на зрив заходів радянської влади.

Таким чином, діяльність підпілля і націоналістичних формувань ОУН–УПА під час Великої Вітчизняної війни зводилася до терору, диверсій, спроб зриву найважливіших заходів, що проводилися радянськими і партійними органами на селі, а також до вбивства селян, підозрюваних бандитами в зв'язках з органами державної безпеки та внутрішніми військами Українського округу, або тих, які виявляли невдоволення існуванням і діяльністю банд УПА і підпілля ОУН. Всього за 1945-1953 рр. на території західних областей України українські націоналісти вчинили 14 424 диверсійно-терористичні акти. А за 10 років збройної боротьби в результаті терористичної діяльності ними було вбито понад 17 тис. радянських громадян.

3. Основні завдання та особливості застосування внутрішніх військ НКВС–МДБ–МВС у Західній Україні в 1944-1953 рр.

У 1944-1945 рр. в боротьбі з бандами українських націоналістів брали участь частини Червоної Армії в районах їх бойових дій, прикордонні війська в місцях несення служби, війська НКВС з охорони тилу фронтів. Залучалися до проведення операцій також Ленінградське, Орджонікідзевське, Саратовське військові училища, Червонопрапорна військово-політична школа імені К.Е. Ворошилова, особовий склад окремої дивізії імені Ф.Е. Дзержинського та інші. Конвойні частини у взаємодії з оперативними частинами брали

участь у проведенні деяких службово-бойових операцій, а також здійснювали конвоювання затриманих злочинців. Основний же тягар боротьби з українськими націоналістами ліг на внутрішні війська, які діяли в тісному контакті з органами державної безпеки і внутрішніх справ.

Для кращого управління і керівництва службово-бойовою діяльністю внутрішніх військ на Україні було створене Управління внутрішніх військ НКВС Українського округу відповідно до наказу НКВС СРСР від 13 лютого 1943 р. Спочатку війська округу включали в себе 6 стрілецьких бригад. Очолив управління Українського округу досвідчений офіцер – генерал-майор М.П. Марченков. [143]

Надалі згідно з наказом НКВС СРСР від 20 березня 1944 р. в склад військ округу були додатково включені: Орджонікідзевська стрілецька дивізія – 145, 169, 277-й стрілецькі полки; Сухумська стрілецька дивізія – 267, 273, 284-й стрілецькі та 34-й механізований полки; 18-й кавалерійський полк.

Вони виконували такі основні завдання: несли гарнізонну службу в містах, звільнених Червоною Армією від противника; надавали органам НКВС збройну допомогу у виконанні покладених на них службово-бойових завдань; брали участь у ліквідації ворожих авіацесантних і диверсійно-розвідувальних груп і загонів, націоналістичних формувань, а також дрібних груп противника, що прорвалися, або залишених ворогом на звільненій території; запобігали і припиняли всякого роду виступи ворожих елементів всередині країни; організовували розшук, затримання дезертирів і підтримували твердий порядок і режим воєнного часу в пунктах дислокації внутрішніх військ.

Крім того, частини і підрозділи внутрішніх військ брали безпосередню участь у боях проти регулярних частин німецько-фашистських військ, коли це було викликано необхідністю.

У вказівках начальника Головного управління військ НКВС з охорони тилу діючої Червоної Армії генерал-майора В.С. Горбатюка «Про організацію боротьби з бандами УПА» від 21 лютого 1944 р. особовому складу внутрішніх військ були поставлені основні завдання по боротьбі з націоналістичними формуваннями.

Виконуючи ці вказівки і враховуючи, що банди УПА через свої зв'язки серед місцевого населення ведуть посилену розвідку, заборонялося шиккування всього особового складу підрозділів внутрішніх військ на очах у місцевого населення. Заняття з бойової підготовки проводилися по черзі, групами поблизу від застави і обов'язково з особистою зброєю при собі. Організовували взаємодію з органами

НКВС-НКДБ і органами контррозвідки «Смерш» в агентурно-оперативній роботі з виявлення та ліквідації банд УПА.

Створювався активний діючий агентурний апарат для роз'єднування організацій та осередків ОУН, каналів їх зв'язку з загонами УПА та розшуку їх учасників.

У розробці планів спільних спеціальних операцій з ліквідації виявлених загонів УПА безпосередньо брали участь офіцери розвідки внутрішніх військ. Їх включали до складу розвідувально-пошукових груп, винищувальних груп або винищувальних загонів внутрішніх військ.

Організовувалися і силами офіцерів розвідки проводилися спеціальні бесіди з особовим складом військ для ознайомлення з контрреволюційною диверсійно-терористичною діяльністю ОУН-УПА в тилу Червоної Армії.

Спільно з начальниками штабів військ розроблялися тактичні прийоми боротьби військових нарядів з бандами УПА, і цим прийомом навчався офіцерський склад внутрішніх військ. [144]

Згідно з постановою Військової ради 2-го Українського фронту від 9 червня 1944 р. «Про вжиття додаткових заходів щодо наведення твердого порядку і дисципліни в тилу військ фронту» внутрішні війська, а саме 16-а і 23-а стрілецькі бригади Українського округу, провели велику роботу одночасно у взаємодії з частинами Червоної Армії і військовими комендантами гарнізонів. Систематично проводилися облави у великих населених пунктах, прочісування лісових масивів і ярів з метою затримання агентури противника і його пособників, рішуча боротьба з виявленням та затриманням мародерів і дезертирів. Посилили патрульну службу військових нарядів внутрішніх військ в місцях скупчення військовослужбовців (районах дислокації госпіталів, на вузлах доріг) – з метою затримання всіх військовослужбовців з простроченими документами і рішучої боротьби зі злісними порушниками військової дисципліни, дії яких межували з бандитизмом. Крім цього, командувач військами 2-го Українського фронту генерал армії Р.Я. Малиновський в цій же постанові зажадав від внутрішніх військ посилення боротьби з парашутними десантами противника і бандгруппами ОУН-УПА. [145]

Тільки за січень і першу половину лютого 1945 р. внутрішніми військами Українського округу було проведено 1311 операцій з ліквідації банд, затримано представників керівного складу ОУН-УПА, осіб, які ухилились від призову в Червону Армію, а також захоплено озброєння і продовольчі бази бандитів.

З них 563 спеціальні операції закінчилися бойовими зіткненнями. В результаті проведених чекістсько-військових операцій націо-

налістичному підпіллю були нанесені втрати: убито бандитів – 3 474, затримано – 11 312, затримано бандпособників – 4417, виселено бандсімей – 2 569. Ліквідовано 170 банд і місцевих боївко, зруйновано 8848 схронів. Убито або захоплено 191 особа керівного складу ОУН–УПА. Захоплено 3634 одиниці зброї, з них 307 одиниць групової зброї.

У результаті проведення чекістсько-військових операцій, роз'яснювальної та виховної роботи, що проводилась серед населення західних областей Української РСР, добровільно здались 12701 особа – учасниця бандформувань і 3 222 особи, які раніше ухилились від призову в Червону Армію. [146]

З метою прискорення ліквідації націоналістичних формувань у Західній Україні М.С. Хрущов звернувся з проханням до І.В. Сталіна про додаткове виділення літаків «Р-5» в кількості 6 штук для пошуку банд в гірничо-лісистой місцевості. Крім цього західні області УРСР відчували великий недолік в засобах пересування, що створювало деякі труднощі у проведенні спеціальних операцій по боротьбі з бандами ОУН та інших заходів. М.С. Хрущов писав: «...дуже прошу Вас дати вказівку виділити для Волинської, Дрогобицької, Львівської, Рівненської, Станіславської, Тернопільської та Чернівецької областей УРСР по 10 вантажівок і по 10 легкових автомашин». [147]

У директиві Головного управління внутрішніх військ від 17 лютого 1945 р. вказувалося, що бандформування УПА, зазнавши значних втрат при бойових зіткненнях з внутрішніми військами, з метою збереження кадрів змінили тактику. Від дій сотнями, куренями (батальйонами) та підрозділами чисельністю 200, 500 і більше бандитів вони перейшли до дій дрібними групами-боївками або ж ховаються в підпіллі.

Кожна бандгрупа-боївка в 10-30 бандитів базувалася на певній території населеного пункту, маючи в ньому добре замасковані притулки-схрони, ховалася в них, отримуючи від жителів – родичів і пособників продукти харчування, інформацію про обстановку та інше. Для здійснення нальотів, терористичних і диверсійних актів ці дрібні бандгрупи-боївки на короткий час з'єднувалися у великі збройні загони і після здійснення бандитського нальоту негайно розосереджувалися по своїх притулках. [148]

Про докорінні зміни тактики дій бандитів говорив і наказ командування УПА № 9/44 від 25 листопада 1944 р., адресований командирам частин і підрозділів УПА. У ньому вказувалося:

а). Від регулярних військових форм боротьби з радянською владою перейти до бойової партизансько-диверсійної форми і до

індивідуального терору. Особливо наголошувалося, що ця нова форма боротьби повинна бути гнучка і наступальна.

б). Широко застосовувати виступи бойовиків, переодягнених у радянську військову форму, раптові нальоти, засідки і маневр під прикриттям ночі.

в). Всіляко зберігати кадри, для цього в серйозний бій з внутрішніми військами не вплутуватися, а відразу ж розсіпатися на дрібні групи і ховатися в схронах. [149]

Бандитські схрони-притулки, добре замасковані і влаштовані під вітарами церков, на кладовищах під виглядом могил, в колодязях і т.п., часто залишалися невиявленими, неоглянутими, а бандити, що знаходилися в них, неліквідованими.

Враховавши змінену обстановку і тактику дій бандитів, командування внутрішніх військ Українського округу застосувало метод блокування районів, уражених бандитизмом. Цей метод повністю себе виправдав, як один з найбільш радикальних в боротьбі з бандерівськими збройними формуваннями.

Метод блокування полягав у тому, що відповідно до оперативної обстановки командування внутрішніх військ визначало межі району, де було необхідно провести операцію силами полку-бригади. Район ділився на 9-15 ротних ділянок по 2-3 села в кожному. На кожну ділянку виділялася стрілецька рота і оперативний склад органів державної безпеки для проведення оперативно-чекістських заходів.

Після того, як кожна ротна ділянка системою рухомих і нерухомих нарядів була ізольована одна від одної і закривалися всі підходи від села до села, все доросле населення кожного населеного пункту окремо збиралося на сход, на якому старший військовий начальник, який проводив операцію, вимагав добровільної явки через 1-2 години всіх бандитів, дезертирів, видачі інших злочинців і попереджав, що в іншому випадку сім'ї, що переховують бандитів, будуть негайно виселені або притягнуті до відповідальності як пособники злочинців.

Після закінчення зазначеного терміну у всіх ротних ділянках одночасно починався ретельний обшук всіх будинків, нежитлових будівель, городів, садів та інших місць, де могли переховуватися українські націоналісти. Ці пошуки тривали протягом 5-7 днів безперервно і припинялися тільки в нічний час, коли збільшувалася мережа службових нарядів з метою не допустити переходу бандитів, їх пособників із села в село, з одного укриття в інше або на вже перевірені ділянки.

Одночасно в населених пунктах силами районних партійних і радянських органів проводилася партійно-політична та роз'ясню-

вальна робота, спрямована на організацію та зміцнення місцевих органів влади, сколочування радянсько-партійного активу. [150]

У ході таких операцій проводилися і каральні заходи, передбачені радянським законодавством: засідання судів військових трибуналів, публічне виконання вироків судів, виселення сімей бандитів і створення з числа активістів збройних груп сприяння. Так, у доповіді НКВС СРСР від 28 грудня 1944 р. на ім'я Верховного Головнокомандувача І.В. Сталіна вказувалося, що у Львові 22 грудня 1944 р. були приведені у виконання вироків виїзної сесії Військової колегії Верховного суду СРСР про страти через повішення районного керівника ОУН – І.А. Петришина, керівників оунівських банд Ф.Н. Харченка та М.І. Манзюка – учасників вбивства 13 працівників Куликівського райвійськкомату у вересні 1944 р., а також керівника банди терористів З.М. Бруха та районного керівника ОУН – О.П. Паріса. Вирок був приведений у виконання публічно. Екзецієв не було. При виконанні вироків були присутні 200-400 чоловік. З середовища присутніх були чути вигуки: «Собакам – собача смерть. Цих бандитів треба не вішати, а розірвати на шматки». [151]

Ефективність і результативність застосування внутрішніх військ підтверджується даними службово-бойової діяльності, а саме, з жовтня 1944 р. по березень 1945 р. було проведено 150 чекістсько-військових операцій за участю в них більше 16 000 військовослужбовців. В ході операцій знищено 1 199 бойовиків, взято в полон 1526 чоловік і прийшло з повинною 374 людини. [152]

Після завершення Великої Вітчизняної війни була проведена реорганізація внутрішніх військ Українського округу, і до 1 січня 1946 р. округ включав в себе: 62, 65, 81 і 82-у стрілецькі дивізії, а також 290, 12, 141-й окремі стрілецькі полки і 1-й механізований полк. [153]

Складна оперативна обстановка в західних областях України диктувала особливі умови застосування внутрішніх військ. Службово-бойова діяльність військ здійснювалася шляхом проведення великих операцій силами з'єднань і окремих частин. У всіх випадках використовувалися різноманітні форми і методи боротьби – пошук шляхом прочісування лісових масивів, сіл, хуторів, виставлення секретів, засідок, раптове оточення населених пунктів з метою вилучення бандитів, що переховуються там, рішучі дії по оточенню і переслідуванню банд до повного знищення. Все це принесло позитивні результати.

З оперативних зведень внутрішніх військ МВС Українського округу відомо, що тільки за 1945 р. внутрішні війська знищили бандитів – 21 321, захопили бандитів – 58 394, затримали бандпособ-

ників – 34896, затримали дезертирів Червоної Армії – 4632, затримали тих, що ухилились від призову в Червону Армію, – 43 611. За цей же час добровільно здалось учасників націоналістичного підпілля – 34398 і було виселено бандсімей – 6 155. Бойові втрати округу за 1945 р. склали вбитими – 497 чоловік, пораненими – 790 осіб і зниклими безвісти – 9 осіб. [154]

Досвід показав, що успіхи у виявленні і ліквідації формувань українських націоналістів залежали від якості попередньої агентурної та військової розвідки, вмільої розстановки і застосування частин і з'єднань. Тому особливо велике значення надавалося зміцненню територіальних органів державної безпеки і внутрішніх справ, вдосконаленню їх взаємодії з внутрішніми військами.

У період з 1946 р. по 1953 р. радянський уряд, враховуючи зростаюче значення внутрішніх військ у забезпеченні державної безпеки і охорони громадського порядку, прийняв ряд заходів, спрямованих на зміцнення їх боєздатності.

У березні 1946 р. НКВС СРСР був перетворений в МВС СРСР, а Головне управління внутрішніх військ НКВС СРСР стало іменуватися Головним управлінням внутрішніх військ МВС СРСР. У зв'язку із загальним скороченням особового складу Збройних Сил СРСР постановою Ради Міністрів СРСР від 30 жовтня 1946 р. війська МВС скорочувалися на 100 000 чоловік і встановлювалася їх загальна чисельність 471945 чоловік. Відповідно до цього чисельність внутрішніх військ становила 68767 осіб. [155]

Надалі відповідно до Постанови Ради Міністрів СРСР від 6 травня 1951 р. та наказом МДБ СРСР від 19 травня 1951 р. Головне управління внутрішніх військ та Управління військ Урядової «ВЧ» зв'язку МДБ СРСР були об'єднані і переформовані в Головне управління внутрішньої охорони МДБ СРСР, а внутрішні війська і війська Урядової «ВЧ» зв'язку МДБ СРСР були реорганізовані у внутрішню охорону МДБ СРСР. Саме на внутрішню охорону, крім інших завдань, покладалося завдання ведення боротьби з націоналістичними збройними загонами в західних областях України, Литві, Латвії та Естонії. [156]

Цією ж Постановою Ради Міністрів СРСР від 6 травня 1951 р. та наказом МДБ СРСР від 19 травня 1951 р. встановлювалася наступна організаційна структура внутрішньої охорони:

- Головне управління внутрішньої охорони;
- Управління внутрішньої охорони округу;
- Відділ внутрішньої охорони – замість дивізії;
- Загін внутрішньої охорони – замість полку;
- Дивізіон внутрішньої охорони – замість батальйону;
- Команда – замість роти і група – замість взводу.

Головному управлінню внутрішньої охорони МДБ СРСР передавалися в підпорядкування частини внутрішньої охорони, які виконували завдання по боротьбі з бандитизмом, в тому числі і військові частини Українського округу.

У березні 1953 р. МВС і МДБ СРСР були об'єднані в єдине МВС СРСР, і згідно з Постановою Ради Міністрів і Президії Верховної Ради СРСР від 6 березня 1953 р. внутрішні війська і внутрішня охорона були підпорядковані новоутвореному МВС СРСР. [157]

Чекістсько-військові заходи, що проводились внутрішніми військами НКВС–МДБ–МВС Українського округу, постійно поєднувалися з широкою роз'яснювальною та виховною роботою. Її в тісному контакті з місцевими партійними та радянськими органами щодня проводили серед населення представники політичних органів, партійних і комсомольських організацій внутрішніх військ. Вони роз'яснювали заходи радянської влади по відновленню народного господарства, перспективи соціалістичного будівництва, викривали справжнє обличчя українських націоналістів. В результаті місцеве населення включалося в боротьбу з бандитизмом. При дільничних уповноважених міліції створювалися збройні групи сприяння, винищувальні загони, загони народного захисту, які відбивали напади озброєних загонів українських націоналістів на населені пункти, брали участь у чекістсько-військових операціях. [158]

Нанесені по націоналістичному підпіллю ОУН удари в поєднанні з роз'яснювальною роботою посилили деморалізацію в стані оунівців. Багато бандитів, переконавшись у безперспективності боротьби проти радянської влади, прийшли з повинною. Однак шляхом залякування, наклепів і обману ватажкам вдалося утримати частину банд-боївків від розкладання.

Особливо велику активність українські націоналісти проявляли в періоди виборчих кампаній, намагаючись будь-яким шляхом зірвати вибори і не допустити участі в них населення. Так, у доповіді начальника внутрішніх військ МВС Українського округу генерал-лейтенанта М.П. Марченкова в 1945 р. вказувалося, що активізацію боївків слід пов'язати зі спробами бандитів зірвати майбутні вибори до Верховної Ради СРСР на території західних областей України в лютому 1946 р. [159]

Важливе значення мало завдання забезпечення власної безпеки особового складу внутрішніх військ. Протягом 1947-1948 рр. мали місце спроби нападу банд українських націоналістів на гарнізони внутрішніх військ Українського округу. У тактиці бандгруп з'явилися нові прийоми: мінування шляхів при відході в бою; виставлення засідок на можливих шляхах підходу підрозділів внутрішніх військ, роз-

раховане на затримку в дорозі військових підрозділів, призначених для надання допомоги ведучим бій загонам і гарнізонам; виставлення засідок на шляхах відходу з метою раптового нападу на переслідуючі військові групи; демонстрація нападу на гарнізон з метою блокувати його і затримати на місці під час дійсного нападу на сусідній гарнізон; поява українських націоналістів у формі військовослужбовців Радянської Армії. [160]

Відповідно до зміни оперативної обстановки, а також особливостей дій збройних формувань ОУН змінювалися методи і тактика службово-бойової діяльності внутрішніх військ. Військовослужбовцями Українського округу успішно вирішувалося завдання вдосконалення методів боротьби з націоналістичними формуваннями. Операції, як правило, стали проводитися методом блокування окремих угруповань оунівців. Особлива увага приділялася їх ретельному плануванню та підготовці, збору даних про місцезнаходження банд, вивченню вживаних ними хитрощів. Частіше стали застосовуватися активний нічний пошук, виставлення засідок і секретів на шляхах ймовірного руху бандитів. Використовувалися інженерно-технічні засоби, а часом і авіація. Наприклад, в 1950 р. екіпажі літаків По-2 наглядом з повітря встановлювали місця укриття учасників незаконних збройних формувань, потім по радіо повідомляли дані військовим нарядам. Останні негайно оточували бандгрупу і вживали заходів щодо її ліквідації. Таким способом з 9 по 22 червня 1950 р. на території тільки Рівненської області було знищено кілька боївків загальною чисельністю 12 бандитів. [161]

Нова тактика дій вимагала значного поліпшення бойової виучки особового складу, навчання діям у складі дрібних підрозділів, військових нарядів, виявлення за різними ознаками укриттів і схованок, блокування та огляду окремих будівель, затримання і обшуку підозрілих осіб, їх конвоювання. Велика увага приділялася маскуванню, скритності і раптовості дій. Воїни внутрішніх військ тренувалися у веденні вогню з ходу, навскидку, через укриття, в нічний час, у переслідуванні бандитів у різних умовах обстановки, освоювали прийоми самбо для захоплення їх живими. Як свідчать архівні документи, остання обставина виходила на перший план, оскільки зростали труднощі у виявленні, а отже, і ліквідації банд. Захоплення ж «язика» найчастіше значно полегшувало справу, оскільки давало можливість діяти, використовуючи свіжі дані. Також результативність пошуку істотно зростала при вмілому використанні службових собак. [162]

В огляді начальника внутрішніх військ Українського округу генерал-майора В.І. Фадеєва «Про стан та оперативно-службове викори-

стання службових собак у частинах внутрішніх військ» від 27 лютого 1950 р. зазначалося, що оперативне застосування розшукових собак в складних умовах боротьби внутрішніх військ із залишками оунівського бандитизму набуває особливо важливого значення, як вельми дієвий засіб.

Досвід боротьби органів державної безпеки і внутрішніх військ з бандитизмом показує, що правильне застосування розшукових собак сприяло якісному проведенню чекістсько-військових операцій з відшукування та переслідування бандитів і забезпечувало успіх. У 1949 р. в ряді частин стан служби собак значно покращився. Це позитивно позначилося на результативності застосування розшукових собак і підтверджується порівняльними даними роботи розшукових собак у 1948 і 1949 рр. Якщо за 1948 р. військами округу за допомогою собак було вбито і захоплено 3 відсотки від загального числа ліквідованих учасників націоналістичного підпілля, то в 1949 р. вже 11 відсотків.

У документі йшлося, що більшість начальників районних відділів і командирів підрозділів у результаті правильної і вмілої організації та систематичного контролю за практичним застосуванням розшукових собак домоглися хороших результатів. До числа таких належали: начальник Славського райвідділу Управління МДБ Дрогобицької області старший лейтенант А. Ведерников і начальник гарнізону – командир 5-ї стрілецької роти 91-го стрілецького полку капітан М. Меренков, начальник Копиченського райвідділу Управління МДБ Тернопільської області капітан В. Гаврилко та начальник гарнізону – командир взводу 7-ї стрілецької роти 450-го стрілецького полку лейтенант Г. Рітенбанд, начальник Підгаєцького райвідділу Управління МДБ Тернопільської області підполковник М. Святенко і начальник гарнізону – командир 2-ї стрілецької роти 86-го стрілецького полку капітан А. Ящерицин.

За 1949 р. 276 раз успішно застосовувалися службові собаки. За результатами роботи службових собак було вбито і захоплено 416 бандитів, розкрито бандпроявів – 29 випадків і 28 кримінальних злочинів. [163]

Мали місце й недоліки в організації та проведенні службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС Українського округу. У вказівках начальника військ округу генерал-майора В.І. Фадеева в 1949 р. зазначалося, що «...основна маса особового складу в гарнізоні перебуває не більше одного дня на тиждень для проведення санітарної обробки та відпочинку і цього ж дня використовується для проведення політичних занять, а службово-тактичною підготовкою, як правило, займатися не доводиться, оскільки ця дисципліна вимагає

значного часу для підготовки та проведення. Умови ж до цього не створюються». [164]

У документі також наголошувалося, що старші оперативні начальники на місцях повсюдно вимагають від військ посилити пошук і ліквідацію бандгруп, але ця вимога не підкріплена агентурно-оперативними даними, тому не тільки звичайні військові наряди не мали результатів, а й чекістсько-військові групи місяцями використовувалися неефективно.

Крім цього навесні 1949 р. у війська влилося понад 30 відсотків молодого поповнення, яке пройшло лише початкове 2-хмісячне навчання на навчальних пунктах. Тим часом краща частина майстрів бойової служби, які отримали великий досвід у справі пошуку та ліквідації груп українських націоналістів, після того як нове молоде поповнення приступило до несення бойової служби, демобілізувалося. Це звичайно ж не могло не позначитися на якості виконуваних службово-бойових завдань. [165]

Названі проблеми вирішувалися на основі накопиченого багатого досвіду службово-бойової діяльності щодо забезпечення громадської безпеки та правопорядку в регіоні.

Досвід боротьби з бандитизмом показав, що захоплення бандитів живими вдається найчастіше нерухомим нарядам: засідці, секрету, посту спостереження, заслону. Це цілком природно. Засада, наприклад, несе службу, маючи конкретні дані: куди, коли і навіть скільки бандитів повинні прийти.

При виставленні секретів офіцери внутрішніх військ мали необхідний мінімум відомостей про бандитів: орієнтовний час їх руху, звідки з'являються і до кого з місцевих жителів вони заходять.

Всі ці відомості при ретельному і глибокому аналізі дозволяли нерухомому наряду ретельно підготуватися до майбутніх дій, тобто вивчити місцевість, розрахувати свої сили, кошти, організувати взаємодію і зв'язок всередині наряду і практично опрацювати передбачувані варіанти дій по захопленню бандитів, забезпечити собі ініціативу у виконанні поставленого завдання. [166]

Наприклад, 10 травня 1949 р. Управління МДБ Чернівецької області отримало дані про те, що в ніч на 15 травня 1949 р. в один з будинків на околиці міста Чернівці повинні прийти два бандити за папером для друкування листівок.

Керівництво Управління МДБ доручило одному зі своїх оперативних працівників майору С. Геркулесові здійснити захоплення бандитів, і в допомогу йому були виділені три солдати 6-ї стрілецької роти 331-го стрілецького полку внутрішніх військ Українського округу.

Майор С. Геркулесов разом зі старшим військового наряду ефрейтором А. Бледновим протягом 4 діб провели ряд заходів, спрямованих на успішне виконання бойового завдання.

Вони використовували нічний час для огляду будинку, куди повинні були прийти бандити, прилеглу до нього місцевість, склали план розташування кімнат і вирішили бандитів захопити в будинку живими.

Протягом решти часу майор С. Геркулесов і ефрейтор А. Бледнов на основі розробленого плану тренували солдатів військового наряду. В умовах, наближених до реальної обстановки, відпрацьовувалися найбільш ймовірні прийоми захоплення бандитів. Солдати ретельно уточнювали свою задачу і місце в засідці. В результаті триденного практичного навчання кожен солдат ясно уявляв собі, що йому належало робити.

З настанням темряви 14 травня 1949 р. військовий наряд, ретельно маскуючись, увійшов у будинок. Кожен солдат безпомилково зайняв визначене йому місце. І коли вночі двоє бандитів увійшли в будинок, то були тут же затримані живими особовим складом військового наряду. [167]

У звіті за результатами проведеної операції зазначалося, що позитивних результатів вдалося досягти завдяки: ретельному підбору особового складу військового наряду та його готовності у що б то не стало виконати поставлене завдання; ініціативі, кмітливості та наполегливості, виявленим особисто ефрейтором А. Бледновим; ретельному маскуванню всіх учасників операції, знанню своїх обов'язків і взаємодії всередині військового наряду.

Необхідно відзначити дії рухомих нарядів внутрішніх військ із захоплення учасників націоналістичного підпілля живими. Вони за своїм характером відрізнялися від дій нерухомих нарядів. Рухомим нарядам в різних умовах обстановки, що склалася, доводилося спочатку вести пошук, а після виявлення бандитів вживати заходів щодо їх захоплення.

Якщо нерухомі наряди мали час для вивчення місцевості і місцевих предметів і відповідно з цим приймали рішення, то рухливі наряди, особливо старші військових нарядів, зобов'язані були миттєво орієнтуватися на місцевості, швидко вибирати зручні тактичні позиції, забезпечувати скритність і ретельне маскування, злагодженість дій кожного солдата окремо і всього наряду в цілому.

Все це досягалося завдяки ретельному інструктажу, правильній організації спостереження і постійній бойовій готовності службового наряду внутрішніх військ.

Рухливі наряди в ході пошуку вельми часто виявляли рух невідомих на значній відстані від себе. Склад військового наряду не знав – ким є невідомі, озброєні особи? У цих умовах наряду, і перш за все старшому, треба було негайно підготуватись до дій по захопленню, зблизитися, дотримуючись при цьому скритності і безшумності пересування. [168]

У всіх випадках захоплення необхідно було робити несподівано і без оклику. Якщо захоплений виявлявся непричетним до націоналістичного підпілля, то після відповідного встановлення особи він відпускався, а якщо був бандитом, доставлявся в органи державної безпеки. Але завжди потрібно було пам'ятати, що людину, яку необхідно затримати, військовий наряд упустити не мав права. Склад наряду повинен був докласти всі свої вміння та навички для захоплення, а якщо невідомий починав тікати – то всі сили направити на переслідування і подальше його затримання.

Старший військового наряду, формуючи бойовий розрахунок, зобов'язаний був враховувати фізичні можливості кожного солдата і відповідно до цього ставити бойове завдання. Найбільш сильних і спритних призначав до групи захоплення, фізично витривалих і які вміють добре бігати, – у групу переслідування, влучних стрільців – в вогневу групу.

Кращим засобом, що забезпечував успіх виконання бойового завдання, була раптовість дій, приголомшуюча бандитів, а це досягалося хорошим маскуванню, вмільм пристосуванням до місцевості, безшумністю, а головне – необхідністю підпустити бандитів впритул (на багнет). [169]

Але іноді було так, що при виконанні службово-бойового завдання особовий склад військового наряду упускав яку-небудь деталь або в результаті незадовільного маскування бандити першими виявляли наряд і намагалися сховатися.

У цих випадках особовий склад наряду зобов'язаний був вжити всіх заходів до захоплення бандитів або, в крайньому випадку, вогнем знищити їх. Переслідування бандитів повинно було вестися з повним напруженням фізичних сил, вдень і вночі, не зупиняючись перед тим, що тікаючі бандити перейшли межі району чи області. Старший військового наряду внутрішніх військ при переслідуванні мав право використовувати всі види попутного транспорту: автомашину, підводу, коней, – аби досягти успіху. [170]

При виявленні притулку, в якому ховалися бандити, старший військового наряду внутрішніх військ і весь особовий склад наряду застосовували всі заходи до того, щоб змусити бандитів здатися живими. Для цього, вживаючи заходів безпеки, з-за укриття опера-

тивний працівник органів державної безпеки або старший військового наряду пропонували учасникам націоналістичного підпілля здатися, гарантуючи їм життя.

Тільки при відмові бандитів здатися і наданні ними збройного опору наряд вживав заходів до їх ліквідації, але і при цьому необхідно було прагнути до того, щоб одного або двох бандитів захопити живими, щоб отримати від них оперативну інформацію. [171]

У практиці бойових дій внутрішніх військ вельми часто застосовувалися димові ракети і гранати. Вони закидалися в притулки (схрони). У цих випадках обов'язковою була присутність працівника медичної служби, який зміг би на місці надати затриманим першу допомогу і привести їх до тями з тим, щоб у подальшому була можливість допитати їх про відомі їм місця укриття інших учасників націоналістичного підпілля. [172]

29 липня 1950 р. чекістсько-військова група 3-ї стрілецької роти 10-го стрілецького полку внутрішніх військ у складі 12 осіб під оперативним керівництвом начальника 3-го відділення МДБ УРСР старшого лейтенанта О. Беяченка і командою командира взводу лейтенанта С. Ноздрин, реалізуючи дані МДБ УРСР, на березі річки Дністер, в чагарнику, на захід від села Надятиче Миколаївського району Дрогобицької області, виявила люк бандитського притулку (схрону). Лейтенант С. Ноздрин негайно блокував притулок в радіусі 60 метрів від нього.

Оунівці одночасно з двох люків відкрили масований вогонь з автоматів і, вискочивши з притулку, намагалися сховатися. Вогнем лейтенанта С. Ноздрин, молодшого сержанта А. Мамалігіна і рядового Н. Пономарьова два бандити були вбиті біля люка притулку, інші шість бандитів розбилися на дві групи і, ведучи сильний вогонь, прагнули вирватися з оточення.

Оцінивши обстановку, лейтенант С. Ноздрин зосередив основний вогонь на найближчій групі бандитів і протягом короткого часу зі складу даної групи два бандити були вбиті і один поранений. [173]

Пораненого бандита лейтенант С. Ноздрин вирішив захопити живим. Для цього офіцер наказав групі прикриття вести інтенсивний, але не прицільний вогонь по бандитові з метою відвернути його увагу від групи захоплення. Група захоплення, очолювана молодшим сержантом А. Мамалігініним, непомітно підповзла до пораненого бандита і захопила його. Потім, після ліквідації першої групи, другій групі бандитів було запропоновано здатися, на що вони відповіли вогнем. Вогнем військового наряду два бандита були вбиті, а один поранений і також захоплений живим. [174]

Ще один приклад. 3 лютого 1951 р. силами 1-го стрілецького батальйону триста тридцять третього стрілецького полку і 3-ї окремої стрілецької бригади внутрішніх військ під оперативним керівництвом заступника начальника Управління МДБ Станіславської області підполковника С. Костенка і під командою начальника 1-го відділення штабу 82-ї стрілецької дивізії підполковника Є. Мамаєва проводилася операція з пошуку бандитів на стику кордонів Станіславського і Жовтневого районів Станіславської області.

У процесі пошуку командир відділення 2-ї стрілецької роти 3-ї окремої стрілецької бригади молодший сержант І. Чечин зауважив випаровування близько коренів дерева, що росте на схилі яру. При ретельному огляді місцевості поблизу дерева військовим нарядом було виявлено люк притулку (схрону). При спробі відкрити люк учасники націоналістичного підпілля, що знаходилися там, відкрили по наряду вогонь з ручного кулемета і автомата.

Особовий склад запропонував їм здатися, на що оунівці відповіли посиленням вогневого опору. Вичерпавши всі заходи захоплення бандитів живими, військовослужбовці внутрішніх військ закидали притулок димовими гранатами, після чого бандити припинили опір. З притулку були витягнуті п'ять трупів і два бандити з ознаками життя. Фельдшер роти на місці надав їм медичну допомогу. З притулку було вилучено: 12 одиниць зброї, 300 набоїв, обладнання друкарні, 40 кг. типографського шрифту, ротатор і друкарська машинка. Серед захоплених виявився ватажок окружного «проводу» ОУН. [175]

Таким чином, для боротьби з антирадянською і терористичною діяльністю українських націоналістів було створено Український округ внутрішніх військ. Особовий склад внутрішніх військ провів велику роботу по боротьбі з озброєними формуваннями оунівців і націоналістичним підпіллям. Основне завдання Українського округу полягало у налагодженні мирного життя на території західних областей Української РСР. Завдяки активній службово-бойовій діяльності особового складу внутрішніх військ в Західній Україні поступово налагоджувалося мирне і спокійне життя. Це сталося завдяки високій ефективності дій військовослужбовців внутрішніх військ і співробітників органів державної безпеки, їх сміливості і відвазі.

4. Підготовка та проведення оперативно-військових заходів, партійно-політичної та виховної роботи з розгрому націоналістичних формувань ОУН-УПА

Командування внутрішніх військ Українського округу розуміло всю важливість державного завдання щодо забезпечення громадсь-

кого порядку та розгрому українських націоналістичних формувань на території західних областей Української РСР. Внутрішні війська до її виконання приступили, маючи досвід боротьби з озброєними формуваннями Н.І. Махна, О.С. Антонова, а також з басмачеством в Середній Азії, куркульсько-білогвардійськими загонами в Східному Сибіру і на Далекому Сході.

Збройний опір учасників націоналістичного підпілля вимагав від військовослужбовців внутрішніх військ високої бойової майстерності, постійної пильності, мужності і самопожертви. І все ж багато чого, з чим довелося зіткнутися частинам і підрозділам внутрішніх військ наприкінці війни і в перші повоєнні роки в західних районах країни, було новим і своєрідним. Особовий склад внутрішніх військ Українського округу змушений був заново виробляти систему протидії диверсійно-терористичній діяльності учасників незаконних збройних формувань, які не зупинялися перед найжорстокішими заходами впливу на місцеве населення.

Особливості оперативної обстановки виявлялися і в соціально-політичних умовах, які породили бандитизм, і в надзвичайній гостроті і масштабах розгорнутої боротьби, і в різноманітності застосування в її ході методів, засобів і тактичних прийомів. Досить сказати, що тільки в 1944 р. частини і підрозділи внутрішніх військ, не рахуючи інших сил, провели понад 5600 чекістсько-військових операцій по боротьбі з бандитизмом. У першій половині 1945 р. ці показники значно зросли, а далі, у зв'язку зі зменшенням кількості незаконних збройних формувань, стали знижуватися. [176]

З початку боротьби з націоналістичним підпіллям на території Західної України – з лютого 1944 р. і по січень 1945 р., було знищено 66 026 і захоплено живими 62 682 учасники бойових загонів ОУН–УПА. В цей же час з'явилося з повинною 28 612 осіб зі складу українських націоналістів, у тому числі і тих, хто ухилився від служби в Червоній Армії. Було захоплено зброї та боєприпасів: літаків «У-2» – 1, гармат – 35, бронемашин – 1, бронетранспортерів – 1, мінометів – 356, гранатометів – 8, вогнеметів – 16, протитанкових рушниць – 224, кулеметів – 3383, автоматів – 5054, гвинтівок – 21 828, пістолетів і револьверів – 2690, гранат – понад 40 тисяч, снарядів і мін – більше 60 000, радіостанцій – 159, радіоприймачів – 148, друкарень – 18. Також було захоплено і знищено 848 складів з зброєю, боєприпасами та продовольством. [177]

Крайнє загострення боротьби з українським націоналістичним підпіллям було обумовлено всім попереднім ходом історичного розвитку. Українські націоналісти і їх збройні формування були

захисниками інтересів частини націоналістично налаштованого населення України.

У роки Великої Вітчизняної війни українські націоналісти тісно співпрацювали з німецько-фашистським військовим командуванням, гестапо, абвером, а також брали участь у каральних операціях проти партизан і антифашистського підпілля. Це, зокрема, підтверджує документ, захоплений при розгромі Червоною Армією однієї з німецько-фашистських частин, а саме секретне розпорядження бригаденфюрера СС А. Бреннера від 12 лютого 1944 року, який ми вже цитували. [178]

Коли в 1944 р. під ударами Червоної Армії німецько-фашистські загарбники змушені були відступати на захід, вони стали ще більш активно використовувати ОУН і УПА в своїх інтересах. Озброювали їх, влаштовували продовольчі та збройові склади і ставили завдання з ведення підривної роботи в тилу радянських військ. Оунівці перейшли до запеклої збройної боротьби з радянською владою за заздалегідь розробленою програмою. [179]

Незважаючи на відмінності в назвах, цілі та завдання націоналістичних організацій та їх збройних формувань на території Західної України були однакові. Своєю націоналістичною агітацією бандити намагалися підбурювати населення західних областей України проти радянської влади. Вони вербували українську молодь в диверсійно-терористичні загоны, здійснювали нальоти на штаби і підрозділи Червоної Армії і військ НКВС, вбивали офіцерів, сержантів і солдатів, працівників органів внутрішніх справ і держбезпеки, представників партійно-радянського активу.

Досвід організації та проведення партійно-політичної та виховної роботи серед військовослужбовців внутрішніх військ, спрямованої на високоякісне виконання службово-бойових завдань, показовий.

У постанові ЦК ВКП(б) «Про недоліки в політичній роботі серед населення західних областей УРСР» від 27 вересня 1944 р. наказувалося зобов'язати партійні організації західних областей України посилити політичну та ідеологічну боротьбу проти українських націоналістів. Партійні організації повинні були викривати ідеологію і діяльність українських націоналістів як лютих ворогів українського народу і показувати населенню, що саме ці вороги українського народу зривають відновлення нормального життя населення в західних областях України. Також партійні організації зобов'язані були широко використовувати у пресі й у всій агітаційно-пропагандистській роботі факти злодіянь українських націоналістів і роз'яснювати населенню, що тільки радянська держава, заснована на дружбі

народів, забезпечує трудящим західних областей України справжню свободу, матеріальний добробут і швидкий культурний підйом. Крім цього партійні та комсомольські організації західних областей України зобов'язані були залучати молодь до активної участі в боротьбі проти націоналістичного підпілля. [180]

У період оперативно-військових заходів з воїнами внутрішніх військ проводилися бесіди про пильність, дисципліну і організованість, збереження військової таємниці, про дотримання законності і т.п. Особовому складу прищеплювалося почуття непримиренності до порушень законності і випадків недбалості при виконанні службово-бойових завдань. Військовослужбовці виправдовували надану довіру, показували товаришам приклад мужності і безстрашності в боях з бандитами.

Яскравим прикладом особистої безстрашності служить подвиг рядового Олександра Овінова. Він в нерівній сутичці з бандгурпою ОУН–УПА зумів знищити ворожого кулеметника і кілька інших бандитів, але в останні секунди бою був смертельно поранений. Комсомольський квиток Олександра Овінова, пробитий двома бандитськими кулями, зберігається в Музеї сучасної історії Росії. [181]

У ході службово-бойових операцій політпрацівники, агітатори інформували військовослужбовців внутрішніх військ про обстановку в західних областях Української РСР, проводили індивідуальні бесіди, пропагували приклади пильності, хоробрості і бойової майстерності, боролися з фактами безпечності і неухважності. Все це сприяло мобілізації особового складу на успішне виконання службово-бойових завдань. [182]

У директиві начальника внутрішніх військ МДБ СРСР генерал-лейтенанта П.В. Бурмаки «Про стан військової дисципліни, службово-оперативної діяльності, бойової, політичної підготовки та політико-виховної роботи за 1950 рік» від 17 березня 1951 р. зазначалося, що серед особового складу внутрішніх військ Українського округу покращився політико-моральний стан, організованість і військовий порядок, а також більш організовано і регулярно стала проводитися бойова і політична підготовка. [183]

Воїни внутрішніх військ брали активну участь у налагодженні мирного життя на території Західної України. У плані агентурно-оперативних заходів з охорони врожаю 1946 р. в західних областях Української РСР, затвердженому заступником міністра внутрішніх справ Української РСР комісаром міліції 2 рангу В. Дятловим від 5 серпня 1946 р., [184] вказувалося, що у зв'язку з розгорнутою кампанією зі збирання врожаю і виконання державного плану хлібозаготівель можлива активізація націоналістичного підпілля і його

банд, а також різного ворожого елемента з метою зриву цих найважливіших державних заходів.

У документі йшлося, що ворожа діяльність може проводитися в напрямку посилення антирадянської агітації проти здачі зерна державі і поширення різноманітних провокаційних чуток; підпалів і руйнувань зерносховищ, баз МТС і радгоспів, збиральних сільсько-господарських машин, знищення майна колгоспів і радгоспів, автомобільного і гужового транспорту і т.п.; руйнування доріг і мостів, нападів на обози і окремі машини і підводи з хлібом; бандитських нальотів на колгоспні поля і електромережі з метою зриву збирання та обмолоту хліба та знищення його; збройних нападів на пристанційні склади, елеватори, склади «Заготзерно», інші хлібні сховища з метою знищення їх і хлібопродуктів, що знаходяться в складах; організації терору над представниками сільського партійно-радянського активу, вбивства трактористів, комбайнерів, працівників хлібозаготівельних закладів і селян-активістів.

Зазначалося, що останнім часом головним проводом ОУН дана директива всім незаконним збройним формуванням, в якій вимагається: затягувати прибирання хлібів, саботувати обмолот, ховати зерно, зривати поставки, знищувати урожай в радгоспах, колгоспах, підсобних господарствах – на корені, в копицях, скиртах, зривати вивезення хліба. А також знищувати транспортні засоби, прибиральні машини, молотарки, елеватори, приймальні пункти, лабораторне обладнання (для аналізу хліба), невеликими групами влаштовувати засідки на дорогах, особливо тих, що ведуть у райцентри, обстрілювати гарнізони, застосовувати саботаж і диверсії, посилити індивідуальний терор, особливо в містах і т.п. [185]

З метою своєчасного попередження злочинних дій оунівців, а також зловживань у хлібозаготівельних операціях, внутрішні війська Українського округу активізували агентурно-оперативну роботу розвідувальних органів внутрішніх військ по боротьбі з діючими оунівськими бандами; по попередженню терористичних актів проти представників сільського партійно-радянського активу та працівників заготівельних закладів; можливих диверсій по підпалу і умисному псуванню хлібозерна і фуражу, а також збройних нападів на склади і обози з хлібом.

Крім цього командування округу посилювало проведення чекістсько-військових операцій шляхом патрулювання збройних груп по маршрутах руху транспортів з хлібом, прочісування сусідніх лісових масивів, виставлення секретів, засідок та інших видів службових нарядів на найбільш небезпечних ділянках і в місцях ймовірного пересування бандгруп.

У районах, прилеглих до збиральних площ МТС, радгоспів і колгоспів, були посилені дії розвідувально-пошукових груп і груп винищувачів з числа місцевого населення.

Організована була цілодобова охорона зерносховищ, баз МТС і радгоспів, електромереж, збиральних сільськогосподарських машин, автомобільного та гужового транспорту, для чого мобілізували особовий склад органів міліції та винищувальних батальйонів. Також організовувалася перевірка сторожової охорони МТС, радгоспів, складів пального, елеваторів, складів і місць зберігання зерна з метою виявлення в її складі оунівців.

Посилено агентурно-інформаційний апарат. Для цього переглянули наявний склад агентурної мережі, поповнивши його за рахунок нових вербувань серед місцевого населення з розрахунком повного покриття всіх хлібозаготівельних об'єктів агентурно-інформаційною мережею. [186]

Відповідно до директиви Міністра державної безпеки УРСР генерал-лейтенанта М.К. Ковальчука від 24 жовтня 1950 р. [187] усіма командирами з'єднань і частин внутрішніх військ були розроблені і проведені заходи щодо забезпечення виборів до місцевих Рад депутатів трудящих в грудні 1950 р. Документ пропонував: посилити чекістсько-військові заходи щодо ліквідації бандгруп в період передвиборної кампанії; організувати охорону виборчих дільниць шляхом виставлення гарнізонів в районах, найбільш уражених бандитизмом, телефонно-телеграфних ліній зв'язку, виборчої документації при транспортуванні її на виборчі дільниці і у виборчі окружні комісії і назад після закінчення виборів.

При виставленні гарнізонів з охорони виборчих дільниць особовий склад внутрішніх військ був повністю використаний за планами органів державної безпеки для проведення активних заходів щодо ліквідації діючих бандгруп націоналістичного підпілля.

В результаті посилення чекістсько-військових заходів з пошуку та ліквідації бандгруп були створені нормальні умови для місцевих партійно-радянських органів при проведенні ними роботи з населенням в період підготовки до виборів.

У період з 15 по 18 грудня 1950 р. внутрішніми військами Українського округу було взято під охорону – 1709 виборчих дільниць із залученням 8389 осіб особового складу, в тому числі:

- по Львівській області – 504 ділянки;
- по Дрогобицькій області – 336 ділянок;
- по Тернопільській області – 280 ділянок;
- по Волинській області – 84 ділянки;
- по Рівненській області – 126 ділянок;

по Станіславській області – 379 ділянок.

Чисельність гарнізонів з охорони виборчих дільниць становила 4-5 чоловік. Крім того, при Управліннях та районних відділах МДБ УРСР на випадок оперативної потреби були виділені військові резерви і автотранспорт.

Для забезпечення безперебійної роботи телефонно-телеграфних ліній зв'язку були створені ремонтні бригади. Для їх прикриття виділялося 200 чоловік особового складу внутрішніх військ.

Поряд з охороною виборчих дільниць в райони висилалися військові наряди для пошуку та ліквідації бандитів. У селах організовувалося патрулювання і спостереження з метою недопущення з боку бандитів вивізування оунівських прапорів, розклеювання націоналістичних листівок і прокламацій.

Військами була організована охорона виборчої документації при транспортуванні її як на виборчі дільниці і в окружні виборчі комісії, так і назад після закінчення виборів.

Вся робота військ із забезпечення виборів проводилася в тісній взаємодії з радянсько-партійними органами і групами охорони громадського порядку. Для надання допомоги командирам підрозділів та начальникам гарнізонів щодо забезпечення виборів були відряжені офіцери Управління внутрішніх військ Українського округу, штабів дивізій та полків.

У період підготовки і проведення виборів були зафіксовані випадки розклеювання націоналістичних листівок представниками оунівського підпілля. 16 грудня 1950 р. в селах Кальне Болехівського району, Кропивники Вигодського району, Путятинці Рогатинського району, Крилос Галицького району Станіславської області військовими патрулями були виявлені і зняті розклеєні антирадянські листівки. У грудні 1950 р. в селі Лани Бібрського району Львівської області військовими патрулями 10-го стрілецького полку внутрішніх військ були виявлені і підібрані 17 антирадянських листівок, а потім у результаті вжитих заходів в будинку громадянина С. Дацка були виявлені ще 20 листівок аналогічного змісту. Громадянин С. Дацко був затриманий і переданий органам МДБ України. У лісі Куликівського району Львівської області було вирізано і винесено 100 метрів проводу лінії зв'язку. Зв'язок було відновлено ремонтною бригадою внутрішніх військ. [188]

Особливості виконуваних службово-бойових завдань – напружений і маневрений характер дій внутрішніх військ, швидка зміна обстановки, тактичних прийомів боротьби з українським націоналістичним підпіллям – вимагали постійного вдосконалення управлінської діяльності командирів і штабів. Командири і штаби стежили за

обстановкою, станом службово-бойової діяльності, оперативно реагували на всі зміни, недоліки, знаходячи найбільш доцільні способи і методи вирішення бойових завдань.

Уже в перші місяці боротьби з націоналістичним підпіллям у західних областях України Головне управління внутрішніх військ НКВС СРСР розробило і направило у війська засновані на досягнутому бойовому досвіді докладні настанови про порядок організації та ведення бойових дій з ліквідації бандформувань. Спочатку частини і з'єднання внутрішніх військ були націлені на здійснення великих операцій в поєднанні з виставленням гарнізонів в населених пунктах. Через деякий час у зв'язку зі зменшенням чисельності банд і їх конспірацією було наказано посилити боротьбу з підпіллям не шляхом збільшення числа військових операцій, а шляхом докорінного поліпшення їх якості. За кожною бандою був закріплений рухомий чекістсько-військовий загін, який зобов'язаний був виявляти місця укриття банди і вживати заходів до повної її ліквідації.

Управліннями і штабами вживалися заходи для того, щоб наблизити керівництво до низових ланок, зробити його більш конкретним і ефективним. Управління внутрішніх військ Українського округу з цією метою створило три оперативні групи, які дислокувалися в містах Рівному, Львові та Луцьку і керували бойовими операціями по розгрому націоналістичних формувань ОУН—УПА безпосередньо на місцях. [189]

Для вдосконалення службово-бойової діяльності частин і підрозділів, а також при проведенні оперативно-військових заходів чималу роль грала добре налагоджена робота з узагальнення та поширення передового досвіду, своєчасне реагування на зміни оперативної обстановки. У частини і підрозділи висилалися описи умілих дій по боротьбі з бандитизмом, організовувалися виступи майстрів бойової служби перед особовим складом, а також публікувалися статті в багатотиражній і стінній пресі. Цей досвід був покладений в основу методичних розробок для проведення занять, інструктажів військових нарядів, які виконували різні службово-бойові завдання.

Міністр державної безпеки УРСР генерал-лейтенант М.К. Ковальчук у своїй директиві від 22 травня 1950 р. відзначав, що найбільш важливим і ефективним засобом боротьби з озброєними загонами оунівського підпілля є захоплення бандитів і, в першу чергу, керівного складу підпілля і ватажків бандитських груп живими. [190]

Командири і начальники всіх ступенів Українського округу внутрішніх військ при інструктажі службових нарядів, що висилаються на пошук, а також при проведенні чекістсько-військових операцій у

всіх випадках були зобов'язані ставити завдання на захоплення бандитів живими.

Виняток з цього правила був допустимий лише тоді, коли дії по захопленню бандитів були пов'язані з втратами особового складу або коли створювалася загроза, що бандити могли безкарно піти.

Захоплені бандити піддавалися на місці допиту, а здобуті від них відомості – негайно реалізовувалися. При конвоюванні захоплених оунівців необхідно було дотримуватися заходів конспірації, щоб ніхто, крім оперативного складу та службового наряду, не знав про їх захоплення. В іншому випадку свідчення захопленого бандита не мали цінності, оскільки керівники націоналістичних формувань, сповіщені своїми поплічниками про захоплення внутрішніми військами одного або декількох спільників, використовували б заходи особистої безпеки.

Захоплення бандитів живими і здобуті від них відомості про місця знаходження інших бандитів полегшували органам державної безпеки та внутрішнім військам виконання завдання з викорінення залишків збройного бандитизму і оунівського підпілля. [191]

Звичайно ж, командування внутрішніх військ Українського округу звертало увагу і на недоліки в службово-бойовій діяльності особового складу, а також на неефективні методи. Основні причини низьких результатів в оперативно-службовій діяльності військ були названі в директиві начальника внутрішніх військ Українського округу генерал-майора В.І. Фадеєва від 25 липня 1951 р. [192]

У ній зазначалося, що планування операцій, їх підготовка та проведення при відсутності належного контролю та практичної допомоги командирами рот і взводів здійснюються неякісно. Підрозділам і гарнізонам, які не мають тривалий час результатів у бойовій службі, не приділяється належної уваги.

У деяких військових частинах особовим складом не виконуються вимоги міністра державної безпеки УРСР про необхідність захоплення учасників націоналістичного підпілля живими, що ускладнює роботу органів державної безпеки в отриманні оперативних даних, а отже, і знижує результативність боротьби внутрішніх військ з бандитизмом.

Не всі командири підрозділів та начальники гарнізонів цілеспрямовано організують пошуки бандитів, не враховують особливостей оперативної обстановки обслуговуваних районів.

Недооцінюється роль і значення військової розвідки як одного із засобів добування даних про місця знаходження бандитів, а також робота з так званою «базою сприяння», тобто з найбільш свідомими громадянами.

Продовжують мати місце випадки висилки службових нарядів без ретельного їх підбору і достатньої підготовки особового складу, особливо старших нарядів. У ряді випадків старшими нарядів призначаються непідготовлені сержанти і рядові, які не здатні правильно організувати пошук бандитів і підтримувати військовий порядок і дисципліну серед особового складу. [193]

Саме тому за період з 1 січня по 30 червня 1951 р. в військових частинах Українського округу було допущено 25 випадків недбалого догляду оунівців службовими нарядами, при яких сховалося понад 60 учасників націоналістичного підпілля, що склало 10 відсотків від загального числа виявлених і ліквідованих оунівців. З 25 випадків недбалого догляду бандитів мали місце: вночі – 18, вдень – 7, у населених пунктах – 9, в лісових масивах – 15 і в полі – 1 випадок. [194]

Аналіз причин недбалого догляду бандитів службовими нарядами показав, що це відбувалося головним чином внаслідок поганого керівництва службовими нарядами з боку старших нарядів і неякісного їх підбору – 44 відсотки; відсутністю маскування з боку особового складу при виконанні бойових завдань – 16 відсотків; безтурботністю особового складу в ході пошуку бандитів і при розташуванні на відпочинок – 12 відсотків; відмовою у стрільбі зброї через її технічну несправність і непідготовленість до ведення вогню – 12 відсотків; незадовільним підбором і підготовкою особового складу до несення служби – 8 відсотків; поганою вогневою виучкою особового складу у веденні вогню в умовах обмеженої видимості – 8 відсотків. [195]

Найчастіше недбалість при охороні бандитів проявлялась в населених пунктах і лісових масивах в умовах ночі. Це свідчило про низький рівень службово-тактичної підготовки і слабку навченість особового складу веденню вогню, особливо в умовах обмеженої видимості.

Командування внутрішніх військ Українського округу вимагало від командирів: старшими службових нарядів призначати тільки офіцерів і сержантів, які мають достатній досвід боротьби з бандитизмом, здатних виконувати покладені на них бойові завдання, в кожному випадку строго попереджати старших нарядів про їх відповідальність за дисципліну і порядок під час несення служби; надавати постійну практичну допомогу в організації бойової служби підрозділам, в яких не припиняються випадки недбалості при догляді бандитів і продовжують мати місце низькі результати в боротьбі з бандитизмом; посилити контроль за службовою діяльністю і поведінкою нарядів на службі; практично навчати особовий склад діям з пошуку та ліквідації бандитів вночі і в лісових масивах, тому що в цих

умовах найчастіше допускалася втеча бандитів; ретельно готувати молодих солдатів, вчити їх вмільому пошуку і успішній ліквідації бандитів, повсякденно виховувати у солдатів сміливість, рішучість і чекістську спритність; всіляко активізувати пошук бандитів, незалежно від наявності даних органів державної безпеки, позбутися укоріненого в практиці деяких частин і підрозділів шаблону висилки нарядів в один і той же час і по незмінним маршрутам. [196]

Практика службово-бойової діяльності внутрішніх військ Українського округу показала, що з настанням осінньо-зимового періоду оунівське підпілля і його збройні загони з метою збереження своїх кадрів значно посилювали конспірацію, створили запаси продовольства на зиму, обладнали добре замасковані притулки в населених пунктах, лісах, у джерел води і відсиджувалися в них, до мінімуму скорочуючи пересування.

Надалі різке скорочення пересувань бандитів по території районів Західної України, обслуговуваній чекістсько-військовими групами внутрішніх військ, викликало необхідність активного і більш ретельного пошуку місць їх укріттів і вимагало вміння за найменшими ознаками, що залишають бандити, знаходити їх притулки.

Переховуючись у населених пунктах, українські націоналісти в першій половині ночі часто пересувалися по селу в цілях придбання продуктів харчування і тільки з появою військових нарядів ховалися в притулках (схронах). Про це говорило те, що більшість бойових зіткнень в населених пунктах Західної України взимку відбувалась в русі і знову-таки в першій половині ночі. [197]

Для успішного виконання бойових завдань по ліквідації залишків оунівського підпілля в специфічних умовах осінньо-зимового періоду було потрібно детальне знання прийомів дій бандитів, а також відмінна бойова готовність всіх видів службових нарядів. Тому начальник штабу внутрішніх військ Українського округу полковник І.С. Яхимович в розпорядженні від 9 жовтня 1951 р. [198] зажадав від особового складу поліпшити якість оперативно-військових заходів.

Виконуючи це розпорядження, командири і начальники гарнізонів внутрішніх військ активізували пошук бандитів, використовуючи сприятливі умови, коли бандити посилено вели заготівлю продуктів до зими. Пошук вівся безперервно як вдень, так і вночі, в населених пунктах, лісових масивах і, головним чином, на ймовірних шляхах пересування бандитів. Практикувалося проведення чекістсько-військових операцій силами від команди до зведеного загону, особливо з встановленням снігового покриву в районах ймовірного знаходження бандитських притулків і, головним чином, в населених пунктах і прилеглих до них лісових масивах.

Постійно готувалися чекістсько-військові групи (ЧВГ). У кожній ЧВГ виділялася необхідна кількість солдатів, спеціально підготовлених до захоплення бандитів живими, а також група бігунів, фізично натренованих на переслідування бандитів і відмінно стріляючих вдень і вночі. Категорично заборонялося переміщення особового складу з однієї ЧВГ в іншу. [199]

Не допускався шаблон в розстановці службових нарядів, особливо при роботі їх в населених пунктах. Для дотримання скритності і раптовості дій нарядів практикувався вихід їх до населених пунктів з різних сторін і в різний час доби. А з настанням холодів службовим нарядом пропонувалося зупинятися на відпочинок приховано, тільки в ізольованих приміщеннях і місцях, де була можливість організувати спостереження і охорону.

Командири загонів внутрішніх військ, керуючись наказом МДБ УРСР від 22 вересня 1951 р., [200] вжили рішучих заходів до недопущення випадків провалів операцій і недбалого догляду бандитів. Вони зажадали від командирів підрозділів поліпшення якості службово-тактичної та вогневої підготовки. Підготували весь особовий склад, в першу чергу солдат призову 1951 р., до дій в зимових умовах з врахуванням особливостей боротьби з бандитизмом в обслуговуваних районах. Для цього з ними відпрацьовували відповідні теми за «Програмою бойової підготовки».

Наказом передбачалося до 10 листопада 1951 р. провести перевірку всіх видів зброї. З усім особовим складом опрацьовувався порядок утримання зброї та догляду за нею в зимових умовах з метою недопущення відмови у стрільбі. Своєчасно забезпечувалися підрозділи і окремі гарнізони зимовим мастилом, особовому складу пояснювався порядок його застосування. Приводилися в належний стан лижі, кріплення до них і лижні палиці. Перевірялися і ремонтувалися зимові маскхалати. Завчасно виявлявся особовий склад, який не володіє лижами, і з встановленням снігового покриву приймалися всі заходи до навчання їх і тренування, особливо в гірничо-лісистій місцевості. [201]

Перевірявся стан автотранспорту, його готовність до експлуатації в зимових умовах з тим, щоб до настання зими мати справний автотранспорт для оперативного використання. Підрозділи своєчасно забезпечувалися майном за зимовим планом. Тепле обмундирування розподілялося так, щоб була можливість забезпечити ним всі службові наряди, в першу чергу особовий склад ЧВГ.

Підвищувалася результативність роботи розшукових собак, максимальне залучення їх до служби. Підготовка та тренування службових

вих собак проводилася відповідно до організаційно-методичних вказівок на зимовий період. [202]

Важливе значення для поліпшення службово-бойової діяльності внутрішніх військ мало прийняття «Інструкції з мінування бандитських притулків, пунктів зв'язку та інших об'єктів, що належать бандитам», затвердженої штабом внутрішніх військ Українського округу 26 червня 1951 р. [203]

У документі було сказано, що мінування бандитських притулків, схованок, а також архівів, продуктів, зброї та інших предметів, заритих у землю, дає вельми відчутні результати в боротьбі з бандитизмом.

З метою найбільшої ефективності заходів з мінування органи державної безпеки і внутрішні війська домагалися такого положення, щоб всі виявлені бандитські притулки чи інші об'єкти, придатні для мінування, були збережені і заміновані.

Заходам з мінування оунівських об'єктів передувала широка роз'яснювальна робота серед працівників органів МДБ (МВС) та військовослужбовців внутрішніх військ про необхідність збереження в цілісності й схоронності всіх виявлених порожніми бандитських притулків, тайників та інших об'єктів, в якому б стані вони не знаходилися.

Для забезпечення максимальної результативності заходів з мінування особовим складом внутрішніх військ при виявленні об'єктів зберігалися місцеві предмети в районі їх розташування: дерева, кущі, рослинність, гілки, що лежать на землі, хмиз тощо, не порушувалося маскування люків у притулок і при розкритті їх запам'ятовувалося найбільш точно, як вони були замасковані бандитами, не випускалось з уваги ні найменших деталей. Про кожний випадок мінування оповіщалося якомога менше коло людей, бо тільки за цих умов військовий інженер міг доброякісно провести мінування і підвищити його результативність. Як правило, мінуванню підлягали притулки, ретельно замасковані бандитами, а також «мертві» (тобто задіяні без участі оунівців) пункти зв'язку і всілякі предмети, зариті бандитами в землю. В цьому випадку повністю виключалася можливість підризу на мінованих об'єктах осіб, не причетних до бандитизму. Внутрішні війська, які діяли в даному районі, і в першу чергу начальник районного відділу МДБ, своєчасно попереджались про кожний випадок мінування і знали точне місце розташування об'єкта.

Всі знайдені притулки, в яких бандитів не виявилось, до прибуття старшого оперативного начальника та військового інженера залишалися в повній цілості, з них не витягалось жодного предмета з тим, щоб можна було прийняти найбільш ефективне рішення про

спосіб мінування. При мінуванні всередині притулку все в ньому повинно було залишатися в такому вигляді, в якому воно було залишене бандитами.

У разі порушення цього порядку або необхідності вилучення з притулку цінних документів, майна або зброї мінування повинне було проводитися тільки на люк схрону або прилеглий до люка хід. [204]

Для того, щоб військовий інженер міг у будь-який час виїхати за викликом на мінування, у нього завжди мала бути підготовлена необхідна кількість майна і відповідний інструмент. Як правило, на підготовку до виїзду давалося дуже мало часу, тому в набір майна та інструменту входило все необхідне для будь-якого варіанта мінування.

Практика мінування внутрішніми військами виявлених порожніх бандитських притулків і інших об'єктів (тайників, сховищ зі зброєю і продовольством) оунівського підпілля себе виправдала.

На встановлених військовими інженерами з'єднань і частин внутрішніх військ мінах і мінах-сюрпризах в 1950 р. і 1 кварталі 1951 р. в 19 випадках підірвалося 30 бандитів, у тому числі: в районах Львівської області в 11 випадках підірвалося – 8 бандитів і в районах Рівненської області в 3 випадках підірвалося – 4 бандити. Найбільшу кількість випадків успішного застосування мін і мін-сюрпризів за вказаний період мали військові частини 62-ї стрілецької дивізії. [205]

У березні 1950 р. при проведенні чекістсько-військової операції зведеним загonom 62-ї стрілецької дивізії в Івано-Франківському районі Львівської області нарядом 2-ї стрілецької роти 10-го стрілецького полку в лісовому масиві, поблизу села Добростани, був виявлений порожній бандитський притулок. За завданням Управління МДБ схрон був замінований, а 31 жовтня 1950 р. при спробі увійти до нього підірвалися два бандити.

У січні 1951 р. військовим нарядом резервного взводу 2-го стрілецького батальйону 446-го стрілецького полку поблизу села Сестрятин Червоноармійського району було виявлено схованку. У ній бандитів не було. За завданням Управління МДБ схрон замінували. 2 лютого 1951 р. при спробі увійти до нього на міні підірвався бандит.

Крім мінування бандитських притулків практикувалася також і установка мін-сюрпризів на всіляких сховищах і пунктах зв'язку бандитів.

У травні 1950 р. при проведенні чекістсько-військової операції зведеним загonom 82-ї стрілецької дивізії військовий наряд 3-го окремого стрілецького батальйону в лісі Болахівського району Станіславської області виявив пустий бандитський притулок, а в

чагарнику, поблизу нього, бідон і залізну коробку з архівом і гроши-ма, зариті в землю. За розпорядженням керівника операції схрон підірвали, а бідон і коробку, після вилучення з них архіву і грошей, замінували. 21 червня 1950 р. при спробі відкрити бідон підірвалися два бандити.

У вересні 1950 р. при проведенні чекістсько-військової операції зведеним загonom 62-ї стрілецької дивізії в Куликівському районі Львівської області в лісовому масиві було виявлено бандитський тайник. За завданням Управління МДБ дивізіонним інженер-майором С. Петровим вказаний тайник був замінований. 26 жовтня 1950 р. на встановлений міні підірвалися три бандити.

У лютому 1951 р. нарядом 10-го стрілецького полку на полі, поблизу села Клодзенка Куликівського району Львівської області, був знайдений бандитський тайник (пункт зв'язку). За завданням Управління МДБ тайник був замінований полковим інженером старшим лейтенантом С. Литовченком. 20 лютого 1951 р. на встановлений міні підірвався один бандит. [206]

Подібні приклади застосування мін і мін-сюрпризів мали 88-й, 215-й, 331-й і 333-й полки внутрішніх військ. При цьому притулки для мінування кожен раз вибиралися тільки житлові, тимчасово залишені і ретельно замасковані бандитами. Маскування цих притулків нарядами, як правило, не порушувалося, і бандити, нічого не підозрюючи, сміливо заходили в притулки, де і підірвалися на мінах. [207]

З метою підвищення якості службово-бойової діяльності та оперативно-військових заходів усіх видів службових нарядів внутрішніх військ в період з 1947 р. по 1951 р. були розроблені і введені в дію методичні рекомендації військовослужбовцям внутрішніх військ Українського округу. Методичні рекомендації були засновані на наказах, директивах, розпорядженнях і вказівках командування внутрішніх військ МДБ СРСР і Українського округу.

Методичні рекомендації від 4 лютого 1947 р., затверджені начальником внутрішніх військ Українського округу генерал-майором В.І. Фадеевим, передбачали при підготовці наряду ретельно перевіряти: фізичний стан людей, виділених в наряд; наявність належного боекомплекту для ведення бою, справність зброї і вміння користуватися нею; знання обов'язків того виду наряду, в який призначається військовослужбовець; знання місцевості та вміння використовувати її з метою досягнення найкращих результатів при несенні служби; знання правил застосування в бою зброї; вміння користуватися встановленими сигналами впізнання; знання місць дислокації сусідніх

гарнізонів внутрішніх військ, Радянської Армії, груп охорони громадського порядку та порядку взаємодії з ними.

Крім цього командир підрозділу внутрішніх військ організував видачу належного за нормою продовольства на весь час несення служби. Забезпечував наряд флягами з водою та індивідуальними пакетами. Перевіряв фізичний стан службової собаки і забезпечував її харчуванням.

З метою підготовки особового складу до служби, як правило, проводилися тактичні заняття на місцевості. [208]

Діючи згідно з розпорядженням командування внутрішніх військ Українського округу від 22 червня 1948 р., командир давав старшому військовому наряду карту або схему маршруту руху і району дій, де намічався пошук бандитів; точно вказував час виходу і термін несення служби, вказував час, місце і порядок організації відпочинку; роз'яснював взаємодію зі старшим оперативним начальником; вказував пункти дислокації сусідніх гарнізонів внутрішніх військ, Радянської Армії, груп охорони громадського порядку, а також райони, де знаходяться групи радянсько-партійного активу, і порядок взаємодії з ними; вказував місцезнаходження військових нарядів як своїх, так і сусідніх гарнізонів і порядок взаємодії з ними.

Командир оголошував сигнали виклику підтримки та порядок їх донесення на випадок потреби при діях на окремих відстанях, звідки сигнали не можуть бути прийняті; доводив встановлені сигнали впізнання своїх військ і показував, як ними користуватися; нагадував про найсуворіше дотримання радянської законності та недопущення дискредитації внутрішніх військ; перевіряв наявність ракетниць, освітлювальних і сигнальних ракет (тому що поряд з освітлювальними ракетами обов'язковим було мати сигнальні ракети, передбачені таблицями сигналів взаємного впізнання) і, крім того, взимку – маскхалатів.

Після закінчення інструктажу в обов'язковому порядку вирішувалося кілька летючок на різні варіанти бойових дій, виходячи із завдань, особливостей та умов даного району. Строго попереджався старший наряду про його відповідальність за військову дисципліну і порядок під час несення бойової служби. [209]

Надалі, після виконання поставленого завдання і повернення в гарнізон, старший військового наряду доповідав начальнику гарнізону про прибуття, результати виконання завдання і стан особового складу, а також про зауваження, зроблені ним військовослужбовцям і представникам місцевих радянських чи партійних організацій Західної України.

Після доповіді старшого наряду начальник гарнізону або особа, яка його заміщає, особисто перевіряв військовослужбовців, зброю, боеприпаси, проводив коротку бесіду з особовим складом наряду на предмет виявлення позитивних і негативних фактів, що мали місце в процесі несення служби.

Після прийняття військовим нарядом їжі та його відпочинку начальник гарнізону внутрішніх військ проводив докладний розбір дій при виконанні поставленого службово-бойового завдання в присутності всього особового складу гарнізону і давав оцінку проведеної роботи. [210]

Відповідно до вказівок, затверджених начальником внутрішніх військ Українського округу генерал-майором В.І. Фадеевим 18 квітня 1949 р., [211] передбачалося найсуворіше дотримання конспірації оперативних дій військових груп, заздалегідь розроблявся спосіб виходу в район операції, підходу до об'єкта і відходу з тим, щоб не розсекретити рух і дії наряду.

Відпочинок наряду планувався і влаштувався поза населеними пунктами, в місцях, що забезпечують скритність, раптовість і результативність спеціальної операції.

Всім видам військових нарядів заборонялося розміщуватися в будинках людей, яких за родом їх професій відвідує велика кількість місцевих жителів: кравців, шевців і т.п. З метою дотримання принципів скритності і раптовості у діях чекістсько-військових груп (ЧВГ) при відправці в район операції слід було уникати пересувань по селах. Відкриті розмови по телефону і при сторонніх особах про намічені пересування військовослужбовців внутрішніх військ заборонялися.

При пересуванні підрозділів та службових нарядів виділялися парні головні і бічні дозори. При зустрічі з невідомими старший дозорю приймав всі заходи до встановлення їх особи, а дозорець тримав зброю в повній готовності до негайного відкриття вогню.

Особовий склад наряду при відкритті вогню дозором негайно проводив охоплення обох флангів бандитів на всю глибину. Завдання – оточити, захопити або знищити бандитів.

У дозори, що висилаються від розвідувально-пошукових груп (РПГ), включались досвідчені бійці і сержанти, які здійснювали зв'язок і взаємодію з ядром РПГ. Не допускалися передчасне виявлення себе і несвоечасні оклики, що дали б можливість бандитам тікати. Дії нарядів повинні були бути раптовими і рішучими.

Документи показують, що при зустрічі з учасниками націоналістичного підпілля військовослужбовці внутрішніх військ діяли сміливо і рішуче, прагнули до швидкого і повного їх оточення та захо-

плення, але якщо вони не здавалися і чинили опір, то їх знищували. Враховуючи прийом українських націоналістів прикривати свій відхід вогнем спеціально виділених дрібних груп або однаків, для знищення останніх залишалась частина людей, а іншими силами переслідувалась основна група.

Також враховувалося, що оунівці при раптовому зіткненні відкривають безладний, але сильний вогонь і розбігаються в різні сторони. Тому старші службових нарядів розподіляли особовий склад і ставили завдання на переслідування кожного оунівця окремо, зумовивши при цьому зв'язок і взаємодію.

Переслідування і пошук українських націоналістів вівся до їх затримання або знищення. Категорично заборонялося самостійно припиняти переслідування і пошук учасників націоналістичного підпілля. [212]

11 листопада 1949 р. військова група 3-го стрілецького батальйону триста п'ятдесят третього стрілецького полку внутрішніх військ, ведучи пошук в лісі, виявила бандита. Побачивши солдатів, націоналіст кинувся бігти в глибокий ліс. Військова група частиною своїх сил організувала його переслідування, а іншим складом приступила до ретельного огляду місцевості. В результаті пошуку в 300 метрах від місця виявлення бандита було знайдено притулок з трьома бандитами. При збройному опорі бандгрупа оунівського підпілля була повністю ліквідована. [213]

Кожен вид місцевості мав свої особливості. Їх потрібно було враховувати при організації оперативно-службової та бойової діяльності внутрішніх військ.

Згідно з розпорядженням Головного управління внутрішніх військ від 4 березня 1948 р. про дії в гірничо-лісистій і на пересіченій місцевості особовий склад внутрішніх військ зобов'язаний був: вміти орієнтуватися в лісах і горах, ходити по азимуту; безшумно пересуватися по лісах і швидко підійматися в гори і спускатися з них; виявляти ознаки, що свідчать про наявність людей (недопалок, коробки від сірників, залишки їжі, сліди від багаття та інші предмети); розпізнавати орієнтири, якими користуються бандити при русі до куренів, землянок і притулків (спеціально покладені камені, дерева, що виділяються особливими прикметами, кущі, зарубки на деревах, малопомітні стежки, струмки, потоки і відгалуження від них, які можуть служити орієнтиром для відшукування по них притулків); знаходити спостережні пункти бандитів, що споруджуються на деревах, особливо в узліссях лісових масивів для того, щоб їх обійти або безшумно зняти при підході до об'єкта операції; відшукувати вододжерела, без яких не можуть обійтися бандити, що ховаються в лісах і горах,

виставляючи коло них засідки і секрети з метою упіймання бандитів; вміти розпізнавати і виявляти бандитів, що маскуються під лісорубів, заготовителів дров та інших лісових робітників; вміти взаємодіяти між собою у складі службового наряду, відділення, взводу і між підрозділами вдень і вночі, враховуючи особливості дій в лісі; вміти діяти у складі ланцюга при прочісуванні лісового масиву і в горах, не втрачаючи зорового зв'язку і не відстаючи.

Також особовий склад службового наряду повинен був твердо знати існуючі переправи, мости, броди, характер ґрунту в цілях затримання або знищення бандитів, що користуються ними. [214]

Головне управління внутрішніх військ директивою від 2 серпня 1949 р. з питань конвоювання учасників націоналістичного підпілля констатувало поліпшення якості службово-бойової діяльності військ.

Виконуючи вимоги директиви, для несення служби конвоювання та охорони місць ув'язнення виділялися найбільш досвідчені, дисципліновані солдати. Чисельність конвоїв строго визначалася з урахуванням кількості, важливості конвоюваних і особливостей маршруту прямування. Старшими конвоїв, особливо під час конвоювання небезпечних злочинців, призначалися особи з числа офіцерського складу.

Без особливої на те потреби конвоювання вночі затриманих бандитів не проводилося. Конвой внутрішніх військ прямував з таким розрахунком, щоб він до настання темряви прибував до пункту призначення чи пункту ночівлі, де є відповідні умови для розміщення та надійної охорони конвоюваних.

Передача затриманих під охорону вартовим, що несуть охорону гарнізонів, заборонялася. Для охорони затриманих виділялися спеціальні військові наряди, ретельно проінструктовані. Число конвою повинно було завжди перевищувати кількість конвоюваних. При конвоюванні одного затриманого (заарештованого) признавався конвой не менше двох осіб. [215]

Розпорядженням командування внутрішніх військ Українського округу від 28 грудня 1949 р. з питань дотримання заходів безпеки військовослужбовцями внутрішніх військ при виконанні службово-бойових завдань передбачалося, що весь особовий склад внутрішніх військ Українського округу в районах, уражених бандитизмом, пересувався групами, а не поодиноці. Офіцерський склад переміщувався з прикриттям, яке здатне було надати рішучий опір українським націоналістам.

Військовослужбовцям внутрішніх військ заборонялося носити в кишенях гранати, запали, боеприпаси та вибухові речовини.

Ракетниці, як основний засіб управління військовими нарядами, закріплювалися за старшими нарядами. Вони використовувалися в бойовій обстановці для управління боєм і взаємодії між військовими нарядами та підрозділами, при проведенні бою як у денний, так і в нічний час, для цілевказань та сигналізації, освітлення місцевості (в нічний час) і впізнання своїх військ. [216]

Крім цього в районах, уражених бандитизмом, пересування військовослужбовців внутрішніх військ попутним транспортом (на возах, автомашинах) не відбувалось. Категорично заборонялась мобілізація місцевих жителів для перевозу військових нарядів в райони виконання оперативно-бойових завдань.

Для перевезення військових нарядів, груп і підрозділів використовувався виключно транспорт частин і підрозділів внутрішніх військ і Радянської Армії.

Не практикувалося відправляти солдатів і сержантів у населені пункти для вирішення господарських питань, пов'язаних з мобілізацією підвід, заготівлею дров, соломи тощо. Селянські підводи використовувалися тільки в порядку найму через офіцерів господарського апарату і штабів військових частин і підрозділів.

Заборонялося розводити багаття в населених пунктах і поряд з ними, а також у місцях зберігання хліба (сараї, скирти, електромережі, токи і т.п.). У кожному окремому випадку при розведенні багать, пов'язаних з приготуванням їжі для особового складу, місце визначав старший військового наряду, а в пунктах дислокації підрозділів – командир підрозділу. При розведенні багать у лісових масивах мали прийматися всі необхідні заходи щодо запобігання лісових пожеж.

При спілкуванні з місцевим населенням західних областей України було обов'язковим дотримання низки вимог, передбачених розпорядженням Головного управління внутрішніх військ від 27 квітня 1948 р.

Особовому складу внутрішніх військ заборонялося проведення обшуків за відсутності оперативного складу органів державної безпеки.

Військовослужбовцям військових нарядів в обов'язковому порядку пояснювалася різниця між обшуком і оглядом. Особливо підкреслювалося, що огляд проводиться на предмет виявлення та вилучення бандитів або підозрілих осіб. При огляді не практикувалася перевірка валіз, скриньок та ін. предметів, в яких виключалася можливість навіть тимчасового перебування людей. При перевірці та затриманні підозрілих осіб проводився зовнішній огляд на предмет виявлення і вилучення зброї.

Заборонялося всьому особовому складу органів державної безпеки і внутрішніх військ забирати в особисте користування цінності, майно і зброю, які вилучались під час ліквідації учасників ОУН–УПА. Цінності, що вилучались у учасників націоналістичного підпілля, оформлялися актом і негайно здавалися в фінансові відділи управління МДБ Західної України.

При проведенні спеціальної операції по виселенню сімей учасників націоналістичного підпілля та їхніх пособників в Перегінському районі Станіславської області військовослужбовцями 7-ї стрілецької роти 215-го стрілецького полку з дозволу місцевих властей було допущено два випадки придбання майна, що належало виселенцям. А саме, 10 листопада 1949 р. заступником командира 7-ї стрілецької роти 215-го стрілецького полку лейтенантом А. Зубахіним з дозволу працівників Перегінського районного виконкому були взяті меблі висланих сімей для потреб підрозділу. За це лейтенант А. Зубахін командиром полку був заарештований на 5 днів домашнім арештом. Майно було передане райспоживспільці Перегінського району.

12 листопада 1949 р. при виселенні сімей оунівців у селі Рівня Перегінського району (так у тексті. – Прим. авт.) командир 7-ї стрілецької роти 215-го стрілецького полку капітан В. Козіков через голову сільради придбав меблі та гармошку. За наказом командира полку йому було запропоновано меблі та гармошку здати голові районного виконкому, а сам капітан В. Козіков був притягнутий до дисциплінарної відповідальності. Дані факти були доведені до всього офіцерського складу. [217]

Приймалися необхідні заходи до недопущення підпалів чекістсько-військовими групами внутрішніх військ житлових будинків, хуторів і господарських будівель. Учасників націоналістичного підпілля, що засіли в будинках та інших будівлях, не здавалися і чинили збройний опір, доцільно було блокувати, тримати в засідці до тих пір, поки у них не закінчаться боеприпаси або не випаде можливість ліквідувати їх.

Вдаватися до підпалу житлових приміщень та інших споруд на території Західної України допускалося тільки у виняткових випадках, коли всі можливості захопити або ліквідувати бандитів були вже вичерпані або коли блокування та інші заходи могли б викликати жертви з боку особового складу внутрішніх військ. Абсолютно неприпустимо було підпалювати приміщення всередині населених пунктів, коли пожежа могла знищити інші селянські будівлі. [218]

Командуванням і партійно-політичним апаратом внутрішніх військ МВС Українського округу були розроблені спеціальні вказівки. Згідно з ними військовослужбовцям чекістських військ при прове-

денні оперативно-військових заходів заборонялося мати неділові зв'язки серед місцевого населення, займатися жебрацтвом, вимаганням, приймати подарунки і частування від місцевих жителів, вести які б то не було розмови із сторонніми особами про своє життя і діяльність підрозділу.

Військовослужбовці внутрішніх військ повинні були: бути ввічливими у поводженні з місцевим населенням і нещадними до ворогів радянської Батьківщини; не зачіпати, не ображати і не принижувати особисту гідність радянських людей, не перешкоджати відправленню релігійних обрядів і не насміхатися над релігійними почуттями віруючих; підтримувати громадський порядок і забезпечувати безпеку радянських громадян західних областей України; являти собою приклад дисципліни і порядку, суворо дотримуватися форми одягу, бути охайно одягненими і підтягнутими.

Особовому складу Українського округу також завжди необхідно було пам'ятати, що місцеве населення за зовнішнім виглядом та поведінкою військовослужбовців робить висновки про війська в цілому. Місцеві жителі в їх особі повинні були бачити захисників інтересів радянського народу. [219]

Роки боротьби з націоналістичним підпіллям у західних областях Української РСР стали для внутрішніх військ часом суворого навчання та освоєння неординарних форм і методів військового мистецтва, пристосованих до незвичайного противника. Набутий досвід і знання, нові форми і методи дій, навички управління військами і бойова виучка особового складу дозволили не тільки знищити збройних націоналістів, але й істотно підвищити ефективність і результативність чекістсько-військових операцій. Про це говорить аналіз втрат воюючих сторін. Якщо в 1944 р. втрати внутрішніх військ досягали третини від втрат оунівців, то в подальшому це співвідношення зменшилося в десять і більше разів.

Але за іншим показником – ефективністю бойових дій, що визначає результативність спеціальних операцій в цілому, можна зробити висновок про те, що значна їх частина закінчувалася нічим. Військовослужбовці внутрішніх військ найчастіше не використовували накопичений досвід боротьби з націоналістичним підпіллям. З майже 3 тисяч спеціальних операцій, проведених внутрішніми військами в 1946 р., більше третини виявилися безрезультатними або проваленими. [220] Головна причина – не завжди дотримувався принцип наполегливого переслідування оунівців аж до їх повного знищення або захоплення. Найчастіше військові наряди, що здійснювали переслідування, обмежувалися безпосереднім районом бойових дій, завершували його з настанням темряви або з втратою сліду.

Окремі підрозділи потрапляли під удари учасників збройного підпілля або в влаштовані ними засідки на марші. Відмічалися факти зневажливого ставлення до дотримання правил оперативного маскування, внаслідок чого спільники бойовиків давали їм повну інформацію про майбутні заходи внутрішніх військ. [221]

Таким чином, в 1944-1953 рр. в результаті активної службово-бойової діяльності внутрішніх військ на території Західної України, а саме у Станіславській, Волинській, Львівській, Рівненській, Дрогобицькій, Тернопільській та Житомирській областях, відбулося різке скорочення кількості учасників українських націоналістичних формувань. Втрати Української повстанської армії, що діяла в західних областях УРСР, за даними українського дослідника В.С. Ковалю, склали 56,6 тис. убитими і 108,5 тис. полоненими. У 1954 р., за даними оперативного обліку внутрішніх військ МВС Українського округу, всього було виявлено: бандгруп – 17, в них бандитів – 41, бандитів-одинаків – 13. Загальна кількість учасників націоналістичного підпілля становила 54 особи.

Успіхи у виконанні бойових завдань військовослужбовцями Українського округу досягалися вмілим підбором, підготовкою та згуртованістю особового складу військових нарядів; знанням кожним солдатом і офіцером місцевості, розташування місцевих предметів в районі дії службових нарядів; ініціативою, сміливими і рішучими діями і прагненням до успішного виконання бойового завдання; фізичним загартуванням, витривалістю, знанням і вмілим застосуванням прийомів і методів захоплення оунівців живими; своєчасним доведенням до всіх військовослужбовців позитивного досвіду захоплення бандитів і всілякою його популяризацією.

Досвід боротьби з учасниками націоналістичного підпілля показав, що систематичне вивчення особовим складом військ прийомів і способів дій оунівців сприяло підвищенню якості службово-оперативної діяльності частин і підрозділів внутрішніх військ, а також недопущенню випадків недбалого догляду бандитів особовим складом військових нарядів. Збройна боротьба з оунівським бандитизмом вимагала від командування і всього особового складу внутрішніх військ не тільки відмінного вишколу, постійної боєготовності, високої пильності, відмінного знання зброї і вмілого його застосування, але й досконалого знання ворога, його тактики, способів ведення бойових дій.

Командування внутрішніх військ Українського округу в складних умовах зуміло організувати своєчасне і правильне керівництво частинами і підрозділами при проведенні спеціальних операцій по боротьбі з українськими націоналістами.

5. Взаємодія внутрішніх військ з органами державної влади та місцевим населенням західних областей Української РСР

Одночасно із заходами оперативного характеру та проведенням спеціальних військових операцій внутрішні війська Українського округу здійснювали велику масово-роз'яснювальну та культурно-виховну роботу серед місцевого населення Західної України. Військовослужбовці не тільки оберігали місцевих жителів від нальотів збройних загонів учасників націоналістичного підпілля, а й допомагали в сільськогосподарських роботах, проводили лекції, бесіди, забезпечували жителів сільської місцевості літературою, демонстрували кінофільми і роз'яснювали політику радянського уряду.

У своїй постанові від 26 лютого 1945 р. ЦК КП(б) України зазначав, що «...внутрішні війська НКВС генерал-лейтенанта М.П. Марченкова успішно ведуть боротьбу з бандитизмом, краще стали готувати і планувати операції, діють значно сміливіше, більш організовано і стрімко, пов'язуючи військові і чекістські заходи з партійно-політичними». [222]

Внутрішні війська у своїй службово-бойовій діяльності спиралися на рішення партійного і радянського керівництва СРСР і України. Керівництво радянської держави приділяло пильну увагу розвитку західних областей України, що було відзначено 14 лютого 1945 р. в доповідній записці першому секретарю ЦК ВКП(б) І.В. Сталіну від першого секретаря ЦК КП(б) України М.С. Хрущова: «...повідомляю про вжиті заходи щодо виконання Ваших вказівок про підняття рівня господарського та культурного розвитку в західних областях УРСР і посилення боротьби з українсько-німецькими націоналістами». [223]

У документі повідомлялося, що наприкінці грудня 1944 р. і початку січня 1945 р. в західні області УРСР виїхали члени Ради допомоги західним областям УРСР, працівники ЦК КП(б) України і республіканських наркоматів для надання практичної допомоги партійним організаціям у проведенні політичної роботи серед населення, а також для підготовки на місці пропозицій по відновленню та розвитку промисловості, сільського господарства і культури.

ЦК КП(б) України і РНК УРСР прийняли рішення про розвиток республіканської та місцевої промисловості м. Львова. Ним передбачалося відновлення 29 підприємств і організація 14 нових. З 1 січня 1945 р. по 10 лютого 1945 р. зі східних областей УРСР були направлені в західні області 5 869 чоловік партійних, радянських та інших працівників. Всього після визволення західних областей УРСР туди

було направлено близько 48 000 чоловік, з них близько 22 000 членів і кандидатів ВКП(б). Потім були відібрані і в короткі терміни направлені ще 4100 чоловік. [224]

Партійні організації, органи і війська НКВС і НКДБ досягли певних результатів у боротьбі з бандитизмом. Але в їх роботі було багато недоліків. Одним із суттєвих недоліків було те, що слабо була поставлена агентурна робота. Агентурна мережа була нечисленною і особливо малочисельною агентурою, яка вміє глибоко проникати в націоналістичне підпілля.

Окрім рішення ЦК КП(б) України і РНК УРСР «Про організацію Ради допомоги західним областям УРСР», було ухвалено також рішення про посилення боротьби з українським націоналізмом в західних областях. Щоб домогтися вирішення цього завдання, 6 січня 1945 р. в м. Львові було проведено нараду перших секретарів обкомів КП(б) України, начальників обласних управлінь НКВС і НКДБ західних областей та начальників прикордонних і внутрішніх військ НКВС. На ньому були заслухані повідомлення про хід боротьби з бандитизмом в регіоні Західної України. З 10 по 21 січня 1945 р. у всіх західних областях проведено наради секретарів райкомів КП(б) України, начальників районних відділів НКВС і НКДБ. На них були заслухані доповіді з місць про хід боротьби з націоналістичним підпіллям.

ЦК КП(б) України запропонував обкомам і райкомам КП(б) України надавати всіляку допомогу жителям, що постраждали від банд українських націоналістів, за рахунок конфіскованого у бандитів майна. Одним з найважливіших заходів, що проводились партійними, радянськими та земельними органами, було повернення землі селянам, переданої радянською владою в 1939-1940 рр. і відібраної у них німецькими загарбниками. Такої землі підлягало поверненню 566600 гектарів. На 15 січня 1945 р. було повернуто селянам 287 400 гектарів або 51 відсоток. Землю отримали близько 300 тисяч селянських господарств Західної України. Було вжито заходів до того, щоб закінчити цю роботу до 1 березня 1945 р. [225] У всіх західних областях були проведені обласні та районні наради селян. На них були зроблені доповіді про чергові завдання господарського і культурного будівництва та про боротьбу з українськими націоналістами. На нарадах були присутні 259 000 селян.

З 5 по 10 січня 1945 р. в м. Львові було проведено міжобласну нараду педагогічних працівників. На ній були присутні 1100 вчителів з усіх районів західних областей УРСР. Після міжобласної наради в багатьох районах проводилися районні наради педагогів. Вони

зіграли велику роль в об'єднанні учительства навколо заходів радянської влади.

Внутрішні війська діяли в тісному контакті з партійними організаціями. До участі в спеціальних операціях залучався партійний і радянський актив. У населених пунктах, де проводилися операції, одночасно проводилась політична робота, вживалися заходи щодо зміцнення органів радянської влади, організовувалися групи самоохорони.

Протягом січня і першої половини лютого 1945 р. в сільських місцевостях західних областей України проводився облік населення віком від 15 років. Всі жителі попереджувалися, що до осіб, які допомагають українським націоналістам, будуть застосовуватися суворі заходи впливу аж до виселення. [226]

У грудні 1944 р. в західних областях УРСР розпочала свою роботу Виїзна Сесія військової колегії Верховного Суду СРСР. 128 керівників банд і активних оунівців були засуджені до смертної кари через повішення. При приведенні вироку у виконання на площах збиралася велика кількість жителів міст і сіл. Наприклад, у м. Станіславі зібралось понад 5 000 чоловік, у м. Дрогобичі були присутні близько 15 000 жителів міста та навколишніх сіл. Оголошення вироку і приведення їх у виконання викликало схвалення серед присутніх. Вироки Військової колегії витверезливо подіяли на багатьох учасників націоналістичного підпілля. У районах, де проходили процеси, кількість бандитських проявів помітно зменшилася.

У доповідній записці від 23 липня 1945 р. «Про політичну роботу серед місцевого населення західних областей Української РСР» начальник внутрішніх військ Українського округу генерал-лейтенант М.П. Марченков підкреслював: «...поряд з бойовими операціями з ліквідації фашистських банд українсько-німецьких націоналістів внутрішні війська НКВС Українського округу проводять велику політичну роботу серед місцевого населення західних областей України».

У документі вказувалося, що агітацією і пропагандою серед західноукраїнського селянства під керівництвом політичних органів і партійних організацій внутрішніх військ Українського округу займалися командири всіх ступенів і рядові бійці, штатні агітатори військових частин і нештатні агітатори підрозділів.

Масово-роз'яснювальна робота, що проводилась представниками внутрішніх військ, переслідувала наступні цілі: широке роз'яснення населенню міжнародного становища та внутрішньої політики Радянського Союзу; доведення до населення стану справ на фронтах Великої Вітчизняної війни; обґрунтування заходів радянської влади

з господарсько-політичного і культурного відродження західних областей України.

Разом з цим військовослужбовцями внутрішніх військ викривалась політика ОУН–УПА як зрадників інтересів українського народу. [227]

Для більш широкого охоплення населення масовою політичною агітацією політичні відділи і партійні організації внутрішніх військ Українського округу застосовували різноманітні форми і методи роботи. Редакції багатотиражних газет випустили тисячі листівок і гасел і розповсюдили їх по всій території Західної України. На сторінках газет систематично публікувалися пропагандистські статті, які озброювали численних агітаторів з числа військовослужбовців внутрішніх військ та місцевого населення неспростовними аргументами, викривали антиукраїнську діяльність бойовиків і ідеологів ОУН–УПА. [228]

Сотні й тисячі агітаторів – військовослужбовців внутрішніх військ – в найглухіших куточках Західної України викривали українських націоналістів. У формі короткого призову-гасла, написаного на стіні хати, яскравою і задумливою бесідою бійця або командира з селянами на зборах, мітингах, у лекціях і на концертах – усюди учасники націоналістичного підпілля викривалися як зрадники українського народу.

Вся масово-роз'яснювальна робота серед місцевого населення проводилась в тісному контакті з місцевими партійними органами – обласними та районними комітетами КП(б) України.

Систематично велася масово-роз'яснювальна робота та надавалася допомога в господарських заходах, що проводились місцевими радянськими і партійними органами під час весняної сівби, хлібопоставок, заготовки сільгосппродуктів і т.п.

З метою обміну досвідом та подальшого поліпшення агітації і пропаганди серед місцевого населення в грудні 1944 р. політичний відділ внутрішніх військ Українського округу провів розширену нараду заступників командирів частин з політичної роботи і парторгів військових частин. З тих же питань в лютому 1945 р. було проведено нараду комсомольських працівників. У нарадах брали участь секретар ЦК ЛКСМУ і секретарі Рівненського, Львівського і Волинського обкомів комсомолу. У травні 1945 р. питання політичної агітації серед місцевого населення були обговорені на нараді начальників політичних відділів з'єднань внутрішніх військ за участю заступників командирів по політичній частині. [229]

У 1945-1946 рр. керівництво політичного відділу внутрішніх військ Українського округу дало політичним органам і партійним

організаціям вказівки про розгортання політичної роботи серед місцевого населення Західної України. Представники політвідділу ще раз нагадали про обов'язок політичних органів і партійних організацій вести систематичну агітаційно-пропагандистську роботу серед цивільного населення Західної України, вказали на необхідність посилення викриття злочинної діяльності українських націоналістів.

Згідно з директивою політичного відділу внутрішніх військ Українського округу від 16 березня 1945 р. були проведені заходи щодо організації політичної роботи серед місцевого населення, а з 21 березня 1945 р. – по розгортанню наочної агітації в містах і селах західних областей України. [230] Всі ці заходи значно поліпшили і розширили масово-роз'яснювальну роботу особового складу внутрішніх військ серед цивільного населення як у місцях дислокації військових частин, так і в районах проведення спеціальних операцій і оперативно-бойових дій внутрішніх військ.

За перше півріччя 1945 р. для місцевого населення Західної України силами особового складу частин і підрозділів внутрішніх військ було прочитано: доповідей – 1405, лекцій – 116, проведено бесід групових – 2846, проведено бесід індивідуальних – більше 37000, організовано та проведено загальних зібрань громадян – 2 336, проведено мітингів – 220. У містах і селах силами червоноармійської художньої самодіяльності було поставлено 42 концерта. Цими заходами агітаційної роботи були охоплені сотні тисяч трудящих західних областей України. [231]

У тому числі завдяки цим заходам населення Західної України поступово звільнялося від впливу оунівців і долучалося до громадського життя та участі в боротьбі проти українських націоналістів.

У доповідній записці на ім'я заступника народного комісара НКВС СРСР комісара державної безпеки 2-го рангу С.Н. Круглова «Про реагування населення західних областей Української РСР, підпілля ОУН і бандитів УПА на перемогу Червоної Армії і капітуляцію Німеччини» зазначалося, що, згідно з повідомленнями, що надійшли від внутрішніх військ та органів НКВС УРСР, переважна більшість міського і сільського населення західних областей України з великою радістю і ентузіазмом зустріла звістку про беззастережну капітуляцію Німеччини і закінчення Великої Вітчизняної війни.

Жителі сіл Любековичі і Катеринівка Сарненського району Рівненської області, дізнавшись про закінчення війни, негайно залишили роботу, одяглися по-святковому і на чолі зі старшинами з'явилися на мітинг, де вручили представникам районного комітету КП(б)

України хліб і сіль, а на наступний день повністю погасили заборгованість з державних поставок і сільгосподатку.

Одночасно в церквах Сарненського району були проведені урочисті богослужіння на честь перемоги, під час яких священники виголошували урочисті патріотичні промови.

Житель села Дроздовка Тульчинського району Рівненської області Григорій Лук'янович Адамчук, виступаючи 9 травня 1945 р. на мітингу, заявив: «Німецьким збройним силам в цій війні завдали такого удару, після якого Німеччина довго не захоче думати про війну. В недалекому майбутньому така ж доля спіткає і найлютіших ворогів українського народу – наймитів і слухняних виконавців вказівок німецької розвідки – українських націоналістів. Наше завдання зараз полягає в тому, щоб спільно з військами та органами НКВС швидше розрахуватися з бандитами і приступити до заліковування ран, нанесених нашому господарству». [232]

Мешканці села Осинівка Здолбунівського району Рівненської області у своїх виступах на мітингу заявили: «Німеччина, не витримавши ударів Червоної Армії, ганебно капітулювала. Наймити німецького фашизму – українські націоналісти повинні зараз схамінутися і зрозуміти, що їх подальший опір марний, оскільки тепер ліквідовано джерело їх постачання зброєю, боеприпасами та іншим. Тих, що не зрозуміли це і не з'явилися з повинною до органів Радянської влади, спіткає подібна гітлерівцям доля». [233]

Дізнавшись про перемогу над Німеччиною та припинення воєнних дій, населення сіл Гвіздецького району Станіславської області вийшло в районний центр з плакатами і портретами керівників комуністичної партії і радянського уряду. [234]

У той же час керівництво націоналістичного підпілля ОУН і банд УПА намагалося применшити значення перемоги Червоної Армії шляхом поширення різних провокаційних чуток. Мета – утримати учасників ОУН–УПА під своїм впливом і приховати безперспективність подальшої боротьби проти радянської влади.

Особливо посилено оунівці намагалися поширювати чулки про те, що між СРСР, з одного боку, та Америкою і Англією – з іншого, виник конфлікт. Він неминуче призведе до війни, що полегшить боротьбу ОУН–УПА проти радянської влади, і що за допомогою Англії буде створена «самостійна» Україна.

Так, 10 травня 1945 р. ватажок боївки ОУН села Іспас Коломийського району Станіславської області «Шпак», розмовляючи з агентом органів НКВС, заявив: «...Війна з Німеччиною закінчена. Тепер Ради будуть воювати з Японією і Англією. Наша справа не пропала, будемо продовжувати боротьбу». А підрайонний керівник ОУН

району № 2 села Ямниця Станіславського району на прізвисько «Лісовик» в бесіді з агентом органів НКВС заявив: «...Війна з Німеччиною закінчена, але боротьба з більшовиками не припиниться. Конференція в м. Сан-Франциско (США), як заявляють наші керівники, гарантує нам самостійну Україну. Степан Бандера бере участь у конференції, і туди недавно виїхала наша делегація». [235]

Затриманий в Білобожницькому районі Тернопільської області оунівець «Горячко» показав, що учасники банди, керованої ватажком на прізвисько «Крок», сподіваються на те, що у зв'язку з капітуляцією Німеччини та закінченням війни незабаром буде проведена демобілізація Червоної Армії. Тому повернуться з Червоної Армії українці, яких можна буде залучити на свою сторону і використовувати в боротьбі проти Радянського Союзу.

У ніч на 10 травня 1945 р. після мітингу, проведеного в селі Острог Острозького району Рівненської області, оунівцями були розклеєні листівки такого змісту: «Ніколи ми не підемо до радянського народу з проханням про прощення, ми не визнаємо радянської влади». [236]

Однак, незважаючи на прагнення оунівських ватажків затримати в бандах учасників націоналістичного підпілля шляхом провокацій і залякування, звістка про беззастережну капітуляцію Німеччини протверезливо подіяла на багатьох українських націоналістів, які поривали зв'язок з бандами і добровільно йшли з повинною до органів НКВС.

10 травня 1945 р. в Колесовське районне відділення НКВС Рівненської області з села Кам'яне з'явилися з повинною 7 бандитів на чолі з І. Трофімцовим, на прізвисько «Мурашка». Останній заявив: «Ми давно чекали цього дня, щоб з'явитися з повинною до органів радянської влади. Зараз ми розуміємо, куди ведуть нас ватажки банд і яка доля чекає на тих, хто продовжує залишатися в бандах». [237]

За одне тільки 9 травня 1945 р. по Сарненському району Рівненської області з'явилися з повинною в органи НКВС – 97 осіб, з них 22 учасники націоналістичного підпілля і 75 тих, що ухилились від мобілізації. У селі Немовичі Сарненського району Рівненської області під час мітингу, присвяченого перемозі над Німеччиною, з'явилися з повинною 14 озброєних бандитів, які виступили на мітингу із закликом до інших колишніх товаришів – з'явитися до органів радянської влади.

10 травня 1945 р. через село Кривоброди Коломийського району Станіславської області проходила бандгрупа чисельністю 30-40 осіб. Зупинившись в селі, бандити розійшлися по квартирах. Три бандити зайшли в будинок селянина В. Гришко і в розмові з ним заявили: «Воювати вже вистачить. З цього нічого не вийде. Німеччина була

куди сильніше нас, але Ради її розбили, а з нами вони можуть покінчити за 10 хвилин».

Йдучи з села, ці три бандити сказали: «Подальша боротьба проти Рад не обіцяє успіхів і веде тільки до непотрібних жертв, а тому, щоб врятуватися, ми йдемо додому». [238]

Затриманий 9 травня 1945 р. Корецьким районним відділом НКВС Рівненської області «господарчий» (керівник) ОУН села Річка – Ф. Кисляк, на прізвисько «Мирон», на допиті заявив: «Я не знав, що війна з Німеччиною вже скінчилася. Я давно чекав цього дня і хотів з'явитися з повинною до органів НКВС».

15 травня 1945 р. в Жаб'євський районний відділ НКВС Станіславської області з повинною з'явилося 14 бандитів, які здали 3 ручних кулемети і 4 гвинтівки.

18 травня 1945 р. в Яремчанський районний відділ НКВС Станіславської області з'явилася з повинною «станична» (керівник) ОУН села Біла Ослава – Марія Коншуб. [239]

Добровільна явка бандитів набула масового характеру. Деякі учасники банд ОУН–УПА та місцевих боївок проявляли бажання до добровільної явки з повинною, але побоювалися репресій з боку радянської влади і цікавилися, чи діє оголошене Урядом УРСР у зверненні до населення західних областей України прощення за участь у бандах тим, хто добровільно з'явився з повинною до органів радянської влади.

Директор школи села Звенигородка Бібрського району Львівської області Ольга Григорівна Борзех повідомила, що 15 травня 1945 р. до неї на квартиру зайшли 3 озброєних бандити, один з яких, судячи за зверненням до нього інших, був командиром. Бандити посилено цікавилися питанням, чи залишається в силі і тепер, після закінчення війни з Німеччиною, звернення Уряду УРСР до учасників ОУН і УПА? З розмови з ними вона зрозуміла, що вони мали намір вийти з лісів, але побоювалися за свою долю після явки з повинною. [240]

На місцях командуванням внутрішніх військ були вжиті заходи до посилення масово-роз'яснювальної роботи серед місцевого населення про переможне завершення Великої Вітчизняної війни та доведення через агентуру органів та військ НКВС до всіх учасників ОУН і УПА звернення Уряду УРСР від 19 травня 1945 р. про необхідність припинення боротьби учасниками націоналістичного підпілля. [241]

Чекісько-військові заходи постійно поєднувалися з широкою масово-роз'яснювальною роботою. З 12 по 29 травня 1945 р. силами особового складу 24-ї стрілецької бригади внутрішніх військ на території Рівненської області проводились спеціальні операції –

Острозька, Милятинська і Сапожинська. Завдання – ліквідація банд українських націоналістів, створення органів радянської влади, вилучення оунівського підпілля і затримання бандпособників, дезертирів і тих, хто ухилиється від мобілізації в Червону Армію.

Політпрацівниками бригади був складений план партійно-політичної роботи серед особового складу та місцевого населення. На його основі були розроблені плани у військових частинах. У партійно-політичному забезпеченні брали участь офіцери політичних апаратів військових частин. Спеціально для проведення роботи з місцевим населенням призначалися створені в частинах агітаційні бригади. Вони проводили масово-роз'яснювальну роботу серед місцевого населення.

У цей час агітаційними бригадами внутрішніх військ з місцевим населенням Рівненської області були проведені 21 збори в 12 селах і зроблено 14 доповідей. У цих же селах та прилеглих хуторах було проведено 116 індивідуальних бесід з охопленням 780 осіб. Обговорювалися першотравневий наказ товариша І.В. Сталіна і документи у зв'язку із закінченням Великої Вітчизняної війни, завдання місцевого населення в боротьбі з бандами українських націоналістів та ін. В селах було написано 180 гасел, стерто зі стін понад 140 оунівських гасел. [242]

З випуском звернення українського уряду до населення західних областей України від 19 травня 1945 р. – воно було зачитано у всіх підрозділах внутрішніх військ. Особовому складу було поставлено завдання з роз'яснення тексту звернення місцевому населенню. [243]

На відміну від раніше проведених спеціальних операцій, військові частини 17-ї стрілецької бригади внутрішніх військ у квітні-травні 1945 р. проводили бойові операції в передгір'ях Карпат. В умовах розкиданості населених пунктів, у ряді яких були абсолютно відсутні сільські Ради, від офіцерського, сержантського і рядового складу внутрішніх військ вимагалась швидка перебудова та переорієнтація в діях по забезпеченню громадського порядку.

У період з 17 по 28 квітня 1945 р. 17-та стрілецька бригада у складі 206, 207, 208, 209-го окремих стрілецьких батальйонів і по одній роті від 210, 173-го окремого стрілецьких батальйонів проводила спеціальну операцію з ліквідації банд ОУН і УПА на території Косівського і Яблунівського районів Станіславської області.

З прибуттям частин бригади в район операції в більшості населених пунктів була відзначена відсутність значної частини місцевого населення. Як з'ясувалося згодом, населення, будучи заляканим оунівцями, пішло в гори і тільки на другий день стало повертатися додому.

Район дії частин бригади відрізнявся найбільшою активністю оунівських бандгруп. Військовою розвідкою, показаннями захоплених бандитів і документами, взятими у них, було встановлено, що в районі проведення спеціальних операцій діяли 2 куреня (батальйону) УПА – курінь «Гайдамаки» чисельністю до 400 осіб, курінь «Гуцул» чисельністю до 350 осіб і окремі групи куренів «Перемога» і «Карпатський». Крім цього, в більшості населених пунктів були учбово-запасні сотні УПА чисельністю від 100 до 150 осіб, бандбійки і оунівські організації.

Крім цього в селі Космач Яблунівського району тривалий час розташовувалися окружний та обласний центри ОУН. У цілому ряді сіл не було радянської влади, і оунівці зберігали свій вплив на більшу частину місцевого населення.

Серед бойовиків УПА була широко поширена епідемія висипного тифу. Для лікування своїх хворих банди залишали їх в населених пунктах, чим ще більше поширювали тиф серед населення. Серед членів банд і місцевого населення була висока смертність. [244]

Відкритий грабiж населення, систематичне вилучення продовольства, терор і жорстокі розправи з боку оунівців, а також епідемія висипного тифу – викликали велике невдоволення у місцевого населення.

Уміло використовуючи напружену обстановку, що склалася в регіоні, політичні органи, партійний і комсомольський актив внутрішніх військ проводили роз'яснювальну роботу серед місцевих жителів.

За час спеціальної операції в 29 населених пунктах Західної України були проведені збори громадян, на яких було роз'яснено положення на фронтах Великої Вітчизняної війни, а також йшлося про зрадницьку роль українських націоналістів і їхніх пособників. У 11 населених пунктах (Брустури, Шемет, Космач та інших) були проведені вибори сільських рад та надано практичну допомогу головам сільських Рад в їх роботі. [245]

У ході спеціальної операції, зважаючи на велику розкиданість населених пунктів, з місцевим населенням проводилася масово-роз'яснювальна робота за так званим методом «десятидворок», тобто з жителями 10 будинків. Це давало можливість найбільшого охоплення населення бесідами. Тільки 208-ю окремою стрілецькою бригадою було проведено близько 350 бесід в «десятидворках» з охопленням більше 2 500 чоловік. [246]

Проведена серед місцевого населення масово-роз'яснювальна робота зробила свій позитивний вплив на весь хід спеціальної операції. Про це свідчить той факт, що в останні дні операції розпочала-

ся добровільна масова явка представників бандформувань, де поряд з тими, хто ухилився від призову в Червону Армію, були і активісти ОУН і УПА зі своєю зброєю.

У селі Яворув Косівського району на командний пункт 208-ї окремої стрілецької бригади з'явився з повинною «станичний» села на прізвисько «Підкова». Він здав свій пістолет і привів із собою 5 озброєних бандитів. Після проведення зборів в селі Річка Косівського району протягом трьох днів на командний пункт 208-ї окремої стрілецької бригади прийшло понад 180 осіб, що раніше перебували в запасних сотнях «Гай» і «Верховинець». У цьому ж селі добровільно з'явилися члени жіночої «сітки» (організації) ОУН в кількості 12 осіб. У селі Брустури Косівського району добровільно з'явилися 17 членів жіночої організації ОУН.

Всього за період операції по Косівському району Станіславської області з повинною з'явилось 448 добровольців. Тільки за 2 дні в селах Брустури і Космач добровільно склали зброю 58 націоналістів зі складу УПА. У Яблунівському районі Станіславської області здалися 493 чоловіки. [247]

В результаті проведеної 12-денної спеціальної операції військовими частинами 17-ї стрілецької бригади було ліквідовано 12 оунівських організацій, 10 жіночих організацій і ряд дрібних банд-груп. Повністю були ліквідовані 5 навчально-запасних сотень УПА. [248] Все це стало можливим завдяки активній масово-роз'яснювальній роботі особового складу внутрішніх військ серед місцевого населення Західної України.

Крім агітаційно-пропагандистської роботи серед місцевих жителів командування внутрішніх військ Українського округу проводило велику організаційну роботу з відновлення органів радянської влади та громадських організацій, з надання їм практичної допомоги у проведенні заходів комуністичної партії і радянського уряду, налагодженні мирного життя в регіоні.

У доповідній записці Народного комісара державної безпеки Союзу РСР В.М. Меркулова секретарю ЦК ВКП(б) Г.М. Маленкову від 2 вересня 1945 р. було сказано, що, за повідомленням НКДБ Української РСР, збирання врожаю і хлібопостачання по республіці проходять незадовільно. [249]

Основними причинами відставання деяких областей республіки були невідповідність сільськогосподарського інвентарю до збиральних робіт та невихід на роботу значної частини колгоспників. Причиною відставання у виконанні державних зобов'язань по західних областях республіки було значне посилення диверсійно-підрив-

ної роботи ОУН і УПА, спрямованої на зрив хлібозбирання і державних поставок.

Керівництво ОУН і УПА дало директиву про посилення підривної роботи в сільському господарстві шляхом псування сільськогосподарського інвентарю, зриву молотьби, перешкоджання виходу населення на польові роботи, посилення терористичної і диверсійної роботи на дорогах, по яких відвозився хліб.

Почастішали випадки бандитських нальотів на села з метою знищення сільськогосподарського інвентарю та вбивства сільського радянського і партійного активу. Органами і військами НКДБ УРСР приймалися необхідні заходи до припинення підривної і терористичної роботи банд ОУН і УПА та іншого антирадянського елемента на селі.

За протидію хлібозбиранню і зрив хлібопоставок, за знищення сільськогосподарського інвентарю та хліба та інші активні антирадянські прояви на селі було заарештовано 283 людини. Серед заарештованих: німецьких пособників, що пробралися до керівництва колгоспами і сільрадами, – 114 осіб; керівників колгоспів і МТС, які саботували збирання і хлібопостачання, – 89 осіб; учасників банд ОУН і УПА – 11 осіб; диверсантів і терористів – 16 осіб. [250] Наприклад, по Кам'янець-Подільській області за час збиральних робіт було заарештовано за підривну роботу і саботаж хлібопоставок – 109 осіб.

Поряд з вилученням активного антирадянського елемента і німецької агентури, що проводила підривну роботу в сільському господарстві, органи НКДБ і внутрішні війська на місцях вживали заходів до запобігання можливих диверсійних і терористичних актів. [251]

У доповіді начальника внутрішніх військ Українського округу генерал-майора В.І. Фадеева «Про підсумки бойової діяльності внутрішніх військ НКВС Українського округу щодо забезпечення виборів до Верховної Ради СРСР в західних областях УРСР» за період з 20 листопада 1945 р. по 10 лютого 1946 р. зазначалося, що політичними та економічними заходами ЦК КП(б) України і уряду України, а також проведенням широкої політико-масової роботи серед населення західних областей УРСР і чекістсько-військовими заходами, проведеними органами державної безпеки та внутрішніми військами протягом 1944-1945 рр., бандформуванням ОУН-УПА були нанесені вирішальні втрати в живій силі і матеріальній базі. [252]

Також зазначалося, що «заснавши великих втрат, недобиті залишки українських націоналістів, які, не відмовившись від боротьби з радянською владою, перейшли до дій дрібними групами, застосову-

ючи колишню тактику боротьби: напад із засідок, терор і диверсії». [253] Крім того, з оголошенням Указу Президії Верховної Ради СРСР про призначення дня виборів до Верховної Ради СРСР на 10 лютого 1946 р. бандити і їх керівництво всю увагу перенесли на зрив виборів.

Враховуючи оперативну обстановку в західних областях УРСР і керуючись вказівками ЦК КП(б) України, а також директивами НКВС СРСР та УРСР, був намічений і проведений ряд заходів, які забезпечили успішне проведення виборів у районах розташування гарнізонів внутрішніх військ Українського округу та в цілому на території Західної України.

Так, з метою наближення керівництва командування внутрішніх військ Українського округу до військ і посилення повсякденного контролю за бойовою діяльністю з'єднань і частин у м. Львові була створена оперативна група з числа офіцерів управління військ.

З командирами з'єднань і окремих військових частин були проведені три наради. Основне питання – забезпечення виборів до Верховної Ради СРСР і посилення боротьби з бандитизмом. У свою чергу командири з'єднань провели наради з командирами частин і підрозділів з того ж питання.

Наприкінці грудня 1945 р. проводилися дивізійні та окружні партійні конференції. На них перед партійними організаціями було поставлено завдання щодо забезпечення виборів до Верховної Ради СРСР та активізації боротьби з українськими націоналістами.

У масштабі округу, а також у з'єднаннях були проведені наради працівників політвідділів і політапарата військових частин. Політвідділами внутрішніх військ і з'єднань були розроблені конкретні плани щодо забезпечення виборів як усередині військ, так і серед місцевого населення в пунктах дислокації гарнізонів.

Для надання практичної допомоги та контролю за бойовою діяльністю військ на весь період підготовки і проведення виборів у всі з'єднання, військові частини і підрозділи були відряджені офіцери управління внутрішніх військ і штабів з'єднання.

З метою активізації боротьби з бандитизмом і прикриття радянсько-партійного активу на селі, всі ротні гарнізони, виставлені від внутрішніх військ Українського округу, були розукрупнені і до 1 грудня 1945 р. розставлені взводними гарнізонами в пунктах і районах, найбільш уражених бандитизмом. [254]

У нерозривному зв'язку з оперативною діяльністю командування внутрішніх військ, політвідділи і політапарати військових частин провели велику масово-роз'яснювальну роботу з місцевим населенням західних областей України. Вона проводилася з метою: ознайомлення виборців з Конституцією СРСР, виборчим законом та

роз'яснення принципів радянської демократії; надання практичної допомоги місцевим партійним і радянським організаціям у підготовці до виборів у Верховну Раду СРСР, роз'яснення населенню того, що на майбутніх виборах партія більшовиків виступає в блоці з безпартійними. [255]

Для її проведення політичним апаратом військових частин внутрішніх військ були виділені сотні агітаторів з числа офіцерів, сержантів і рядових. Ними за період підготовки до виборів було проведено – 2972 доповіді та бесіди і охоплено – більше 92 000 чоловік. Одночасно з цим працівниками політичних апаратів військових частин разом з місцевими органами влади були підібрані агітатори з числа грамотних місцевих жителів у кількості 727 осіб. Вони систематично інструктувалися політпрацівниками військових частин і після інструктажу проводили роз'яснення положення про вибори до Верховної Ради СРСР по «десятидворках». [256]

Крім цього, військовослужбовці військових частин в пунктах дислокації гарнізонів, які охороняли виборчі дільниці, надали практичну допомогу в обладнанні виборчих дільниць і написанні гасел, які закликають населення до голосування за кандидатів блоку комуністів і безпартійних.

Проведена масово-роз'яснювальна робота благотворно позначилася на ставленні жителів Західної України до радянської влади і до виборів у Верховну Раду СРСР. У результаті проведеної агітаційно-пропагандистської роботи населення сіл пішло на вибори. Про позитивні результати роботи командування і політапарата військових частин серед місцевого населення говорили і численні письмові відгуки голів виборчих комісій.

В цілому підсумки оперативно-бойової діяльності внутрішніх військ Українського округу і особливо результати масово-роз'яснювальної роботи були високо оцінені першим секретарем ЦК КП(б) України М.С. Хрущовим. На міжобласній нараді керівників партійних організацій Західної України 14 лютого 1946 р. у Львові він заявив, що внутрішні війська з поставленим перед ними завданням впоралися добре. [257]

За 1945 р. і 5 місяців 1946 р. в західних областях Української РСР було вилучено (затримано) 156663 учасники націоналістичного підпілля і антирадянських організацій. За даними МВС УРСР на 1 червня 1946 р. всього залишалось 126 банд з числом учасників 1204 і 290 антирадянських організацій, в яких перебувало 2579 чоловік. [258]

Мали місце й недоліки в роботі, що проводилася серед місцевого населення. Це було відзначено в доповіді інспектора ЦК ВКП(б) Н. Гусарова від 13 липня 1946 р. на ім'я секретарів ЦК ВКП(б) І.В.

Сталіна, А.А. Жданова, А.А. Кузнецова, Г.М. Попова. У ній говорилося, що у зв'язку з перевіркою Української партійної організації з питань підбору, розподілу та підготовки керівних партійних і радянських кадрів виявлено ряд серйозних недоліків. [259]

«Зважаючи на незадовільний підбір працівників у партійно-радянські та адміністративні органи західних областей України, – зазначалося в доповіді, – посилення в них політично безграмотних, часто непридатних і випадкових людей, а також слабого контролю за їх роботою в західних областях України мали місце численні факти грубого порушення радянських законів з боку партійних, радянських і адміністративних працівників. Було встановлено багато випадків необґрунтованих арештів громадян органами МВС і МДБ. Тільки органами МВС УРСР протягом 5 місяців 1946 р. по 7 західним областям Української РСР було затримано за підозрою у бандитизмі 13362 особи, з них 5 227 осіб, або 39 відсотків, звільнено, причому більшість з них знаходилась під вартою тривалий час. Наприклад, протягом 1 кварталу 1946 р. органами МВС і МДБ Станіславської області було затримано 3892 особи, з них 2022 людини, або 52 відсотки були звільнені як незаконно затримані. З числа необґрунтовано затриманих перебували під вартою від 5 днів до 1 місяця 1142 людини і понад місяць 136 осіб». [260]

Гостро стояло питання про винищувальні батальйони в західних областях Української РСР, створені в 1944 р. для боротьби з бандитизмом. До початку 1946 р. число бійців становило понад 65 000 чоловік. Політична робота у цих батальйонах проводилася незадовільно. Особовий склад виявився засміченим людьми, які самі підтримували зв'язок з бандитами. В результаті мали місце численні випадки роззброєння батальйонів і здачі зброї бандитам. У Станіславській області за 5 місяців 1946 р. націоналістами було роззброєно 40 винищувальних батальйонів і захоплено 605 одиниць зброї. При роззброєнні батальйонів тільки в 3 випадках було вчинено опір бандитам.

При обставині, що склалася, не було необхідності мати 52000 озброєних бійців винищувальних батальйонів, тому що деякі з них переходили на нелегальне становище або, кидаючи зброю, влаштувалися на роботу, а частина бійців займалася мародерством, грабінництвом і вбивствами. [261]

У зв'язку з цим у квітні-травні 1946 р. була проведена перевірка (чистка) особового складу. При перевірці було виключено з винищувальних батальйонів в усіх західних областях близько 13 000 чоловік, у тому числі заарештовано за зв'язок з бандитами 486 осіб. Допущені факти свавілля і беззаконня ускладнювали оперативну обстановку

на селі, широко використовувалися українськими націоналістами в антирадянській агітації.

У доповіді Н. Гусарова зазначено, що ЦК КП(б) України не забезпечив усунення великих недоліків в політичній роботі серед населення західних областей України і не вжив необхідних заходів щодо посилення політичної роботи партійних організацій цих областей серед населення. Наприклад, віддалені села і селища Тернопільської області майже цілком перебували під впливом пропаганди українських націоналістів. Партійні і радянські працівники туди не виїжджали для проведення політичної роботи. У Дрогобицькій області партійно-радянські працівники більшість сіл вважали «бандитськими», а тому з'являлися в них вельми рідко, на короткий час і тільки для того, щоб віддати розпорядження про виконання чергових господарських завдань, тоді як насправді в більшості сіл бандитів не було і там можна було проводити масово-політичну роботу серед населення.

ЦК КП(б) України своєю постановою від 27 листопада 1945 р. «Про додаткові заходи боротьби з українсько-німецькими націоналістами в західних областях УРСР» орієнтував партійні організації на активну безпосередню участь у адміністративно-військових і чекістських заходах по боротьбі з українськими націоналістами. Це призвело до того, що місцеві партійні органи ще більше послабили політичну роботу серед трудящих, захопилися військово-адміністративними методами роботи, стали підміняти органи і війська МВС і МДБ, втручатися в їх оперативну діяльність.

У Яремчанському, Чернолицькому, Заболотівському, Ланчинському районах Станіславської області плани оперативної роботи з питань вербовки агентури, ведення розробок і чекістських операцій на вимогу секретарів райкомів партії доповідалися їм для погодження та затвердження. Відсутність суворої конспірації в роботі органів МВС, МДБ нерідко призводила до провалу і знищенню агентури бандитами. [262]

Недооцінка політичної роботи серед населення, захоплення партійних і радянських органів адмініструванням за рахунок ослаблення політичної роботи, факти свавілля і беззаконня наносили шкоду справі згуртування населення західних областей України навколо заходів радянської влади. [263]

Для боротьби з українськими націоналістами та забезпечення громадської безпеки використовувався особовий склад різних частин і з'єднань внутрішніх військ, в тому числі і 1-го мотострілецького Червонопрапорного полку Окремої мотострілецької дивізії внутрішніх військ імені Ф.Е. Дзержинського.

У звіті про оперативно-службову діяльність за серпень-жовтень 1951 р. командир полку полковник П.В. Бровкін зазначав, що офіцерський, сержантський і рядовий склад всіх підрозділів полку правильно зрозумів оперативну обстановку, чесно і сумлінно ставився до виконання службових обов'язків. За період відрядження політпрацівниками і агітаторами полку для місцевого населення Станіславської області було прочитано 16 доповідей, на яких були присутні 5400 колгоспників, про міжнародне становище, про новобудови комунізму. [264]

У проведенні масово-роз'яснювальної роботи серед сільських жителів брали активну участь багато командирів і політпрацівників полку. Тільки в Заболотівському районі Станіславської області на прохання районного комітету КП(б) України масово-роз'яснювальну роботу з 2 по 5 вересня 1951 р. проводили офіцери полку Б. Сокол, А. Мещеряков, С. Авдеев, А. Птіцин. За участю особового складу внутрішніх військ було проведено 4 недільника по збиранню врожаю на полях Станіславської області. 5 вересня 1951 р. 65 військовослужбовців провели недільник в колгоспі імені А.О. Жданова в селі Вовківці Заболотівського району, де за день намолотили 107 центнерів хліба. [265]

У Тлумачському районі Станіславської області відчувалась гостра нестача фахівців, які досконало володіють комбайном і трактором, внаслідок чого машини часто простоювали через невеликі поломки. Для надання допомоги колгоспам були виділені військовослужбовці внутрішніх військ – В. Шевченко і А. Мещеряков, за фахом комбайнери-трактористи. Протягом місяця вони зібрали врожай в 4-х колгоспах району, які повністю розрахувалися за хлібопостачання з державою. [266]

Крім цього відстаючим в збиральній кампанії колгоспам Станіславської області було надано допомогу автотранспортом. Так, наприклад, в колгоспі «Комунар» Снятинського району було вивезено автотранспортом полку на приймальний пункт 23 тонни зерна і тонна буряків.

Таким чином, чекістсько-військові заходи внутрішніх військ постійно поєднувалися з широкою масово-роз'яснювальною роботою, яку в тісному контакті з місцевими партійними та радянськими органами щодня проводили серед населення західних областей УРСР командування і партійні органи внутрішніх військ Українського округу. Вони роз'яснювали заходи радянської влади по відновленню народного господарства, перспективи соціалістичного будівництва і викривали справжнє обличчя українських націоналістів.

В результаті цієї роботи місцеве населення активно включалося в боротьбу з представниками націоналістичного підпілля ОУН–УПА. Завдяки широкій масово-роз'яснювальній роботі серед населення Західної України вдалося відірвати від націоналістичного підпілля ОУН–УПА велику частину місцевих жителів. При дільничних уповноважених міліції створювалися збройні групи сприяння, загони народного захисту, які відбивали напади банд ОУН–УПА на населені пункти і брали участь у чекістсько-військових операціях внутрішніх військ Українського округу.

6. Фальсифікація окремих сторін діяльності військ НКВС–МДБ–МВС в іноземній історіографії

Підготовка, проведення оперативно-військових заходів по розгрому націоналістичних формувань ОУН–УПА, питання взаємодії внутрішніх військ з місцевим населенням в останні роки стали об'єктом фальсифікації з боку політиків, вчених і журналістів України. Мета переписування – актуалізація подій в західних областях України в 40-50-і рр. XX ст. до рівня ідеологічного протистояння з Росією на сучасному етапі.

Для підтримки міжнародної напруги видаються односторонньо орієнтовані документи сумнівної історичної цінності. На їх основі публікуються в наукових виданнях, в засобах масової інформації матеріали з псевдоісторичними «відкриттями». За допомогою цих документів в маси вкидається інформація про злочини та злочинців. У них чітко прописані «підступні цілі» – поневолення українського та інших народів Радянського Союзу; винні – комуністи, НКВС і Росія; способи вчинення злочинів – терор, геноцид ...

Одним з напрямків спотворення історії цього періоду є спроби західноукраїнських дослідників показати «звірства» військовослужбовців військ НКВС–МДБ–МВС і співробітників НКВС–МДБ в західних областях України. Західноукраїнські дослідники звинувачують їх у всіх смертних гріхах. З монографії «Український національний рух в 40-50-х рр. XX століття» – ми дізнаємося «історичну правду» про те, що «12 грудня (1945 р.) в с. Шитівці на Тернопільщині карателі підпалили будинок, а 60-річному господареві Й. Мандзюру і селянці В. Товаряній зв'язали руки колючим дротом і викололи очі, а потім кинули у вогонь ... Взятих в полон повстанців дико катували. Вояка УПА «Грома» ... засмажили на смерть. Часто тіла вбитих партизан карателі спеціально мінували». [267] І це ще не все. У 1946 р. заступник начальника відділу НКВС по Дрогобицькій області вивів юну повстанку на центральну міську площу і прилюдно сокирою

відрубав їй голову. [268] Подібних історій опубліковано безліч. Але наскільки вони правдиві?

Ось приклад, як галицькі автори намагаються переказати відповідальність за скоєне націоналістами вбивство в Петриліві в березні 1945 р. місцевих жителів, що з'явилися з повинною. За «доброю традицією» цей злочин ставиться в вину агентурно-бойовій групі НКВС. [269]

За версією західноукраїнських істориків, чекісти і їх помічники з псевдобандерівського загону, переодягнені в націоналістів, захопили українців, що поверталися з Станіславської тюрми і кілька годин допитували їх в будинку одного з місцевих керівників УПА Миколи Твердохліба («Грома»), [270] а потім стратили. Один з основних доказів, до речі, почерпнутий з емігрантського «Альманаху Станіславської землі», – переконаність у тому, що ну ніяк не могли підручні Миколи Твердохліба в будинку його батьків допитувати і вбивати колишніх своїх товаришів по зброї. «Невже «Грім» або хлопці з його загону, – запитує у своїх спогадах Євген Красів, – з будь-якого загону УПА дозволили б собі зробити вбивство або катувати людей в батьківському домі командира Четвертого військового округу?» [271]

Могли! Так, наприклад, робив заступник «Грома» – Михайло Дяченко («Марко Боеслав»). [272] У 1949 р. він у будинку своєї довірливої особи Анастасії Резенчук (село Боднар) «допитував місцевих жителів, які не виконували його завдання». [273] Навіщо Михайло Дяченко ризикував своєю помічницею, адже саме Резенчук кілька років поспіль постачала його продуктами і особисто приносила їх у схрони? На що Дяченко сподівався? Для чого він підставляв під виселення членів сім'ї Анастасії Резенчук? Нормами якої етики він керувався?

Хочеться нагадати, Микола Твердохліб («Грім») в 1945 р. був не тільки командиром ВО-4 «Говерла», а й очолював Службу безпеки (СБ) Карпатського краю. Катувати і вбивати для СБіста абсолютно нормально. Цілком укладається така поведінка і в логіку післявоєнної «чистки членів ОУН». Вона передбачала детальну перевірку членів ОУН, ізоляцію ненадійних її членів або навіть усунення їх шляхом фізичного знищення. [274] Під перевірку потрапляли всі, включаючи самих співробітників Служби безпеки. [275]

Подивимося на події в Петриліві і з іншого боку, точніше, з іншого «окопу». Без відповіді залишається питання: навіщо співробітникам НКВС вбивати тих, хто прийшов з повинною?

Механізм амністії почав діяти з середини лютого 1944 р. після публікації звернення Уряду УРСР «До учасників так званих УПА і

УНРА». У разі добровільної явки з повинною документ гарантував амністію особам, які не скоїли тяжких злочинів. За даними НКВС УРСР, за період з лютого по 31 грудня 1944 р. з'явилися з повинною 15990 чоловік. У першому півріччі 1945 р. склали зброю 25868 учасників ОУН–УПА. [276]

З тих, хто прийшов з повинною і мав бажання боротися з бандитизмом, створювалися групи спеціального призначення. Наприклад, «13 січня 1945 р. з колишніх повстанців була створена спецгрупа на чолі з керівником зв'язку Луцької (Волинської) округи Йосипом Кравчуком. У січні 1946 р. її члени були представлені до радянських державних закладів «контрбанд» – ліквідація керівництва ОУН і СБ.

Про масштаби цієї діяльності свідчать наступні дані: у Волинській та Рівненській областях на лютий–березень 1945 р. діяла 91 спеціальна бойова група «переверованих» націоналістів («контрбанда») загальною чисельністю 1481 чоловік. [278]

Для чого ставити під загрозу зриву кампанію по амністії учасників УПА, які не вчиняли тяжких злочинів? Навіщо зривати відповідальну роботу з ліквідації керівництва ОУН і СБ? Відповіді немає, як і логіки в інкримінованих чекістам вчинках.

І останній аргумент, який спростовує причетність НКВС до петрилівських подій. Наслідками реорганізації ОУН і «чисток» стала масова «явка з повинною» учасників УПА і насамперед тих, хто потрапив до її лав заради збереження життя, не бажаючи служити в Червоній Армії, працювати на Донбасі. «З 1 січня по 1 жовтня 1945 р. в ПЗК (Північно-Західний край) «Москва» СБ закатувала (за неповними даними) 889 підозрюваних у зв'язках з НКВС. В об'єднанні «Хмельницький» на 1 грудня 1945 р. з цієї ж причини було ліквідовано 248 осіб». [279] Тобто масову здачу націоналісти «організували» самі. І цей вкрай небезпечний процес керівникам ОУН потрібно було припинити будь-якими способами. Ось і душили, різали, стріляли бойовики СБ колишніх братів по зброї, незважаючи ні на що і ні на кого. Навіть батьківська хата завадою не була.

Тут повернемося трохи назад і ще раз процитуємо фразу, наведену нами на початку цього розділу з монографії Ю. Киричука: «Часто тіла вбитих партизан (мова йде про бандерівців. – Прим. авт.) карателі спеціально мінували». Звідки взято ці відомості, Ю. Киричук не пояснює. Ми ж, у свою чергу, наведемо приклад, взятий нами з оунівського документа – «Інформаційне повідомлення членів ОУН про діяльність ОУН–УПА та ситуації в районах Волині та Берестейщини за серпень 1944 року – вересень 1945 року». У розділі «Опис боїв УПА» читаємо: «У вересні 1945 р. боївка Ратнівського рай-

ону розгромила базу яструбків в с. Поступень. 7 яструбків спіймани живими, а 3 вдалося втекти. Захоплено: 1 кулемет «Дехтярев» і 6 гвинтівок. Один яструбок страчений через повішення. Повішеного замінували, внаслідок чого при його знятті міною вбило ще 11 осіб, а 16 поранило». [280] Ще раз повторюся – це оунівський документ. Так хто ж мінував групи вбитих ворогів?

Питання можна задати і щодо використання чужої форми. Радянський військовий одяг бандерівці часто одягали для того, щоб налаштувати українське населення проти Червоної Армії. Під виглядом радянських військовослужбовців вони нападали на мирних жителів, знущалися над ними. «В населений пункт Пукляки Тернопільської області на початку квітня 1944 р. увірвалася група бандерівців, переодягнена в червоноармійську форму, і по-звірячому замучила двох місцевих жителів-українців – Петриченка Якіма і Паначука Степана, оголосивши їх німецькими шпигунами. Насправді Петриченко та Панчук (так у тексті. – Прим. авт.) були відданими активними радянськими людьми, до визволення села Червоною Армією ховалися від репресій німців», [281] – читаємо в політдонесенні від 23 квітня 1944 р.

А ось витяг з акту комісії про розстріл бандерівцями, переодягненими в форму Червоної Армії, 115 жителів с. Н-Брикуля Струсівського району Тернопільської області: «28 березня 1944 р. приблизно о 7.00 ранку в с. Нова-Брикуля Струсівського району Тернопільської області прийшли бандерівці, переодягнені в червоноармійську форму. Оточили село і почали збирати людей на роботу. Зібравши людей в кількості 150 осіб, вивели їх на південь від села на один кілометр. Приблизно о другій годині дня жителі, зацікавившись, пішли шукати. При цьому встановили, що на відстані одного кілометра з південної сторони с. Нова-Брикуля ці люди були розстріляні в кількості 115 осіб. У числі розстріляних виявилися: т.т. Гречин Іван – 55 років, Хомулек Максим, Бурмас Максим, Дуда Андрій – 65 років». [282] Акт складено військовослужбовцями та місцевими жителями по «гарячих слідах». Свідки прямо вказують на оунівців. Але і цей, і подібні злочини галицькі публіцисти намагаються списати на «підступи» НКВС.

Ще одна трагедія, від якої намагаються відхреститися націоналісти, – «Волинська різанина». Під цією назвою в історію увійшло збройне протистояння на Волині між українцями та поляками в 1943-1944 рр. За польськими даними, в ході конфлікту українськими націоналістами було винищено понад 36 тис. осіб.

Сам факт «Волинської різанини» оскаржувати складно. Але є бажані маніпулювати цифрами і фактами, пов'язаними з цими тра-

гічними подіями, безумовно, інтерпретуючи їх на свою користь. Останні роки цим активно займаються західноукраїнські історики та журналісти. Завдання – спростувати участь підрозділів УПА в геноциді польського населення Волині та перекласти відповідальність на спецгрупи НКВС, замасковані під українських націоналістів. [283]

Зупинимось на трагедії в Порицьку, де 11 липня 1943 р. в місцевому костелі бандерівці вбили велику групу мирних поляків. У різних джерелах називаються цифри від 62 до 180 осіб.

Ось як ці події описані в польських архівах, наприклад, в документах Цивільного представництва польського еміграційного уряду на окупованих землях.

«Протягом 11-13 липня банди майже одночасно напали на кілька сіл, розташованих поряд з м. Порицьк. До складу банд входили українські селяни з сіл Самоволя, Грушів, Печихвости, Стрільці. Крім чоловіків, в цих бандах можна було побачити жінок і підлітків. Українці мали різноманітну зброю, починаючи від кулеметів і гранат і закінчуючи лопатами і вилами. Зброя була як радянського, так і німецького виробництва ... Внаслідок нападу українців, наприклад, в колонії Оженин з 350 жителів в живих залишилося близько 60 осіб. Головним чином врятувалися ті, хто в момент нападу був відсутній вдома. Напад стався о 9 годині ранку. Його здійснила банда на чолі з Григорієм Возняком, який був одягнений у радянську військову форму. На озброєнні банди були важкі кулемети та 6 автоматів. Українці вигнали польське населення з будинків і вбили в лісі біля села.

У Порицьку банда з'явилася 11 липня о 11 годині ранку. Бандити були одягнені в німецькі мундири. Польське населення в цей час знаходилося в костелі, де проходило недільне богослужіння. Бандити встановили перед костелом кулемет і, дочекавшись, коли люди почали виходити з нього після служби, відкрили вогонь. Від кулеметного вогню і кинутих у натовп кількох гранат загинули близько 100 осіб. Після цього бандити підклали під вівтар артилерійський снаряд, обклали його солом'яною підпалити. Стався вибух, від якого була зруйнована половина вівтаря. Банда пограбувала місто і близько 17 годин відійшла в ліс». [284]

Таке трактування подій не влаштує сучасних західноукраїнських істориків. Під рубрикою «Правда повинна бути правдою» в матеріалі «Волинська трагедія: свідчення очевидців» [285] Ярослав Царук, з посиланням на інтерв'ю зі свідком тих подій Володимиром Малюхой, називає «справжніх» злочинців:

«Відразу після звільнення села від німців 20.07.1944 р. нас – юнаків і чоловіків – викликали у військкомат с. Іваничі і через день відпусти-

ли додому, сказавши, що через п'ять днів будуть призивати в армію. Проте вже на другий день МДБ, прикордонники і «яструбки» (так в народі називали членів винищувальних батальйонів і груп самооборони) почали забирати юнаків та чоловіків і під конвоем гнати в Іваничі. Забрали і нас трьох: мене, Володимира Буйвола і Володимира Котилка. По боках і ззаду йдуть зі зброєю військовослужбовці МДБ і «яструбки». Сіли біля дороги відпочити, а «яструбок» Кільба Семен каже, щоб я знімав черевики, бо вони мені не потрібні, все одно «в расход». Розмістили нас в сараї в Іваничах, людей близько 150. Через день на допит викликали і мене. Заходжу в кімнату. За столом сидить капітан НКВС, ще один офіцер стоїть збоку. Той, що сидів за столом, здався мені знайомим, але я не міг пригадати, де бачив це обличчя.

– Ну, так хто у вашому селі вбивав поляків? – запитав він.

– А звідки я можу знати?

– Не знаєш, не бачив?

– Не знаю, не бачив.

– Підкажи йому, – сказав капітан, звертаючись до другого офіцера.

Ні слова не кажучи, той з усієї сили вдарив мене кулаком в обличчя так, що вибив зуб. Кров потекла з рота, зашуміло, загуло в голові.

– Ну, згадав, хто вбивав поляків?

І тут я згадав, де бачив цього капітана. А це було влітку 1943 року, коли до нас у двір прийшли кілька озброєних людей. Вони шукали поляків. Серед них і був той, хто сидів за столом у формі капітана НКВС. Тоді в селі він жив як військовополонений у селянина Борщівського. Німці його відпустили, а може, він з табору втік. Потім він був у бандерівців як фахівець з військової справи. Він все допитувався у батька, чи немає у нас поляків, заглядав у клуню, в будинок. Звали його Колькою.

Закипіла у мене злість і образа, і я, не задумуючись, випалив:

– За що ви мене б'єте? Це ж ви, Колька-військовополонений, ходили у нас по кімнаті, кухні, коморі, повітці і шукали поляків. Це ви, ви!

А через кілька днів забрали мене на фронт». [286]

Вбивці – передодягнені офіцери НКВС. Головний доказ – спогади «вчасно виявленого» очевидця подій. Чому він стільки років мовчав? 12 років незалежності (нагадаємо, Ярослав Царук розмовляв з Володимиром Малюхой в 2003 р.) – термін більш ніж достатній, щоб відновити справедливість.

Недостовірним бачиться розповідь Володимира Малюха і по ряду згаданих в ньому деталей. Наприклад, сумнівним є те, що за чотири

дні у визволеному Червоною Армією селі був організований винищувальний батальйон (або група самооборони), а «яструбки» за такий короткий термін були озброєні.

Історія створення винищувальних батальйонів (груп самооборони) на Західній Україні досліджена досить добре. З опублікованих документів відомо, що з моменту визволення обласного центру (наприклад, м. Дрогобича) і до появи директивного документа про створення винищувальних батальйонів в містах і селах області проходив тиждень. Близько двох тижнів ще відводилося на підбір і затвердження командного складу батальйонів. [287]

Дозволимо собі засумніватися в правдивості очевидця ще й тому, що «небезпечний свідок» – Володимир Малюха не був арештований НКВС, а пішов на фронт. Останнє – служба в діючій армії – вагомий аргумент, остаточно ставить під сумнів сповідь Володимира Малюхи. Справа в тому, що всі призовники із західних областей СРСР проходили через запасні полки. Там їх ретельно перевіряли на причетність до націоналістичного підпілля. Ті, в кому сумнівалася «Смерш», замість фронту потрапляли в табори, де гвинтівку їм замінювало кайло. [288] І наділити їм Малюху для горезвісного «Кольки-військовополоненого» не представляло ніяких труднощів. У диво ж віриться якось слабко.

Чи є таємницею особистості порицьких вбивць? Ні! Польський дослідник – колишній солдат Армії Крайової Владислав Філяр – стверджує, що напад на костел в Порицьку вчинив загін УПА на чолі з Миколою Квітковським («Огородничуком»). [289] Яку б форму він не носив, з-під неї виглядає вишиванка українського націоналіста.

Історія протистояння в західних областях України суперечлива. З неї неможливо викреслити факти порушення законності з боку військовослужбовців внутрішніх військ і співробітників НКВС (НКДБ) СРСР, членів винищувальних батальйонів. У постанові Політбюро ЦК КП(б)У про посилення боротьби з українськими націоналістами в західних областях України від 10 січня 1945 р. прямо вказується: «Окремі бійці і офіцери органів НКВС і НКДБ, не розібравшись, застосовують репресії – палять хати і вбивають без суду окремих громадян, які абсолютно не причетні до бандитів, чим дискредитують себе і органи Радянської влади». [290]

У доповіді інспектора ЦК ВКП(б) Н. Гусарова від 13 липня 1946 р. на ім'я І.В. Сталіна, А.О. Жданова, А.А. Кузнецова, Г.М. Попова значиться: «Встановлені також факти самочинних розстрілів, побиття заарештованих при допитах і мародерства. Наприклад, начальник Управління МВС Чернівецької області М.Т. Руденко в 1945 р. дав вказівку своїм підлеглим про фізичне знищення без суду колишніх

учасників ОУН–УПА, що з'явилися з повинною до органів радянської влади. На підставі цих вказівок в Чернівецькому районі було знищено 13 осіб. Оперативною групою Золотниківського району МДБ Тернопільської області 16 лютого 1945 р. в селі Росохуватець було затримано 14 осіб. Присутній при цій операції секретар райкому партії Б. Холявка дав розпорядження відібрати з числа затриманих 5 осіб для розстрілу. Розстріл проводився біля сільради, трупи розстріляних були залишені там же.

Начальник відділення Березнівського районного відділу МВС Рівненської області В. Шапранцев в селі Вітковичі в березні 1946 р. скликав збори громадян для організації групи самозахисту. Громадянин цього села В. Воробей на збори не прийшов. В. Шапранцев, розшукавши громадянина В. Воробей, самочинно розстріляв його. В. Шапранцев за розстріл людини був підданий арешту на 30 дб. [291]

Порушення радянської законності мали місце і з боку місцевих партійних, радянських працівників, військовослужбовців і бійців винищувальних батальйонів. В Станіславській області з 244 випадків порушень радянської законності, врахованих обласною прокуратурою в 1945-1946 рр., 4 випадки були вчинені партійними працівниками, 30 випадків – радянськими працівниками, 50 випадків бійцями винищувальних батальйонів і 49 випадків військовослужбовцями. По Тернопільській області за 3 місяці (лютий-квітень 1946 р.) притягнуто до кримінальної відповідальності за грубі беззаконня 50 осіб, з них 35 радянських працівників, 13 співробітників МДБ і МВС і 2 військовослужбовців. [292]

Ось приклад, наведений у спогадах учасника боротьби з українськими націоналістами, ветерана внутрішніх військ полковника Михайла Васильовича Горбова: «...Я помітив, що оперуповноважений райвідділу МДБ старший лейтенант Дубровін, який супроводжував нас, вночі кілька разів виходив з дому.

«Напевно, зустрічається зі своєю агентурою», – подумав я.

...Коли розвиднілося, перевірів, як несе службу виставлений біля будинку вартовий, потім повернувся, щоб порадитися з Дубровіним, куди нам нині тримати шлях.

З оперуповноваженим я зіткнувся на порозі будинку, звідки він виходив разом з господарем.

– Ходімо з нами, – сказав мені оперативник і повів в сад. Наблизившись до одного з порожніх бджолиних будиночків, він відчинив його і витягнув звідти великий згорток. Багатозначно поглядаючи на застиглого в подиві господаря, обернувся до мене і сказав:

– Ось полюбайся, що голова сільради ховає у вуликах. Потім став повільно розгортати знахідку. Из згортка випала пачка оунівських листівок.

– Що це таке, я тебе питаю?! – напирив Дубровін на господаря. – В тюрму захотів, бандерівський агент?! За таке не тільки у в'язницю – в тундру загримиш!

... Незабаром повернувся Дубровін, поманив мене пальцем у сіни і став пхати в руку ... гроші. Не знаю, скільки вже там їх було, але я від несподіванки сховав руки за спину. Помітивши мою розгубленість, Дубровін з усмішкою сказав:

– Бери, не соромся. Це твоя доля.

– Ні, не візьму, – відповів я, зрозумівши їх походження. Від сорому й обурення мене трясло не менше, ніж від нічної гарячки. Я розвернувся і пішов до солдатів.

Виявляється, і на людському горі можна заробляти гроші. Дубровіну – мужику вже немолодому, сімейному, до того ж гуляці і любителю випити, вони були ой як потрібні. І він добував їх, не дуже замислюючись над способами. Одним словом, кому війна, а кому – бізнес». [293]

З пісні слів не викинеш. Кривава пелена помсти застеляла очі морально слабким, не готовим до збройного протистояння в нових умовах військовослужбовцям і співробітникам НКВС. Але всі випадки безчинств були розслідувані. «Секретарям обкомів, міськомів і райкомів КП(б)У, начальникам облуправлінь та райвідділів НКВС, НКДБ не пропускати жодного випадку порушення радянської законності без розслідування і притягнення винних до найсуворішої відповідальності», – вимагав згаданий нами документ. [294]

Винні радянські офіцери, солдати отримали по заслугах. Чи покарані революційним трибуналом УПА бандерівці, які вчинили злочини проти мирного населення в Ожешині, Порицьку, Петрилові і в інших містах і селах? Ні! Такі документи науці не відомі. Тому вердикт може винести лише історія. А вона базується на фактах, а не на домислах і суб'єктивних думках, пропонованих сьогодні суспільству пропагандистами українського націоналізму.

Висновки

Гостра і напружена боротьба з націоналістичним підпіллям і його бандитськими формуваннями на території західних областей Української РСР у 1944-1953 рр. не втнула майже ціле десятиліття і вимагала від особового складу військ НКВС–МДБ–МВС величезних зусиль, завзятості, бойової майстерності, невсипущої пильності,

мужності й самопожертви, а від командирів і політпрацівників – високої політичної зрілості і організаторських здібностей.

В цілому соціально-політична обстановка в Західній Україні в 1944-1953 рр. значною мірою визначалася запеклою боротьбою органів державної влади СРСР з націоналістичним підпіллям. Численність рядів націоналістичних організацій на території західних областей Української РСР, широко використовуваний ними терор проти лояльно налаштованого до радянської влади населення змушували партійне і радянське керівництво СРСР і УРСР широко використовувати для боротьби з ними не тільки органи правопорядку, але й спеціально призначені для збройного протидіювання внутрішні війська.

ОУН виникла як націоналістична організація, основним завданням якої було досягнення незалежності України, але надалі вона трансформувалася в антирадянську, диверсійно-терористичну організацію українських націоналістів чисельністю, за різними підрахунками, від 150 до 250 тисяч чоловік. Оунівці використовували жорстокі методи впливу на місцеве населення Західної України: вбивства, побиття, підпали житлових приміщень і багато інших форм впливу.

Незважаючи на те, що ОУН–УПА в роки Другої світової війни дискредитувала себе перед обличчям українського народу службою на німецьких окупантів, боротьбою проти власного народу і польського населення Західної України, проте впродовж тривалого часу вона користувалася певною підтримкою з боку населення. Діяльність націоналістичного підпілля полегшувалась складною соціально-політичною та економічною обстановкою в регіоні, чіткою організаційною структурою, яку вдалося створити керівникам ОУН–УПА. Виснаження бази – матеріальної і духовної в середовищі населення Західної України підірвало основи націоналізму і бандитизму.

Завдяки високій ефективності дій військовослужбовців внутрішніх військ щодо забезпечення громадської безпеки на території західних областей Української РСР, їх сміливості та рішучості в постійно мінливій оперативній обстановці на території Західної України протягом 1944-1953 рр. відбулося різке скорочення кількості учасників українських націоналістичних формувань. У досліджуваний період чисельність учасників націоналістичного підпілля скоротилася з 60 197 чоловік в 1944 р. до 54 у 1953 р. Тобто фактично націоналістичне підпілля в Західній Україні було ліквідовано.

Важливим напрямком діяльності внутрішніх військ було надання дієвої допомоги органам місцевої влади у відновленні і налагодженні

спокійного і мирного життя на території західних областей Української РСР.

В ході боротьби з націоналістичним підпіллям був створений цілий ряд нових форм і методів, які показали високу ефективність при вирішенні проблеми забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території Західної України.

Крім цього було виконане одне з головних завдань службово-бойової діяльності внутрішніх військ – збережено непорушну єдність національних республік єдиної союзної держави – СРСР. В умовах повоєнної розрухи народного господарства, гігантського виснаження матеріально-економічного та людського ресурсів країни внутрішні війська спільно з органами державної безпеки не дали дестабілізувати соціально-політичну обстановку в регіоні і своєчасно вжили рішучих заходів до забезпечення високого рівня правопорядку на території Західної України.

У службово-бойовій діяльності внутрішніх військ були і негативні тенденції: у низці питань оперативного застосування внутрішніх військ, у забезпеченні злагодженості дій військових нарядів при проведенні спеціальних операцій та організації взаємодії з органами місцевої влади при вирішенні службово-бойових завдань. Реагування командування внутрішніх військ на зміни форм і методів боротьби націоналістичного підпілля було недостатньо оперативним і конкретним. Так і не вдалося виробити універсальну систему контртерористичних дій особового складу внутрішніх військ, яка б дозволила скоротити втрати військовослужбовців внутрішніх військ і більш якісно виконувати службово-бойові завдання. Створення такої системи шляхом узагальнення виправдало б себе в певних умовах, дозволило б підвищити ефективність застосування внутрішніх військ залежно від динамічно мінливих обставин конкретної обстановки збройного конфлікту.

Однією з найважливіших умов ліквідації націоналістичного підпілля в західних областях України стала тісна взаємодія внутрішніх військ з органами державної та місцевої влади, а також з населенням регіону. Потрібних результатів вдалося домогтися не тільки шляхом застосування форм збройної боротьби, а й за рахунок вмілого проведення масово-роз'яснювальної роботи серед широких верств сільського і міського населення Західної України.

1. Рада признала ОУН-УПА борцами за независимость Украины / <http://rian.com.ua/politics/20150409/366011993.html>.

2. Мова йде про ОУН (Бандери), ОУН (Мельника), «Закордонну ОУН».

3. Список екстремістських організацій, що публікується Міністерством юстиції Росії / Российская газета, 18 ноября 2014 г.

4. Внутренние войска в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Документы и материалы. М., 1975. С. 704; ОУН (Организация украинских националистов) / <http://interpretive.ru/dictionary/402/word/oun-organizacija-ukrainskih-nacionalistov>; Организация украинских националистов / <https://ru.wikipedia.org/wiki>; Козлов А.В. Вся правда об Украинской повстанческой армии (УПА). М.: Вече, 2014. С. 116-139.

5. Льюшин П.І. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939-1945 гг.) Київ, 2009; Мотика Г. Від волинської різанини до операції «Вісла». Польсько-український конфлікт 1943-1947 рр. Київ, 2013.

6. Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 912-918.

7. Внутренние войска в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Документы и материалы. М., 1975. С. 705; Киричук Ю. Історія УПА. Тернопіль, 1991; Киричук Ю. Український національний рух 40-50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів, 2003; Мірчук П. Українська повстанська армія 1942-1952; Украинская повстанческая армия / <https://ru.wikipedia.org/wiki>.

8. Наливайченко: в СБУ количество новых сотрудников выросло на 70% / <http://rian.com.ua/politics/20150415/366229596.html>.

9. Письмо неустановленого члена ОУН о необходимости следовать приказу ОУН от 6 марта 1944 г. о ликвидации всех враждебных элементов и подготовке к большевистской оккупации от 13 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А.Н. Артизова. М., 2012. С. 100.

10. Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її заплілля на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943-1946 рр. // Український визвольний рух: науковий збірник №8. Львів, 2006. С. 213.

11. Лашкул В.Ф. Чему нет оправдания и прощения // «Политика», 2013, № 99. С. 35-37.

12. Галан Я.А. Чему нет названия / <http://www.segodaya.ru/content/13421>.

13. Війська НКВС у досліджуваній період включали: прикордонні війська, внутрішні (оперативні) війська, конвойні війська, війська місцевої протиповітряної оборони, війська з охорони залізниць, війська з охорони особливо важливих підприємств промисловості і війська урядового ВЧ-з'язку, які в роки Великої Вітчизняної війни і до 1946 р. входили до складу НКВС СРСР, з березня 1946 р. – до складу МВС СРСР, з 1947 р. – частково до складу МДБ СРСР, а з 1953 р., після скасування МДБ СРСР, знову до складу МВС СРСР (Органи і войска МВД России. М., 1996; Лубянка. ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБ-МВД-КГБ. 1917-1960. Справочник. М., 1997). У даній книзі автори зробили спробу дослідити історію збройного протистояння між внутрішніми військами НКВС-МДБ-МВС СРСР і українськими націоналістами в зазначений період.

14. Козлов А.В. Адвокаты дьявола. История вооружённого националистического подполья на Западной Украине в 40-50-х гг. XX в.: основные способы и направления фальсификации. М.: На боевом посту, 2012; Козлов А.В. Вся правда об Украинской повстанческой армии (УПА). М.: Вече, 2014.

15. «Інтегральний націоналізм з'являється в країнах, де сильний дух мілітаризму ще більше зміцнюється в боротьбі за незалежність і коли вважається, що після досягнення незалежності для забезпечення порядку, безпеки та життєздатності нової держави необхідний авторитарний правитель і (або) мілітаризація. Успіх подібної визвольної боротьби призводить до виникнення почуття національної переваги, яке, в свою чергу, може скоро призвести до появи шовінізму, екстремального націоналізму або догматичного імперського шовінізму. Інтегральні держави тоталітарні – уряд чи держава домінують в більшості або в усіх сферах суспільства» (Hans Kohn Nationalism: Its Meaning and History, 1955. Section VI. National & «pan»-movements / <https://ru.wikipedia.org/wiki>).

16. Субтельный О. Украина: история. Киев, 1994. С. 555.

17. Квит С.М. Дмитро Донцов: ідеологічний портрет. Львів, 2013.

18. Субтельный О. Украина: история. Киев, 1994. С. 557.

19. ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 93, л. 213.

20. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 115.

21. Там же, оп. 1, д. 226, л. 75.

22. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 115.

23. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 116.

24. Гордасевич Г. Степан Бандера: людина і міф / <http://lib.oun-upa.org.ua/bandera/r07.html>.

25. ЦАВВ, ф. 488, д. 226, л. 75.

26. Залесский К.А. Кто был кто в Первой мировой войне. Биографический энциклопедический словарь. М., 2003; Судоплатов П.А. Тайная жизнь генерала Судоплатова. Кн. 1, 1998.
27. Военно-исторический журнал. № 4. 1991. С. 23.
28. Мотука G. Ukrai ska partyzantka 1942-1960. S. 68.
29. Дзьобак В. та ін. Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. Київ, 2007. С. 54.
30. Шмігель М. Український легіон Романа Сушка. Напад зі Словаччини на Польщу (1939). // Український визвольний рух. Збірник 11. Львів, 2007. С. 81.
31. ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 93, л. 243.
32. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 117.
33. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 77.
34. Там же, л. 78.
35. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 78.
36. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 78.
37. Там же, л. 79.
38. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 123.
39. Там же, л. 124.
40. Соколов Б.В. Оккупация. Правда и мифы. М., 2003. С.45.
41. Там же. С. 48.
42. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 80.
43. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 80.
44. Там же, л. 81.
45. Чуев С.Г. Проклятые солдаты. М., 2004. С. 344-350.
46. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 82.
47. Краль В. Преступления против Европы. Пер. с чешского. М., 1968. С. 246.
48. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 92.
49. Там же, л. 93.
50. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 96.
51. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 96.
52. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 97.
53. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 98.
54. Там же, л. 99.
55. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 99.
56. Там же, л. 101.
57. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 102.
58. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 83.
59. Судоплатов П.А. Спецоперации. Лубянка и Кремль 1930-1950 годы. М. 1997. С. 207-208.

60. Щур Ю. Діяльність ОУН на Наддніпрянщині (1942–1943 рр.). // Український визвольний рух: науковий збірник № 12. Львів, 2007. С. 66.
61. Gaucher R. Opposition in the USSR, 1917–1967. // The Restoration of the Ukrainian State in World War II. London, 1987. P. 56.
62. Щур Ю. Діяльність ОУН на Наддніпрянщині (1942–1943 рр.). // Український визвольний рух: науковий збірник № 12. Львів, 2007. С. 68.
63. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 85.
64. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 87.
65. Там же, л. 88.
66. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 91.
67. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 226, л. 102.
68. Краль В. Преступления против Европы. Пер. с чешского. М., 1968. С. 258.
69. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 118.
70. Уніатська церква – створена в 1596 р. по Брестській церковній унії на основі підпорядкування української православної церкви папі Римському. До початку Великої Вітчизняної війни діяла на території Західної України, що увійшла в 1939 р. до складу СРСР, центр її був у Львові. Керівництво уніатської церкви традиційно дотримувалося антиросійської і антирадянської орієнтації, з початком війни посилювало свою антирадянську позицію. Глава уніатської церкви митрополит А. Шептицький звернувся 5 липня 1941 р. з листом до віруючих, у якому дякував фашистським окупантам за «звільнення від ворога». Верхівка уніатської церкви стала духовним керівником українських націоналістів, активно брала участь у створенні профашистських військових формувань. (Великая Отечественная война 1941-1945: энциклопедия. М., 1985. С. 747).
71. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 137.
72. Там же, л. 139.
73. ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 92, л. 137.
74. РГВА, ф. 38651, оп. 1, д. 68, л. 94.
75. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 141.
76. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 140.
77. ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 92, л. 136-137.
78. ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 93, л. 250-251.
79. Там же, л. 243-244.
80. ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 133, л. 119.
81. ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 133, л. 120.
82. Там же, л. 122.

83. Приказ бригаденфюрера СС Бреннера о переговорах с руководителями УПА в Деражно и Вербях и достигнутой договоренности о взаимодействии УПА и немецкой армии от 12 февраля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А.Н. Артизова. М., 2012. С. 38.

84. Сообщение начальника полиции и СД Львова полковника полиции Биркампа в полицию Генерал-губернаторства о направлении начальником полиции порядка письма всем старшим командирам СС и полиции о сотрудничестве с украинскими националистическими формированиями от 15 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А.Н. Артизова. М., 2012. С. 103.

85. Сообщение [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] в Главное управление государственной безопасности, СС-группенфюреру и генерал-лейтенанту полиции Г. Мюллеру, командующему полиции безопасности и СД Биркампу и начальнику СС и полиции СС Диму о контакте УПА с армией, полицией и служебными инстанциями гражданской администрации от 15 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 157.

86. Докладная записка Абверотряда 104 руководителю Абверкоманды 101 о переговорах между офицерами УПА организации «Адлер» и оберлейтенантом Пютцем о снабжении УПА тяжелыми орудиями и обмене советских агентов на арестованных членов УПА от 11 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944–1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 147.

87. Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о встрече с представителями центрального руководства ОУН, украинскими националистами Болухом и Герасимовским для обсуждения вопроса о сотрудничестве от 6 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 78.

88. Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о встрече с представителями центрального руководства ОУН, украинскими националистами Болухом и Герасимовским для обсуждения вопроса о сотрудничестве от 6 марта 1944 г. С. 79.

89. Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о встрече с представителями центрального руководства ОУН, украинскими националистами Болухом и Герасимовским для обсуждения вопроса о сотрудничестве от 6 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 81-82.

90. Там же. С. 82.

91. Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о второй встрече с представителями центрального руководства ОУН и готовности их к сотрудничеству с полицией безопасности от 24 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 104.

92. Доклад [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] о второй встрече с представителями центрального руководства ОУН и готовности их к сотрудничеству с полицией безопасности от 24 марта 1944 г. С. 105.

93. Сообщение [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] криминал-комиссару об итогах третьей встречи с представителем центрального руководства ОУН Герасимовским от 29 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 109-111.

94. Сообщение [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] криминал-комиссару об итогах третьей встречи с представителем центрального руководства ОУН Герасимовским от 29 марта 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 111.

95. Сообщение [председателя полиции безопасности и СД Галиции гауптштурмфюрера СС криминального комиссара Паппе] в Главное управление государственной безопасности, СС-группенфюреру и генерал-лейтенанту полиции Г. Мюллеру, командующему полиции безопасности и СД Биркампу и начальнику СС и полиции СС Диму о контакте УПА с армией, полицией и служебными инстанциями гражданской администрации от 15 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы

Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 161.

96. Там же.

97. Сообщение Львовского гестапо в Главное управление государственной безопасности о захвате УПА 20-ти советских парашютистов и готовности передать их немецким властям от 5 мая 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 197-198.

98. Сообщение Львовского гестапо в Главное управление государственной безопасности о захвате УПА 20-ти советских парашютистов и готовности передать их немецким властям от 5 мая 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 197-198.

99. Сообщение неустановленного лица в Главное управление государственной безопасности группенфюреру СС Г. Мюллеру о контактах УПА с вермахтом, полицией и учреждениями гражданской администрации от 21 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 169-170.

100. Донесение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности, группенфюреру СС Г. Мюллеру и начальнику полиции безопасности в Генерал-губернаторстве Биркампу о контактах УПА с вермахтом и Абвером от 22 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 177-179.

101. Донесение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности, группенфюреру СС Г. Мюллеру и начальнику полиции безопасности в Генерал-губернаторстве Биркампу о контактах УПА с вермахтом и Абвером от 22 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 178.

102. Донесение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности, группенфюреру СС Г. Мюллеру и начальнику полиции безопасности в Генерал-губернаторстве Биркампу о контактах УПА с вермахтом и Абвером от 22 апреля 1944 г. //

Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 179.

103. Сообщение командира Полиции безопасности и СД в Галиции в Главное управление государственной безопасности, командиру полиции безопасности и СД в Галиции Й. Витиска о деятельности бандеровской группы и УПА в районе Бережаны от 22 мая 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 224-225.

104. Донесение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности, группенфюреру СС Г. Мюллеру и начальнику полиции безопасности в Генерал-губернаторстве Биркампу о контактах УПА с вермахтом и Абвером от 22 апреля 1944 г. С. 179.

105. Сообщение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера СС Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности штурмбанфюреру СС Поммерингу о контактах УПА с армией, полицией, гражданской администрацией от 15 июля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 254.

106. Сообщение командира охранной полиции и СД в дистрикте Галиция оберштурмбанфюрера СС Й. Витиска в Главное управление имперской безопасности штурмбанфюреру СС Поммерингу о контактах УПА с армией, полицией, гражданской администрацией от 15 июля 1944 г. М., 2012. С. 255.

107. Протокол допроса сотрудника «Абверкоманды-202» З.М. Мюллера об обучении в школах «Абверкоманды-202» украинских националистов от 19 сентября 1946 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 912-918.

108. Там же. С. 913-914.

109. Протокол допроса сотрудника «Абверкоманды-202» З.М. Мюллера об обучении в школах «Абверкоманды-202» украинских националистов от 19 сентября 1946 г. С. 914-915.

110. Протокол допроса сотрудника «Абверкоманды-202» З.М. Мюллера об обучении в школах «Абверкоманды-202» украинских националистов от 19 сентября 1946 г. С. 915.

111. Там же. С. 916.

112. Протокол допроса сотрудника «Абверкоманды-202» З.М. Мюллера об обучении в школах «Абверкоманды-202» украинских националистов от 19 сентября 1946 г. С. 915-916.

113. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 141.
 114. Там же, л. 142.
 115. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 142.
 116. Там же, л. 143.
 117. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 143.
 118. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 144.
 119. Там же, л. 146.
 120. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 149-150.
 121. ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 92, л. 45.
 122. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 151.
 123. Там же, л. 152.
 124. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 153.
 125. Там же, л. 154.
 126. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 154.
 127. Там же, л. 155.
 128. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 156.
 129. Там же, л. 211.
 130. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 156.
 131. Там же, л. 157.
 132. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 157.
 133. Там же, л. 158.
 134. РГВА, ф. 38650, д. 134, оп. 1, л. 83.
 135. Там же, л. 84.
 136. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 207.
 137. Там же, л. 208.
 138. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 208.
 139. Там же, л. 209.
 140. РГВА, ф. 38650, д. 134, оп. 1, л. 87.
 141. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3, д. 3, л. 142.
 142. ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 92, л. 64-68.
 143. РГВА, ф. 38655, оп. 1, д. 5, л. 245.
 144. Из истории советских пограничных войск. Пограничные войска в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Документы и материалы. Кн.2. 1944-1945 гг. М., 1977. С.8-9.
 145. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 20, л. 35-36.
 146. Там же, д. 179, л. 44.
 147. РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 93, л. 9-15.
 148. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 134, л. 12.
 149. Там же, л. 13.
 150. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 134, л. 14.
 151. ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 68, л. 275-276.

152. Россия и СССР в войнах XX века: Статистическое исследование. М., 2001. С. 548.
 153. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 313, л. 15.
 154. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 64.
 155. РГВА, ф. 38650, оп. 1, Предисловие к описи, л. 1-3.
 156. Там же, л. 4-5.
 157. РГВА, ф. 38650, оп. 1, Предисловие к описи, л. 6-8.
 158. Винищувальний батальйон (група самооборони, «яструбки») – воєнізоване, добровільне формування радянських громадян в роки Великої Вітчизняної війни, а також у період ліквідації збройного націоналістичного підпілля в західних районах СРСР. З 1944 р. вони замикалися на Головному управлінні по боротьбі з бандитизмом НКВС СРСР (створено наказом наркома внутрішніх справ СРСР № 001447 від 1 грудня 1944 р.), на яке були покладені «організація винищувальних батальйонів, їх навчання, матеріальне забезпечення та оперативне використання». «Яструбки» зіграли важливу роль у боротьбі з націоналістичним підпіллям. На першому етапі вони формувалися за принципом добровільності з прорадянськи налаштованих мешканців сіл. Потім до їх складу почали включати осіб з числа звільнених від кримінальної відповідальності націоналістів, які добровільно здалися властям. До кінця лютого 1945 р. в західному регіоні України було створено 2336 таких груп. З часом число членів цих формувань збільшилося до 300 тис. чоловік. Винищувальні батальйони виконували різнопланові завдання: охороняли об'єкти народного господарства, населені пункти від нападів озброєних бойовиків зі складу УПА, брали участь у бойових операціях з ліквідації бандпідпілля.
 159. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 53.
 160. РГВА, ф. 38650, д. 134, оп. 1, л. 3-4.
 161. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 178.
 162. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 237.
 163. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 441, л. 5-7.
 164. Там же, л. 31-32.
 165. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 441, л. 33.
 166. РГВА, ф. 38651, оп. 1, д. 48, л. 26.
 167. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 213.
 168. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 236.
 169. Там же, л. 237.
 170. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 241.
 171. Там же, л. 242.
 172. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 121.
 173. Там же, л. 122.

174. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 123.
 175. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 4, 5.
 176. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 313, л. 1-21.
 177. ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 92, л. 295.
 178. Приказ бригаденфюрера СС Бреннера о переговорах с руководителями УПА в Деражно и Вербх и достигнутой договоренности о взаимодействии УПА и немецкой армии от 12 февраля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А.Н. Артизова. М., 2012. С. 38.
 179. ГАРФ, ф. 9401, оп. 2, д. 93, л. 243-244.
 180. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. М., 1971, Т. 6. С. 124-129.
 181. РГВА, ф. 38650, оп. 3, д. 1536, л. 36.
 182. Там же, оп. 1, д. 513, л. 54-61.
 183. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 567, л. 21-22.
 184. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 177, л. 189.
 185. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 177, л. 189-190.
 186. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 177, л. 191.
 187. Там же, л. 192.
 188. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 440, л. 174-176.
 189. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 57.
 190. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 567, л. 23-24.
 191. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 210-211.
 192. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 352, л. 75.
 193. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 352, л. 77-78.
 194. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 9.
 195. Там же, л. 10.
 196. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 403, л. 58-59.
 197. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 87.
 198. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 403, л. 59.
 199. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 403, л. 61.
 200. Там же, д. 567, л. 25.
 201. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 87.
 202. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 88-89.
 203. Там же, д. 497, л. 197-198.
 204. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 197-198.
 205. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 189-190.
 206. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 438, л. 47-49.
 207. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 497, л. 191.
 208. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 229.
 209. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 438, л. 52.
 210. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 231.

211. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 58, л. 6.
 212. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 58, л. 6-9.
 213. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 440, л. 54.
 214. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 456, л. 37-38.
 215. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 456, л. 40.
 216. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 498, л. 241-242.
 217. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 440, л. 29-30.
 218. РГВА, ф. 38651, оп. 1, д. 58, л. 6-7.
 219. ЦАВВ, ф. 488, оп. 3 д. 3, л. 43-44.
 220. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 456, л. 41.
 221. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 567, л. 23-24.
 222. Некрасов В.Ф. Внутренние войска 1945-1960. Документы и материалы. М., 1989. С. 140-141.
 223. РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 93, л. 7.
 224. РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 93, л. 8.
 225. РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 93, л. 9.
 226. ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 63.
 227. ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 69.
 228. Там же, л. 70.
 229. РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 93, л. 18.
 230. ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 64-68.
 231. Там же, ф. 9401, оп. 2, д. 68, л. 256-257.
 232. ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 64.
 233. ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 64.
 234. Там же, л. 65.
 235. ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 66.
 236. Там же, л. 67.
 237. Там же, л. 68.
 238. ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 68.
 239. Там же, л. 69.
 240. ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 360, л. 69.
 241. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 1148, л. 87.
 242. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 1148, л. 89.
 243. Там же, л. 90.
 244. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 1148, л. 91.
 245. Там же, л. 84-87.
 246. Там же, л. 97.
 247. РГВА, ф. 38650, оп. 1, д. 1148, л. 98.
 248. Там же, л. 99.
 249. РГАСПИ, ф. 17, оп. 123, д. 369, л. 16.
 250. РГАСПИ, ф. 17, оп. 123, д. 369, л. 16.
 251. Там же, л. 17.

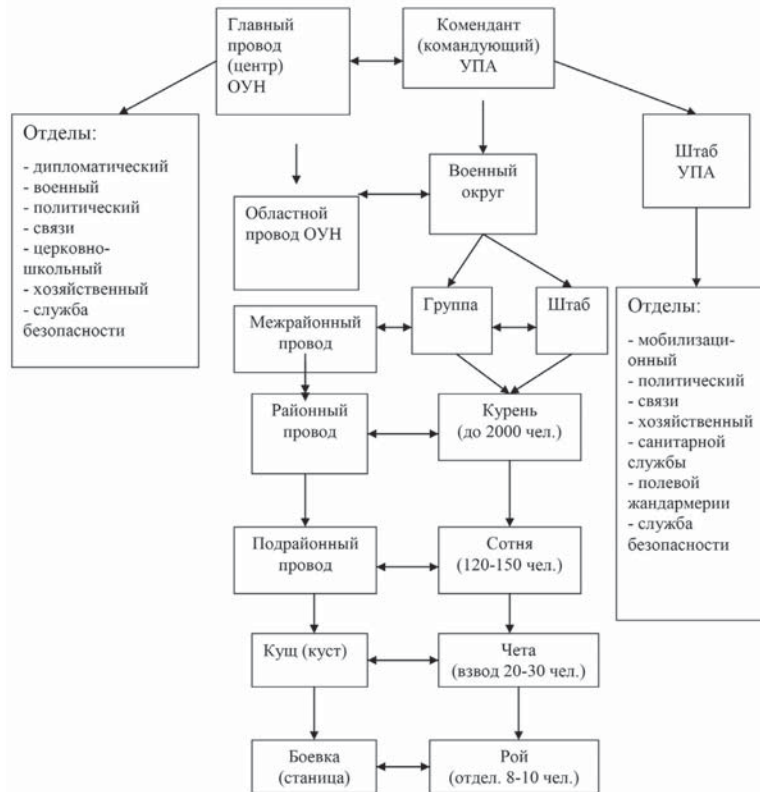
252. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 68.
 253. Там же, л. 69.
 254. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 78.
 255. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 79.
 256. Там же, л. 80.
 257. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 80-81.
 258. РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 137, л. 49.
 259. РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 137, л. 42.
 260. РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 137, л. 45.
 261. РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 137, л. 50.
 262. ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 81.
 263. РГАСПИ, ф. 17, оп. 122, д. 137, л. 48.
 264. ЦАВВ, ф. 28, оп. 1, д. 11, л. 29-30.
 265. Там же, л. 32.
 266. Там же, л. 33.
 267. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів, 2003. С. 183.
 268. Там же. С. 183.
 269. «Грім». Полковник УПА Микола Твердохліб: спогади і матеріали. Львів, 2008. С. 33-35.
 270. На Івано-Франківщині вшанували пам'ять полковника «Грома» // <http://zik.com.ua/ua/news/2007/05/21/75572>.
 271. «Грім». Полковник УПА Микола Твердохліб: спогади і матеріали. Львів, 2008. С. 34.
 272. Ішук О. Життя та доля Михайла Дяченка – «Марка Боеслава». Львів, 2010. С. 46; Дяченко Михайло Васильович // <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
 273. Ішук О. Життя та доля Михайла Дяченка – «Марка Боеслава». Львів, 2010. С. 46.
 274. Сергійчук В. Український здви́г: Прикарпаття. 1939-1955. Київ, 2005. С. 367.
 275. Там же. С. 369.
 276. Украинская повстанческая армия // <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
 277. Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її заплілля на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943-1946 рр. // Український визвольний рух: науковий збірник № 8. Львів, 2006. С. 210.
 278. Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її заплілля на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943-1946 рр. // Український визвольний рух: науковий збірник № 8. Львів, 2006. С. 211.
 279. Там же. С. 213.

280. Сергійчук В. Український здви́г: Волинь. 1939-1955. Київ, 2005. С. 558.
 281. Политдонесение о бандитских действиях украинских националистов С.С. Шатилова А.С. Щербакову о действиях украинских националистов в западных областях Украины от 23 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 184.
 282. Акт комиссии 1 дивизиона 206 гвардейского ЛНП о расстреле бандеровцами, переодетыми в форму Красной Армии, 115 жителей с. Н-Брикула Стусавского района Тернопольской обл. от 11 апреля 1944 г. // Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 2: 1944-1945 / под ред. А. Н. Артизова. М., 2012. С. 155.
 283. Ілюшин І.І. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939-1945 гг.) Київ, 2009. С. 279; Шевців А. Закерзоння: Український рахунок // Український визвольний рух: науковий збірник № 11. Львів, 2007. С. 229, 231; Царук Я.В. Волинська трагедія: свідчення очевидців // День / www.day.kiev.ua/22168/ и др.
 284. Ілюшин І.І. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939-1945 гг.) Київ, 2009. С. 261-262.
 285. Царук Я.В. Волинська трагедія: свідчення очевидців // День / www.day.kiev.ua/22168/.
 286. Царук Я.В. Волинська трагедія: свідчення очевидців // День / www.day.kiev.ua/22168/.
 287. Галів М., Ільницький В. Створення та діяльність винищувальних батальйонів у Дрогобицькій області (1944-1948) // Український визвольний рух: науковий збірник №12. Львів, 2009. С. 196-197.
 288. Ступницький Ю. Спогади про пережите. Львів, 2004. С. 78-81.
 289. Filar W adys aw Przed akcj 'Wis a' by Wo y. Op. Cit. S. 40.
 290. НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике (1939-1956). / Сборник документов. Составители: Владимирцев Н.И., Кокурин А.И. М., 2008. С. 242.
 291. РГАСПИ, ф.17, оп.122, д.137, л.46.
 292. РГАСПИ, ф.17, оп.122, д.137, л.47.
 293. Горбов М.В. Погоня за призраками / Бандоловы. М., 2015. С. 218-219.
 294. НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике (1939-1956). С. 244.

Приложение 2

Приложение 3

**Схема
построения ОУН-УПА на территории
западных областей Украинской ССР**

СООБЩЕНИЕ

по делу арестованного немецкого разведчика
ЗАЙЧИКОВА А. А.

Оперативной группой НКВД УССР в селе Кидры Владимирецкого района Ровенской области 2-го мая 1944 года арестован немецкий агент Зайчиков Анатолий Антонович, 1924 года рождения, уроженец г. Шахты Ростовской области, гражданин СССР, из семьи служащего, бывший член ВЛКСМ, до января 1942 года проживал совместно с родителями в г. Харькове. Показаниями Зайчикова А.А. установлено, что в феврале 1942 года он добровольно выехал на работу в Германию, где в декабре того же года был завербован германской разведкой и направлен в разведывательную школу г. Данциг.

В этой школе обучалось 150 человек, в возрасте от 18 до 25 лет, все по национальности украинцы. Как показал далее Зайчиков А.А., слушатели разведывательной школы готовились для осуществления диверсионно-разведывательных заданий на освобожденной территории Украины и для этой цели, наряду со специальными предметами (подрывное дело, радиосвязь и т.д.), изучали вопросы оуновского движения, лекции по которым проводил начальник школы Эдуард Карлович (фамилия неизвестна).

По окончании разведшколы в конце марта 1943 года Зайчиков А.А. и с ним два других разведчика, некоторое время находились в разведпункте, расположенном в районе м. Столин БССР, а затем вплоть до января 1944 года, под руководством инструктора, по национальности русского, проходили практические занятия по разведке в районах Олевск-Ракитно-Домбровица-Высоцк Ровенской области и северной части Волынской области. В этих районах они изучали местность, дороги, лесные тропы и ориентиры.

Во второй половине января с.г. группу разведчиков, в которую входил Зайчиков А.А., возглавил резидент немецкой разведки «Ушинский», по национальности поляк. Это по времени совпадало с приближением линии фронта к северной части Волынской области.

По заданию «Ушинского» Зайчиков А.А. путем перехода линии фронта установил связь с руководителем оуновской банды «Шуляк», оставшейся в тылу Красной Армии. Зайчиков А.А. получал от «Шуляка» разведывательные данные и доставлял их резиденту «Ушинскому».

По вопросу использования немецкой разведкой оуновцев Зайчиков А.А. показал следующее:

«...Однажды в беседе со мной и остальными разведчиками «Ушинский» заявил: «Учтите, что мы находимся на территории, где оперируют оуновские банды, поэтому нам можно легко работать. Дело в том, что между командованием немецких войск и руководителями этих банд достигнуто соглашение о взаимной помощи. Немецкое командование снабжает банды оружием и боеприпасами, требуя от них за это активизации борьбы с советской властью, с частями Красной Армии, задерживать передвижение последних и оказывать всемерную помощь агентам немецкой разведки при переходе ими линии фронта, сборе разведывательных данных и совершении диверсионных актов. Необходимо, чтобы вы об этом помнили, так как нам, немецким разведчикам, поручен контроль за деятельностью оуновских банд и эффективностью их борьбы с частями Красной Армии».

Для обеспечения доставки добытых шпионских сведений немецкому командованию Зайчиков А.А. имел специально выделенного проводника из состава оуновской банды «Шуляка», с которым неоднократно переходил линию фронта.

Всю свою шпионскую работу разведывательная группа «Ушинского», в которую входил Зайчиков А.А., проводила при непосредственной помощи оуновских банд указанного выше «Шуляка», а также «Тигра» и «Задума», входящих в курень «Ярко» северной группы УПА.

Из показаний Зайчикова А.А. видно также, что немцы в занимаемых ими районах Западной Украины ведут работу по созданию хорошо экипированных и вооруженных банд УПА, которых выводят в наш тыл с террористическими и диверсионными заданиями.

Об этом Зайчиков А.А. показывает:

«...В конце марта 1944 года в банду «Нечая» прибыла от немцев группа оуновских бандитов. Эти бандиты были одеты в новое немецкое обмундирование и вооружены немецким оружием. Главарь бандитов открыто хвалился, что немцы высоко ценят их «работу». А в середине апреля 1944 года вместе с Зайчиковым А.А. переправился через линию фронта, перейдя реку Стоханд (приток р. Припяти), немецкий офицер, который был принят заместителем командира куреня «Ярко».

ГАРФ, ф. 9478, оп. 1, д. 133, л.119-120.

Приложение 4

**Справка
о боевой и оперативно-служебной деятельности
внутренних войск НКВД-МВД-МГБ СССР
за 1944-1948 гг.**

1. В борьбе с политическим бандитизмом внутренние войска имеют следующие показатели:

№ п/п	Наименование	1944	1945	1946	1947	1948
1	Убито бандитов	29 511	30 057	8 552	5 685	4 175
2	Захвачено бандитов	50 270	119 336	27 773	21 397	14 454
3	Итого	79 781	149 393	36 325	27 082	18 629

2. Безвозвратные боевые потери внутренних войск в боях с политбандитизмом составили:

№ п/п	Наименование	1944	1945	1946	1947	1948
1	Убито военнослужащих	1 231	927	416	431	280
2	Пропало без вести	62	50	8	5	—
3	Итого	1 293	977	424	436	280

3. Небоевые потери внутренних войск в боях с политбандитизмом (при авариях автомашин, неумелом обращении с оружием и др.) составили²⁹⁸:

№ п/п	Наименование	1944	1945	1946
1	Погибло военнослужащих	210	563	263
2	Ранено военнослужащих	591	1 269	670
3	Итого	801	1 832	933

4. Списочная численность внутренних войск составляла:
– в 1944 г. – 167 000 человек, в 1945 г. – 128 800 человек, в 1946 г. – 73 700 человек, в 1947 г. и 1948 г. – 71 362 человека.

Приложение 5

**Справка
о результатах служебно-боевой деятельности
внутренних войск Украинского округа НКВД-МВД-МГБ
СССР за 1944-1948 гг.**

1. В борьбе с политическим бандитизмом внутренние войска Украинского округа имеют следующие показатели:

№ п/п	Наименование	1944	1945	1946	1947	1948
1	Убито бандитов	26 842	21 321	6 526	4 136	3 057
2	Захвачено бандитов	33 355	58 394	19 547	16 830	10 758
3	Итого	60 197	79 715	26 073	20 966	13 815

2. Боевые потери внутренних войск Украинского округа в боях с политбандитизмом составили:

№ п/п	Наименование	1944	1945	1946	1947	1948
1	Убито военнослужащих	761	491	241	233	206
2	Ранено военнослужащих	986	790	342	79	259
3	Пропало без вести	23	6	4	5	–
4	Итого	1 770	1 287	587	317	465

3. Внутренние войска Украинского округа захватили у бандитов:

№ п/п	Наименование	1944	1945	1946	1947	1948
1	Самолеты	1	-	-	-	-
2	Орудия	17	4	6	-	-
3	Пулеметы	1 905	808	825	263	218
4	Противотанк. ружья	77	64	15	5	3
5	Минометы	48	100	18	11	6
6	Автоматы	Прочее стрелк. оружие – 31 093	4 438	2 836	1 881	1 418
7	Винтовки		15 240	6 922	3 351	1 988
8	Пистолеты		3 269	2 358	2 185	1 632
9	Патроны		3 083 001	1 874 370	519 971	246 018
10	Гранаты		21 098	8 396	4 359	2 883
11	Мины	3 636	3 955	1 293	1 332	87

4. Списочная численность внутренних войск Украинского округа составляла:

– в 1944 г. – 34 865 человек, в 1945 г. – 22 907 человек, в 1946-1948 гг. – 27 000 человек.

Приложение 6

Приложение 7

**Схема
организации внутренних войск МВД
Украинского округа в 1944-1945 гг.**

**Справка
о количестве националистических банд в западных
областях УССР по данным оперативного учета внутренних
войск за 1951 и 1954 гг.**

№ п/п	Наименование	1951		1954	
		банд	бандитов	банд	бандитов
1	Львовская область	54	180	2	7
2	Ровенская область	35	109	3	5
3	Дрогобычская область	48	145	3	7
4	Тернопольская область	31	116	1	7
5	Волынская область	21	106	4	12
6	Станиславская область	85	488	4	16
	Итого по западным областям УССР	274	1 114	17	54

Приложение 8

**Список
военнослужащих внутренних войск, погибших
при ликвидации националистического подполья
и зачисленных навечно в списки воинских частей**

1. Ефрейтор Белименко Василий Павлович – 30 октября 1947 г.³⁰⁴
2. Рядовой Лысков Василий Петрович – 30 октября 1947 г.
3. Рядовой Рублев Алексей Петрович – 30 октября 1947 г.
4. Ефрейтор Захаров Николай Семенович – 12 августа 1948 г.
5. Старший сержант Серебряков Михаил Аксионович – 12 апреля 1949 г.
6. Сержант Курчин Николай Васильевич – 27 декабря 1949 г.
7. Рядовой Веселов Николай Васильевич – 5 января 1951 г.

Приложение 9

Особая папка Сталина

Доклад народного комиссара внутренних дел СССР Л.П. Берия И.В. Сталину, В.М. Молотову, Г.М. Маленкову о ходе борьбы с оуновскими бандитами в западных областях Украины.

21 июня 1945 г.
товарищу Сталину И.В.
товарищу Молотову В.М.
товарищу Маленкову Г.М.

НКВД Украинской ССР сообщает следующие данные о ходе борьбы с оуновскими бандитами в западных областях Украины.

С 1 мая по 15 июня с.г. проведено 1856 чекистско-войсковых операций, в результате которых убито 3932 и захвачено живыми 4230 бандитов.

Кроме того, при проведении операций арестовано 1149 бандпособников; задержано 420 дезертиров и 2959 уклонившихся от службы в Красной Армии.

Явилось с повинной 2125 бандитов и 570 уклонившихся от мобилизации и дезертиров.

Наши потери: убито 96, ранено 95, пропало без вести 4 человека.

Всего за время проведения операций по ликвидации банд УПА с февраля 1944 года по 15 июня 1945 года убито 91 818 и захвачено живыми 95 565 бандитов.

Явилось с повинной 71 284 бандита и уклонившихся от службы в Красной Армии.

Взяты трофеи: самолетов У-2 – 1, пушек – 47, бронемашин – 1, бронетранспортеров – 1, минометов – 451, гранатометов – 46, огнеметов – 20, ПТР – 281, пулеметов – 5133, автоматов – 8872, винтовок – 34757, револьверов и пистолетов – 5176, снарядов и мин около 69 000, гранат свыше 59 200, патронов – 6 381 500, взрывчатых веществ – 2000 килограммов, радиостанций – 202, радиоприемников – 232, типографий – 27.

Захвачены и уничтожены 1165 складов с вооружением, боеприпасами, обмундированием и продовольствием.

Наши потери: убито 2067, ранено 2525, пропало без вести 331 человек.

Из проведенных за последнее время операций заслуживают внимания следующие:

С 22 по 26 мая с.г. в Корецком районе Ровенской области проведена чекистско-войсковая операция по ликвидации банд УПА.

В результате операции убито 10 и захвачено живыми 10 бандитов. Задержано 10 уклонившихся от призыва в Красную Армию.

Обнаружена типография восточной группы УПА. Изъято 100 кг типографского шрифта, клише и листовки.

25 мая в Людвипольском районе той же области в результате операции ликвидирована боевка «СБ». Убито 6 и захвачено живыми 5 бандитов.

Среди убитых опознаны – комендант «СБ» Ровенского областного провода ОУН «Иван» и районный комендант «СБ» «Черноморец».

У бандитов изъяты: ручной пулемет, 2 автомата, 4 винтовки, 4 пистолета, гранаты и патроны.

С 3 по 4 июня в Дрогобычской области в результате чекистско-войсковой операции, проведенной в районе села Дзевентинки убито 16 и захвачено живыми 32 бандита.

Среди убитых опознан военный референт краевого провода ОУН «Кремень», он же «Карпович».

Захвачены живыми: член центрального провода ОУН МАРКО (так в документе), представитель краевого военного штаба ДУЖИЙ – редактор боевого устава пехоты УПА. МАРТИН – хозяйственный референт краевого провода ОУН.

У бандитов изъято: 11 автоматов, 7 винтовок, 10 пистолетов и боеприпасы.

С 7 по 10 июня в Печенежском районе Станиславской области была проведена операция по ликвидации банды «Спартак».

В ходе операции убито 25 бандитов.

9 и 10 июня в Копычинском районе Тернопольской области была проведена операция по ликвидации банд УПА.

В результате операции убито 12 и захвачено живыми 27 бандитов.

Обнаружено и уничтожено 27 укрытий, в которых скрывались бандиты.

Захвачены трофеи: ручной пулемет, 4 автомата, 10 винтовок, гранаты и патроны.

12 июня в Войниловском районе Станиславской области была проведена операция по ликвидации банды «Моряк».

В результате операции убито 7 и захвачено живыми 4 бандита.

У бандитов изъято: 2 ручных пулемета, 2 автомата, 7 винтовок, гранаты и патроны.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР Л. Берия
ГАРФ, ф. Р-9401, оп. 2, д. 97, л. 13-15.

Приложение 10

Особая папка Сталина

22 февраля 1945 г.
товарищу Сталину И.В.

Государственный Комитет Обороны

В декабре 1944 года и январе 1945 года работниками НКВД Украинской ССР и подразделениями внутренних войск НКВД был проведен ряд успешных чекистско-войсковых операций по ликвидации оуновских бандитов в западных областях Украины.

В результате проведенных операций был захвачен командующий северо-западной группировкой «Украинской Повстанческой Армии» – Стельмашук Ю.Л., псевдоним «РУДЫЙ», по показаниям которого был обнаружен и убит в перестрелке член центрального провода ОУН и руководитель «УПА» Волынской, Ровенской, Брестской и Полеской областей Клячковский П.С., псевдоним «Клим САВУР».

НКВД СССР ходатайствует о награждении орденами и медалями Союза ССР офицеров, сержантов и рядовых войск НКВД и работников НКВД УССР, отличившихся в этих операциях.

Представляя проект Указа Президиума Верховного Совета Союза ССР, прошу Вашего решения.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР Л. Берия

ГАРФ, ф. Р-9401, оп. 2, д. 68, л. 17.

Приложение 11

Доклад наркома внутренних дел Украинской ССР В.С. Рясного наркому внутренних дел СССР Л.П. Берия о задержании в Львовской области группы парашютистов, прошедших обучение в немецкой разведывательной школе

2 марта 1945 г. Сов. секретно

Из Киева

Народному комиссару внутренних дел Союза ССР товарищу Берия Л.П.

25 февраля с.г. в 22 часа с вражеского самолета Ю-88 на территории Городокского района Львовской области выброшены 4 вражеских парашютиста, которые 26 февраля в 9 часов задержаны: старший группы – Рудых, 1918 г. рождения, уроженец Каменец-Подольской области, украинец, с незаконченным высшим образованием, бывший сержант Красной Армии; Мостовой, 1918 г. рождения, уроженец Киевской области, украинец; Корнейчук, 1925 г. рождения, уроженец Винницкой области, украинец; Кабуга, 1918 г. рождения, уроженец Станиславской области, украинец, служил в Красной Армии рядовым.

У задержанных изъято: парашютов – 1, рация, автоматов – 4, пистолетов – 4, денег советскими знаками – 206 050 рублей, топографические карты и разные документы.

На допросе задержанные парашютисты показали, что все они в декабре-январе 1944-1945 гг. прошли обучение в немецкой разведывательной школе в Германии, после окончания которой 25 февраля с самолета были выброшены в наш тыл с заданием собрать данные об экономическом и политическом состоянии СССР, а также о состоянии оуновского движения и банд УПА.

НКВД УССР Рясной

ГАРФ, ф. Р-9401, оп. 2, д. 93, л. 243-244.

Приложение 12

Обзор оперативно-боевой деятельности внутренних войск НКВД Украинского округа

За период с 15 февраля по 1 апреля 1945 года.

В условиях зимы банды «УПА» рассредоточились на более мелкие группы и скрывались в населенных пунктах. В результате действий наших войск по последовательной очистке районов методом «вычесывания» большое количество скрывающихся бандитов изъято, а крупным бандам и особенно местным боевикам «СБ», скрывавшимся в схронах, нанесены большие потери.

Разгромленные в результате крупных войсковых операций банд-группы в целях поднятия своего влияния среди населения и чтобы показать, что они еще существуют, в феврале и марте активизировали свою диверсионно-террористическую деятельность путем нападения на группы партийно-советского актива, истребительных отрядов, диверсионных актов на железных дорогах и срезания столбов телеграфной линии.

Наибольшую пораженность бандэлементами имеют южные районы Тернопольской области и Станиславская область.

...Войска округа в период с 15 февраля по 1 апреля с.г. свою оперативно-боевую деятельность проводили методом последовательной очистки районов от бандэлементов путем тщательного «вычесывания» населенных пунктов, хуторов, выделения подвижных отрядов для поиска и ликвидации бандгрупп, уходящих в леса при появлении наших войск в населенных пунктах и специальных рейдирующих отрядов, для поиска и ликвидации определенных (выявленных) банд.

За этот период войсками округа проведено 1396 операций. Из 1396 операций, 692 операции были с боевыми столкновениями.

...Нанесены следующие потери: убито бандитов – 5003, задержано бандитов – 11681, задержано бандпособников – 5762, выселено бандсемей – 2494, ликвидировано 134 банды и местных боевиков «СБ», разрушено 6205 схронов бандитов. Убито и захвачено 232 человека руководящего состава «ОУН» и «УПА». Захвачено 4505 единиц оружия, из них 362 единицы группового оружия.

В результате проведения чекистско-войсковых операций задержано уклонившихся от призыва в Красную Армию – 9848 человек. Добровольно явились 10912 бандитов и 1045 человек, уклонившихся от призыва в Красную Армию.

В числе убитых главарей «УПА» и «ОУН» следующие крупные фигуры: бывший начальник штаба Западной группы «УПА» «Туриш», военный референт главного штаба «УПА» – «Мир»; шеф красной референтуры «СБ» – «Метла», представитель краевого провода «ОУН» – «Стефко»; куренные – «Вовк», «Лысюк»; областной референт – «Похиленко» и окружной комендант «СБ» – «Назар» и другие...

...В процессе последовательной очистки районов, наряду с явными бандитами, обнаруживаемыми в схронах, задерживалось большое количество подозрительного элемента, находящегося на легальном положении. В результате фильтрации задержанных выявлено много бандпособников, связанных, особенно среди молодых девушек, чем нарушена организационная сеть оуновской организации.

Так, например: один из руководителей «ОУН», по-видимому один из надрайонных Ровенской области, в своем отчете за март пишет:

«На территории недостает людей как организационных, так и вообще, так как все ушли по мобилизации».

«На территории невозможно двигаться (передвигаться), а это потому, что большевики с истребками шалаются на территории ночью, а днем квартируют в селах. Поэтому такое положение парализует наши движения. Женская сеть целиком пала. Связи прерваны, так как большинство связанных арестованы, а те, что остались, сидят по краевкам, потому что расконспирированы и передвигаются по территории с большими трудностями. А к этой работе с территории трудно кого-либо привлечь, потому что боятся, чтобы – не пасть».

...Приказываю – усилить активность войск по ликвидации банд-групп, ни одно подразделение (рота, взвод, гарнизон) не должно оставаться без оперативной работы ни одного дня, кроме дней, отведенных на санитарную обработку и отдых.

Начальник внутренних войск НКВД Украинского округа
генерал-лейтенант Марченков.

РГВА, ф. 38650, д. 134, оп. 1, л. 87.

Совершенно секретно

План организации и закладки засад на май месяц 1946 года частями 81-й стрелковой дивизии внутренних войск МВД Украинского округа по Ровенской области

28 апреля 1946 года

В связи с тем, что гарнизоны Красной Армии ушли из районов оперативного обслуживания нашими частями и насыщенность войсками стала значительно меньше, действия банд и оуновского подполья в последние дни стали наиболее активными, свободными и бандпроявления особенно в ночное время увеличились.

Бандиты-одиночки, мелкие бандгруппы и бандпособники, пользуясь отсутствием ночной работы наших подразделений, стали безнаказанно передвигаться и совершать свои террористическо-диверсионные акты против актива среди местных жителей и главным образом групп самозащиты.

Наиболее вероятными путями передвижения банд, бандитов-одиночек, бандпособников к объектам, привлекающим их внимание для совершения террористическо-диверсионных актов и грабежей, в данное время являются: малочисленные группы истребительных отрядов, группы самозащиты, местный актив, помещения сельсоветов, магазинов, мельниц, а также посещение в ночное время кулацких хозяйств, расположенных в лесах, на опушках леса и на окраинах населенных пунктов, с целью получения продуктов питания и информации.

В некоторых районах, пораженных бандитизмом, населенные пункты после разлива рек и большого заболачивания местности в данное время имеют весьма ограниченные подходы к ним, следовательно, имеется полная возможность систематически контролировать ночными служебными нарядами все дороги, ведущие к населенным пунктам, и главным образом пути наиболее вероятные для передвижения бандитов.

Вывод: Количество бандпроявлений значительно возросло, требуется максимальное увеличение работы ночных служебных нарядов – секретов, засад, розыскных, поисковых группы...

Командир 81-й стрелковой дивизии внутренних войск МВД Украинского округа полковник Фатеев.

ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 77, л. 17.

Приложение 14

Совершенно секретно

Утверждаю
Заместитель министра внутренних дел УССР
комиссар милиции 2 ранга Дятлов
8 августа 1946 года

План агентурно-оперативных мероприятий по охране урожая 1946 г.

Составлен 5 августа 1946 г. в Киеве

В связи с развернувшейся кампанией по уборке урожая и выполнению государственного плана хлебозаготовок возможна активизация националистического подполья и его банд, а также различного вражеского элемента с целью срыва этих важнейших государственных мероприятий.

Опыт прошлого года показал, что вражеская деятельность может проводиться в направлении:

- а) усиления антисоветской агитации против сдачи зерна государству и распространения всевозможных провокационных слухов;
- б) поджогов и разрушений зернохранилищ, баз МТС и совхозов, уборочных сельскохозяйственных машин, уничтожения имущества колхозов и совхозов, авто и гужевого транспорта и т.д.;
- в) разрушения дорог и мостов, нападений на обозы и отдельные машины и подводы с хлебом;
- г) бандитских налетов на колхозные поля и тока, с целью срыва уборки и обмолота хлеба и уничтожения его;
- д) вооруженных нападений на пристанционные склады, элеваторы, склады «Заготзерно», прочие хлебные хранилища, с целью уничтожения их и находящихся в складах хлебных продуктов;
- е) организации террора над представителями сельского партийно-советского актива, убийство трактористов, комбайнеров, работников хлебозаготовительных аппаратов и крестьян-активистов.

(Наша директива всем начальникам УМВД Украинской ССР от 29 июля 1946 г. № 115).

Последнее время центральным проводом ОУН дана директива всем своим бандформированиям, в которой требуется: затягивать уборку хлебов, саботировать обмолот, прятать зерно, срывать постав-

ки, уничтожать урожай в совхозах, колхозах, подсобных хозяйствах – на корню, в копнах, скирдах, срывать вывоз хлеба.

Уничтожать транспортные средства, уборочные машины, молотилки, триера, элеваторы, приемочные пункты, лабораторное оборудование (для анализа). Небольшими группами устраивать засады на дорогах, особенно идущих в райцентры, обстреливать гарнизоны, применять саботаж и диверсии, усилить индивидуальный террор, особенно в городах и т. п.

Все это свидетельствует о том, что бандповстанческие и прочие подучетные элементы, в особенности в западных областях УССР, безусловно, будут проявлять попытки активно помешать проведению мероприятий по уборке урожая, его обмолоту и сдаче хлеба государству.

В целях своевременного предупреждения этих активных действий, а также всяческих злоупотреблений в хлебозаготовительных операциях, провести следующие агентурно-оперативные мероприятия:

по линии Управления по борьбе с бандитизмом и войск МВД;
по западным областям:

Всемерно активизировать агентурно-оперативную работу органов и войск МВД по борьбе с действующими оуновскими бандами по предупреждению террористических актов против представителей сельского партийно-советского актива и работников заготовительных аппаратов, возможных диверсий по поджогу и умышленной порче хлебозерна и фуража, а также вооруженных нападений на склады и обозы с хлебом.

При максимальном использовании гарнизонов войск МВД и истребительных батальонов в соответствии с ранее отданными указаниями.

Усилить проведение чекистско-войсковых операций путем патрулирования вооруженных групп по маршрутам движения транспортов с хлебом, прочесок близрасположенных лесных массивов, выставления секретов, засад и других видов служебных нарядов на наиболее опасных участках и в местах вероятного передвижения бандгрупп.

В районах, прилегающих к уборочным площадям МТС, совхозов и колхозов, усилить действия разведывательно-поисковых групп и групп истребителей.

Организовать круглосуточную охрану: зернохранилищ, баз МТС и совхозов, токов, уборочных сельскохозяйственных машин, авто, и гужевого транспорта, для чего мобилизовать личный состав органов милиции и истребительных батальонов.

Организовать проверку сторожевой охраны МТС, совхозов, складов горючего, элеваторов, складов и мест хранения зерна с целью выявления в ее составе оуновцев.

Усилить охрану этих объектов за счет проверенных бойцов истребительных батальонов, а также актива местных советских, партийных и общественных организаций.

Усилить во всех вышеназванных пунктах агентурно-осведомительный аппарат, для чего пересмотреть наличный состав сети, пополнив его за счет новых вербовок с расчетом полного закрытия всех хлебозаготовительных объектов нашей агентурно-осведомительной сетью...

ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 177, л. 189.

Приложение 15

Совершенно секретно
18 марта 1946 г.

Доклад об оперативно-служебной деятельности 62-й стрелковой дивизии внутренних войск НКВД Украинского округа

За период с декабря 1945 по март 1946 г.

I. Обстановка

1. На территории западных областей Украинской ССР продолжает действовать контрреволюционная националистическая организация «ОУН» и возглавляемые ею банды «УПА», состояние которых в настоящее время характеризуется следующим:

наличием разветвленной и хорошо законспирированной сети оуновского подполья, параллельно с которым существуют подразделения банд «УПА», представляющие из себя в настоящее время «боевки», то есть группы вооруженных бандитов численностью от 3 до нескольких десятков человек.

В некоторых районах банды «УПА» еще сохранили старую структуру: «чота», «сотня», «курень», но численность их не соответствует наименованиям, и они по сути дела являются теми же «боевками».

Кроме линейных боевок, имеются боевки при всех «референтах» службы безопасности («СБ»). В каждой боевке, кроме активного вооруженного состава, имеется аппарат «связных», «информаторов» и т.п. вспомогательного состава, численность которых обычно определяется в несколько десятков человек.

Основным контингентом оуновского подполья и банд «УПА» является: кулацкая часть населения; изменческие элементы – бывшие немецкие пособники, уголовный элемент, лица, служившие в немецких формированиях, (последние три категории без различия национальности и места рождения) и некоторая часть населения, обманным путем втянутая в банды и не порывающая с ними из боязни репрессий и террора со стороны бандитов.

Активное участие в деятельности «ОУН» принимает также духовенство Униатской церкви. Большинство бандбоек «УПА» скрывается в хорошо замаскированных схраонах, оборудованных в лесах.

Участники боевок в целях маскировки одеваются в военную форму.

Деятельность оуновского подполья и банд «УПА» в отчетный период выражалась в попытках сорвать выборы в Верховный Совет СССР, для чего ими проводились следующие контрреволюционные действия:

а) антисоветская агитация с целью подрыва авторитета органов советской власти, подкрепляемая слухами о якобы готовящейся войне между Англией и СССР, в которой Англия должна помочь оуновцам.

б) террористическими и диверсионными актами, главным образом против партийного и советского актива, с целью нарушить нормальную работу избирательных комиссий, органов советской власти, промышленности,

транспорта и запугать население. Всего на участке дивизии за отчетный период зарегистрировано 230 бандпроявлений, в том числе:

- в ноябре – декабре – 50;
- в январе – 92;
- в феврале – 80;
- в марте – 8.

Наибольшее количество бандпроявлений падает на период, предшествующий выборам в Верховный Совет СССР, и особенно на дни 9-10 февраля, так, из общего числа зарегистрированных в феврале 80 бандпроявлений 76 имели место в период с 1 по 10 февраля, из них 50 бандпроявлений – в дни 9 и 10 февраля.

Наибольшее количество бандпроявлений совершено в Дрогобычской области.

Решительные удары, нанесенные оуновскому подполью и бандам «УПА», заставили их снизить активность и значительно сократили их силы.

В ряде районов совершенно не осталось бандбоев и ликвидировано оуновское руководство (кущевые, районные, надрайонные проводы).

Все это внесло в ряды бандитов растерянность и разложение, среди бандитов появляются настроения о безвыходности создавшегося положения и бесполезности дальнейших антисоветских действий.

Заметно растет разложение, так, если в гарнизоны частей дивизии в течение ноября-декабря явилось добровольно с повинной 50 бандитов, в январе – 64, то в феврале – 132 и за 15 дней марта – 82.

Ранее активно действовавшие крупные банды в Дрогобычской области главаря «Мирона» и во Львовской области главаря «Волоцюги-Грозного» полностью разложились. Большинство их состава вышло из банды, и эти банды в настоящее время больше не существуют.

2. Численность бандформирований «УПА» на участке дивизии выражается в следующих цифрах (приблизительно).

На 1 декабря 1945 года

- Львовская область – 68 банд, 1263 бандита
- Дрогобычская область – 61 банда, 1590 бандитов
- Тернопольская область – 35 банд, 730 бандитов
- Всего – 164 банды, 3580 бандитов.

На 15 марта 1946 года

- Львовская область – 36 банд, 400 бандитов
- Дрогобычская область – 37 банд, 680 бандитов
- Тернопольская область – 19 банд, 160 бандитов
- Всего – 92 банды, 1240 бандитов.

Как видно из приведенных цифр, количество бандформирований и их численность резко сократились, что явилось результатом решительных ударов, нанесенных бандам «УПА» в течение отчетного периода.

Но это сокращение касается главным образом рядовых участников «ОУН» и «УПА» и руководства низовыми организациями (кущ, район, надрайон),

руководство же краевыми организациями и центром почти не имеет потерь, что в значительной степени тормозит окончательную ликвидацию банд «УПА» и оуновского подполья.

В результате нанесенных оуновскому подполью и бандам «УПА» ударов влияние их на местное население заметно ослабло, если к началу отчетного периода большинство населения вольно или невольно, поддерживало бандитов, то в настоящее время это положение изменилось, что подтверждается следующими фактами:

- а). Активным участием населения в выборах в Верховный Совет СССР (за кандидатов блока коммунистов и беспартийных голосовало 99,8 %);
- б). Увеличением случаев оказания помощи органам и войскам НКВД в деле розыска и ликвидации банд;
- в). Отсутствием пополнения в бандах, начиная с конца 1945 года население в банды не вступает;
- г). Рядом случаев отказа в помощи бандитам;
- д). Открыто высказываемым удовлетворением ликвидацией бандитизма в ряде районов;
- е). Массовой выдачей и разрушением самим населением имеющихся в домах бандитских схронов;
- ж). Созданием комсомольских организаций в сельской местности, которых в настоящее время имеется 34 с общим числом 154 комсомольца;
- з). Активным притоком населения в сельские истребительные отряды самообороны, которых в настоящее время создано 868 с общим числом 15215 бойцов.

Однако это положение еще не является общим.

В районах, где население еще не освободилось от влияния бандитов и не уверилось в полной гарантии безопасности, еще продолжает иметь место оказание помощи бандитам в деле снабжения их продовольствием и предоставления убежищ.

II. Состояние дивизии

62-я стрелковая дивизия прибыла на территорию Украинской ССР в составе четырех полков:

86-го стрелкового Кенигсбергского полка, 145-го стрелкового Познанского полка, 332-го стрелкового Гданьского полка и 267-го стрелкового полка.

Три полка – кроме 267-го, вошли в состав дивизии только в октябре 1945 года. С прибытием на территорию УССР дивизия переформировалась по новым штатам и доукомплектовалась за счет расформирования 17, 20 и 25-й стрелковых бригад. В ходе этой работы из общего числа 11130 личного состава, прибывшего в состав дивизии и находившегося в составе дивизии, было откомандировано и уволено 3211 человека, в том числе 324 человек офицерского состава.

Многие штабы полков и управление дивизии были почти заново перекомплектованы.

Эта работа проводилась одновременно с активной оперативно-служебной деятельностью по борьбе с бандитизмом.

Переукомплектование дивизии было полностью закончено к концу декабря 1945 года.

В январе 1946 года в состав дивизии вошел 203-й стрелковый полк, переформированный из 18-го кавалерийского полка.

Многие офицеры из числа прибывших в составе дивизии совершенно не имели опыта борьбы с бандитизмом и должны были обучаться этой работе на практике, что не могло не отразиться на результатах работы.

Части не были полностью обеспечены всем необходимым для развертывания работы, не хватало зимнего обмундирования, обуви и белья, имели место перебои в снабжении продовольствием.

Офицерскому составу нужно было освоить работу в новых условиях. Изучить обстановку, научиться работать с местным населением, научиться работать с агентурой, о чем большинство офицерского состава имело лишь слабое понятие.

Большую сложность представляли также условия, в которых пришлось начинать работу:

а). Зима, потребовавшая уделения большего внимания вопросам материального обеспечения.

б). Разбросанность частей и подразделений дивизии, части дивизии обслуживают территорию Львовской, Дрогобычской и Тернопольской областей УССР, в том числе:

по Львовской области – 18 районов;

по Дрогобычской области – 15 районов;

по Тернопольской области – 10 районов.

На этой территории от частей дивизии уже на 1 декабря 1945 года было выставлено 40 ротных и взводных гарнизонов.

Затруднялась связь с гарнизонами, так, при имеющихся по штату в полку 44 радиостанций необходимо было обеспечить связь на 30-40 гарнизонов для каждого полка, что в ряде случаев приводило к необходимости содержания сверхштатных радиостанций и сверхштатных радистов за счет основных подразделений.

Трудности связи усугублялись еще и бездорожьем в некоторых районах, особенно в Карпатах.

Большая разбросанность приводит также к увеличению расхода личного состава на самообслуживание и самообрану, так как в каждом гарнизоне необходимо иметь непосредственную охрану, повара, повозочного и т.п., которые штатом не предусмотрены, что отрывает большое число личного состава от оперативно-служебной деятельности.

Эти затруднения существуют и по настоящее время, так, на 15 марта 1946 года дивизия имеет 144 гарнизона, для чего требуется соответствующее количество кухонных очагов и обслуживающего персонала, что значительно превышает штатную положенность и возможности.

III. Подготовка к выборам в Верховный Совет СССР

Основной задачей в период с декабря по февраль являлась подготовка к выборам в Верховный Совет СССР и обеспечение нормального хода выборов. Для выполнения этой задачи были проведены следующие мероприятия:

а). Центральным комитетом коммунистической партии (б) Украины проведено 3 совещания с партийным, советским активом и руководящим составом органов и войск НКВД-НКГБ, на которых даны указания по развертыванию работы по подготовке к выборам и обеспечению охраны избирательных участков;

б). Народным комиссаром внутренних дел УССР и начальником УВВ НКВД Украинского округа было проведено 2 совещания по вопросу организации и проведения оперативно-чекистских мероприятий по обеспечению выборов в Верховный Совет СССР, что положено в основу всей последующей работы войск;

в). К 15 января были выставлены гарнизоны по охране избирательных участков во всех населенных пунктах от войск НКВД и частей Красной Армии, частями дивизии было выставлено 199 гарнизонов, причем гарнизоны частей дивизии наряду с охраной избирательных участков проводили активные мероприятия по борьбе с бандитизмом как силами гарнизонов, так и силами сводных отрядов.

Во все гарнизоны был выделен оперативный состав органов НКВД-НКГБ и во все населенные пункты командированы представители партийно-комсомольского актива;

г). Усилена агитационно-пропагандистская работа среди населения, в которой активное участие приняли части дивизии.

От частей дивизии было выделено 350 агитаторов, которые провели 2000 бесед, докладов и собраний с охватом свыше 25000 человек.

IV. Результаты оперативно-служебной деятельности

Частями дивизии за период с ноября по 15 марта 1946 г.: убито бандитов – 1191, захвачено бандитов – 2760, явилось добровольно бандитов – 327, захвачены единицы оружия – 1741.

В число задержанных бандитов также вошел 1141 человек, участников «ОУН», бандитов-одиночек, связных, информаторов и т.п., которые на учете не состоят.

За этот же период ликвидировано бандбоек и местных оуновских организаций:

ноябрь-декабрь – 23;

январь – 14;

февраль – 32;

март – 11.

Всего – 80.

За отчетный период части дивизии понесли потери при проведении операций:

ноябрь-декабрь – убито 12, ранено 26, всего 38;

январь – убито 8, ранено 8, всего 16;

февраль – убито 2, ранено 5, всего 7;

март – убито 2, ранено 8, всего 10.
Всего – убито 24, ранено 47, всего 71.

Оперативно-служебная деятельность частей дивизии характеризуется проведением следующих мероприятий:

1. Ежедневное проведение частных операций силами мелких подразделений и высылка служебных нарядов: РПП, засад, секретов, дозоров и т.п., основаны на данных, полученных и собранных начальниками гарнизонов в результате изучения обстановки, наблюдения за районом обслуживания с целью выявления бандитских хозяйств, бандпособников, мест сбора бандитов и вероятных путей их движения.

Задачей таких мероприятий является:

а) ликвидация мелких бандгрупп;
б) розыск и задержание бандэлементов;
в) постоянный контроль за населенными пунктами, дорогами и уже известными местами нахождения бандитов;
г) лишение бандитов возможности поддерживать регулярную связь между собой, со своими пособниками и свободно передвигаться по дорогам.

Командованием дивизии даны указания о ежедневном участии каждого гарнизона в оперативно-служебной деятельности путем высылки вышеуказанных служебных нарядов.

Всего за отчетный период было проведено 6169 таких мероприятий, из них 531 с боевыми столкновениями. До 70 % этих мероприятий проведено без разведанных органов НКВД.

2. Проведение крупных чекистско-войсковых операций силами до батальона и сводными отрядами численностью до 1000 и более человек.

Таких операций было проведено – 14 в каждом случае по заранее подготовленным данным.

В результате этих операций ликвидирован ряд активных и крупных бандбоек, ликвидация которых меньшими силами была бы маловероятной.

V. Состояние агентурно-оперативной работы и ее результаты

Разведотделения дивизии, полков и батальонов в основном количественно офицерами-разведчиками укомплектованы.

По штату – 82 человека.

На лицо – 65 человек.

Недостает – 17 человек.

В качественном отношении, в особенности разведотделения батальонов, укомплектованы плохо. Из общего числа 65 офицеров-разведчиков не имеют спецподготовки, а 8 человек имеют недостаточный опыт в работе.

Кроме того, в большинстве своем офицеры-разведчики опыта борьбы с бандами «УПА» и оуновским подпольем ранее не имели.

Все это вместе взятое на первых порах являлось тормозом в развертывании агентурной работы по борьбе с бандами «УПА» и «ОУН».

По мере изучения оперативной обстановки на участках оперативного обслуживания и установления тесной взаимной информации с РО НКВД–НКГБ, РО частей сумели организовать агентурно-оперативную работу.

По состоянию на 15 марта 1946 года РО частей дивизии имеют агентурно-осведомительную сеть: агентов – 116, осведомителей – 165. Всего – 281.

Помимо агентурно-осведомительной сети, в работе по борьбе с бандитизмом в последнее время широко используется действующая сеть заявителей. Таких заявителей по частям дивизии насчитывается 66 человек.

За отчетный период, по данным агентурной и осведомления РО частей дивизии, всего было ликвидировано 953 преступника, в том числе убито 240 бандитов, что составляет 21,8 % от общего числа задержанных.

По окраскам задержанные преступники по агентурным данным распределяются:

бандитов – 273;

бандпособников – 307;

членов ОУН – 87;

дезертиров Красной Армии – 10;

прочий преступный элемент – 36.

К числу характерных операций по агентурным данным относятся:

В январе 1946 года РО 145-го стрелкового полка стало известно, что на территории Подбужского района Дрогобычской области действует бандгруппа «МИРОНА» численностью до 40 человек во главе с жителем с. Довге-Подызка Крысник Степаном.

В результате принятых мер были подобраны и завербованы из числа лиц, имеющих доступ в банду «МИРОН», агенты «СКАЛА» и «ДУБ».

Агент «ДУБ» разведывательным отделением 145-го стрелкового полка был направлен в банду «МИРОНА», в которой находился в течение 2 дней, затем явился на явку и сообщил о месте расположения банды. Реализуя данные агента «ДУБА», была проведена операция, в результате которой: убито бандитов – 10, задержано – 5, кроме того, задержано 22 бандпособника, 2 станичных проводника, 9 связных, 2 агента «СБ».

Изъято ручных пулеметов – 1, автоматов – 4, винтовок – 10, пистолетов – 2, гранат – 20, патронов – 1600.

В результате успешного действия по борьбе с бандой «МИРОНА» участники последней остались в тяжелом продовольственном положении, начали проявляться колебания о бесперспективности дальнейшей борьбы, а многие из участников банды, видя безнадежность дальнейшей борьбы, начали являться с повинной.

В течение февраля из банды «МИРОНА» явилось с повинной 18 человек и сдало 13 винтовок.

Кроме того, в результате вторичного столкновения было убито 3 бандита и захвачено 6.

Таким образом, банда «МИРОНА» ликвидирована полностью.

26 февраля 1946 года в РО 332-го полка агент «ПОЛЮК» донес, что в д. Тулигловы Комарновского района Дрогобычской области у местных жителей Ильяшина, Овчар, Пелюх имеется схрон, в котором укрываются бандиты из банды «МАРТЫНА».

Реализуя данные, была проведена операция, в результате которой убито – 12 бандитов, задержано 2 бандита.

Изыято: винтовок – 6, автоматов – 8, пистолетов – 3, гранат – 9, патронов – 900.

Кроме этого, при проведении чекистско-войсковых операций задержано 2005 человек, убито 437 человек..., явилось с повинной 327 бандитов.

За отчетный период офицерами РО частей непосредственно на местах в период проведения чекистско-войсковых операций всего было задержано и подвергнуто разведдопросам 4465 человек, из которых разоблачено 4451 человек, из них:

бандитов – 1584;

бандпособников – 1686;

членов ОУН – 378;

дезертиров из Красной Армии – 91;

членов молодежной организации «ЮНАКИ» – 26;

прочий преступный элемент – 686;

освобождено – 14.

При фильтрации и разведдопросах задержанных офицерами РО главным образом добывались данные о наличии действующих бандгрупп и места их укрытия, а также о базах материальной обеспеченности. После чего принимались немедленные меры войскового порядка и чекистские комбинации по ликвидации бандгрупп.

Общие выводы агентурно-оперативной работы

Агентурно-оперативная работа в соответствии с предъявляемыми требованиями и оперативной обстановкой в РО полков и батальонов до сих пор на должную высоту не поставлена, хотя времени для этого было вполне достаточно.

Приобретенная в небольшом количестве агентура по своему деловому качеству и связям является малоценной и бесперспективной (за исключением немногих единиц).

Разведотделениями частей до сего времени не подобрана серьезная целевая агентура на разработку оуновского подполья, которая бы имела хорошие возможности для внутренней разработки банд «УПА» и «ОУН». Об этом свидетельствует то, что во всех проведенных операциях уничтожаются только рядовые бандиты, руководящий состав «УПА» и «ОУН» продолжает существовать.

VI. Дополнительные задачи

Части дивизии, кроме основных задач по борьбе с бандитизмом, выполняют дополнительные задачи:

а). Охрана правительственных объектов и территориальных органов НКВД – всего 4 объекта;

б). Охрана промышленных объектов – два спиртзавода, один лесозавод, два объекта спецстроительства НКВД и радиостанция Львовского обкома КП(б) Украины. Кроме того, в ближайшее время должны быть приняты под

охрану водонасосные станции города Львова, на что потребуются пять стрелковых рот, охрана этих объектов в функции внутренних войск НКВД не входит и является нежелательной нагрузкой;

в). Охрана геолого-разведывательных партий треста «УКРГАЗ», в которой заняты три взвода, и охрана партий треста «УГЛЕРАЗВЕДКА» в районах дислокации гарнизонов частей дивизии.

Выводы

1. В течение отчетного периода оуновскому подполью и бандам «УПА» нанесены решительные удары, что привело к понижению активности банд, разложению их и ослаблению влияния бандитов на местное население.

2. Части дивизии с возложенными на них задачами справились и сумели обеспечить нормальное проведение выборов в Верховный Совет СССР.

3. Однако, наряду с успешным выполнением задач, в работе частей имеет место ряд недостатков, отражающихся на оперативно-служебной деятельности:

Начальники гарнизонов, командиры рот не всегда твердо знают оперативную обстановку района своего обслуживания, не умеют ее изучать, анализировать и делать выводы для своей работы.

Штабы частей также не точно знают оперативную обстановку на участке обслуживания полка, а отсюда нацелить усилия подразделений и корректировать их работу не всегда могут.

Недостаточная обученность и подготовленность отдельных офицеров, сержантов, бойцов и даже целых подразделений, а также имеющие место случаи растерянности, халатности и даже трусости при проведении операций, что приводит к провалам.

Всего за отчетный период в частях дивизии было провалено 10 операций, причинами провалов явились: проявление трусости – 1 случай, халатное отношение к организации операции – 2 случая, неумелые действия – 7 случаев.

Все еще не изжиты позорные явления беспечности, расхлябанности и халатности, а также случаи выхода на операцию с неподготовленным оружием.

Командованием дивизии за вышеуказанные проступки, повлекшие провалы операций и работы служебных нарядов в течение отчетного периода, предано суду военного трибунала 10 человек, понижено в занимаемых должностях – 4 офицера, наложены взыскания на 16 человек.

Отсутствие возможности для нормального обучения личного состава вызывает низкую оперативно-тактическую и стрелковую подготовку отдельных подразделений, следствием чего является излишний расход патронов, потери личного состава и что способствует провалу операции.

Не налажена чекистская подготовка офицерского состава, в результате чего офицерский состав не умеет добывать необходимые разведанные, а командиры и штабы частей их этому не учат.

Низкая боеспособность отдельных подразделений.

Неумение разведчиков работать в условиях западных областей УССР, особенно в деле добытия разведанных непосредственно в ходе операции.

Отсутствие осведомителей у большинства командиров подразделений и начальников гарнизонов.

Слабая работа с населением по привлечению к борьбе с бандитизмом и в первую очередь неумение подбирать и работать с заявителями.

Отсутствие точного оперативного учета существующих банд, что затрудняет плановую работу по их ликвидации. Так, при составлении плана оперативно-служебной деятельности на март частями дивизии, по данным территориальных органов НКВД и частично по своим данным учтено 94 бандбоевки, подлежащие ликвидации, но уже на 15 марта выявлено 13 бандбоевок ранее нигде на учете не состоявших.

Командиры частей нерешительно используют положительный опыт работы групп «охотников».

Предложения

1. С 1 апреля, со снятием гарнизонов Красной Армии, перейти на дислокацию ротными гарнизонами, что даст следующие преимущества:

а). Улучшит связь подразделений с территориальными органами НКВД-НКГБ и разведорганами частей дивизии;

б). Увеличит гибкость подразделений и даст возможность быстрее и лучше организовать операции и реализовать получаемые разведданные;

в). Увеличит число личного состава, привлекаемого к участию в оперативно-служебной деятельности, так как укрупнение гарнизонов естественно вызывает сокращение расходов личного состава на внутренний наряд, самообслуживание и хозяйственные работы.

г). Создаст возможность для лучшей организации боевой и политической подготовки личного состава, в чем ощущается острая необходимость, особенно для офицерского состава.

2. Научить офицеров-разведчиков добывать данные в ходе проведения операций.

3. Заставить командиров рот вместе с разведчиками тщательно подготавливать намеченные операции.

4. Активизировать работу по организации и проведению оперативных комбинаций с «приманками», детально разрабатывать планы проведения этих комбинаций.

5. Активизировать массовые вызовы населения для бесед с начальниками гарнизонов и разведчиками частей, используя эти беседы в целях изучения населения, пополнения агентурно-осведомительной сети и уточнения сведений о местонахождении проводов «ОУН», бандформирований, бандитских складов и схронов.

6. Шире практиковать работу групп «охотников».

7. Дать возможность непрерывно обучать войска действиям при проведении операций и другим видам боевой подготовки.

8. Обучить войска действиям ночью и решительно добиваться активных действий в ночное время.

9. Необходимо издать наставление по оперативно-боевому использованию войск и положение о работе разведорганов войск.

10. Все чекистско-войсковые мероприятия неразрывно сочетать с широко развернутой политико-массовой работой среди местного населения, проводимой силами партийных организаций и политического аппарата частей.

11. Предоставить больше возможностей для поощрения и награждения лиц, отличившихся при проведении операций, и особенно лиц раненых и погибших в боях с бандами.

12. Обеспечить части дивизии материальными средствами в соответствии с потребностями, вытекающими из поставленных задач, отпустить необходимые средства для агентурной работы.

Заместитель командира 62-й стрелковой дивизии внутренних войск НКВД Украинского округа полковник Козлов.

ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 179, л. 129.

Приложение 16

Совершенно секретно
10 января 1950 г.

Заместителю министра государственной безопасности СССР
генерал-лейтенанту тов. Селивановскому

Министру государственной безопасности Украинской ССР
генерал-лейтенанту тов. Ковальчуку

Внутренними войсками МГБ Украинского округа за 1949 год по данным органов и без данных убито 2530 и захвачено 1253 бандита. В то же время в 336 случаях войсками упущено значительное количество бандитов, главным образом по причине слабой огневой выучки и недостаточной служебно-тактической обученности личного состава и в незначительной степени – вследствие трусости, беспечности и малочисленности нарядов.

Многие оперативные начальники органов на местах не считают с существующим положением в обучении личного состава и с тем, что весной 1949 года влилось в войска свыше 30% молодого пополнения, которое прошло лишь начальное 2 месячное обучение на учебных пунктах, после окончания которых приступили к практической работе, между тем как лучшая часть мастеров службы, получивших большой опыт в деле поиска и ликвидации бандгрупп, после влития молодняка демобилизовалась.

В 1950 году ожидается получение молодняка ориентировочно около 8 тысяч и увольнение соответствующего количества солдат, также имеющих солидный опыт борьбы с бандитизмом, следовательно, останется незначительная часть солдат и сержантов, имеющих опыт и навыки, а свыше 2/3 личного состава совершенно не подготовлены к выполнению сложной задачи.

Время на систематическое, плановое обучение и чекистско-воинское воспитание не отведено, так как начиная с августа 1948 года в связи с усилением борьбы с бандитизмом по распоряжению ГУВВ МГБ СССР прекратили плановое обучение, предусмотренное приказом МГБ СССР №424, распоряжением ГУВВ предложено находить свободное время и обучать свободных от службы людей, но таких людей бывает лишь единицы в каждом гарнизоне и те, как правило, больные или освобожденные по другим причинам.

Основная масса личного состава в гарнизоне находится не более одного дня в неделю для проведения санобработки и отдыха, и этот

же день используют для проведения политических занятий, иногда и для «отстрела», а не для отработки упражнения из оружия, а служебно-тактической подготовкой, как правило, заниматься не приходится, так как эта дисциплина требует значительного времени для подготовки и проведения, условий же к этому не создано.

Оперативные начальники на местах повсеместно требуют от войск усилить напряжение по поискам и ликвидации бандгрупп, но это правильное требование не подкреплено агентурно-оперативными данными, поэтому не только обычные войсковые наряды не имеют результатов, но и чекистско-войсковые группы месяцами ходят изо дня в день и также не имеют встреч с бандитами.

Между тем всем ясно, что такое использование войск наносит вред, приводит к беспечности, ослаблению бдительности и к постепенной потере высокой боеспособности чекистских войск, ибо мужества и храбрости далеко не достаточно, если в войсках плохо поставлено дело с систематическим обучением и политическим воспитанием.

В 1949 году в связи с широким развертыванием коллективизации крестьянских хозяйств в западных областях УССР оуновское подполье и его вооруженные банды переходят на легальное положение, проникают в колхозы, сельсоветы и различные учреждения, чем несомненно усложняют борьбу с ними, и следовательно, так называемые свободные поиски или чисто разведывательно-войсковые мероприятия без агентурных данных органов становятся бесцельным выматыванием сил. Об этом свидетельствует такой факт, что на протяжении 1949 года только 2,5 % всех высылаемых нарядов имели результаты в работе, а 97,5 % ходили впустую.

Большинство оперработников РО МГБ считают, что чем больше будет хождений войсковых групп, тем меньше будет бандпроявлений. Такое рассуждение явно ошибочно, ибо внутренние войска МГБ ежедневно могут высылать не свыше 1000 нарядов с охватом не более 2000 сел, а на территории 7 западных областей насчитывается свыше 7000 сел, не считая хуторов, это значит, что почти 3/4 населенных пунктов повседневно не могут быть обеспеченными даже пассивным использованием войск.

Исходя из изложенного считал бы необходимым предложить – чекистско-войсковые группы оставить только за теми бандгруппами, кои агентурно подработаны для их ликвидации, остальные же ЧВГ, не имеющие подходов к бандитам, расформировать.

1. Работу ЧВГ в дальнейшем построить на непрерывных поисках закрепленной банды путем создания ЧВГ не в 6-8 человек, а 18-20 человек (или взвод) с двумя оперработниками, с тем чтобы при воз-

вращении одного отряда этой ЧВГ на отдых немедленно выходил бы на работу второй наряд этой же ЧВГ для продолжения агентурных и войсковых мероприятий. Такой метод работы ЧВГ не позволит подполью и его бандам в этом районе использовать дни перерывов в работе войск и органов для проведения вражеской работы среди населения и совершения террористических актов.

2. Для обеспечения высокой подвижности и внезапных появлений чекистско-войсковых групп по всему обслуживаемому участку нужно дать каждой ЧВГ грузовую машину для оперативных целей.

3. Запретить бесцельные хождения в так называемые свободные поиски без данных органов и тем самым создать условия для систематического обучения и воспитания личного состава войск.

4. Внутренние войска МГБ, как правило, дислоцировать ротными гарнизонами, это мероприятие высвободит большое количество солдат для работы и обучения от многочисленных в настоящее время внутренних нарядов по окарауливанию взводных гарнизонов и их хозяйственному обеспечению (сверхштатные повара, повозочные, кладовщики и т.д.).

При наличии ротных гарнизонов ежедневно могут два взвода из каждой роты выполнять задания органов по ликвидации остатков бандитизма, а третий взвод (поочередно) в течение недели на двое суток выводить на обучение, таким образом в месяц каждый взвод будет иметь 8 учебных дней по 10 часов или 80 учебных часов.

Эти мероприятия позволят систематически заниматься чекистско-воинским и политическим воспитанием, обучением личного состава, значительно укрепят воинскую дисциплину и несомненно повысят боеспособность чекистских войск.

Начальник внутренних войск МГБ Украинского округа генерал-майор Фадеев.

ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 441, л. 31.

Приложение 17

Совершенно секретно
29 декабря 1950 г.

Командирам соединений внутренних войск МГБ Украинского округа

Содержание: Об ухищрениях, применяемых бандитами и признаках, по которым нарядами войск округа были обнаружены и ликвидированы бандиты в 1950 году

Вооруженная борьба с оуновским бандитизмом от всего личного состава войск требует не только отличной боевой выучки, постоянной боевой готовности, высокой бдительности, отличного знания оружия и умелого его применения, но и знание в совершенстве врага, его тактики, приемов и методов ухищрений, особенно в зимних условиях, когда бандиты в целях сохранения своих кадров на зиму зарываются в землю и укрываются в хорошо оборудованных и замаскированных убежищах.

Большинство убежищ на зиму бандиты оборудуют в населенных пунктах и лишь незначительную часть в лесных массивах и в поле.

Так, например: из 486 боестолкновений с бандитами за декабрь 1949 г. и 1-й квартал 1950 г. 78 % было в населенных пунктах, 15 % – в лесных массивах и около 7 % – в поле.

Однако, это не значит, что войсковые наряды зимой должны быть привязаны к населенным пунктам, наоборот, бандитов необходимо искать везде, и главным образом там, где более вероятна с ними встреча.

В населенных пунктах бандиты устраивают убежища в жилых домах с двойными простенками, потолками и крышами, под полом и печками, в сараях под соломой и стойлами скота, в небольшом удалении от строений: в огородах, на полях, в оврагах и кустарниках.

Ходы в убежища устраиваются на тропках, под плитами печей и порогах, дровами, навозными кучами и сложенной ботвой в огородах, под стойлами скота и соломой в сараях. Отдушины выводятся в дымоходы, под постройки, плетни, кусты, скирды и ботву в огородах.

Убежища в лесу бандиты устраивают в небольшом удалении от лесных троп, дорог и источников с водой. В местах нахождения бандитских убежищ – в поле и в лесу, по заданиям оуновского подполья охотники и лесники прокладывают следы, с тем чтобы вести в заблуж-

ждение войсковые наряды и затруднить поиск и обнаружение бандитов.

Убежища оборудуются на 3-5 человек и тщательно маскируются. Выход из убежищ, расположенных в поле и в лесу, бандитам разрешается лишь в исключительных случаях, и то в ненастье. В случаях передвижения бандитов в ясную погоду, бандитские следы тщательно заматаются ветками деревьев.

Из документов, изъятых в феврале 1950 г. у двух бандитов, убитых нарядом 86-го стрелкового полка, известно, что главарь банды по кличке «Зинько» от бандитов требовал: «Тщательно маскировать убежища, запрещал бандитам без надобности выходить из убежищ и встречаться с кем бы то ни было».

Захваченный нарядом 215-го стрелкового полка в феврале 1950 г. бандит по кличке «Господарь» показал: «В села зимой мы заходим только при крайней необходимости и не с окраин, где проходят дороги, а с поля и стараемся сразу же попасть в середину села, так как на окраинах сел солдаты часто устраивают засады».

Наряду с этим, бандиты при передвижениях часто используют тропы и дороги, по которым двигаются местные жители, а поэтому на вероятных путях движения бандитов необходимо закладывать секреты и засады, выделяя в них наиболее опытных людей.

Оуновское подполье в целях сохранения своих кадров требует от бандитов строжайшей конспирации и постоянного изменения приемов и методов ухищрений, все это усложняет поиск и обнаружение бандитов и требует от личного состава войск высокой бдительности, чекистской смекалки и находчивости, чтобы по малейшим признакам, оставляемым бандитами на снегу или в усадьбе населенного пункта, можно было обнаружить и ликвидировать бандитов.

Значительная часть солдат, сержантов и офицеров войск приобрели достаточный опыт в борьбе с бандитизмом и умеют по малейшим признакам обнаруживать бандитов.

22 ноября 1950 г. наряд 2-й стрелковой роты 3-го отдельного стрелкового батальона, ведя поиск бандитов в лесу, обнаружил в ручье замаскированные ветки ельника. Усилив поиск, наряд обнаружил старый шалаш и на дереве стрелку, указывающую направление. Пройдя несколько шагов в данном направлении, наряд вскоре обнаружил хорошо замаскированную и врытую в землю бочку с брынзой, от которой шел в заросли ряд мелких слок. Елки легко вырывались из земли. В результате тщательного поиска, нарядом в данном районе было обнаружено убежище, в котором ликвидированы пять бандитов.

3 января 1950 г. разведывательно-поисковая группа 7-й стрелковой роты 333-го стрелкового полка под командой сержанта Миненко вела поиск бандитов в лесу. В 12.30 при осмотре опушки леса рядовым Альпиевым на снежном покрове был обнаружен след человека, уходивший в сторону леса, о чем было доложено старшему наряда. Изучив след, разведывательно-поисковая группа пошла на преследование. Пройдя лесом до 600 метров, рядовым Альпиевым под кустом была обнаружена записка, скрученная в трубочку, по содержанию которой было установлено, что записка является бандитской эстафетой.

12 февраля 1950 г. разведывательно-поисковая группа 5-й стрелковой роты 10-го стрелкового полка под командой сержанта Волкова в с. Гжибовице Брюховичского района Львовской области в нежилом доме остановилась на отдых. Рядовой Гончар, осматривая дом, обнаружил на печи следы свежей глины и запах, присущий отапливаемым помещениям. Вскоре была обнаружена отдушину убежища, выходившая в дымоход. В убежище нарядом были ликвидированы три бандита...

Характерным является то, что при ведении поиска бандитов в населенных пунктах большинство боестолкновений с бандитами было совершено в движении и главным образом в первой половине ночи.

Так, из всех боестолкновений войсковых нарядов с бандитами в населенных пунктах Львовской и Дрогобычской областях за зимний период 1949/50 г. было при встречах на улицах и дворах – 54 %, в надворных постройках – 34 % и в оборудованных убежищах около 12 %.

Бандиты с помощью пособнической базы из кулацко-антисоветского элемента, своих информаторов ведут усиленную разведку и наблюдение за действиями наших нарядов. Они фиксируют положительно все: в какое время в село прибывают наряды, поведение солдат и их связи, в каких домах производились поиски и где именно, в каких местах закладывались секреты и засады и, наконец, в каком направлении и куда уходят наряды.

Такого рода донесения, сброшюрованные в тетради, были изъяты в январе 1949 г. в с. Вешковице Копычинского района Тернопольской области у тернопольского надрайонного «проводника» ОУН по кличке «Шелест».

Значительная часть перечисленных в обзоре ухищрений, применяемых бандитами, известна офицерскому составу войск и мастерам службы, задача которых – умело передать опыт молодым солда-

там призыва 1950 г. и офицерам, не имеющим достаточного опыта в борьбе с бандитизмом..

Войска округа имеют все возможности к тому, чтобы в зимний период 1950/51 г. выполнить поставленную перед войсками задачу министром государственной безопасности УССР по окончательной ликвидации остатков оуновского бандитизма в западных областях Украины.

Временно исполняющий должность начальника внутренних войск МГБ Украинского округа

полковник Яхимович.

ЦАВВ, ф. 488, оп. 1, д. 441, л. 169.

ОГЛАВЛЕНИЕ

Предисловие.....	3
Введение.....	5
1. Возникновение и развитие украинского национализма на Западной Украине.....	9
2. Деятельность националистических формирований и бандгрупп на территории западных областей Украинской ССР в 1944-1953 гг.....	30
3. Основные задачи и особенности применения внутренних войск НКВД-МГБ-МВД на Западной Украине в 1944-1953 гг.....	61
4. Подготовка и проведение оперативно-войсковых мероприятий, партийно-политической и воспитательной работы по разгрому националистических формирований ОУН-УПА.....	77
5. Взаимодействие внутренних войск с органами государственной власти и местным населением западных областей Украинской ССР.....	101
6. Фальсификация отдельных сторон деятельности войск НКВД-МГБ-МВД в иностранной историографии.....	120
Заключение.....	130
Список источников и литературы.....	148
Приложения.....	161

Научно-публицистическое издание

А.А. Климов, А.В. Козлов

**Внутренние войска в борьбе
с украинскими националистами**

Перевод А.В. Козлова
Верстка А.И. Арехов
Корректор Л.Ф. Борисова,

Сдано в набор 6.05.2016 г. Подписано в печать 28.06.2016 г.
Формат 60x84 1/16 Усл. п. л. 20,5
Тираж 500 экз. Заказ № 267-16

Отпечатано в типографии редакции журнала "На боевом посту"
111250, г. Москва, ул. Красноказарменная, д. 9а